

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
ZAGREB
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
ZAGRABIA

DOKTORSKI STUDIJ

Hrvoje Strukić

**KOMITAT MORAVČE I ZELINGRAD
DO KRAJA XVI. STOLJEĆA**

Doktorski rad

Zagreb, 2025.

HRVATSKO
KATOLIČKO
SVEUČILIŠTE
ZAGREB
UNIVERSITAS
STUDIORUM
CATHOLICA
CROATICA
ZAGRABIA

DOKTORSKI STUDIJ

Hrvoje Strukić

**KOMITAT MORAVČE I ZELINGRAD
DO KRAJA XVI. STOLJEĆA**

Doktorski rad

Mentor: prof. dr. sc. Mirjana Matijević Sokol

Zagreb, 2025.

Sažetak

Tema ovoga doktorskoga rada jest povijesna obrada jednog dijela prigorske strane Zagrebačke gore, koji je danas svojim najvećim najvećim dijelom u granicama grada Sveti Ivan Zelina, a koji se u izvornim zapisima srednjovjekovnih isprava navodio kao komitat Moravče.

Početak spoznaje o nazivu Moravče bila je samo jedna cestovna oznaka za mjesto do kojeg se dolazilo kroz naselja Belovar i Glavnicu. Terenskim obilascima prostora grada Sveti Ivan Zelina, kod mjesta Gornje Orešije, tamošnji stanovnici pokazali su jedan dio uz svoje kuće koji oni zovu Moravče. Slijedilo je postupno istraživanje u izvorima, bez ikakvih pretpostavki, dio po dio, imena osoba, naselja, toponima koje je povezivao naziv Moravče. Tako je nastajao sadržaj rada koji prati, temeljem podataka izvornih zapisa, povijest ovoga prostora od vremena njegova prvog pojavljivanja pod nazivom *comitatus Moroucha*, sredinom XIII. stoljeća, kao i promjene koje su se u njegovim pojedinim mjestima događale tijekom vremena. Značenje mnogih naziva u tom razdoblju na prostoru komitata Moravče, kao, *comitatus*, *comes*, *vicecomes*, *comes terrestris*, *castrum*, *iobagiones castri*, *castrenses*, *castellanus* u kraćoj terminološkoj obradi pokušalo ih se razumjeti u njihovu izvornom smislu. Sačuvane zidine srednjovjekovne utvrde Zelingrada na ovome prostoru, njihov obilazak i manja istraživanja uz sadržaj rada Vjekoslava Klaića iz 1911. godine, kao i sređivanje i pristupnost isprava Arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina, postupno je bez pretpostavki, nastao povijesni sadržaj ovoga rada.

Rad prati opis smještaja prostora komitata Moravče kao i Zelingrada, slijedi popis izvora i literature koji se odnose na komitat Moravče i Zelingrad, kao i uklopljenost komitata Moravče u prostorne podjele Slavonije tijekom XIII. i XIV. stoljeća. Kao dio povijesti prostora Moravča nastavlja se povijest Zelingrada od kraja XIV. stoljeća do kraja XVI. stoljeća kada se napušta korištenje utvrde poslije potresa 1590. godine. Prateći članove i odnose plemićkih obitelji Bičkele, Zapolja i Kerečenji koji su bili njegovi vlasnici tijekom ovog razdoblja. Kako je dosadašnja povijest ovoga prostora, danas većim dijelom grada Sveti Ivan Zelina, nije bila poznata ni povijesno obrađivana, sve spoznaje date su prvo kronološkim slijedom, a zatim slijede posebne značajke i svakodnevnica s naglaskom na mjesta i ljude, posebno za XIII. i XIV. stoljeće, zatim za XV. i na kraju XVI. stoljeće.

Ključne riječi: Komitat Moravče, Zelingrad, plemstvo, XIII.–XIV. stoljeće, XV. i XVI. stoljeće, Bičkele, Zapolja, Kerečenji.

Abstract

The topic of this doctoral thesis is the historical treatment of a part of the foothills of Zagrebačka gora, which today is mostly within the borders of the town of Sveti Ivan Zelina, and which was mentioned in the original records of medieval documents as the Moravče county.

The initial awareness of the name Moravče was merely a road sign for the place reached through the settlements of Belovar and Glavnica. Through field visits to the area of Sveti Ivan Zelina, in the locality of Gornje Orešije, local residents pointed out a part next to their houses that they call Moravče. This was followed by a gradual investigation in the sources, without any assumptions, piece by piece, the names of persons, settlements, toponyms associated with the name Moravče. Thus, the content of the work was created, which traces, based on data from original records, the history of this area from the time of its first mention under the name *comitatus Moroucha* in the mid-13th century, as well as the changes that occurred in its various places over time. The meaning of many names in that period in the area of the county of Moravče, such as *comitatus*, *comes*, *vicecomes*, *comes terrestris*, *castrum*, *iobagiones castri*, *castrenses*, *castellanus*, has been attempted to be understood in their original sense through a shorter terminological analysis. The preserved walls of the medieval fortress of Zelingrad in this area, their exploration, and minor research alongside the work of Vjekoslav Klaić from 1911, as well as the organization and accessibility of documents from the Archives of the Museum of Saint Ivan Zelina, have gradually created the historical content of this work without preconceived notions.

The paper includes a description of the location of the Moravče county as well as Zelingrad, followed by a list of sources and literature related to the Moravče county and Zelingrad, as well as the integration of the Moravče county into the spatial divisions of Slavonia during the 13th and 14th centuries. As part of the history of the Moravče area, the history of Zelingrad continues from the end of the 14th century to the end of the 16th century when the fortress ceased to be used after the earthquake of 1590. Following the members and relationships. Tracking the members and relationships of the noble families Bičkele, Zapolja, and Kerečenji who were their owners during this period. As the past history of this area, today largely the city of Sveti Ivan Zelina, was not known or historically processed, all findings are first presented in chronological order, followed by special features and everyday life, with an emphasis on places and people, especially for the 13th and 14th centuries, then for the 15th, and finally the 16th century.

Keywords: County of Moravče, Zelingrad, nobility, 13th–14th century, 15th and 16th century, Bičkele, Zapolja, Kerečenji.

SADRŽAJ

1. Uvod	1
1.1. Predmet istraživanja i metodološki okvir	3
1.2. Pregled izvora	7
1.3. Pregled literature	9
2. Prostorne odrednice	17
2.1. Prigorje Zagrebačke gore – okružje komitata Moravče i Zelingrada	17
2.2. Uklopljenost komitata Moravče u prostor srednjovjekovne Slavonije ...	20
2.3. Zelingrad – njegov smještaj i opis	33
3. Zelingrad i Moravče u XIII. i XIV. stoljeću	42
3.1. Komitat Moravče u XIII. stoljeću	42
3.2. Komitat Moravče u XIV. stoljeću	55
3.3. Komesi i zemaljski komesi komitata Moravče	73
3.4. Popis plemića komitata Moravče u XIV. stoljeću	74
3.5. Mjesta i toponimi komitata Moravče u XIII. i XIV. stoljeću	79
3.6. Crkve komitata Moravče	85
3.7. Značajke komitata Moravče u XIII. i XIV. stoljeću	92
3.8. Zelingrad u komitatu Moravče	121
4. Zelingrad i Moravče u XV. stoljeću	123
4.1. Zelingrad u XV. stoljeću	123
4.1.1. Obitelj Bičkele	125
4.2. Svakodnevnica XV. stoljeća na prostorima Moravča	163
5. Zelingrad i Moravče u XVI. stoljeću	215
5.1. Zelingrad u XVI. stoljeću	215
5.1.1. Obitelj Zapolja	219
5.1.2. Obitelj Kerečenji	231
5.2. Posjedi vlasnika Zelingrada u XVI. stoljeću	251
5.3. Nazivi posjeda	257
5.4. Svakodnevnica XVI. stoljeća	259
6. Zaključak	266
7. Popis priloga i karata	270
8. Popis izvora i literature	271
8.1. Izvori	271
8.2. Literatura	273

1. UVOD

Komitat Moravče i Zelingrad do kraja XVI. stoljeća naslov je koji označava jedan prostor, njegove ljude i dio njihovog načina života, kao dijela hrvatske srednjovjekovne povijesti. Vremenski je raspon istraživanja od prve dostupne spoznaje prostora pod nazivom komitat Moravče polovicom XIII. stoljeća, o njegovim naseljima kao i društvenim odnosima i stanovništvu. U ovome prostoru Moravča, krajem XIII. stoljeća javlja se naznaka postojanja jedne od utvrda, koja kao Zelingrad nastavlja povijest ovoga prostora do kraja korištenja i stalnost života u njegovim prostorima, krajem XVI. stoljeća.

Komitat Moravče i Zelingrad predstavljaju jedan prostor i jednu srednjovjekovnu utvrdnu. Prema do sada poznatim izvornim zapisima, Zelingrad počinje svoju povijest tek u razdoblju razvijenog srednjega vijeka. Prvi povijesni izvor, jedna darovnica datirana 1295. godinom sačuvala je u svojem zapisu ime Pavla Čurkana koji je naslovljen kao kaštelan Zelingrada (*Paulo Churkan comite castellano de Zelna*).¹ Na taj način pri samome kraju XIII. stoljeća srednjovjekovni utvrđeni grad Zelingrad ulazi u povijest svojega okružja. Prostor u kojem se javlja Zelingrad tada je već bio izvorima označen kao komitat Moravče sa svojim stanovnicima, posjedima i drugim srednjovjekovnim utvrdama. U vremenu koje slijedi tijekom punih sto godina Zelingrad je u izvornim spoznajama ostavio samo dva puta spomen svojega prisustva, da bi od kraja XIV. stoljeća ostao stalno prisutan s određenim prinosom u povijesti srednjovjekovne Slavonije XV. i XVI. stoljeća.

Razdoblje stalne povijesne prisutnosti Zelingrada u vremenu XV. i XVI. stoljeća potpuno je povezano i proizlazi iz povijesnih spoznaja djelovanja nekoliko plemićkih obitelji, da bi krajem XVI. stoljeća prestalo njegovo korištenje kao mjesta smještaja i života. Ove okvirne odrednice označile su i vremensko trajanje srednjovjekovnog Zelingrada, do kraja XVI. stoljeća, kao što je i komitat Moravče postavio prvu polovicu XIII. stoljeća kao početnu vremensku odrednicu ovog povijesnog istraživanja.

Zelingrad je svoje mjesto našao na istočnim obroncima Zagrebačke gore na čijim je prigorskim prostorima i danas jedan od tri sačuvana srednjovjekovna utvrđena grada. Tri srednjovjekovna utvrđena grada: Susedgrad, Medvedgrad i Zelingrad materijalna su svjedočanstva srednjovjekovnog razdoblja i života u to vrijeme na ovim prostorima.

Od ova tri srednjovjekovna utvrđena grada Zelingrad je do sada najmanje poznat. Pored njegovih sačuvanih zidina koje i na početku XXI. stoljeća svjedoče o srednjovjekovnome

¹ Smičiklas 1909, 215 -216, br. 196.

životu istočnog dijela Hrvatskog prigorja Zagrebačke gore, može se zaključiti da je Zelingrad nepoznat.

Značajna je i povezanost Zelingrada s prostorom u kojem se javlja. Ovaj prostor, koji je danas u većem dijelu sastavni dio grada Sveti Ivan Zelina, svoje prve tragove u skoro istim granicama nalazi već u prvoj polovici XIII. stoljeća. Tada se on javlja pod nazivom *komitat Moravče*. Povijesno istraživačka razrada značenja komitata Moravče, a zatim i povijesti Zelingrada uvjetuje i detaljniju razradu pojedinih naziva zapisanih u ispravama koje se odnose na komitat Moravče ili Zelingrad, a ujedno su pokazatelj izričaja života razvijenoga srednjeg vijeka prostora Hrvatske i Slavonije. Komitat Moravče, (*Comitat Moroucha*) kao manja prostorna cjelina u razdoblju razvijenog srednjeg vijeka prostor je u kojem se javlja Zelingrad, kao nova utvrda i njegova povijest nastavlja vremenski slijed povijesnih sadržaja koji daju povijesnu cjelinu jednog, iako malog, prostornog dijela u povijesti srednjovjekovne Slavonije od sredine XIII. do kraja XVI. stoljeća.

Cilj ovoga rada je postaviti osnove i temeljne spoznaje o jednom manjem prostoru srednjega vijeka. To znači odrediti početni vremenski okvir kada se javlja pod nazivom komitat Moravče a iz toga slijedi pokušati prepoznati što je u tom vremenu značio taj naziv, kao i da li je bilo tada još takovih prostora prije svega Slavoniji. Nužno slijedi odgovoriti na pitanje koji je to bio prostor, njegov smještaj i teritorijalni opseg. Slijedeće pitanje je koji su bili njegovi sadržaji, stanovnici i kakovi su bili njihovi odnosi kao i pojedine vrijednosti tadašnjeg društva, koje se mogu prepoznati u tadašnjem srednjovjekovnom komitatu Moravče. Kao jedan od sačuvanih materijalnih spomenika tadašnjeg vremena su ostaci srednjovjekovne utvrde Zelingrada, čiji povijesni slijed je potrebno sagledati kao dio prostora srednjovjekovnog Moravča. Na ovaj način je postavljen i vremenski okvir povijesti Moravča od XIII. do kraja XVI. stoljeća što znači u razdoblju četiri stoljeća. U njihovim međusobnim odnosima postojale su kao i u tadašnjim društvima vrijednosti prava i zaštićenog posjeda što znači života kao i vjere i jezika i koji su se održali cijelo ovo razdoblje.

Kako bi se približio širi prostor u kojemu su nastali, nalazili se i živjeli sadržaji i ljudi komitata Moravče i Zelingrada, potrebno je predstaviti Prigorje Zagrebačke gore, a zatim i prostor i smještaj samoga Zelingrada.

1.1. PREDMET ISTRAŽIVANJA I METODOLOŠKI OKVIR

Odabir teme *Komitat Moravče i Zelingrad do kraja XVI. stoljeća*, s jedne strane je određeno značenje, ali s druge strane je daleko veća nepoznanica. U naslovu teme naveden je jedan srednjovjekovni grad, imenom Zelingrad, svojom poviješću vremenski ograničen krajem XVI. stoljeća, jer se već od početka XVII. stoljeća navodi da je napušten. Ostalo je nepoznanica. Prije svega nepoznat je sam Zelingrad. Za njega, osim stanovnika njegova najbližeg okruženja i ponekih planinara, zna veoma mali broj ljudi. Uglavnom nije poznato ni da postoji ni gdje se nalazi. Također ga ne poznaje ni povijesna literatura osim u pojedinim navodima.

Cilj ovoga rada je postaviti osnove i temeljne spoznaje o jednom manjem prostoru. To znači odrediti početni vremenski okvir kada se javlja pod nazivom komitat Moravče, a iz toga slijedi pokušati prepoznati što je u tom vremenu značio taj naziv, kao i da li je bilo tada još takvih prostora prije svega u Slavoniji. Nužno slijedi odgovoriti na pitanje koji je to bio prostor, njegov smještaj i teritorijalni opseg, a onda koji su bili njegovi sadržaji, stanovnici i kakovi su bili njihovi odnosi. Ono što je posebno važno je i prepoznati pojedine vrijednosti tadašnjeg društva, u tadašnjem srednjovjekovnom komitatu Moravče. I danas jedan od sačuvanih dokaza tadašnjeg vremena, materijalni su ostaci zidine srednjovjekovnog Zelingrada. Njegov povijesni slijed potrebno je obraditi i uskladiti, kao bitan sadržaj prostora u kojem nastaje. Na ovaj način je postavljen i vremenski okvir povijesti Moravča od XIII. do kraja XVI. stoljeća što znači u razdoblju četiri stoljeća. U njihovim međusobnim odnosima postojale su kao i u tadašnjim društvima vrijednosti prava i zaštićenog posjeda što znači života kao i vjere i jezika i koji su se održali cijelo ovo razdoblje.

Ovaj dio novoga okvira istraživanja otvorio je i novi problem. Kao i Zelingrad, tako i srednjovjekovno Moravče nije do sada povijesna znanost predstavila. Pojedini hrvatski povjesničari i istraživači povijesti srednjovjekovne Slavonije primijetili su i naglasili postojanje ovoga naziva i pojma s ponekim od njegovih sadržaja.² Ipak nekih čvršćih i zaokruženih određenja o prostoru srednjovjekovnog Moravča nema.

Kako bi se zadani cilj ostvario, postavlja se nekoliko glavnih skupina istraživačkih pitanja.

² Klaić N 1955; Klaić N 1976; Klaić N 1982; Dobronić 1979; Grgin 1996. 21-38; Ćuk 1942; Šišić 1975, 254; Nadu 1997, 36-39.

Potpuno je točna tvrdnja da je nedostatak poznavanja i povijesna istraživanja kontinentalne Hrvatske više nego prisutna i postavlja zahtjeve i potrebe za povijesnim istraživačkim radovima.³

Osim toga što je Zelingrad i danas svojim sačuvanim zidinama bio početni poticaj istraživanja, komitat Moravče je bilo nužno prvo obraditi. Kako se komitat Moravče javlja u XIII. i XIV. stoljeću, jedina mogućnost je zasada bila korištenje srednjovjekovnih isprava objavljenih u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije* koji je uređivao Tadija Smičiklas.⁴

Poznati izvorni podaci, iako u neveliku broju, predstavljaju povijesna svjedočanstva o prostoru srednjovjekovne Slavonije i to od početka XIII. stoljeća. Dosadašnja povijesna znanost približila je i postavila određene smjernice koje osiguravaju opće spoznaje o tijeku povijesti kontinentalne Hrvatske u razdobljima do kraja XVI stoljeća. Da bi se mogli proširiti odgovarajući potrebni zaključci barem o dijelu ovoga razdoblja, čija se saznanja temelje na dosad pristupačnim i poznatim izvorima, potrebno je primijeniti različite pristupe u povijesnim istraživanjima.

Povijesnom analitičkom metodom obrađena je poznata izvorna građa koja se odnosi na prostor srednjovjekovnog Moravča tijekom XIII. i XIV. stoljeća. U prvom dijelu obrade bilo je važno kronološki koristiti podatke diplomatske građe. Temeljem ovakve obrade postavljeni su i neki odnosi društvenih odrednica ovoga prostora u povijesti razvijenog srednjeg vijeka. Pristupom obrade unutar jedne manje cjeline određena opća povijesna zbivanja samo su naznačila svoju prisutnost unutar prostora Moravča.

Postavljanje povijesnih odrednica komitata Moravče, kao manje prostorne cjeline nužna je bila i opća terminološka razrada naziva koji se odnose na taj prostor a javljaju se u XIII. i XIV. stoljeću. Tako je određen prostor Zelingrada koji nastavlja svoj povijesni hod tijekom slijedećih stoljeća. U terminološkim odrednicama su prema izvorima predstavljeni i navedni ostali komitati na prostorima Slavonije XIII. i XIV. stoljeća kako bi bila vidljiva tadašnja nova prostorno upravna u kojoj se nalazio komitat Moravče.

U slijedećim se razdobljima, tijekom XV. i XVI. stoljeća, povijest Zelingrada predstavlja djelovanjem i značajkama čiji su nositelji plemićke obitelji Bičkele, Zapolja i Kerečenji. U ovome dijelu povijest Zelingrada postavlja i u većem dijelu potvrđuje opće povijesne odnose srednjovjekovne Slavonije. U ovom dijelu je uz kronologiju korištena i geneologija, djelomično heraldika i topografija.

³ Raukar 1983. 114.

⁴ Smičiklas 1904-1990, kao i Sirotković, Kolanović 1998, I.

Kako je prostor komitata Moravče, u kojemu se javlja srednjovjekovni utvrđeni grad Zelingrad, u djelomičnom odnosu prema povijesno poznatijoj Zagrebačkoj županiji, postavlja se i okvirni odnos ovih dviju upravnih cjelina.

Obrada podataka povijesnih izvora analitičkom, deskriptivnom, kvalitativnom i kvantitativnom metodom kao i kronološka razrada bitni su za razumijevanje važnosti i slijeda, u većem dijelu do sada nepoznate povijesti prostora Moravča i Zelingrada. Za pojedine dijelove društvenog života prije svega Moravča koje se ponavljaju tijekom dužig razdoblja koristit će se i induktivna metoda. Kao pojedina pojašnjenja i primjer pristupa korišteni su razrada i predstavljanje mikrotopografskih podataka uz njihovo kartiranje. U kartografskoj obradi, radi razumijevanja prostora Moravče i samog Zelingrada samo je naznačen i opći odnos sustava utvrda prostora Hrvatskog Prigorja. Svi dobiveni rezultati će kao dijelovi mozaika dati sliku Moravča tijekom četiri stoljeća.

Kako su dva glavna dijela teme, komitat Moravče s jedne strane i Zelingrad s druge, iako srednjovjekovnim okvirom i prostornim odnosom povezani, vremenski njihovog postojanja od početka XIII. do kraja XVI. stoljeća, nužno je odredio osnovnu povijesnu obradu ovoga prostora samo kao jednu manju ili mikro cjelinu.

Kronološki okvir disertacije započinje početkom XIII. stoljeća i nastavlja se sličnim sadržajima XIV. stoljeća, koje povezuje komitat Moravče. Kako od kraja XIV. stoljeća komitat Moravče, radi administrativno teritorijalnih promjena nije više posebna jedinica, ostaje samo naziv Moravče kao prostorna odrednica. Kronološki slijed obrade izvornih sadržaja nastavlja se praćenjem vlasnika i događanja prije svega Zelingrada, ali i stanovnika prostora Moravča tijekom XV. i XVI. stoljeća.

Prva glavna skupina istraživačkih pitanja odnosi se na odgovore što je komitat Moravče, gdje se nalazio i koji je bio njihov značaj u XIII. i XIV. stoljeću.

Druga cjelina predstavlja Zelingrad od prostora njegovog smještaja i manje poznatog dijela njegove povijesti i dalje prateći njegove vlasnike tijekom XV. stoljeća. Na ovo se nastavlja mjesta i svakodnevnica žitelja prostora Moravče.

U trećoj cjelini razmatra se razdoblje promjena vlasnika Zelingrada u XVI. stoljeću.

Spoznaje o komitatu Moravče, kada se javlja, koji su mu prostorni okviri i stanovnici prije svega u XIII. i XIV. stoljeću ostale su zapisane jedino u nekoliko sačuvanih i objavljenih isprava što znači prije svega korištenje metode analize diplomatske građe. Ista metoda korištena je i predstavljanjem XV. i dijela XVI. stoljeća temeljem neobjavljenih isprava Arhiva Muzeja sv. Ivan Zelina. Deskriptivnom metodom opisani su sadržaji povijesnih izvora. Komitat Moravče kao i Zelingrad i njihove žitelje tijekom XV. i XVI. stoljeća koja slijede

sadržaje teme predstavljaju se metodama kronologije kao i genealoške i heraldičke analize. Prostor kao jedan od ciljeva sadržaja tijekom sva četiri stoljeća odredio je i metodu topografije. Kronološka metoda prati vremenski slijed povijesnih događaja, genealoška metoda pojašnjava međusobne odnose kod pojedinih obitelji, a heraldika grboslovne oznake plemstva vlasnika Zelingrada. Komparativnom metodom uspoređeni su rezultati istraživanja navedenih povijesnih metoda

1.2. PREGLED IZVORA

Za samu obradu teme i značenja Komitata Moravče u XIII. i XIV. stoljeću važne su isprave objavljene u *Diplomatičkom zborniku Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, (*Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatinae et Slavoniae*), Tadije Smičiklasa,⁵ a za XV. i početak XVI. stoljeća isprave Arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina.⁶ O vrijednosti ovih isprava muzejskog arhiva i njihovim značajkama uz nekoliko primjera najbolje je označila Mirjana Matijević Sokol u svojem radu s nazivom, *Isprave su dokazi postojanja*.⁷ Zahvaljujući Arhivu Muzeja Sveti Ivan Zelina, koji sadrži po više od stotinu isprava iz XV. i XVI. stoljeća, koje nisu objavljene kao i novim objavljenim izvorima, bilo je moguće sustavno obraditi podatke koji se odnose na Zelingrad i njegove vlasnike. Od neobjavljenih izvora korištene su isprave Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti čije su regesta na latinskom jeziku sastavili Miljenko Šamšalović i Jakov Stipišić. Regeste objavili su u Zborniku Historijskog instituta Jugoslavenske akademije u brojevima 2-5. Isprave koje se odnose na Moravče i Zelingrad počinju s 1408. godinom. Tu je i nekoliko isprava *Državnog arhiva Hrvatske*, za podatke XV. i XVI. stoljeća

Mjesta i naselja na prostoru Moravča potvrđena izvornim zapisima od 1495. godine, što znači krajem XV. i početkom XVI. stoljeća, nalaze se i na interaktivnoj karti Pála Engela *Magyarország a középkor végén*.⁸

Pristupom obrade ne samo povijesti Zelingrada već i prostora u kojemu je sagrađen i u kojemu je prisutan, korišteni su i poznati objavljeni izvori. Tako su za obradu povijesti do kraja XIV. stoljeća korištene isprave iz *Codex diplomaticus* Tadije Smičiklasa kao i Ivana Kukuljevića Sakcinskog, *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*⁹ i *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*.¹⁰ Za XV. i XVI. stoljeće korištene su isprave koje je objavio Ivan Tkalčić u *Povjesnim spomenicima slobodnog kraljevskog grada Zagreba*¹¹ kao i u *Povijesnim*

⁵ Smičiklas, Tadija, ur. 1904-1916, Kostrenčić Marko, ur. 1934, 1976, Gunjača Stjepan, ur. 1981, Rendić Miočević Duje, ur. 1990, *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*, sv. I-XVIII. *Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti*, Zagreb.

⁶ Isprave Arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina korištene za vremensko razdoblje koje se obrađuje u radu transkribirali su i preveli Josip Barbarić i Mirjana Matijević Sokol.

⁷ Matijević Sokol, 1994/1955, 18-31.; Matijević Sokol, 2014, 187-190.

⁸ Pál 2001; Engel, Pál, *Magyarország világi archontológiája 1301-1457*, 2 sv, Budapest 1996.

⁹ Kukuljević Sakcinski, Ivan 1862. *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, II, *Zagrabiae*, 1862.

¹⁰ Kukuljević Sakcinski, Ivan, 1876. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*, I-II, Zagreb.

¹¹ Tkalčić, Ivan Krstitelj. et al., *Povjesni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba*.

spomenicima Zagrebačke biskupije.¹² U obradi ovog dijela teme korišteni su objavljeni izvori Andrije Lukinovića, *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*,¹³ zatim *Spomenici hrvatske Krajine*, Radoslava Lopašića,¹⁴ kao i Kraljevske darovnice odnoseće se Hrvatsku, Ivana Bojničića.¹⁵

U obradi povijesti Zelingrada u XVI. stoljeću pokazatelji i podatci o posjedima njegovih tadašnjih vlasnika nalaze se u *Izvorima za hrvatsku povijest XV. i XVI. stoljeća*, Josipa Adamčeka i Ivana Kampuša.¹⁶ Za slijed djelovanja posjednika Zelingrada u XVI. stoljeću korištene su i regeste iz *Isprava arhiva Jug. Akademije*, koje su objavili Jakov Stipišić i Miljen Šamšalović,¹⁷ kao i nastavak njihovog objavljivanja Antuna Majera i suradnika, *Regesti isprava 16. stoljeća iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, objavljenih u Zborniku Odsjeka povijesnih znanosti.¹⁸ Spoznaje za razdoblje XVI. stoljeća, kako za sam Zelingrad i posjede njegovih vlasnika tako i za plemićku obitelj Kerečenji sačuvala su isprave objavljene u zbirci „Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije“, (*Monumetna Habsburgica regni Croatiae, Dalmatiae Slavoniae*).¹⁹

U obradi pojašnjenja pojedinih naziva koji su se javljali u ispravama prije svega u vrijeme komitata Moravče za usporedbe su korištene *Isprave križevačkih zemaljskih župana (1274.-1439.)*, Éva B. Halász i Suzane Miljan,²⁰ kao i *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz Zbirke Stjepana Ivšića 1100.-1527.* Stjepana Ivšića, Josipa Bratulića i Zorana Ladića.²¹ Korišteni

Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae, 1, 2, Zagreb 1889.-1953.

¹² Tkalčić, Ivan Krstitelj, et al. 1873, *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*. *Monumenta historica episcopatus Zagrabienensis*, 1, Zagreb.

¹³ Lukinović, Andrija. 1992. *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije*, V. (1395 – 1420.), Kršćanska sadašnjost, Arhiv Hrvatske, Zagreb.

¹⁴ Lopašić, Radoslav, 1884. *Spomenici hrvatske Krajine, Knjiga I. od god. 1479. do 1610.*, (*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*), 15, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1884.

¹⁵ Bojničić, Ivan, 1905. *Kraljevske darovnice odnoseće se na Hrvatsku*, Iz kraljevskih registraturnih knjiga „Libri Regi“, Vjesnik Zemaljskog Arkiva, VII, Zagreb, 178-208.

¹⁶ Adamček Josip-Kampuš Ivan, 1976. *Propisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI. stoljeću*, Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest, Zagreb.

¹⁷ Stipišić, Jakov-Šamšalović, Miljen, 1959.-1964, *Isprave arhiva Jug. Akademije*, Regesta, Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti, 1959.(2), 1960.(3), Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.

¹⁸ Mayer Antun i suradnici, *Regesti isprava 16. stoljeća iz Arhiva Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti, 2007.(25) – 2011.(29), 2014.(32), Zagreb.

¹⁹ Laszowski, Emilij (ur.), 1914., 1916. i 1917. *Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije*, (*Monumetna Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*), sv. 1, 2 i 3, Zagreb,

²⁰ Halász, Éva B.-Miljan, Suzana. 2014. *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274 – 1439). A Körösi comites terrestres okmánytára (1274–1439). Isprave križevačkih zemaljskih župana (1274.-1439.)*, prir. Subsidia ad historiam mediaevi Hungariae inquirendam, 6, Budapest–Zagreb.

²¹ Ivšić, Stjepan. Bratulić, Josip. Ladić, Zoran. 2017. *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz Zbirke Stjepana Ivšića 1100.-1527.*, Acta Croatica/Hrvatski spomenici, knjiga I., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

su i - Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Dodaci, Hodimira Sirotkovića i Josipa Kolanovića,²² kao i Bilježnički zapisi 1353.-155. Andrija, pok. Petra iz Cantua.²³

1.3. PREGLED LITERATURE

Zelingrad jedna od tri srednjovjekovne utvrde sagrađene na prostoru Zagrebačke gore zajedno sa Susedgradom i Medvegradom, svojim prilično sačuvanim obrambenim zidinama ostao je dokaz okružja srednjovjekovnog života. Svojim skrovitim smještajem ostao je zaštićen, kao što je bio zaštićen i u vrijeme kada su u njemu živjeli njegovi vlasnici, a time ni danas nije previše poznat. Iako se prvi puta spominje kao utvrda s kaštelanom 1295. godine, sama povijest Zelingrada ostala je u prepoznavanju članova njegovih vlasnika plemićkih obitelji Bečkelea, Zapolja i Kerečenija. Radi toga Zelingrad nije previše predstavljen u literaturi. Arheološko konzervatorski radovi koji se na Zelingradu provode zadnjih godina, kao i njegova veća prisutnost u povijesnim obradama sigurno će dati nove spoznaje o njegovom okružju i životu u vremenu njegovog korištenja kao mjesta stanovanja u razdoblju srednjeg vijeka.

Pregled literature o Zelingradu mora se započeti s dijelom kraćeg zapisa Stjepana Mlinarića u *Danici ilirskoj* 1842. godine,²⁴ koji je prvo saznanje o sačuvanim ostatcima jednog srednjovjekovnog grada na obroncima Zagrebačke gore. Vijest o Zelingradu, za kojega je Stjepan Mlinarić zapisao, da se ne zna od kada je napušten, objavljena je u vrijeme kada se javnosti predstavljaju druga dva srednjovjekovna grada Zagrebačke gore Medvedgrad i Susedgrad. Mlinarićev prikaz Zelingrada objavljen je u tadašnjem ozračju razmišljanja i djelovanja iliraca, Gaja, Babukića, Rakovca, Vraza i ostalih književnika, čijem društvu je pripadao i Stjepan Mlinarić. Na njihovim čestim sastancima u Mariji Bistrici kod opata Krizmanića, kako je zapisao Većeslav Heneberg, javlja se interes za istraživanje pojedinih srednjovjekovnih utvrda, a posebno Zelingrada.²⁵

²² Sirotković, Hodimir. Kolanović, Josip. ur. 1998, Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, Dodaci, (*Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae, Supplementa I*), Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.

²³ Andrija, pok. Petra iz Cantua 2001, Bilježnički zapisi 1353.-155. sv. 1. Državni arhiv u Zadru, Zadar.

²⁴ Mlinarić 1842, 146-147. U tekstu autor je zapisao: „Kroz goru na po puta medju Bistricom i svetim Ivanom leže takodjer takovoga u svakom obziru zagonetnoga grada razvaline, kano da su izrasle sred guste šume od šestoletnih bukvah iz ona dva brežuljka na kojih stoje. Razvaline ove i u svojoj propasti još veličanstvene nose ime od Zelina grada“.

²⁵ Heneberg 1923, 259; Heneberg 1929, 133, 136

Ipak ovaj Mlinarićev podatak o postojanju još jednog srednjovjekovnog grada na ovim prostorima nije bio poticaj nekog većeg zanimanja i obrade u povijesnoj literaturi. Tek je sedamdesetak godina kasnije Vjekoslav Klaić napisao jedinu monografsku raspravu o povijesti Zelingrada pod naslovom *Prilozi za povijest grada Zeline* i objavio je 1911. u *Vjesniku hrvatskoga arheološkoga društva*.²⁶ Vjekoslav Klaić je u navedenoj raspravi postavio kraći kronološki slijed povijesti Zelingrada, temeljen na izvornim podacima, a koji počinje 1295. godine. Autor izvodi i zaključak da je Zelingrad bio podignut između 1222. i 1295. Godine, i to najvjerojatnije nakon 1242. godine, kao i da je bio u kraljevskoj vlasti. Kako je V. Klaiću bio poznat i naziv *comitatus de Maroucha*, on ga pokušava objasniti na način da postavlja mogućnost prema kojoj bi Zelingrad bio središte župe moravečke.

U daljnjem slijedu događanja Vjekoslav Klaić označava da je oko 1320. godine Zelingrad u vlasti nekoga magistra Nikole, sina Petra od Ludbrega, koji ga drži do svoje smrti između 1353. i 1361. godine.

Sljedeći podatak povijesti Zelingrada je iz 1434. godine kada je grad Zelina u vlasti obitelji Bychkele ili Byczkele koja se nazivala *de Zelnawar*. Ovdje Vjekoslav Klaić navodi, kako je njemu bilo poznato, i prvog člana obitelji (*nobilis (egregius) vir Stephanus Bychkele de Zelinawar*). Daljnjim slijedom izvornih podataka datiranim godinama 1436., 1438., 1439., 1449., 1465., 1472., 1478. i 1480. navode se kao članovi plemićke obitelji Bičkele uz Stjepana još i Ivan i Ladislav. Posljednja vijest o obitelji Bičkele je iz 1481. godine u presudi kralja Matijaša Korvina i odnosi se na Ladislava Bičkelea, uz zaključak da je on tada izgubio Zelingrad.

Povijest Zelingrada u XVI. stoljeću Vjekoslav Klaić predstavlja temeljem kraljevskih darovnica. Prema darovnici kralja Ferdinanda I. Habsburškog, plemićima Mihaljević od Sinja iz 1527. godine zaključuje da je vlasnik Zelingrada bio i Ivan Zapolja. V. Klaić navodi i nastojanje Ivana Kaštelanovića da dobije Zelingrad, kao i njegov sukob s biskupom Šimunom Erdedijem. Kraći prikaz slijeda događanja borbe za Zelingrad u ovome prikazu zaustavlja se 1543. godine, od kada je vlasnik Zelingrada obitelj Kerečenji.

Završni veoma kratki dio *Priloga za povijest grada Zeline* navodi nekoliko datuma i plemićkih obitelji koje su držale posjede oko Zelingrada u XVII. stoljeću, u vrijeme kada je Zelingrad već bio ruševina.

Prikaz povijesti jednog srednjovjekovnog grada, koji je Vjekoslav Klaić naslovio kao *Prilozi za povijest grada Zeline*, do danas je ostao i jedina nešto cjelovitija povijest Zelingrada. Izvan njegovih okvira i dosega nije izašao ni jedan od kasnijih autora, koji su pisali ili

²⁶ Klaić V 1911, 13-17.

spominjali povijest ovog srednjovjekovnog grada. Moglo bi se zaključiti i da ovaj rad Vjekoslava Klaića daje i današnju sliku spoznaja o Zeligradu, a time i dijelu hrvatske srednjovjekovne povijesti.

Prilozi Vjekoslava Klaića tijekom devedeset godina ostali su temeljna spoznaja povijesti Zelingrada kao jednog od utvrđenih gradova ovog dijela sjeverozapadne Hrvatske. Ovaj rad je, uz niz novih izvornih podataka, ostao temelj svim kasnijim pokušajima i prikazima povijesti ovog utvrđenog srednjovjekovnog grada.

Prvi od tekstova o Zeligradu poslije Vjekoslava Klaića zapisao je Stjepan Debeljak u *Spomen spisu niže pučke škole u Sv. Ivanu*. Možda i potaknut Klaićevim *Prilozima*, Stjepan Debeljak u svojem tekstu, koji je naslovio *Povijest grada Zeline*, sažeto prati povijest Zelingrada Vjekoslava Klaića. Kako Stjepan Debeljak piše svoj prilog o Zeligradu 1913. godine, njegov prikaz je posebno zanimljiv jer daje i opis izgleda Zelingrada u to vrijeme, kao i nazive pojedinih toponima.²⁷ Tako se ovaj tekst može označiti vrijednim prinosom u obradi prostora i izgleda Zelingrada početkom XX. stoljeća..

Zelingrad je spomenut i u izletničkom priručniku *Medvednica* Branka Gušića, gdje je označena zanimljiva usporedba da su 1924. godine preostale zidine srednjovjekovnog Zelingrada bolje sačuvane od zidina Medvedgrada. U ovome kraćem tekstu navedeno je i razmišljanje da je Zelingrad branič ceste koja vodi iz Sv. Ivana Zeline u Mariju Bistricu.²⁸

Sljedeći prikaz povijesti Zelingrada Franje Čehulića *Stari grad Zelina*, pisan za potrebe poticanja zaštite spomenika, ostao je potpuno u okvirima povijesnog prikaza Vjekoslava Klaića.²⁹

O kompleksu ruševina srednjovjekovnog Zelingrada sažeto je pisala i Vladimira Tartaglija-Kelemen prateći spomenike Prigorja.³⁰

Anđela Horvat u *Enciklopediji likovnih umjetnosti* pod pojmom *Zelingrad* opisuje ruševine srednjovjekovnog burga s obrambenim zidom koji zatvara dvorište u kojemu je poligonalna kula. Za XVI. stoljeće navodi da je burg dobio vanjsko ziđe s četiri cilindrične kule. Zelingrad je označen kao moguće središte moravečke župe, a nekoliko kratkih povijesnih natuknica slijedi povijesne podatke Vjekoslava Klaića počevši od 1320. godine.³¹

²⁷ Debeljak 1913./1914.

²⁸ Gušić 1924. 268, 268.

²⁹ Čehulić, neobjavljeni tekst, *Stari grad Zelina*.

³⁰ Tartaglija Kelemen 1960, 152.

³¹ Horvat A 1966. 610.

Novije objave i opise izgleda Zelingrada daje Štefica Habunek-Moravac u nekoliko svojih članaka.³² Iako se u povijesnom prikazu drži povijesti Vjekoslava Klaića u opisima izgleda i konzervatorskih radova na zidovima Zelingrada, Štefica Habunek-Moravac daje značajan prinos stručnom opisu njegovoga izgleda pedesetih godina XX. stoljeća. Zanimljiva je i njezina napomena da Zelingrada nema u opisima starih gradova Đure Szabe, koji nije obradio ruševine ovog visinskoga utvrđenog grada. U njenim radovima je i postavljena osnovna tipologija, stručni opis kao i podatci o nekim arhitektonskim nalazima unutar zidina Zelingrada.

Kraći prikaz s poznatim povijesnim podacima nalazi se u tekstu Milana Nikolića, *Četvrtkovec, Iz daleke prošlosti Zeline*, gdje je autor u prigodnom tekstu pokušao objasniti i mjesto do sada nepoznatog smještaja srednjovjekovnog naselja Četvrtkovca smještajući ga u današnje središta grada Sveti Ivan Zelina.³³

S utemeljenjem muzeja u Sv. Ivanu Zelini Zelingrad se uvodi i u arheološku literaturu. Prvi opis arheoloških priprema temeljenih na upotrebi tehnologije refrakciono seizmoloških istraživanja objavljen je u *Arheološkom vjesniku*.³⁴ Arheološki podatci o smještaju i temeljnim obilježjima Zelingrada nalaze se u *Registru arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske*.³⁵

Kronološki prikaz povijesti Zelingrada uz kraću analizu njegovih graditeljskih i arhitektonskih dijelova obradio je 1992. godine Hrvoje Strukić u publikaciji *Po Zelinskoj gori*,³⁶

U *Zelinskoj kronici* koja prati prošlost Zeline i zelinskog kraja kronološkim slijedom nižu se poznati događaji iz povijesti Zelingrada uz kraće zabilješke.³⁷

Dva prikaza Zelingrada pod istim naslovom, *Zelingrad, srednjovjekovni burg*, objavio je Mladen Nadu. U prvom iz 1989. godine ponavlja se sažeta povijest Vjekoslava Klaića iza koje slijede podatci Franje Čehulića i Stjepana Debeljaka. Slijedi opis konzervatorskih radova, rekognosciranja i dotadašnjih arheoloških istraživanja.³⁸ U prikazu iz 1990. godine autor daje kraći opis izgleda ostataka Zelingrada, označena tipološki kao burg, kao i povijesne podatke Vjekoslava Klaića. Zaključkom se Zelingrad postavlja kao dio sustava utvrda Bele IV. koji

³² Habunek-Moravac-Krstić 1959, 14-15; Habunek-Moravac 1971, 38; Habunek-Moravac 1971. 14 - 16.

³³ Nikolić 1971, 11-13.

³⁴ Nadu-Strukić 1990, 215-216..

³⁵ Registar 1990, 154. br. 592; 1997, 61, 62. br. 93.

³⁶ Strukić 1992, 23-30.

³⁷ Zelinska kronika 1994.

³⁸ Nadu 1989, 17-20.

zbog svog prirodnog položaja „štiti i kontrolira prirodnu prometnicu iz Prigorja u Hrvatsko zagorje (zato Čazmanski kaptol i sklanjaju ovdje svoju arhivu)“.³⁹

Prikazi Zelingrada u tekstu Mladena Houške *O Zelingradu i njegovim gospodarima*, slobodnije je predstavljena povijest Vjekoslava Klaića i katalogom izložbe *Zelingrad*, s naznakama najnovijih arheoloških istraživanja u prostoru ovoga srednjovjekovnog grada.⁴⁰

U stručnom radu Krešimira Regana o srednjovjekovnim gradovima i utvrdama na obroncima Medvednice nalazi se detaljniji arhitektonski opis uz autorov crtež Zelingrada, koji slijedi nekoliko povijesnih podataka o ovome srednjovjekovnom utvrđenju.⁴¹ U slijedu opisa srednjovjekovnih gradova i utvrda na obroncima Medvednice, nalazi se i opis smještaja utvrde Glavnice.⁴²

Drago Miletić u knjizi o plemićkim gradovima kontinentalne Hrvatske navodi i Zelingrad, s naznakom da se na njemu vode zaštitno restauratorski radovi, a posebno daje objašnjenje o kamenoj ploči nađenoj na Zelingradu s uklesanim natpisom i godinom u spomen na gradnju nekog dijela grada, koja se postavljala i na drugim gradovima.⁴³

Mladen Houška ponovio je nešto širi povijesni presjek prostora Zeline i Zelingrada u prilogu kataloga izložbe *Zelingrad – sedam stoljeća povijesti*.⁴⁴

U istom katalogu, uz pregled arheoloških istraživanja na Zelingradu, Romana Mačković daje i kraći pregled do sada poznate *Povijesti Zelingrada*.⁴⁵

Katalog Zorislava Horvata analizirao je izgradnju Zelingrada i pojedinih dijelova njegovih bedema uz tlocrt ovoga kastruma temeljem novih arheoloških istraživanja.⁴⁶

Doktorska disertacija Suzane Miljan o plemstvu Zagrebačke županije za vrijeme vladavine kralja Žigmunda, pored nekoliko novih podataka, koji se odnose na pojedine članove plemićke obitelji Bičkele koji tada postaju vlasnici Zelingrada, sadrži i detalje života tadašnjih stanovnika prostora Moravča, kao dijela Zagrebačke županije početkom XV. stoljeća.⁴⁷

³⁹ Nadu 1990, 43-49.

⁴⁰ Houška 1997, 28-37; 2002.

⁴¹ Regan 2000., 82-84.

⁴² Regan 2000., 91-92.

⁴³ Miletić 2012., 47-49, 56, 58, 353.

⁴⁴ Houška 2013, 35-54.

⁴⁵ Mačković 2013, 7-13.

⁴⁶ Horvat Z 2013, 15-32.

⁴⁷ Miljan 2015. Autorica radnje daje nekoliko novih podataka o prve dvije generacije obitelji Bičkele, kao i njihovo radoslovlje kao srednjeg plemstva Zagrebačke županije, kao i rodoslovlja obitelji nižeg plemstva Zagrebačke županije, 234, 237-242.

Krešimir Regan, Vlatka Dugački, 2024.⁴⁸ u sustavnom pregledu gotovo 1100 lokaliteta i utvrda nalaze se i kraći zapisi Zelingrada, kastruma Moravča i kastruma Glavnica.

Komitat Moravče u literaturi i povijesnim obradama srednjovjekovne povijesti Slavonije spominje se samo usputno, i to kao jedan od komitata XIII. i XIV. stoljeća. Kako je sadržaj ovoga rada ograničen na jedan manji prostor označen nazivom srednjovjekovnog Moravča, broj autora i naslova koji ga makar spominju nije naročito velik. Ipak se pojedini naslovi korišteni u obradi povijesti komitata Moravče i Zelingrada mogu istaknuti.

Tu su sinteze Nade Klaić, *Povijest Hrvata u razvijenome srednjem vijeku i Zagreb u srednjem vijeku*, u obradi razdoblja XIII. i XIV. stoljeća i neke primjere prostora Moravča kao okružja Zelingrada.⁴⁹

Srednjovjekovno Moravče dobro prepoznaje i Metod Hrg u opisu župa Zagrebačke biskupije u XIV. stoljeću.⁵⁰

Korištene su i obrade pojedinih mjesta objavljene u knjizi Lelje Dobronić, *Po starom Moravču*,⁵¹ Lelja Dobronić obradila je prostor istočnog dijela Zagrebačke gore u svojoj publikaciji *Po starom Moravču*. Uočivši vezu izvornih srednjovjekovnih naziva i naziva današnjih mjesta ovoga prostora, Lelja Dobronić je sakupila podatke o mnogim mjestima ovoga prostora. Ipak u opisu Zelingrada navedeno je samo nekoliko općih povijesnih podataka, popis literature kao i tekst Stjepana Mlinarića, koji je bez navoda odakle je preuzet. Kao zaključak autorica označava Zelingrad kao jedini sačuvani srednjovjekovni grad na prostoru Moravča, koje inače pod srednjovjekovnim pojmom smješta u današnji lokalitet.⁵²

Komitat Moravče navodi i Borislav Grgin u slijedu popisa *Županija u razvijenom i kasnom srednjem vijeku*.⁵³

Kraću terminološku obradu naziva srednjovjekovnog komitata Moravče iznio je Hrvoje Strukić u radu, *Komitat Moravče*.⁵⁴

⁴⁸ Krešimir Regan, Vlatka Dugački, 2024. *Leksikon utvrda Hrvatske – srednji i rani novi vijek*, Leksikografski zavod Miroslava Krleža, Glavnica, 148, Moravče, 411, Zelingrad, 738-739, Zagreb.

⁴⁹ Klaić, N 1976.

⁵⁰ Hrg, 1977 50, 51, 58.

⁵¹ Dobronić 1979.

⁵² Dobronić 1979. 94.-96.

⁵³ Grgin 1996, 25.

⁵⁴ Strukić 2003, 33-44.

Doktorska disertacija Suzane Miljan o plemstvu Zagrebačke županije za vrijeme vladavine kralja Žigmunda, pored nekoliko novih podataka, koji se odnose na pojedine članove plemićke obitelji Bičkele koji tada postaju vlasnici Zelingrada, sadrži i detalje života tadašnjih stanovnika prostora Moravča, kao dijela Zagrebačke županije početkom XV. stoljeća.⁵⁵

Iako se u modernoj hrvatskoj historiografiji obradom srednjovjekovne povijesti za latinski naziv *comitatus*, većinom koriste nazivi županija i županat prepoznata je razlika korištenja ovog latinskog naziva u njegovom stvarnog značenju u razdoblju XIII. i dio XIV. stoljeća i kasnijeg poslije administrativno teritorijalnih promjena Ludovika I. Kako se sadržaj ove radnje odnosi na manju administrativno teritorijalnu jedinicu za koju se u izvorima koristi isključivo naziv *comitatus*, kao i za sve takove manje jedinice na prostorima između Drave i Gvozda što znači južno od ugarskog središnjeg dijela kraljevstva, primjerenije je koristiti izgovorni oblik latinskog naziva, komitat za XIII. i početka XIV. stoljeća. To je i prepoznato kod nekih autora u njihovoj obradi pojedinih tema iz ovog razdoblja kada koriste naziv komitat, manja upravna jedinica ili samo navođenjem latinskog naziva *comitatus*.

Hrvoje Strukić, u radu *Komitat Moravče*, daje kraći pregled korištenja naziva *comitatus Moraucha*, tijekom XIII. i XIV. stoljeća i za njega koristi u naslovu rada naziv komitat. Slijedi niz naziva koji se navode u prostoru komitata Moravče, *comes*, *comes terrestris*, *iobagiones castri, castrensis i castelanus*. Tu je i popis srednjovjekovnih utvrđenih gradova prigorskog dijela Zagrebačke gore XIII. stoljeća, među kojima je i Zelingrad.⁵⁶

Silvija Pisk u svojem radu, *Toponim Garić*, obrađuje prve zapise o komitatu Garić i normalno navodi da se komitat Garić izričito spominje 1273. godine kao, *in comitatu de Garyg*, a "U nadolazećim je godinama Garić uglavnom označen kao komitat ili samo stoji *in Garig*". Za drugu polovinu XIV. stoljeća i reformi Ludovika I. Garić se navodi kao distrikt Križevačke županije, (*in comitatu Crisiensi in districtu Garygh*),⁵⁷ i ispravno postavlja slijed promjena naziva i statusa niza manjih prostora Slavonije.

Gabor Szeberényi, *Plemići, predijalci i iobagiones castri Rovišća u 13. i 14. stoljeću*,

⁵⁵ Miljan 2015, Autorica radnje daje nekoliko novih podataka o prve dvije generacije obitelji Bičkele, kao i njihovo radoslovlje kao srednjeg plemstva Zagrebačke županije, kao i rodoslovlja obitelji nižeg plemstva Zagrebačke županije, 234, 237-242.

⁵⁶ Strukić 2003, 33-44.

⁵⁷ Pisk 2011, 3-4.

uz *iobagiones castri* navodi i predijalce, koji se u Moravču ne spominju, kao dvije društvene grupe kao predstavnike "kondicionalnog plemstva u Rovišću. Naglašava lokalne posebnosti u Slavoniji, a za *iobagiones castri* pojašnjava da je većina koja je kao niže plemstvo uspjela sačuvati svoja posebna prava.⁵⁸

Éva B. Halász, u *Arhontologija Velikog Kalnika u srednjem vijeku*, navodi dužnosnike županije (*comitatus*) Veliki Kalnik u 13. stoljeću, župana (*comes*) i zemaljskog župana (*comes terrestris*), s napomenom da je takav slučaj bio i u drugim slavonskim županatima. Uz naziv, *iobagiones castri*, navodi da su birali su među sobom zemaljskog župana (*comes terrestris*), iz bogatijih i starijih obitelji, a kao primjer su Sevlad, 1253. godine i Martin, 1264. godine.⁵⁹

Danko Dujmović u tekstovima o području Zdenaca kao i Garičkom županatu u 13. i 14. stoljeću zadržava naziv komitat kao i komes u prijevodima isprava, uz pojašnjenje da ove nazive zadržava prema suvremenim ispravama na latinskom jeziku kako bi se istaknula razlika između administrativno-teritorijalnih jedinica 13. i kasnijih stoljeća.⁶⁰

Potica su i zaključci Tomislava Raukara o stanju hrvatske srednjovjekovne historiografije za prostore Slavonije, posebno XIV. stoljeća u knjizi *Hrvatsko srednjovjekovlje*.⁶¹ Novija obrada srednjovjekovne povijesti sjeverozapadne Hrvatske jest knjiga Nevena Budaka *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*.⁶² Osim vrijednosti pristupa detaljne obrade sadržaja prvog susjednog prostora Zelingrada, povijesna obrada srednjovjekovne povijesti gradova Varaždinske županije i metodološka je višestruka potvrda potrebe postupnog pristupa obrade povijesnih sadržaja.

⁵⁸ Szeberényi 2012, 31-55.

⁵⁹ Halász 2014, 33.

⁶⁰ Dujmović 2018. 11. i Dujmović 2019, 10, 16.

⁶¹ Raukar 1997.

⁶² Budak 1994.

2. PROSTORNE ODREDNICE

2.1. PRIGORJE ZAGREBAČKE GORE - OKRUŽJE KOMITATA MORAVČE I ZELINGRADA

Zagrebačka gora ili Medvednica svojim smještajem dio je sjeverozapadne Hrvatske. Njezini gorski prostori okruženi su sa zapadne strane nizinskim prostorom Hrvatskoga zagorja, s južne strane je riječna dolina Save, a s istočne je također dolinski prostor kojim teče Lonja, dok se na sjeveru poslije uskog nizinskog prolaza nastavlja visoki gorski prostor Ivančice.

Zagrebačka gora svojim je izduženim oblikom postavila odrednice prostora života kao i smjerove kretanja. Prirodni izgled i mikroklimatske osobine njezinih prostora pružali su od najstarijih vremena prirodnu zaštitu i povoljne uvjete života. Ove osobitosti odredile su i dva različita odnosa smještaja ljudskih naselja kao i korištenja prirodnih uvjeta za život.

Prostori uz strmiju i teže pristupačnu zapadnu i dio sjeverne strane Zagrebačke gore opravdano koriste naziv Podgorja, koje se tu smjestilo 'pod gorom'. Više izloženi klimatskim utjecajima sjevera kao i djelomično planinski izgled, uvjetovali su i rjeđe naseljavanje ovih prostora. Ovaj dio sjeverozapadne Hrvatske ujedno su i jedna od zemljovidnih odrednica Hrvatskog zagorja.

Za razliku od sjeverne strane, prema jugu i istoku u cijeloj svojoj dužini, obronci Zagrebačke gore blago se spuštaju u dolinu Save. Oni se svojim prirodno ugodnim i postupnim prelazom gorskih predjela u dolinu rijeke Save i njezinih pritoka otvaraju i kao veoma ugodno mjesto za život. Prirodnim oblikom blago brdovitih predjela veoma ugodnim i klimatski pristupačanim za smještaj naselja osiguravao je i djelotvoran pregled nizinskih dijelova pogodnih za kretanje i putovanja. Zaštita gorskog masiva sa sjeverne strane osigurava i ugodne klimatske uvjete za život. Ovaj prostor svojim smještajem pri Zagrebačkoj gori svim svojim čimbenicima čini jedinstvenu cjelinu koja se u potpunosti nalazi u nazivu - Prigorje.

Prostor Prigorja pri Zagrebačkoj gori započinje na njezinim oštrocrtanim zapadnim obroncima koji su okružje današnjeg Susedgrada. U samom podnožju gorske strmine protiče rijeka Sava ulazeći u nizinski prostor svoje doline. Gorski prostor Zagrebačke gore nastavlja se prema istoku nižim obroncima koje je obuhvatio i prekrrio sjeverni dio i središte grada Zagreba. Prigorski prostori nastavljaju se i dalje pojedinačno naseljenim predjelima zagrebačke Dubrave i tako sve do Sesveta. Naselja i obronci Zagrebačke gore, koji na neki

način određuju i omeđuju sjevernu i zapadnu granicu Prigorja, nastavljaju se dalje. Zagrebačka gora i njezini prigorski brežuljci, ovdje već usmjereni prema sjeveru preko današnjeg Zelinskog prigorja završavaju na prostoru između mjesta Komina i Bisaga. Južna granica Prigorja uglavnom prolazi nizinskim predjelima uz obale Save sve do granice s Dugim Selom gdje se nastavlja prema sjeveru jednim dijelom prostora Vrbovca.

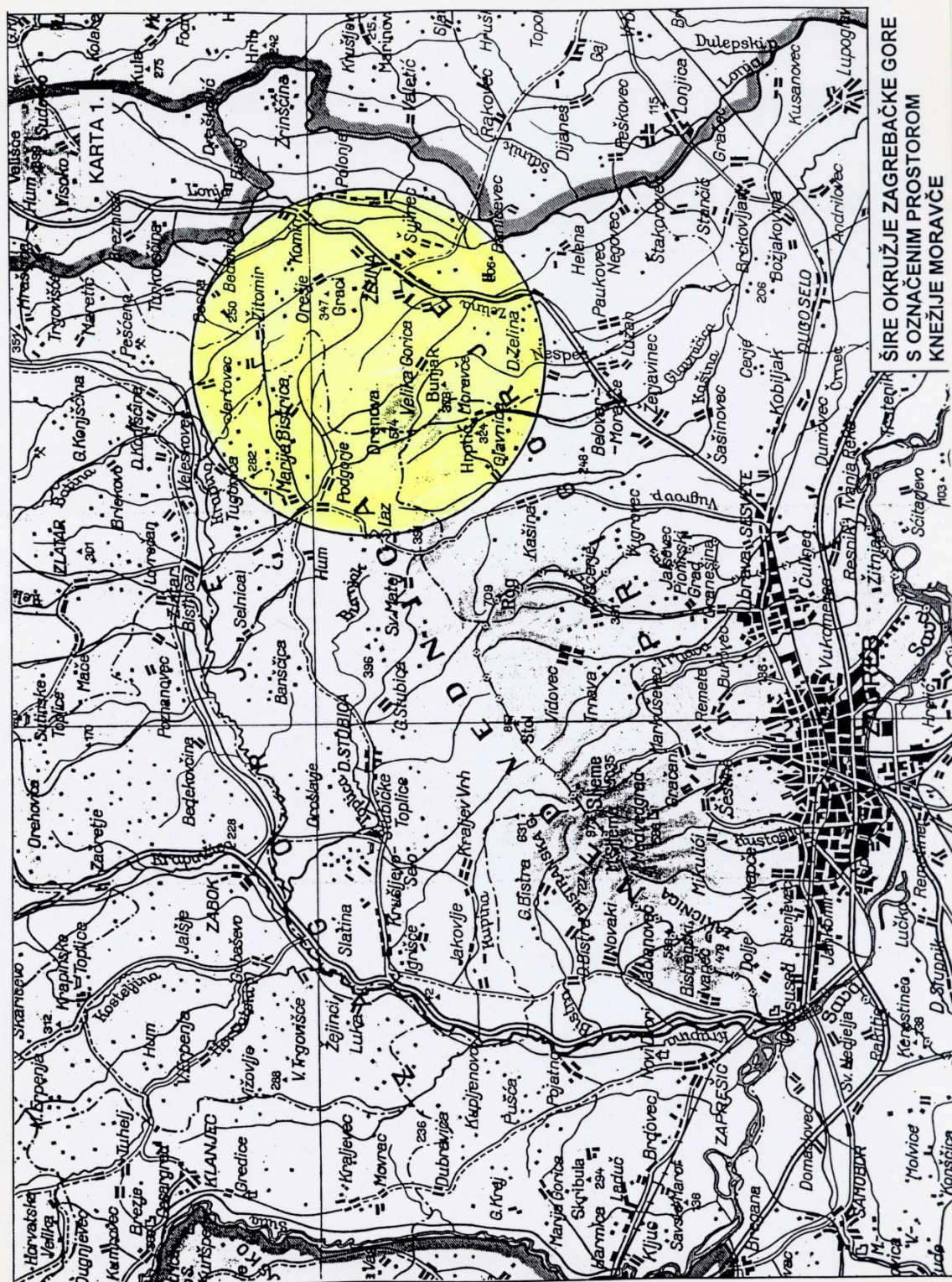
Prostor Prigorja uz istočnu i južnu stranu Zagrebačke gore, povoljnim uvjetima nižih gorskih obronaka i riječnom dolinom Save, tijekom povijesti omogućio je mnogostruke sadržaje. Naselja, gradovi, njihovi stanovnici i život slijede povijesna razdoblja i ostavljaju dokaze svojega vremena. Ostaju dokazi i mjesta i ljudi, njihova imena, zapisi, običaji i kultura, vjera, čvrstih pravnih odnosa kao i povijesti. Ostaju sve ove vrijednosti, i to u prostoru Prigorja Zagrebačke gore. Ostaju stoljećima sve do današnjih dana. Krajnji sjeverni gorski dijelovi Zagrebačke gore, kao i njeni prigorski obronci prema dolini rijeke Lonje, bili su i okružje života srednjovjekovnog komitata Moravče. (KARTA 1.)⁶³

Na prostorima Zagrebačke gore tijekom srednjega vijeka izgrađen je niz utvrđenih gradova. Većina od njih ostala je poznata samo po svojem spomenu u izvornim zapisima iz vremena njihovog postojanja. Za točnije određivanje njihova postojanja i smještaja potreba je jedna postupna i detaljna analiza.

Ipak tri utvrđena srednjovjekovna grada sagrađena na prigorskim obroncima Zagrebačke gore, zahvaljujući svojim kamenim zidinama, ostala su sačuvana i do današnjih dana. Dva od njih Susedgrad i Medvedgrad poznata su dok je treći, Zelingrad, iako danas prilično sačuvanim zidinama kao materijalnim dokazima, ostao prilično nepoznat i u stručnoj povijesnoj literaturi još neobrađen i nepredstavljen.

⁶³ Autor, Hrvoje Strukić, karta 1:100 000.

KARTA 1.

2.2. UKLOPLJENOST KOMITATA MORAVČE U PROSTOR SREDNJOVJEKOVNE SLAVONIJE

Poslije niza bitaka protiv mongolskih osvajača i uspješne obrane kraljevstva, kralj Bela IV. 1242. godine vraća se i nagrađuje svoje vjerne plemiće koji su ga pratili i štitili u proteklom vremenu.⁶⁴ Kralj Bela IV. u znak zahvalnosti što su ga pratili u nedavnim teškim bitkama protiv Mongola, odlučio je nagraditi i plemiće Abrahama i Nikolu Nikoline sinove i Tomu i Bartola Tomine sinove darovanjem posjeda Rakovec. Zato je dan prije blagdana sv. Lucije, 12. prosinca 1245. godine kraljevski prečasni kancelar kaločki nadbiskup Benedikt napisao kraljevsku darovnicu, koju su u kraljevskoj dvorani svojim prisustvom potvrdili visoki crkveni i svjetovni velikodostojnici. Prisutni su bili ostrogonski nadbiskup Stjepan, pečujski Bartolomej i egerski Kleto kao i biskupi zagrebački Stjepan, II. Babonić, Bulču čanadski, Atolfo jurski, Vićenco varadinski, Hemon vaćinski, Zlando vesprimski i biskup Gornje Transilvanije. Tu je bio i palatin Dionizije, ban i duks cijele Slavonije, kao i dvorski velikodostojnici Mateo tavernik i knez požeški, Roland dapiferorum i knez šopronski, Stjepan sudac kraljevske kurije i knez Nitre, Mauricio pincernarum, Čak magister konjaništva i knez baranjski, Pavao knez Sounuk, Herik od kastruma Željezno, Bogomir od Zale i ostali magistrati i kneževi kraljevstva.⁶⁵ Belina darovnica u opisu međa susjeda posjeda Rakovec, koji daruje spomenutim plemićima završava na rijeci Lonji i dalje sve do posjeda križara i komitata Moravče, (*conterminatur Cruciferorum et iterum conterminatur ipsius comitatus Moraucha*).⁶⁶

Tako se ovom Belinom darovnicom prvi puta krajem prve polovice XIII. stoljeća javlja komitat Moravče, (*comitatus Moraucha*).⁶⁷ Slijedi pitanje javlja li se komitat Moravče i u slijedećim vremenima. Odgovor daje slijed godina kada se komitat Moravče javlja u pojedinim ispravama.

⁶⁴ Kukuljević 1863, *Borba Hrvatah s Mongoli i Tatari*, 43, 59, VII. 85-87.

⁶⁵ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250, 12. prosinca 1245. Bela kralj ugarski i hrvatski daruje Abrahamu i Nikoli sinovima župana Nikole kao i Tomi i Bartolomeu sinovima Tome imanje Rakovec za osobite njihove zasluge u borbi protiv Tatara.

⁶⁶ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250, 12. prosinca 1245.

⁶⁷ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250, 12. prosinca 1245. Bela kralj ugarski i hrvatski daruje Abrahamu i Nikoli sinovima župana Nikole kao i Tomi i Bartolomeu sinovima Tome imanje Rakovec za osobite njihove zasluge u borbi protiv Tatara.

Moravče

1245. ... quod cum Abraam et Nicolaus filii comitis Nicolai, Thomas et Bartholomeus filii Thome comitis ... et iterum conterminatur ipsius **comitatus Moraucha**⁶⁸
1258. ... in fluvium Crapina iuxta **comitatum Hrosna** ... ubi ultra Crapina ab oriente commetaneus est **comitatus de Hrosna**, deinde per Crapinam inferius eund iungitur ad **comitatum de Moroucha**⁶⁹
1260. ... castri **de Moroucha** pertinebat in **comitatum eiusdem exitens**Ins⁷⁰
1275. ... quandam terram Glaunicha vocatam in **comitatu de Moroucha** ... dicto **comitatu de Moroucha** ... et seruiciis castri **de Moroucha** ... ut nullus **comitum de Moroucha** dicto castro.⁷¹
1313. ... nobilibus castri **de districtu Morauche**.⁷²
1327. ... in **districtu Zasgrabiensi de comitatu Morocha**⁷³
1333. ... in inferiori Pezerie in **comitatu nostro de Morocha**⁷⁴
1342. ... Paulus filius Mychaelis nobilis de **comitatu de Moroucha**⁷⁵
1343. ... in **districtu de Moroucha**⁷⁶
1343. ... et terras castrensiu in eisdem **districtibus Morocha et Glaunicha**⁷⁷
1345. ... in **districtibus Glonicha et Morocha vocatis** ... in predictis duobus

⁶⁸ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250, 12. prosinca 1245. Bela kralj ugarski i hrvatski daruje Abrahamu i Nikoli sinovima župana Nikole kao i Tomi i Bartolomeu sinovima Tome imanje Rakovec za osobite njihove zasluge u borbi protiv Tatara.

⁶⁹ Smičiklas 1907, 112, br. 624, 1258. godine podložnici zagorskog grada sv. Đurđa (Belca), vraćaju pred banom Stjepanom dva rala zemlje, koje su oteli iza tatarske provale.

⁷⁰ Smičiklas 1907, 85, br. 691, 1260. godine, kralj Bela daruje Perčinu Glavnicu kraj Moravča za zasluge.

⁷¹ Smičiklas 1908, 122, br. 107 11. kolovoza 1275. kralj Ladislav potvrđuje knezu Perčinu zemlju Glavnicu, darovanu mu po kralju Stjepanu ...

⁷² HR-AMZe, br. PA-C-01.

⁷³ Smičiklas 1911, 357, 358, br. 295, od 20. kolovoza 1327. Nikola Ludbreški poklanja Zagrebačkom kaptolu posjed Vražiji Laz u moravečkoj županiji.

⁷⁴ Smičiklas 1912, 119, 120, br. 78, od 14. rujna 1333. u Zagrebu, ban Mikić daje dio zemlje svojih nekadašnjih kmetova u donjem Pezeriju u kotaru Moravča u zamjenu za neku drugu zemlju Jakovu sinu Večeslavovom.

⁷⁵ Smičiklas 1912, 658, br. 467, 12. ožujka 1342. u Zagrebu, ban Mikić potvrđuje listinu Ivana sina palatina Dionizija na molbu Pavla sina Mihajlova plemića Moravča.

⁷⁶ Smičiklas 1913, 93, br. 71, 26. listopada 1343. u Zagrebu, pred Zagrebačkim kaptolom odobravaju Nikola sin Petra Ludbreškoga te Jakov i Pavao plemići iz Moravča nagode zamjene itd. glede imanja u kotaru moravčanskom a uz to zamjenjuju neke dijelove zemlje među sobom.

⁷⁷ Smičiklas 1913, 95, 96, br. 72, 27. listopada 1343. u Zagrebu, pred Zagrebačkim kaptolom izmiruju se glede međa Nikola sip Petra Ludbreškoga i plemići Jakov, Đuro itd. iz Moravča i Glavnice.

*districtibus Glonicha et Morocha*⁷⁸

1347. ... *Jalez vocata in comitatu de Maroucha ...*⁷⁹

1353. ... *de districtu de Moroucha ...*⁸⁰

1354. ... *et cuiusuis status hominibus de comitatu Morouche ...*⁸¹

1354. ... *similiter nobilium castrensiū de eodem comitatu Moroucha in personis ...*⁸²

1359. ... *terram nostram regalem Bedinicha nuncupatam in districtu de Morocha.*⁸³

1366. ... *quasdam possessiones Glaumicha et Jasenouch vocata in comitatu*

*de Moroucha sitas ... in dicto comitatu de Moroucha ...*⁸⁴

1366. ... *possessionum Glaunicha et Jazenouch vocatorum in comitatu de Moroucha*

*exsistencium ,,,*⁸⁵

1369. ... *possessionum Glavnicha et Jazenouch vocatorum in comitatu de Moroucha.*⁸⁶

1397. ... *Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel dictus de Moraucha ..*⁸⁷

1397. ... *ex altera autem Georgio, filio Iacobi de Pzerye dictus de Moroucha ...*⁸⁸

Od toga prvog izvornog spomena 1245. godine.⁸⁹ komitat Moravče navodi se u nekoliko oblika, i to kao *comitatus Moroucha, Morauche, Morawcha, Morocha*.

Komitat Moravče (*comitatus Moroucha*) svojim toponimima i sadržajima prostorno se smjestio na istočnome dijelu Zagrebačke gore i javlja se poslije 1245. godine i 1258. godine⁹⁰ i

⁷⁸ Smičiklas 1913, 230, 231, br. 179, 22. rujna 1345. u Zagrebu ban Nikola potvrđuje da su Nikoli Ludbreškom po Zagrebačkom kaptolu izručene zemlje i posjedi bez umrlih bez nasljednika građana i ljudi u Glavnici i Moravču, koje mu je inače kralj Karlo darovao 1326. godine.

⁷⁹ Smičiklas 1913, 379, br. 287, 24. srpnja 1347. u Zagrebu, ban Nikola potvrđuje Ivanu sinu Petrovu selo Jalez u županiji Moravče.

⁸⁰ Smičiklas 1914, 164, br. 120, 14. svibnja 1353. u Zagrebu, ban Nikola potvrđuje na saboru u Zagrebu listinu bana Mikića na molbu Pavla od Moravča i njegove braće.

⁸¹ Smičiklas 1914, 231, 232, br. 173, 13. ožujka 1354. u u Četvrtku, Benedikt župan Moravča prepisuje listinu podbana Petra o zalogu zemalja u Pezerju.

⁸² Smičiklas 1914, 239, br. 181, 15. svibnja 1354. u Ivaniću, herceg Stjepan prima plemiće župe Moravče među plemiće kraljevine Hrvatske.

⁸³ Smičiklas 1914, 621, br. 470, 6. rujna 1359. kralj Ljudevit poijeljuje Grguru i njegovim sinovima plemstvo i daruje im posjed Bedinicu.

⁸⁴ Smičiklas 1915, 512, br. 371, 8. ožujka 1366. u Budimu, kralj Ljudevit daruje Nikoli Petrovom de Selpii imanja Glavnicu i Jasenovca.

⁸⁵ Smičiklas 1915, 513, br. 372, 15. ožujka 1366. u Budimu, kralj Ljudevit nalaže Čazmanskome kaptolu da pošalje svojega izaslanika, koji će prisustvovati uvođenju Nikole Petrovog de Selpii u posjed darovanih mu po kralju imanja Glavnice i Jasenovca, što će ga provesti kraljev izaslanik..

⁸⁶ Smičiklas 1916, 208, br. 149, 29. srpnja 1369. kralj Ljudevit potvrđuje svoju i listinu Čazmanskog kaptola Nikoli sinu Selpa glede posjeda Glavnice i Jasenovca.

⁸⁷ Smičiklas 1990, 221, br. 147, 24. svibnja 1397. u Zagrebu, isprava Zagrebačkog kaptola u kojoj se drugi puta spominje Fabijan Bičkele.

⁸⁸ Smičiklas 1990, 282, br. 183, 22. listopada 1397. Isprava Zagrebačkog kaptola.

⁸⁹ Smičiklas 1906, 286. br. 250.

⁹⁰ Smičiklas 1907, 109. br. 624. od 1258. *Eundo iungitur ad comitatum de Morocha*

dalje tijekom XIII. i XIV. stoljeća.⁹¹ Naziv *comitatus*, kao jedina oznaka Moravča koja se od tada javlja koristi se sve do 1342. godine, kada je ovaj prostor zapisan kao distrikt (*districtus Morocha*).⁹² Da se naziv distrikta nije iznenada pojavio i da je postupno uveden u upotrebu, potvrđuje jedna do sada neobjavljena isprava od 8. kolovoza 1313. godine u kojoj je ostalo zapisano: *nobilibus castri de districtu Morauche*.⁹³ Pojava novoga naziva nije isključila upotrebu dotadašnjeg, tako da se naziv *comitatus*, koristi i dalje do zadnjeg desetljeća XIV. stoljeća.⁹⁴ Početkom upotrebe novoga naziva distrikta pojašnjava se i dotadašnja upravna organizacija ovog prostora. Prostor komitata Moravče koji obuhvaća sjeveroistočni i krajnji dio Zagrebačke gore, kao upravno jedinstveni prostor prema izvornim podacima djeluje samostalno kao komitat Moravče do sredine XIV. stoljeća. Tada se na tome prostoru 1343. i 1345. godine označavaju dva distrikta: Glavnica i Moravče (*duobus districtibus Glonicha et Morocha*).⁹⁵ Ovo objašnjenje možda i najjasnije približava značenje naziva distrikt u prvoj polovici XIV. stoljeća kao manjeg okružja ili područja grada.⁹⁶ Kako se naziv distrikta kao manje administrativno-teritorijalne jedinice javlja uz naziv Moravča, često se navodi i uz nazive drugih manjih komitata od sredine XIV. stoljeća. To pokazuje uklopljenost Moravča u upravno prostornoj reformom Ugarsko Hrvatskog Kraljevstva, koje u to vrijeme provodi Ludovik I. Veliki. Ovim reformom dotadašnji manji komitati dobivaju naziv distrikta i ulaze u sustav većih županija, pa na taj način i Moravče kao distrikt postaje dio Zagrebačke županije.

Uz nazive komitat i distrikt, kao i na drugim prostorima srednjovjekovne Slavonije, na prostoru Moravča javlja se i naziv provincija. Ovim nazivom se označava krajem XIII. stoljeća Glavnica, (*in provincia Goloucha*),⁹⁷ a u XIV. stoljeću Moravče, kada se 1343. godine navodi, *prouincia de Maroucha*.⁹⁸ I ovo su primjeri uklopljenosti Moravča u načine života svojeg okružja u XIV. stoljeću.

Naziv *comitatus Morauche*, kao upravno organizacijska oznaka jednoga prostora javlja se u izvorima i XIII. i XIV. stoljeća. Iz slijeda upravnih naziva za prostor komitata Moravče,

⁹¹ Smičiklas 1908, 122, br. 107. 1275. godine; Smičiklas 1913, 379, br. 287, 1347. godine; Smičiklas 1914, 239, br. 181, 1354. godine; Smičiklas 1915, 512, br. 371, 1366. godine; Smičiklas, 1916 208, br. 149, 1369. godine.

⁹² Smičiklas 1913, 95, 96, br. 72.

⁹³ HR AMZe, PA-C-01.

⁹⁴ Smičiklas 1913, 379, br. 287, 1347. godine; Smičiklas, 1914, 239, br. 181, 1354. godine; Smičiklas, 1915, 512, br. 371, 1366. godine; Smičiklas, 1916, 208, br. 149, 1369. godine.

⁹⁵ Smičiklas 1913, 230–231. br 179.

⁹⁶ Lexicon, 1969. 385. kao i Mažuranić, 1975. 529. gdje za naziv kotar daje objašnjenje, obseg, vidik grada.

⁹⁷ Smičiklas 1909, 215. br. 196. Ivan sin palatina Dionizija daruje svoju zemlju Nespeš u pokrajini Glavnici, sinu svoga brata Fabijana.

⁹⁸ Smičiklas 1913, 41, br 30. od 27. veljače 1343.; Smičiklas 1913, 45, br 33, od 6. ožujka 1343.

koji se javljaju četrdesetih godina XIV. stoljeća, postavlja se pitanje: koje je značenje naziva *comitatus* za prostor Moravča toga vremena, znači tijekom XIII. stoljeća kada se označava njegovo postojanje. Ostaje samo prepoznati najprikladniji naziv kojim bi se mogao označiti kao i u vrijeme njegovog izvornog korištenja. Danas se za latinski naziv *comitatus*, korišten u srednjovjekovnim ispravama koriste nazivi županija i županat, da bi se označila razlika između administrativno-teritorijalnih jedinica XIII. i XIV. stoljeća.⁹⁹ Slijed kasnijih upravnih naziva također upućuje da objašnjenje naziva *comitatus Moravče* kao županije nije najprikladnije.¹⁰⁰

Comitatus je naziv koji se veoma često nalazi u sadržajima isprava srednjega vijeka. Njegovo korištenje nastavlja se i tijekom kasnijih razdoblja hrvatske povijesti. Tako da se može označiti da je vremenski raspon korištenja ovoga naziva veoma velik. U povijesnim razradama za naziv *comitatus* upotrebljavaju se različita objašnjenja njegova značenja. Tako se on u povijesnim radovima, kao i u općem korištenju, pojašnjava nazivima *distrikt*, *provincija*, *županija*, *pokrajina*.¹⁰¹ Ipak od svih naziva kojima se nastoji označiti izvorni naziv *comitatus*, u historiografiji najviše se koristi naziv *županija*. I današnja historiografija kao oznaku izvornog naziva *comitatus* koristi nazive županija ili županat. Ako je opći smisao poruke ovoga naziva označiti upravno organizacijske osobitosti jednoga prostora, ustaljeno i općeprihvaćeno korištenje naziva županije za izvorni naziv *comitatus*, dosta je primjereno. Međutim, problem nastaje kada se naziv *comitatus* označava kao županija, on se kao takav koristi uvijek jednako i za isprave XIII. stoljeća, kao i one kasnijevremene, tako da se uvijek koristi kao prijevod naziv županija, a u takvom jednoznačnom načinu korištenja često dolazi do određenih nejasnoća u objašnjenjima povijesnih razrada. Nejasnoće su posebno primjetne u izvornim dokumentima XIII. i XIV. stoljeća. U to vrijeme javlja se međusobni odnos više komitata. Kako bi se izbjegle nejasnoće jednoznačnog objašnjenja naziva *comitatus*, potrebno bi bilo označiti točnije značenje ovoga naziva. Višestoljetna uporaba istog naziv *comitatus*, nužno je mijenjalo i njegovo sadržajno značenje. Iz ovog razloga za što stvarnije označavanje naziva *comitatus Moraucha*, traži se prije svega njegovo značenje u pojedinom razdoblju, kao stvarnom vremenu njegova korištenja. Prije svega ovo se odnosi na razdoblje hrvatske srednjovjekovne povijesti i to XIII. i do sredine XIV. stoljeća.

⁹⁹ Dujmović 2018, 11, pojašnjava da se za 13. stoljeće koristi naziv županat, a za 14. stoljeća županija, po uzoru na mađarsku historiografiju,

¹⁰⁰ Smičiklas 1906, 286. br. 250.

¹⁰¹ Lexicon, 252.

Današnjom upotrebom naziva županija u povijesnim radovima za oznaku naziva *comitatus*, prijevod za naziv, *comitatus Moroucha*, glasilo bi županija Moravče. Ovakva oznaka za jedan manji dio srednjovjekovne Slavonije i to u XIII. stoljeću nikako nije odgovarajuća. Problem je u nizu manjih, ali i većih prostornih cjelina koje se sve isto označavaju kao *comitatus*. To je primjetno u povijesnim razradama gdje se javljaju različita rješenja. Jedan od korištenih naziva koji je želio označiti ove manje upravne prostore jest župa ili čak bivša plemenska župa.¹⁰²

O teritorijalnoj podjeli prostora južno od Drave na manje administrativne jedinice u vrijeme Arpadovića već su u starijoj hrvatskoj historiografiji prepoznate neke odrednice. Kao jedno mišljenje može se navesti zaključak Vjekoslava Klaića zaključio da je čitava Hrvatska zajedno sa Slavonijom (a bez Dalmacije) bila za kraljeva kuće Arpadove razdijeljena na župe i županije. Kad su, naime, Arpadovići ovladali Hrvatskom, zatekoše je podijeljenu na stare hrvatske župe, posve malene oblasti, kojima su na čelu župani. Svaku župu nastavalo je po jedno pleme, kojemu je središte bio utvrđeni grad (*castrum*). Plemena su u župama živjela posve po starohrvatskim običajima te su si sama birala župane, podžupane i satnike.¹⁰³ Može se još navesti mišljenje Ferde Šišića sa su se Hrvatska i Slavonija dijelile na županije (*comitatus*). Sve je više nestajalo starih plemenskih župa, koje su se sjedinjavale u županije po ugarskom kalupu, a župane nije više birao narod nego ih je imenovao sâm kralj po svojoj volji. Taj je proces u Slavoniji bio mnogo brži nego u Hrvatskoj gdje su se stare hrvatske plemenske župe djelomično sačuvale sve do XIV. stoljeća.¹⁰⁴ Oznaka župa za naziv *comitatus* XIII. stoljeća također nije previše sretna jer upućuje na crkvenu prostornu oznaku,¹⁰⁵ a to komitat Moravče, (*comitatus Moroucha*), XIII. i XIV. stoljeća nije. Ako se koristi naziv županija, onda je za Arpadovića, što znači u XIII. stoljeću, na prostoru Zagrebačke županije bilo nekoliko županija pa i zagrebačka. Kada je uočen nesklad ovakvoga objašnjenja za manje administrativne jedinice, upotrijebljen je jedan prilagođeni naziv - manja županija,¹⁰⁶ kao i županat.¹⁰⁷ Kada s vremenom i promjenama vladarskih dinastija dolazi do promjena u organizaciji prostornih jedinica Slavonije od svih županata jedino Zagreb i Križevci postaju županije.¹⁰⁸

¹⁰² Šišić 1975, 253-254.

¹⁰³ Klaić V 1975, 1, 321.

¹⁰⁴ Šišić 1975, 253-254.

¹⁰⁵ Šišić 1975, 253-254. Šišić navodi slijedeće: Jedan od primjera županija i župa može se navesti „ u Dubičkoj županiji (*in districtu Dubiciensi*) župa Svih Svetih u Dubici, sv. Nikole u Gredi, sv. Trojstva u Slabinji i sv. Jakova u Štrigovi, i tako dalje i za ostale županije i njihove župe što pokazuje pomješanost prostorno upravnih naziva s crkvenim župama.

¹⁰⁶ Grgin 1996. 25.

¹⁰⁷ Miljan 2015, 5-6; Szeberény 2012, 31-32. za termin županat navodi i izvorni naziv *comitatus castri*.

¹⁰⁸ Szeberényi 2012, 31-32.

U radu, *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium* (1274– 1439), obrađujući isprave križevačkih zemaljskih župana Éva B. Halász, i Suzana Miljan, navode i mišljenje Vjekoslava Klaića, koje je predstavio još 1882. godine, o slavonskim županatima za koje naglašava da se u 13. stoljeću ondje nalazilo obilje “manjih oblasti” koje se u latinskim izvorima zovu terminom *comitatus*. Tako ih je pobrojao dvanaest na slavonskom području te je među njima spomenuo dakako i Križevce. Objašnjava da su te “upravne oblasti” bile prostorno malene, da svaka ima kao središte svoj tvrdi grad pod koji spadaju razne zemlje i ljudi kojima se na čelu nalazi župan.¹⁰⁹

Kako bi se razumjela i potvrdila uklopljenost komitata Moravče u vremenu njegovog navođenja kao manje prostorno upravne jedinice, potrebno je vidjeti koji se još komitati javljaju na prostorima Slavonije u vremenskom okviru, prije svega tijekom XIII. i XIV. stoljeća.

¹⁰⁹ Halász-Miljan, 2019, 71; Klaić V, 1882, 41, 655-658.

PRILOG 1.

Tablica komitata XIII. i XIV. stoljeća (kronološki prema godini prvog zapisa)

CD	Godina prvog zapisa	Distrikt	Godina posljednjeg zapisa
Gora	1209.	1287.	1333.
Gorica	1210.	1311.	1278.
Rovišće	1232.		1351.
Bač	1237.		1289.
Srijem	1237		1349.
Požega	1238.		1352.
Varaždin	1238.		1393.
Baranja	1239.		1311.
Dubica	1239.		1357.
Vukovar	1239.		1359.
Križevci	1244.		1359.
Moravče	1245.	1343. - 1397.	1369.
Zagreb	1247.		
Gračenica	1257.		1343.
Podgorje	1257.		1312.
Hrosna	1258.		
Veliki Kalnik	1264	1385.	1339.
Vrbas	1269.		1373.
Garić	1273.	1287.	1316.
Virovitica	1275.		1399.
Hraschina	1280.		
Ivanić	1288.		1315.
Čazma	1289		1344.
Dubrava	1309.		1348.
Topusko	1326.		
Sana	1333.		1396.
Zagorje	1399.		

Iz slijeda popisa komitata Slavonije koji se javljaju u ispravama XIII. i XIV. stoljeća objavljenih u Diplomatičkom zborniku Tadije Smičiklasa i može se pratiti slijed javljanja pojedinih komitata. Tako se prva dva komitata na prostorima srednjovjekovne Slavonije javljaju početkom XIII. stoljeća u ispravama kralja Andrije II. (1205.-1235.) i to komitat Gora 1209. godine,¹¹⁰ koja se kao komitat navodi i slijedećih godina u ispravama kralja Andrije II.¹¹¹ Pored komitata Gore početkom XIII. stoljeća isprava kralja Andrije zapisuje i komitat Goricu 1210. godine.¹¹² Slijede isprave hercega Kolomana (1221.-1241.) koji je u svojim ispravama ostavio je 1232. godine zapise o nekoliko komitata i to o Rovišću 1232. godine,¹¹³ a zatim o komitatima Baranji,¹¹⁴ Dubici¹¹⁵, Požegi¹¹⁶ i Vukovaru¹¹⁷ 1239. godine.

U vrijeme vladanja Bele IV. (1235.-1270.) prvi od komitata na prostorima južno od Drave, koji su ostali zapisani su Bač¹¹⁸ i Srijem¹¹⁹ 1237. godine, a slijedeće 1238. godine Požega¹²⁰ i Varaždin¹²¹. Poslije mongolske opasnosti kralj Bela IV. nastavlja u svojim ispravama i darovnicama zapisivati i druge komitate Slavonije. Prvi se tako javljaju Križevci kao komitat 1244. godine¹²², a već slijedeće 1245. godine slavonskim komitatima se pridružuje i komitat Moravče¹²³. Do kraja Beline vladavine ostala su zapisani kao

¹¹⁰ Smičiklas 1913, 84, br. 74. 1209. kralj Andrija uzima u svoju zaštitu templare, a u ispravi se navodi, *est in terra que vocatur Pisana in comitatu Gorre*.

¹¹¹ Smičiklas 1905, 103, br. 84, 1211. godine kralj Andrija daruje cistercitima Topusko i županiju Gorsku ukoliko nije pripadala templarima, ... *totum videlicet comitatum de Gorra*; Smičiklas 1905, 119, 120, br. 97, 1213. godine kralj Andrija potvrđuje prava topuskom samostanu, ... *in perpetuum totum comitatum de Gorra*; Smičiklas 1905, 120, br. 97, isprava kralja Andrije topuskom opatu 1213. godine, ... *comitatum de Gorra*

¹¹² Smičiklas 1905, 97, 99, 1210. godine kralj Andrija daruje templarima mnoge zemlje, ...*domui Damaldus comes in comitatu de Goriza*.

¹¹³ Smičiklas 1905, 369, br. 323, 1232. godine, Koloman herceg hrvatski daruje zemlju Konjsku u županiji Rovišće Draganu i njegovom sinu, ... *terram Konzka uocatam in comitatu de Riucha*.

¹¹⁴ Smičiklas 1906, 81, br. 76, svibnja 1239. pomirba između hercega Kolomana i templara radi nekih zemalja u požeškoj i dubičkoj županiji, ...*comitatus de Volco et de Baranya*

¹¹⁵ Smičiklas 1906, 81, br. 76, svibnja 1239. Pomirdba između hercega Kolomana i templara radi nekih zemalja u požeškoj i dubičkoj županiji, ...*comitatus de Dobicha*.

¹¹⁶ Smičiklas 1906, 81, br. 76, svibnja 1239. Pomirdba između hercega Kolomana i templara radi nekih zemalja u požeškoj i dubičkoj županiji, ...*comitatus de Possaga*

¹¹⁷ Smičiklas 1906, 81, br. 76, svibnja 1239. Pomirdba između hercega Kolomana i templara radi nekih zemalja u požeškoj i dubičkoj županiji, ...*comitatus de Dobicha*.

¹¹⁸ Smičiklas 1906, 29., 24, br. 26, lipnja 1237. Isprava kralja Bele, .. *in comitatu Bachyensi ...*

¹¹⁹ Smičiklas 1906, 28, 29, br. 26, 24. lipnja 1237. kralj Bela utemeljuje opatiju Belakut i dariva joj množinu posjeda u srijemskoj županiji, .. *In comitatu Syrimensi ...*

¹²⁰ Smičiklas 1906, 49, br. 44, 29. siječnja 1238. kralj Bela potvrđuje dobra križarskim redovima, ... *terram Petriz exemtam de comitatum de Posoga ...*

¹²¹ Smičiklas 1906, 49, br. 44, 29. siječnja 1238. kralj Bela potvrđuje dobra križarskim redovima, ...*a comitatum de Vorosd*

¹²² Smičiklas 1906, 230, br. 205, 15. lipnja 1244. na gradu Glažu, kralj Bela daruje banu Dioniziju znatne posjede, ... *in comitatu Crisiensi*

¹²³ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250, 12. prosinca 1245. Bela kralj ugarski i hrvatski daruje Abrahamu i Nikoli sinovima župana Nikole kao i Tomi i Bartolomeu sinovima Tome imanje Rakovec, *quod cum*

komitati 1247. godine Zagreb,¹²⁴ 1257. godine Gračenica¹²⁵ i Podgorje¹²⁶, 1258. godine Hrosna¹²⁷, 1264. godine Veliki Kalnik¹²⁸ i 1269. godine Vrbas¹²⁹. Do kraja XIII. stoljeća javljaju se još komitati Virovitica 1275. godine u ispravi kraljice Elizabete¹³⁰ i kao takova ostaje cijelo XIV. stoljeće, Garić 1273. kao komitat u ispravi kralja Ladislava¹³¹ i Hrašćina 1280. godine u ispravi bana Pavla.¹³² Kraljevska vlast u prostorno administrativno upravnoj podjeli kraljevstva i crkvene posjede organizira kao i svjetovne. Takovom organizacijom su se i crkveni biskupski posjedi označavali kao komitati, Čazma pred kraj XIII. stoljeća kao komitat i ostaje i u XIV. stoljeću u ispravama Zagrebačkog kaptola,¹³³ Ivanić u ispravama zagrebačkih biskupa od 1288. do 1315. godine navodi se kao komitat,¹³⁴ kao i 1309. godine Dubrava.¹³⁵ Krajem XIII. stoljeća, potvrđuje se zagrebački komitat kada, 1293. godine kralj Andrija III. (1290.-1301.), daruje banu Radoslavu grad Želin u Zagrebačkoj

*Abraam et Nicolaus filii comitis Nicolai, Thomas et Bartholomeus filii Thome comitis ... et iterum conterminatur ipsius **comitatus Moraucha** ...*

¹²⁴ Smičiklas 1906, 323-324, br. 286.

¹²⁵ Smičiklas 1907, 53, br. 578, 4. ožujka 1257. kralj Bela potvrđuje zemlje u garešničkoj županiji, ... *in comitatu de Guersenicha* ...

¹²⁶ Smičiklas 1907, 51, br. 577, 12. siječnja 1257. kralj Bela daje slobostine Jastrebarskom, ... *quod hospites nostri de Jaztrabarcka de comitatu de Podgoria*

¹²⁷ Smičiklas 1907, 112, br. 624, 1258. pred Stjepanom banom Slavonije, podložnici zagorskog grada sv. Jurja (Belca) vraćaju dva rala zemlje Vratislavu i Noreti a koje su oti iz tatarske provale, ... *in fluviu Crapina iuxta comitatum Hrosna ... ubi ultra Crapina ab oriente commentaneus est ... est comitatus de Hrosna*, deinde per Crapinam inferius eundo iungitur ad comitatum de Morocha ..

¹²⁸ Smičiklas 1907, 304, br. 800, 1264. 25. kolovoza, temeljem darovnice kralja Bele IV. *Bela dei gratia Hungarie, Dalmacie, Croacie, Seruie, Galiicie, Lodomerie, Cumanieque rex*, kalnički knez Nikola uvađa Leustahia sina Vidova u posjed nekih zemalja zvanih Preznica u kalničkom kotaru, ... *in comitatu de Kemnuk* ..

¹²⁹ Smičiklas 1907, 503, br. 970, prije 13. listopada 1269. Kralj Bela na molbu zagrebačkog biskupa Timoteja oslobađa njegove podanike u Vrbasu od uzdržavanja dotičnih župana, ... *per comitatem de Vrbaz* ...

¹³⁰ Smičiklas 1908, 144, br. 129, 1275. godine Elizabeta kraljica majka daruje Damasi i Tomi zemlje u virovitičkoj županiji, **1275.** ... *in comitatu de Wereuce* ; Sirotković, Kolanović, I, 155, br. 117, 1251-1399. Križevci. Iz bilješke: Generalna skupština zbora plemića Križevačke i Virovitičke županije, održana je 13. veljače 1408. u Križevcima, **1399.** ... *et de Werewche comitatum*.

¹³¹ Smičiklas 1908, 40, br. 35, 30. svibnja 1273. Ladislav kralj ugarski i hrvatski potvrđuje županu Ruhu posjede u Gariću i Garešnici, **1273.** ... *in comitatu de Garyg ... in eodem comitatu de Garyg*.

¹³² Smičiklas 1908, 363, br. 306, 30. listopada 1280. u Ozlju ban Nikola sklapa ugovor mira s Babonićima, **1280.** ... *et comitatum Hraschina*.

¹³³ Smičiklas 1908, 652, br. 548, 23. svibnja 1289. u Zagrebu isprava zagrebačkog biskupa Ivana, **1289.** ...*castelani castri nostri de Garig ... et comitatus noster Chasmensis*; Smičiklas, 1913, 140, br. 103, 29. lipnja 1344. u Čazmi Čazmanski kaptol prepisuje listinu kralja Andrije od 1291. godine, **1344.** ... *comes prouincie comitatus Chasmensis*..

¹³⁴ Smičiklas 1908, 625, br. 529, 1288. u Ivaniću, Ivan I. zagrebački biskup potvrđuje ivenečkim kaluđericama darovnicu svoga predšasnika Stjepana II., **1288.** ... *in comitatu nostro de Iwanch*.

¹³⁵ Smičiklas 1910, 245, br. 204, 1. veljače 1309. u Čazmi zagrebački biskup Augustin daruje neke zemlje u županiji Dubravi, **1309.** ...*Terram nostram in comitatu de Dombro*

županiji.¹³⁶ U XIV. stoljeću, kao komitati navode se Topusko 1326. godine,¹³⁷ Sana 1333. godine,¹³⁸ a krajem stoljeća u Žigmundovo vrijeme i Zagorje je sa svojim utvrdama, Krapinom, Loborom, Oštrcom, Trakošćanom, Kostelom i Cesargradom još uvijek komitat.¹³⁹

Iako razrada značenja naziva *comitatus* nije osnovna tema ovoga rada, pokušalo se dati pregled istovremenog naziva na prostoru južno od rijeke Drave i Ugarskog dijela kraljevstva. Iz slijeda pojedinih naziva od kojih je većina datirana XIII. stoljećem kao vremenom svog prvog zapisa u do sada poznatim srednjovjekovnim ispravama, kao i u tablici prikazanih radi preglednijeg njihova uvida i rasporeda. Ovaj pregled je postavljen kao temeljni i jasno nije konačan a uvijek su dobrodošli mogući novi podaci kao njegovoj nadopuni.

Ono što je vidljivo iz navedenog slijeda popisa je da Arpadovići osnivaju na prostorima izvan ugarskog dijela kraljevstva na prostorima današnje Slavonije niz manjih upravno administrativnih jedinica po modelu koji su do tada postavili na prostorima Ugarske. Na taj način nastavljaju organizaciju manjih administrativnih jedinica, koju je započeta još u vrijeme kralja Stjepana I. organizacijom državne vlasti po teritorijalnom načelu.¹⁴⁰ Tako se osnivaju komitati (*comitatus*), kojih je na prostorima Ugarske početkom XIII. stoljeća bilo 40 do 45.¹⁴¹

Iz popisa tablice Priloga 1. da poslije Gore i Gorice koji se potvrđuju kao komitati u vrijeme Andrije III. Slijedi niz od čak 16. Komitata u razdoblju vladavine hercega Kolomana i Bele IV. Koji se osnivaju od najistočnijih južnih dijelova kraljevstva prema zapadu i središnjim dijelovima prostora južno od Drave da bi se poslije vremena Bele IV. javila još samo 5. komitata za vrijeme vladavine Arpadovića, a još samo 4 u XIV. stoljeću. Ono što je vidljivo

¹³⁶ Smičiklas 1909, 146, br. 128, za 11. srpnja 1293. Godine navodi se, *seu possessionem castri seu comitatus Zagradiensis Selin vocatam*.

¹³⁷ Smičiklas 1913, 546, br. 415, 26. kolovoza 1349. kralj Ljudevit daruje banu Stjepanu posjed u županiji srijemskoj, ... *et vniuersis nobilibus nostri comitatus in Toplica*.

¹³⁸ Smičiklas 1912, 115, br. 74, 7. kolovoza 1333. godine u Medvedgradu ban Mikić nalaže ljudima iz županija Gora, Dubica i Sana da plate desetinu, *de comitatibus Gora, Dubica et Zana*, zatim 1334. godine, Smičiklas 1912, 185, br. 128, 22. kolovoza 1334. godine, kralj Karlo nalaže plemićima u županiji Sana da plate desetinu zagrebačkoj biskupiji, *Ac vniuersis nobilibus in comitatu de Zana*, kao i 1396. godine, Smičiklas 1990, 120, br. 83, 24. svibnja 1396. godine u Kozari, sanski župan Vukac daje u svoje ime kao i vojvode Hrvaoya trgovcima dozvolu slobodnoga prolaza, *in comitatu de Zana*.

¹³⁹ Smičiklas 1990, 415- 417, br. 292., 27. siječnja 1399. kralj Sigismund poklanja grofu Hermanu Celjskom Zagorje. Isto se navodi i u Smičiklas 1990, 420, br. 294. od 29. siječnja 1399. u nalogu Kralja Sigismunda Zagrebačkom kaptolu da uvede Hermana Celjskog u posjed Zagorja, *comitatum Zagorie et castra nostra infra nominanda, in eodem comitatum Zagorie existencia, videlicet Corpona, Labar, Oztroch, Beelth, Trakkenstayn. Lepaglawia, Caztal et Chazar*.

¹⁴⁰ Engel 2001, 40.

¹⁴¹ Engel 2001, 40-41.

komitati postavljani u doba Arpadovića i to u vrijeme Bele IV. čak većina njih slučajno ili po nekom rasporedu ili prema već do tada postojećim prostornim odrednicama, koje samo dobivaju novi naziv, *comitatus*. Ovaj pokušaj da se izbjegne anakronija u predstavljanju naziva, *comitatus*, kao i njegovih pojedinih sadržaja, naziva ili odnosa s obzirom na vidljive razlike njihovog značenja tijekom pojedinih stoljeća koja su istraživana.

U uvodnoj studiji o križevačkim zemaljskim županima već navedenog rada Éve B. Halász i Suzane Miljan, nalazi se i podatak o posebnom poglavlju doktorske radnje Nade Klaić iz 1946. godine, pod naslovom, *Političko i društveno uređenje Slavonije za Arpadovića*. Navedeno poglavlje je posvećeno pitanju županata, koje Nada Klaić naziva comitatima u Slavoniji. Slijedi i popis županata (comitata): Varaždinskog, Moravča, Hrašćine, Kalnika, Rovišća, Garića, Križevaca, Garešnice, Grđevca, Virovitice, Vukovskog, Požege, Podgorskog, Goričkog, Gore, Dubičkog, Sane, Vrbasa, te Dubrave, Čazme, Ivanića i Vugrovca kao biskupskih županata.¹⁴² Kao usporedbu ovog popisa komitata Nade Klaić iz njezine doktorske radnje 1946. godine i popisa komitata u Prilogu 1. ove radnja, komitati Nade Klaić u Prilogu posebno su istaknuti žutom bojom.

Ostalo je pitanje zašto su ih sve nazvali *comitatus*? Iz primjera kada, 7. listopada 1244. godine, kralj Bela IV. dariva splitskoj nadbiskupiji cetinsku županiju ostalo je zapisano, ... *Totam terrama supanatus de Zetina*.¹⁴³ Iz ovoga primjera je vidljivo da mu je poznat i naziv županata koji je na prostorima Hrvatske postojao iz prijašnjih vremena, ali je za organizaciju manjih prostornih jedinica na prostorima južno od Drave i ugarskog dijela kraljevstva zadržao naziv komitata, (*comitatus*), prema ugarskim primjerima. U ovakav sustav komitata u XIII. i prvoj polovici XIV. stoljeća na ovim prostorima uklopio se i komitat Moravče. Slijedom godina izvornih zapisa za sve ove manje komitate vidljivo je da ovaj sustav opstaje sve do nove reorganizacije u drugoj polovici XIV. stoljeća i promjena kralja Ludovika I. kada pojedini manji komitati postaju dio susjednih većih. Na taj način i komitata Moravče postaje dio zagrebačke županije koja kao i susjedna križevačka županija jedine ostaju s istim nazivom, *comitatus*. Cijeli proces nove teritorijalne organizacije provodio se postupno, tako da i u Ludovikovim ispravama iz šezdesetih godina XIV. stoljeća, 1359., 1366. i 1369. godine,¹⁴⁴ zadržava se naziv *comitatus Moroucha*, uz naziv *districtus*, koji se javlja do kraja stoljeća, da bi u XV. stoljeću ostala samo teritorijalna oznaka Moravča.

¹⁴² Halász–Miljan 2014, 73.

¹⁴³ Smičiklas 1906, 243-244; Smiljanić 2010, 36.

¹⁴⁴ Smičiklas 1914, 621, br. 470; Smičiklas 1915, 512, br. 371; Smičiklas 1915, 513, br. 372.

Poslije svega ostaje mogućnost da se pokuša shvatiti srednjovjekovni i izvorni smisao naziva *comitatus*. Ovakvim se pristupom dolazi do rješenja da je inače izvorno značenje naziva *comitatus* kao *pratnja, pratitelji, družina*, pa iz nešto kasnijeg razdoblja *vladareva pratnja, dvoranstvo*.¹⁴⁵ Veoma točno je i značenje naziva *comitatus* kao društva u granicama određenoga prostora.¹⁴⁶ Jedan od pokazatelja izvornog smisla ovoga naziva jest izvorna vojna organizacija na jednome prostoru. Ostaje ipak da se u današnjem korištenju odredi naziv, i to prije svega za razdoblje do sredine XIV. stoljeća u što je moguće bližem smislu tadašnjeg značenja. Prije svega, tu je mogući naziv *komitat*, koji bi na neki način označio posebnost smisla izvornog naziva *comitatus* u XIII. stoljeću. Ovaj izgovorni naziv izvornoga naziva, koji odgovara i izvornom korištenju ili namjeni, ima samo nekoliko potvrda u upotrebi povijesnih obrada.¹⁴⁷ Mogući današnji naziv za *comitatus* XIII. i početak XIV. stoljeća, koji ima svoju upotrebnu potvrdu iako se u povijesnim obradama navedenog razdoblja ne koristi, jest *knežija*.¹⁴⁸ Kako u primjeru Moravča XIII. i XIV. stoljeća, tako i kod svih ostalih označavanja izvornih zapisa ovoga razdoblja, kada se za *comitatus*, koriste nazivi *županija, županat* ili *župa* koji nisu smisleno odgovarajući, ostaje još kao mogući odabir za izvorne zapise XIII. i jedan dio XIV. stoljeća *comitatus de Moroucha*, pored naziva *komitat* i naziv *knežija*.¹⁴⁹

Na pitanje zašto se predstavlja komitat Moravče samo kao komitat u XIII. i XIV. stoljeću odgovor je jednostavan, jer se od zadnjeg desetljeća XIV. stoljeća ovaj prostor u izvorima se označava kao distrikt, a iza toga vremena ostaje samo naziv Moravča za prostor ili pojedina mjesta da se nalaze u Moravču. Sve kasnije administrativne, prave i ostale nadležnosti prelaze u sustav zagrebačke županije kao veće upravno pravne jedinice što jasno ukazuje na novi sustav državne teritorijalne podjele što je značilo promjenu za razliku od XIII. i XIV. stoljeća kada su Arpadovići tek ustrojavali svoju tada novu teritorijalnu podjelu prostora južno od Drave. Ovime se može zaključiti da je komitat Moravče, u to vrijeme kao administrativna jedinica određenog dijela kraljevstva¹⁵⁰ bio potpuno uklopljen u sustav niza takovih jedinica na prostoru Slavonije, tijekom XIII. i XIV. stoljeća sve 1369. godine, kada 29 srpnja kralj Ludovik potvrđuje svoju i listinu Čazmanskog kaptola Nikoli sinu Selpa glede posjeda Glavnice i Jasenovca. U ovoj Ludovikovoj ispravi se posljednji puta javlja naziv komitat Moravče, (*possessionum Glavnicha et Jazenouch vocatorum in comitatu de Moroucha*).¹⁵¹

¹⁴⁵ Divković 1900, 206.

¹⁴⁶ Bellosztenecz 1740, 315.

¹⁴⁷ Strukić 2003, 33-44; Dujmović 2018, 11-27.

¹⁴⁸ Bellosztenecz 1740, 171. *od tuda knezia Horvatszki imenuje se*; Klaić V 1975, 3, 19.

¹⁴⁹ Strukić, 2003, 33-44; Dujmović 2018, 11, 12.

¹⁵⁰ Engel 2001, 73.

¹⁵¹ Smičiklas 1916, 208, br. 149.

2.3. ZELINGRAD – NJEGOV SMJEŠTAJ I OPIS

Opis i objašnjenje smještaja Zelingrada kao srednjovjekovnoga grada trebali bi pojasniti i označiti moguće razloge njegove gradnje na mjestu na kojem je sagrađen. Slijedom dostupnih i sačuvanih sadržaja može se objasniti i njegov značaj i prisutnost, ali i život srednjovjekovnoga vremena u određenome prostoru.

Kako se na Zelingradu provode arheološka istraživanja treba vremena da se vidi njegov cjeloviti izgled s mogućim predgrađem i najbližem okružju, koji će pokazati sve dijelove ove utvrde osim već poznatim središnjim dijelova. Ostaje samo se istakne skroviti smještaj ove utvrde u šumskom prostoru krajnjeg sjevernog dijela prigorja Zagrebačke gore. Medvedgrad prva susjedna utvrda Zelingrada nalazi se na visokom šumskom terenu s odličnom kontrolom pristupa i velikog zagrebačkog polja, ali je i sama vidljiva. Slijedeći je Susedgrad na nevisokoj krajnjoj uzvisini zapadnog dijela Zagrebačke gore s koje se nadgledao i uži prolaz uz rijeku Savu, ali je iako u šumskom predjelu bio vidljiv, kao i većina ostalih utvrda građenih na nateško pristupačnim mjestima. Zato je Zelingrad, koji nije kontrolirao ni neko šire područje, ni prometnice, svojim skrovitim mjestom gradnje i u srednjovjekovnom vremenu, kao i danas ostao zaštićen i sačuvan.

Iako je Zelingrad kao srednjovjekovni grad građen u vrijeme srednjovjekovnog načina života, opis njegova smještaja i razlozi gradnje mogu se i danas gotovo u potpunosti objasniti. Dojmljivi ostatci njegovih zidina, oblik okolnoga prostora, susjedna mjesta i putovi koji ih povezuju određuju objašnjenje smještaja ovoga srednjovjekovnoga grada.

Zelingrad srednjovjekovni utvrđeni grad nalazi se zapadno od današnjega gradskog središta Sv. Ivana Zelina. Put kojim se stiže do Zelingrada počinje od glavne prometnice kojom se iz smjera Zagreba dolazi u grad Sveti Ivan Zelinu. U podnožju brijega prije gradskog središta odvaja se put prema zapadu koji vodi do Zelingrada slijedeći tok Velike reke i prolazeći naseljem Biškupec. Put se dalje nastavlja prema zapadu, prirodnim dolinskim usjekom smještenim između strmih gorskih padina ulazeći duboko u prostor gorskog masiva Zelinske gore.

Na lijevoj strani je uzvisina Pričela (396 – 420 m), a s desne su uzvisine Bolšak (433 m) i Hrastovac (411 m), čije se padine strmo spuštaju prema putu. Ovim prilično uskim dolinskim prolazom protječe danas slabašan tok Velike reke. Kao što je i ime sačuvalo značenje, nekada snažan riječni tok izvirao je ispod Zelinske glave i Zelingrada i kroz manju dolinu Žlebice nastavljao svoj tok spomenutim usjekom. Ovaj put između gorskih padina obraslih gustom šumom završava svoj dolinski prolaz neposredno iza manje doline Žlebice gdje se gorski masiv naglo uzdiže.

Ovaj opis puta prema Zelingradu ne razlikuje se od opisa Stjepana Debeljaka koji ga je zapisao 1913. godine.¹⁵² Na zaravni s desne strane Zelinske glave, a iznad dolinskog prostora Žlebice danas se nalaze ruševne zidine utvrđenog srednjovjekovnog grada Zelingrada u izvorima zapisana kao *Zelina*, *Zelnawar*, *Zelna*,¹⁵³

Zelingrad se smjestio na jednom od nižih obronaka istočne strane Zagrebačke gore. Kao i prije sto pedeset godina¹⁵⁴ i danas sačuvani materijalni dokazi njegova postojanja zaštićeni su okolišem bukovih šuma i viših predjela ovog dijela Zagrebačke gore.

Iako se Zelingrad smjestio u potpuno skrovitom prostoru, jedino u potpunosti kontrolira put koji se nakon prolaza dolinskim usjekom nastavlja strminom do najviših predjela Kladešćice i Zagrada. Ovaj put, koji se već od srednjeg vijeka očito koristio, i danas se spušta na drugu stranu Zagrebačke gore do svetišta Marije Bistrice. Prirodno skrovita, ali jednostavna prometna veza između prigorskog s podgorskim dijelom Zagrebačke gore i dalje sa Zagorjem, možda je i jedno od objašnjenja smještaja Zelingrada na inače ne naročito istaknutome mjestu okruženom šumom. Zaštićeni položaj Zelingrada okolnim šumama još početkom XX. stoljeća vidljiv je u već navedenome opisu S. Debeljaka.¹⁵⁵

Uz određenje smještaja Zelingrada na stoljećima korištenom prirodnom putu uz tok Velike Reke, Zeline osjetan je njegov istaknuti položaj i u najbližem okruženju. Geografske koordinate ovog srednjovjekovnog utvrđenog grada su G. Š. 45° 59' i G. D. 16° 12', a visinska

¹⁵² Debeljak 1913./1914, 148. Opisani put do Zelingrada: *“Dobra tri četvrt sata dosta lošim putem trebaš ići iz Sv. Ivana kroz selo Biškupec i onda dalje gorskom kotlinom, kroz koju puzi potok Zelina (Velika Rijeka), a kojoj kotlini s jedne i druge strane pružila su se brda, obrasla bukovom šumom a zvana su: Pričele, malo i veliko, Vukanovec, Laz, Okružec, Bolšak, Hrastovec itd. da dođeš do Zelingrada”*.

¹⁵³ Smičiklas 1909, 215 -216, br. 196; Smičiklas 1911, 357-358, br. 295; Smičiklas 1913, 93.,94, br. 71; Smičiklas 1990, 318-319, br. 213; Lukinović 1994, 427-429, br. 421.

¹⁵⁴ Mlinarić 1842, 37-38.; Mlinarić 2000, 31-32.

¹⁵⁵ Debeljak 1913./1914, 148. Opisujući okolicu Zelingrada koja je, iako “prirodno lijepa, zelena i bujna, ipak pusta sa živim stvorovima. Tek dvaput u godini oživi taj kraj nešto jače. Tamo oko Duhova i dana Sv. Margarete, kad kraj grada putem idu mještani a i ostali proštenjari, čak i oni iz Mađarske, k Majci Božjoj Bistričkoj”.

kota terena, na kojem su i danas vidljive njegove zidine, nalazi se na 350 metara nadmorske visine i nalaze se 65 metara iznad prostora doline Žlebice koja je na 285 metara nadmorske visine.¹⁵⁶

Pristup gradu s južne i istočne strane zatvara strmina koja se spušta prema jednom od dolinskih usjeka. Put koji se danas koristi prema platou Kladešćice, zasječen je u strminu s istočne strane grada i prolazi ispod samih zidina. Ovaj put je nešto blažeg nagiba od spomenutog starijeg puta i građen je od 1934. do 1941. godine, kada je završena cesta od Žlebice do Strmca s namjerom da se poveže prigorska strana s Marijom Bistricom.¹⁵⁷

Središnji i najstariji dio Zelingrada sagrađen je na vapnenačkoj stijeni kojoj je prilagođena temeljna gradnja zidina. Tlocrtni oblik ovoga srednjovjekovnog utvrđenog grada izdužen je u smjeru sjever – jug.¹⁵⁸ Njegova izvorna razina korištenja, kao i izgled

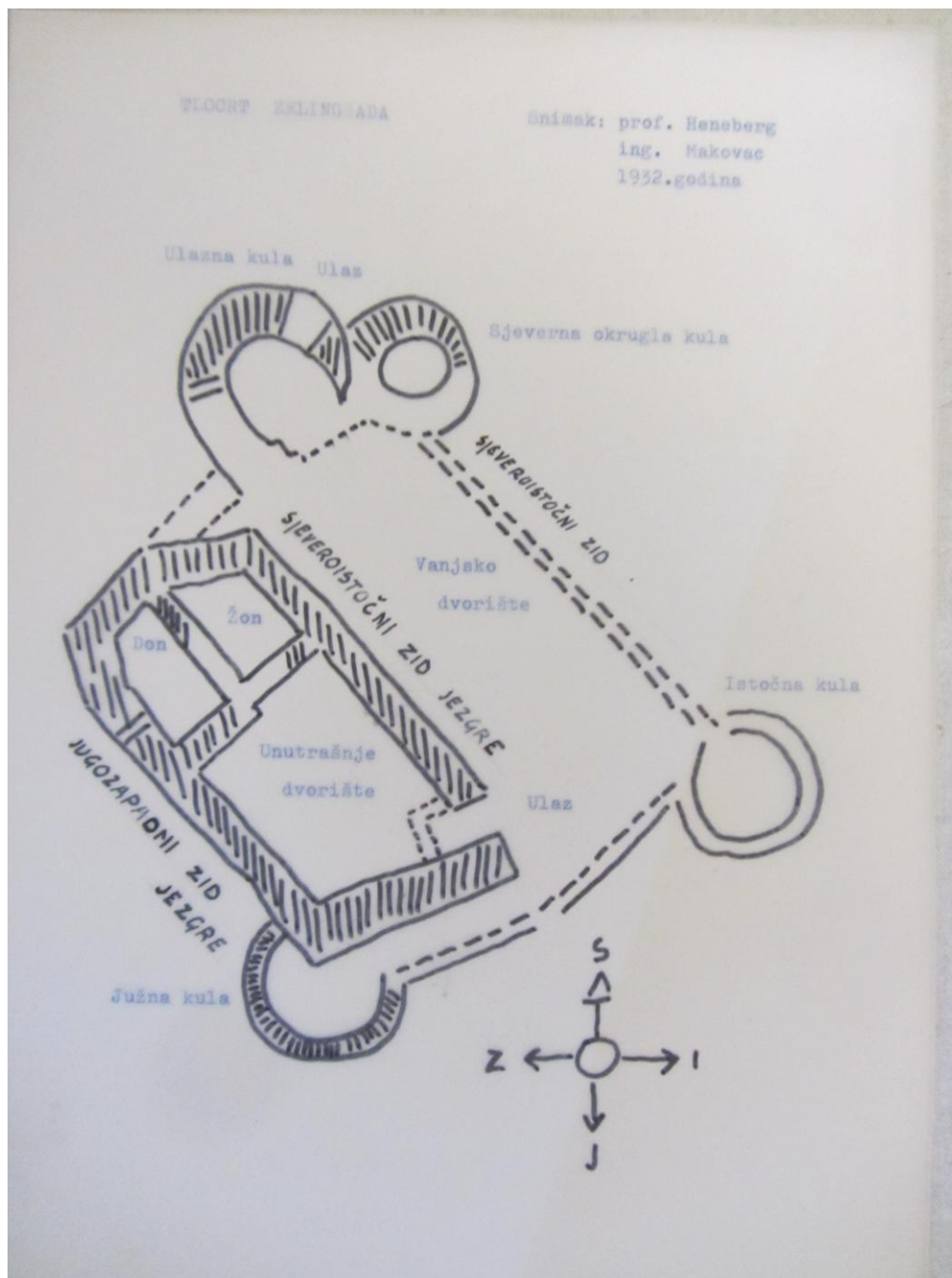
¹⁵⁶ Strukić 1990, br. 593; Strukić 1997, 61-62, br. 93.

¹⁵⁷ Pažić 1943, 33-34. Autor u objašnjenju potrebe gradnje ceste, Sv. Ivan Zelina – Marija Bistrica, navodi se da je za razliku od susjednih putova koji su vodili preko Laza i Konjšćine koji su dužine 35 km, ovaj put preko Kladešćice za 13 km osjetno kraći.

¹⁵⁸ Prvi snimak tlocrta Zelingrada koji su iscrtali prof. Većeslav Henneberg i ing. Makovac 1932. godine i potpuno odgovara kasnijem tlocrtu prikazanom u prilogu, a nadopunjuje se novim arheološkim istraživanjima.

njegovih nižih dijelova i cijelog sustava zidina danas još nisu poznati. Kako već 300 godina stoji napušten, velika količina urušenog materijala zatrpana je nanosima zemlje.

Neposredno uz stijenu iz koje izvire Velika reka i podnožja uzvisine na kojoj se nalazi Zelingrad postepeno se uspinje put. Ovaj se put danas ne koristi i može se uočiti samo kao širi usjek gorskog riječnog toka. Radi lakšeg uspona i potrebne veće dužine, ovaj put u svojem usponu prolazi ispod zapadnih gradskih zidina Zelingrada.

Na dijelu ispred sjeverne strane grada, s desne strane puta koji nastavlja svoj uspon, odvaja se veća zaravan ispred ulaza u grad. Ovdje je jedan od mogućih ulaza u zelingradsku utvrdu kroz ulaznu sjeveroistočnu kulu, koju ojačava još jedna polukružna kula. Svaka od ove dvije kule, sagrađene jedna uz drugu, imala je zasebnu funkciju. Veća cjelovita i puna kula kroz koju je prolazio ulaz u grad s vratima, povezana je kamenim zidom sa stijenom središnjeg dijela grada. Na ovu ulaznu kulu naslonila se druga koja tlocrtno nije potpuno kružna. Ovakva gradnje nije baš uobičajena, ali je objašnjiva i dokazuje domišljatost graditelja. Kako je kula sjevernog ulaza u grad na samom rubu strmine gorske padine, istočna polukula bila je njezin svojevrzni potporanj. Ujedno ovo je dokaz da se kasnija gradnja ovoga dijela grada, početkom XVI. stoljeća, našto ukazuju kružna kula i dvoje polukružne kule, morala prilagoditi središnjem, starijem dijelu i proširujući zaštićeni gradski prostor došla je potpuno do strmine padine. Ovdje se učvrstila osiguravajući ulaznu kulu, a uz polukulu se nastavio istočni vanjski obrambeni zid sagrađen na samoj padini.

Slijedeći strminu padine, vanjski zid se polukružno nastavio i s južne strane, a u jugozapadnom kutu spojio se jednom kulom sa središnjim dijelom grada. Na ovaj način zatvoren je jedan veći prostor zaštićenog uvjetno nazvanog dvorišnog prostora u koji se ulazilo kroz sjeveroistočnu ulaznu kulu. Iz ovoga prostora je vodio sigurno i jedan od ulaza u središnji dio grada.

Tlocrtno središnji dio Zelingrada je nepravilni peterokut. Ovaj utvrđeni dio grada, koji je sadržajno bio njegov palas, zaštićen je unutar dva metra debelih zidina. Kao vjerojatno i najstariji dio, ovaj unutrašnji dio utvrde podijeljen je pregradnim zidom na dva dijela – sjeverni i južni. Sjeverni dio sačuvao je za sada poznat još jedan pregradni zid koji je odredio njegova dva manja dijela. Ovakvo zidovima određenje prostora upućuje da su oni korišteni za stanovanje i društveno-gospodarske sadržaje. Uz ove prostore postojalo je vjerojatno vanjsko stubište kojim se dolazilo na trijem gornjih katova. Svi ovi prostori morali su biti okrenuti na južnu stranu prema unutarnjem dvorištu jer u vanjskom sjevernom zidu nema otvora. Jedan ili dva ulaza, sadržaji kao i izvorna razina unutarnjeg dvorišta palasa još nisu potpuno određeni. Na prostoru unutarnjeg dvorišta uz zapadni vanjski zid arheološkim istraživanjima 2001. godine pronađena je cisterna.¹⁵⁹

Središnji dio Zelingrada, koji je njegov najstariji dio, okružen je na istočnoj i južnoj strani još jednim zidom. Prostor između zidina središnjeg dijela grada i vanjskih zidina na

¹⁵⁹ Zelingrad 2002, 9–10; Mačković 2002, 68.

strminama prema dolinskim prostorima današnje Žlebice bio je očito korišten kao vanjski prostor dvorišta i prilaza palasu.

Vanjske zidine Zelingrada, građene od kamena vjerojatno početkom XVI. stoljeća, osigurane su i kulama na strateški bitnim mjestima. Jedna od kula nalazi se na spoju južnog bedemskog plašta palasa i vanjskog zida. Svojim smještajem ona je osiguravala nadzor nad starim putem od kojega je i vodio prilaz prema Zelingradu. Iz ove kule bio je vidljiv i cijeli prostor doline uz izvor Velike reke.

Vidljivi ostatci gradskih zidina uslijed višestoljetnog rušenja ne omogućuju određivanje prave visine i izgleda grada. Vanjski sjeverni zid palasa sačuvan je mjestimično do visine 11 m, a mjestimična debljina zidova u njegovu donjem dijelu je 2,50 m, gdje se s vanjske strane naslanja uz stjenovitu podlogu.

Preostali dijelovi zidina pokazuju da je prvobitna gradnja bila prilagođena stjenovitoj podlozi na kojoj je sagrađen središnji dio grada kao i da je kasnije u potpunosti iskorišten prirodni izgled terena za smještaj njegovih sadržaja i obrambenih vanjskih zidova i kula.

Zidovi utvrde građeni su od priklesanog kamena vezanog vapnenom žbukom, a građevni materijal je od vapnenca i pješčanika uz izvjesnu količinu sedre. Gradnja zidova izvedena je na srednjovjekovni način s lomljencem u srži.¹⁶⁰

Ostali stambeni i gospodarski sadržaji grada morali su se nalaziti na istočnoj strani između zidina palasa i vanjskih obrambenih zidova na prostoru vanjskog dvorišta, kao i na sjevernoj strani izvan danas vidljivih zidina. Veći dio istočnog zida s ulaznim otvorom i dio zapadnog zida palasa restaurirani su na osnovu sačuvanih nižih dijelova zida, tako da je samo sjeverni dio palasa s unutarnjim pregradnim zidovima ostao u svom izvornom stanju.

Uočljivi elementi strukture zidova, pojedini nalazi i povijesni podaci ukazuju se moguće tri etape gradnje Zelingrada.¹⁶¹

- Na prvo najstarije razdoblje gradnje Zelingrada, koji je tijekom XIII. i XIV. stoljeća korišten kao utvrda, ukazuju neki elementi gradnje i strukture vidljivi s unutarnje strane palasa.
- Tijekom drugog razdoblja gradnje i dograđivanja, vjerojatno nakon 1416. godine i sanacije poslije požara, na palasu su podignuti zidovi viših katova a i podignuti su vanjski zidovi na istočnom rubu strmine kao i sjeverni zid s ulaznim vratima.
- Treće razdoblje utvrđivanja Zelingarda s početka XVI. stoljeća završava 1535. godine. Tada se grad osigurava jugozapadnom kulom i dvostruko ojačanom ulaznom kulom na sjevernoj strani, a proširuje se vjerojatno i drugim objektima potrebnim za život grada. Završetak ovih

¹⁶⁰ Habunek-Moravac-Krstić 1959, 14.

¹⁶¹ Strukić 1992, 30.

radova obilježen je i natpisom uklesanim u kameni blok, čime je sačuvan spomen da je ovo djelo uređenja grada učinio osobiti Juraj Kerhen, kaštelan Zelingrada 1535. godine.¹⁶² Ovaj kameni blok s natpisom nađen je unutar zidina Zelingrada, a nalazi se u Muzeju Sveti Ivan Zelina.¹⁶³ Život unutar zidina srednjovjekovnog grada Zelingrada djelomično mogu osvijetliti i materijalni nalazi nađeni povremenim istraživanjima i radovima na njegovu prostoru.

Kasnosrednjovjekovne keramičke posude te staklene čaše dokaz su svakodnevnog života, keramički pećnjaci i kovani čavli pokazuju elemente unutrašnjih građevinskih sadržaja Zelingrada. Njegovo obrambeno i nadzorno djelovanje, što znači vojne sadržaje, potvrđuju veće kamene kugle, metalne puščane kugle i metalni vrhovi samostrela i kopalja. Ostatci metalnih pojačanja čizama, metalne pločaste aplikacije, dugmad, lijepo ukrašeni nožić iz XV. stoljeća, brave, ključevi, novac datiran u 1533. godinu kao i ostali metalni nalazi također su potvrda i dokaz svakodnevnog načina života koji se odvijao na Zelingradu.¹⁶⁴

Od 2001. godine Muzej Sv. Ivan Zelina provodi arheološka istraživanja i zaštitno-konzervatorske radove na Zelingradu tijekom kojih je potvrđen stari pristupni put sa zapadne strane utvrde, a u čišćenju urušenoga materijala pronađena su i četiri komada srebrnog novca kralja Ferdinanda I. od kojih je jedan iz 1539. godine, te po jedan Rudolfa I. i Žigmunda.¹⁶⁵

¹⁶² U kameni blok uklesan je natpis: HOC OPUS FECIT
FIERI EGREGIUS
GEORGIUS KERHEN
KASTELANUS ZELIN
IN ANO 1535.

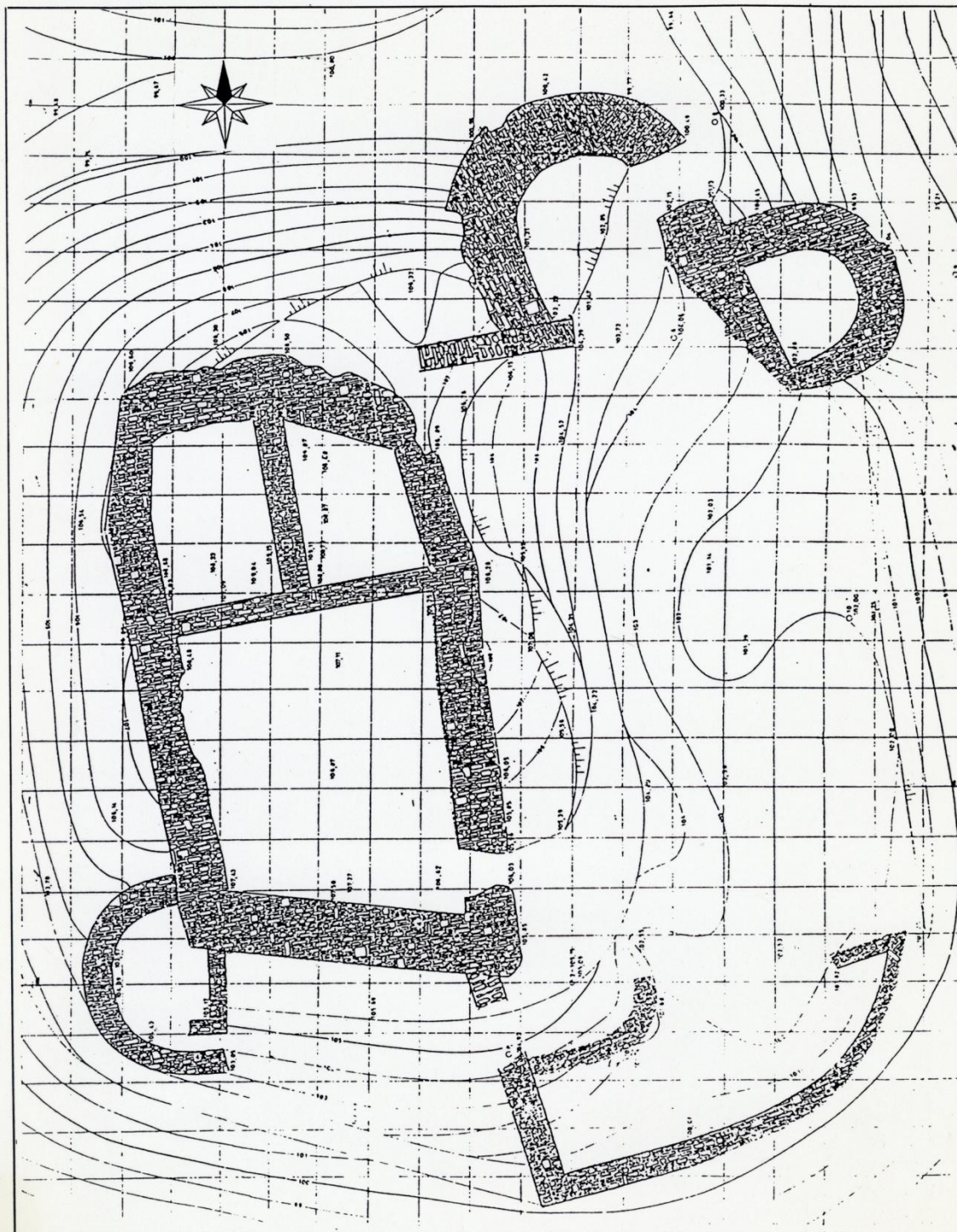
¹⁶³ Habunek-Moravac-Krstić 1959, 14-15; *Zelingrad* 2002, 21.

¹⁶⁴ *Zelingrad* 2002. Katalog izložbe daje katalošku obradu nalaza sa Zelingrada.

¹⁶⁵ Mačković 2003, 30-31; Mačković 2013, 63-65.

PRILOG 2.

PRILOG 1.

TLOCRT ZELINGRADA

PRILOG 3.

ZELINGRAD

Zelingrad
Zračni snimak njegove
jugoistočne strane

Istočna strana zidina središnjeg
dijela Zelingrada i dio temelja
vanjskog obrambenog zida

Crtež Zvonimira Grbašića – Rekonstrukcija mogućeg izgleda Zelingrada

3. ZELINGRAD I KOMITAT MORAVČE U XIII. I XIV. STOLJEĆU

3. 1. KOMITAT MORAVČE U XIII. STOLJEĆU

U jesen 1242. godine, poslije odlaska mongolskih postrojbi s prostora hrvatskih zemalja, kralj Bela IV. zajedno s banom i hercegom Dionizijem odlazi u pojedine gradove Slavonije. Odlučuje proglasiti zagrebački Gradec slobodnim gradom s obvezom njegova učvršćenja bedemima, potvrđuje povlastice u Varaždinu i Samoboru i zaustavlja se u Virovitici. S njime se vraćaju i plemići njegove pratnje, među kojima je bio i knez Abraham s bratom Nikolom, čija je obitelj imala posjede na najsjevernijem dijelu Zagrebačke gore. Nekoliko isprava iz toga vremena sačuvalo je ime Belina viteza i pratitelja u ratnim događanjima, Abrahama kao i njegove obitelji, prostora i okružja u kojem je živio.

Herceg i ban Dionizije (1241.–1245.), (*Comes Dionisius dei gracia dux et banus tocius Sclauonie*) izdaje prije mjeseca studenoga 1242. godine ispravu kojom potvrđuje kupoprodaju jednoga posjeda. Prema sadržaju isprave, Abraham, komes Moravča, i njegov brat Nikola kupuju za 20 maraka dio nasljedne zemlje susjednih plemića, (*quandam particulam terre sue hereditarie pro uiginti marcis Abraam comiti de Moroucha et Nicolao fratri eiusdem*), koji su se zadužili u tek prošlom ratovanju protiv mongolskih osvajača.¹⁶⁶ Ovime se upoznajemo s Abrahamom i njegovim plemićkim naslovom kao knezom od Moravča, ali i s njegovim bratom Nikolom. Abraham i Nikola kupuju zemlju od članova roda Bratila i Jako.¹⁶⁷ Abraham kao knez, do toga vremena nepoznatog imena Moravča, postavlja pitanje prostora i mjesta gdje se nalazio. Ipak već nastavak isprave koji opisuje međe posjeda koji braća kupuju označava prostor gdje se nalazilo to Moravče. Posjed koji kupuju Abraham i njegov brat Nikola graniči (*terram autem supradictam*) s ljudima Zagrebačkog kaptola i templarima Sv. Martina i Sv. Jurja. Međa posjeda na svojoj istočnoj strani je na rijeci Lonji gdje se nalaze i dvije međe koje taj posjed dijele od roda Pozdemer. Ovdje se međa naslanja i na rječicu Moravče. Na zapadnoj strani veći dio međe posjeda graniči s rodом Cicemir, a na jednom mjestu se spajaju tri međe, roda Cicemir, kastrenza i Abrahamova posjeda. Na sjevernoj strani posjeda nalaze se međe uz cestu, koja se nalazi uz rječicu Bedenicu.¹⁶⁸ Opisom međa posjeda koji je

¹⁶⁶ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153; Klaić N 1976, 335-336.

¹⁶⁷ Smičiklas 1906, 170, br. 153. U ovoj ispravi koju izdaje prije studenog 1242. godine, herceg i ban Dionizije i kojom svjedoči da je bratstvo Bratila i Jako prodalo dio svoje zemlje županu Abrahamu i njegovom bratu Nikoli za 20 maraka, navode se i imena pojedinih članova ovih bratstava, *cum Jaco, Isaak, Bratila cum filio Lodicha, Adam, Zadurk, Meurk, Giurus, Nork et tota generacio Bratila et Jaco ...*

¹⁶⁸ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153. U ispravi su sačuvani opisi međa, *Terram autem supradictam cum hominibus capituli Zagrabiensis et cruciferorum de sancto Martino et de sancto Georgio et aliis quam plurimis circuiendo certismetis fecerunt limitari. Cuius prima meta incipit ab oriente in aqua Lona et exit in*

kupio Abraham vidljivo je da on samo proširuje svoj obiteljski posjed, koji u to vrijeme ima s bratom na ovome prostoru istočnog dijela Prigorja Zagrebačke gore (*tercia contiguitur metis terre Abraam comitis*). Sljedeće što se može zaključiti jest da Abraham, koji se navodi kao komes od Moravča, (*Abraam comiti de Moroucha*), svojim naslovom označava Moravče. Da je naziv Moravča koji se ovdje prvi puta spominje u izvorima bio korišten u Abrahamovom okružju potvrđuje i u ispravi navedena rječica Moravče. Poznatim slijedom jasno je da Abraham nije svoj dio plemićkog naslova dobio po rječici nego po nekoj utvrdi, koja je svoje ime dobila po rječici Moravče. Daljnjim slijedom može se zaključiti da je naziv novog upravno-pravnog prostora komitata Moravče slijedila oznaka plemićkog naslova kneza Abrahama Ovo se iz kasnijeg povijesnog slijeda i potvrđuje. Sve ove nazive međa jednog posjeda XIII. stoljeća nije teško ni danas prepoznati u nazivima rječica Moravčaka, Lonje i Bedenice koji su ostali sačuvani, tako da se može smještaj prostora ovoga posjeda označiti.

Ovu prodaju, koju je pravno ispravom odredio tadašnji ban, potvrđuje i kralj Bela IV. te iste godine.¹⁶⁹ Sadržaj ovoga izvornog zapisa iz 1242. godine vrlo je jasno označio (*Abraam comiti de Moroucha et Nicolao fratri eiusdem*).¹⁷⁰ Izvorni zapis Abrahama kao kneza od Moravča potvrđuje i isprava kralja Bele IV. izdana u Virovitici 21. studenoga 1242. godine.¹⁷¹ Ovakvom naslovnom plemićkom oznakom, pored osobne potvrde, Abrahama kao komesa Moravča i njegova brata Nikole posredno je potvrđeno i postojanje komitata Moravče već 1242. godine. Kako je te godine kao, *comes de Moroucha* označen knez Abraham, a tri godine kasnije 1245. godine kao knez označen je njegov otac, iako samo kao, *comes Nicola*, jedini mogući zaključak je da je ovaj plemićki naslov, *comes*, obiteljski. Ovaj slijed plemićkih naslova potvrđuje da je naslovna oznaka kneza i najprikladniji 1242. godine u prijevodu izvornoga naslova. Usputno se može spomenuti da izvorno potvrđivanje kneza Abrahama i njegova brata Nikole kao i njihova oca, i to na prostoru Moravča, ujedno znači da je ova plemićka obitelj imala svoje posjede na ovom dijelu Zagrebačke gore sigurno od početka XIII. stoljeća, ako ne i prije.

nemus, ubi sunt due mete que separant a generatione Pozdamer, inde ad duas arbores naar et silicem sub quibus sunt mete, inde in memore ibit ad riuum Moroucha et ad riuum Cadenche et ibi sub fago sunt due mete, inde in eodem riuo ibit inferius et separat illeriuus metas terre predictae ... u daljem opisu međa navodi se ... quarum una separat ex generatione Cycemir et secunda a castrensibus et Marin, terciā contiguitur metis terre Abraam comitis, ... et via in modum crucis ducenti, que separant a generatione Jaco, a filiis Marin et a terra Abraam comitis ... inde ad riuum Moroucha in fine pontis sunt due metesub silice sunt due mete, inde reflectitur in uia ad aquam Bedenice, inferius separat a terra Abraam comitis, inde in aquam Lona et inde in Lona ibit inferius usque ad metas ...

¹⁶⁹ Smičiklas 1906, 176, br. 156, od 21. studenoga 1242. u Virovitici, kralj Bela potvrđuje povelju bana Dionizija o prodaji koja je obavljena između bratstva Bratila i Jako, te župana Abrahama i brata mu Nikole.

¹⁷⁰ Smičiklas 1906, 170, br. 153.

¹⁷¹ Smičiklas 1906, 176, br. 156.

Sadržaj srednjovjekovnoga izvora navodi, 12. prosinca 1245. godine: *quod cum Abraam et Nicolaus filii comitis Nicolai interum conterminatur ipsius comitatus Moraucha*.¹⁷² Tako je nazivom *comitatus Moraucha*, koliko je do sada poznato, prvi put označen jedan dio prostora srednjovjekovne Slavonije. Izvorni zapis jedne isprave kraja prve polovice XIII. stoljeća odredio je i vrijeme postojanja komitata Moravče.

Pored zapisa kojim je sačuvan naziv jednog prostora srednjovjekovne Slavonije, sredinom prosinca 1245. godine ostao je i spomen na obitelj kneza Nikole zajedno s njegova dva sina: Abrahamom i Nikolom. Kneza Nikolu izvor je spomenuo samo krajem 1245. godine, ali njegovi sinovi prisutni su u ovim prostorima i tri godine prije toga. Abraham svoj društveni položaj u Slavoniji, a posebno u zagrebačkom okružju sredine XIII. stoljeća potvrđuje i 1247. godine. Te 1247. godine kralj Bela IV. utvrđuje svoj odnos sa zagrebačkim kaptolom. Kako je još 1242. godine dao dio svojih kraljevskih posjeda građanima Gradeca, Bela IV. 1247. godine poklanja i zagrebačkim kanonicima na njihovo traženje, (*montem quendam nomine Gradyz, in comitatu Zagrabieni iuxta Zagrabiam existentem*).¹⁷³ U kraljevskoj darovnici od 11. rujna 1247. godine Bela IV. određuje da se kanonike uvede u posjed vlasništva brda i okolne zemlje, i to *per fidelem nostrum Abram comitem de Moroucha ipsum fecimus introduci*.¹⁷⁴ Ovim se dijelom kraljevske darovnice Abraham, knez od Moravča, potvrđuje kao osoba i plemić posebnog kraljeva povjerenja.

Knez Abraham od Moravča u to isto vrijeme očito nalazi svoj interes i na prostoru Kalnika. Ovdje dolazi u sukob s tamošnjim plemićima oko zemlje Maloga Kalnika. Spor završava u proljeće 1248. godine činom mirenja pred banom Stjepanom (*Stephanus banus tocius Sclauonie*) koji izdaje ispravu o pomirenju, a potvrđuje je i kralj Bela IV. zapisujući: *fideles nostri Nicolaus et Abram comites*.¹⁷⁵

Kada izvorni zapis, 9 travnja 1256. godine, navodi: *Nos Abraam, dei gracia comes de Moroucha*,¹⁷⁶ Abrahama se s punim pravom potvrđuje kao kneza od Moravča. Ispravu zapisanu s uobičajnim za to vrijeme naslovnim oblikom izdaje sâm Abraham prigodom uređenja spora radi zemlje između knezova Mirka i Jakova, (*ad nostram presenciam Mirco comes ex una parte et ex altera Jaco comes*).¹⁷⁷ U opisu posjedovnih međa navode se i međe kastrenza (*metis populis castrensibus de villa Gyous*), a uz opće opise susjednih brda, dolina, jedne ceste i

¹⁷² Smičiklas 1906, 284-286, br. 250.

¹⁷³ Ovu zamolbu, zagrebačkih kanonika da im se dodjeli Gradec, objasnio je L. Margetić, Margetić 2000, 197-199.

¹⁷⁴ Smičiklas 1906, 323-324, br. 286; Klaić N 1982, 87-89.

¹⁷⁵ Smičiklas 1906, 343-344, br. 286; Smičiklas 1906, 345, br. 345.

¹⁷⁶ Smičiklas 1907, 9, br. 544.

¹⁷⁷ Smičiklas 1907, 9, br. 544.

rivum Moraucha, koja posjede kneževa postavlja u okružju komitata Moravča. Ispravom je označeno i potvrđeno sudbeno djelovanje i ovlaštenja Abrahama, kneza od Moravča. Koliki je ugled i značaj imao Abraham, knez od Moravča, u Kraljevstvu Slavonije, možda se nalazi u kraljevskoj darovnici knezu Abrahamu i njegovu bratu Nikoli od 12. prosinca 1245. godine. Tu su oni imenovani Belini kao kraljevi poslanici. Kralj je zapisao: *nostre celsitudinis legaciones ultra terminos regni nostri*.¹⁷⁸ Sadržaj darovnice označava i najbitniji čin Abrahama i njegova brata i njihovih rođaka kojim su oni iskazali svoju vjernost vladaru. Više nego očito je da su Abraham i Nikola bili sudionici bitke na Šaju 11. travnja 1241. godine. Darovnica veoma točno označava njihovo sudjelovanje *in bello campestri*, kao što i označava da su tamo zadobili teške rane. U povlačenju pred silinom mongolske vojske svi ovi hrvatski plemići ostaju u pratnji Bele IV. i bore se uz velike osobne gubitke.¹⁷⁹

Abraham, knez od Moravča, i njegov brat Nikola povijesno su predstavljeni već 1242. godine: *Abraam comiti de Moroucha et Nicolao fratri eiusdem*.¹⁸⁰ Tri godine kasnije kraljevska darovnica potvrđuje i njihova oca kao kneza Nikolu. Ali ta ista darovnica potvrđuje u to vrijeme i možda na istom prostoru i druge plemiće: Tomu i Bartolomeja, sinove kneza Tome, (*quod cum Abraam et Nicolaus filii comitis Nicolai, Thomas et Bartholomeus filii Thome comitis ab eadem consanguinitatis linea descendentes*).¹⁸¹ Ovakvom jednom plemićkom oznakom rođaka što znači i obitelji i u ovome primjeru, potpuno se potvrđuje korištenje naziva *knez* za oznaku *comes*, za razliku od moguće korištenog naziva *župan*.

Naslov koji možda najbolje pojašnjava Abrahamov i Nikolin naslov u odnosu prema komitatu Moravče možda je ipak onaj Nikolin iz 1256. godine. Isprava koju izdaje Kaptol zagrebačke crkve 30. travnja 1256. godine svojim je zapisom (*comite Nicolao vicecomite de Morawcha*)¹⁸² označila da je knez Nikola podkomes Moravča. Na ovakav način označenim naslovnim oblikom potpuno se odijelio osobni plemićki naslov Nikole od njegove službe u komitatu Moravče.

Knez Abraham od Moravča 1266. godine djeluje, po ovlaštenju kao komes, u sporu koji nastaje kada su Čečetovi sinovi Ladislav, Venceslav, Pausa i Pavao (*filii Chechetoua iobagiones castri de Glaunicha*), zajedno s Abrahamom i njegovim ljudima, Mihaelom i Naradom obišli posjed Žitomir, Jakše Jakovljeva brata (*terram Iaxe fratris Iako, iobagionis castri de Marocha Sytomeria vocatam*). Ovo se događalo poslije progona Tatara, (*prsecucionem Tartarorum*), a

¹⁷⁸ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250.

¹⁷⁹ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250.

¹⁸⁰ Smičiklas 1906, 170, br. 153.

¹⁸¹ Smičiklas 1906, 284, br. 250.

¹⁸² Smičiklas 1907, 12, br. 546.

razlog je bio što su Čečetovi sinovi zražili su od Jakše odštetu za štetu koju je nanio njihovoj obiteljskoj kuriji i bespravno zaposjeo njihovu zemlju. Slijedi obilazak Jakšina posjeda u Žitomiru koji provode Abrahamovi ljudi s Čečetovim sinovima, (*ipsius comitis Abram hominibus videlicet Mychaele seruiente eiusdem et Narad iobagione castri*). Sâm Jakša ne priznaje da im je nanio nikakovu štetu, jer je zemlja za koju tvrde da im je oteo njegova nasljedna zemlja. Abraham je na vlastitu inicijativu snizio iznos odštete sa šezdeset maraka na trideset, a kako su tužitelji doveli svjedoke koji su potvrdili njihove optužbe, presudio je da Jakša ima pristupiti Božjem sudu odnosno sudskom dvoboju. Rješavanje nekih, vjerojatno težih, sporova dvobojem u XIII. stoljeću u Moravču nije bio poseban slučaj jer i u primjeru privilegija zagrebačkog Gradeca iz 1242. godine, u kojem se među dozvoljenim dokaznim sredstvima u sporovima i preporuci o njihovom korištenju navodi da se nijedan slučaj ne smije suditi dvobojem nego svjedocima i prisegom (*et nulla causa ad duellum iudicetur sed per testes et iuramenta*).¹⁸³ Slijedi logičan zaključak da su se u to vrijeme sporovi rješavali i dvobojima na širim prostorima Slavonije, a ne samo u Moravču. Spomenuti privilegij zagrebačkog Gradeca određuje da se sudbeni sporovi moraju rješavati samo svjedocima i prisegom. Ujedno je u obiteljskoj kuriji i bespravno privilegiju bila određena i visina novčane naknade za ubojstvo građanina koja je bila ista kao i za ubojstvo plemića, i to u iznosu od 100 pensa ili 25 maraka.¹⁸⁴ Sve ove pravne odredbe u jednom sporu, koje se javljaju sredinom XIII. stoljeća na zagrebačkom Gradecu, mogu se pratiti i u sudbenom sporu u komitatu Moravče, iako je Moravče bio poseban komitat. Spor se prvo pokušao riješiti dvobojem. Dok je dvoboj trajao, a činilo se da će Jakšin zastupnik izgubiti, Jakša je pristao dati polovicu Žitomira tužiteljima i oni su na to pristali. Kasnije, kada je trebalo pristupiti mirenju i polaganju prisege o prestanku neprijateljstva, tužitelji su pristali da im Jakša isplati samo polovicu iznosa odštete, odnosno petnaest maraka, Jakša je od toga odmah isplatio 11 i pol maraka, a preostalih 3 i pol nije, unatoč čestim opomenama. Zbog toga je osuđen na isplatu dvostrukog iznosa, i na ime tih sedam maraka Abraham je izdvojio dio posjeda Žitimir u toj vrijednosti i dodijelio ga tužiteljima.¹⁸⁵ Sadržaj ove isprave komesa Abrahama iz 1266. godine, pored toga što je sačuvao naziv komesa Moravča, ostavio je i dokaz njegova sudbenog djelovanja, kao i pojedine moguće načine rješavanja jednog spora druge polovice XIII. stoljeća. Sadržaj ove isprave sačuvao je i imena pojedinih žitelja i jobagiona utvrda na prostoru komitata Moravče

¹⁸³ Apostolova Maršavelski 1986, 17-18.

¹⁸⁴ Apostolova Maršavelski 1986, 11,18.

¹⁸⁵ Smičiklas 1981, 533-534, br. 380. Isprava kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdane u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitimir.

u XIII. stoljeću, koje inače ne nalazimo u malobrojnim ispravama ovoga vremena. Na kraju mora se napomenuti da se spor oko posjeda Žitomir nastavlja i dalje do konačnog sudbenog rješenja krajem XIV. stoljeća. Isprava komesa Abrahama iz 1266. godine ostala je temeljni dokument čiji sadržaj i presudu koriste i kasniji suci u ovome sporu. Tako se navodi da je Abraham vodio spor na temelju običajnih prava moravečkih plemića, a Abrahamova isprava je potvrđena samo pod njegovim pečatom, a ne pod pečatom sudaca plemića ili zemaljskog komesa, koji su bili imenovani za obične suce u Moravču, zajedno sa spomenutim komesom Abramom (*littere annotati comitis Abram solum sub sigillo suo et non sub sigillo iudicum nobilium aut comitis terrestris, qui pro iudicibus ordinariis in dicta Marocha unacum predicto comite Abram fuissent constituti forent confecte ideo eedem littere inter nobiles de dicta Marocha*).¹⁸⁶ Kao što nema u ispravama XIII. stoljeća dokaza da su u komitatu Moravče u to vrijeme djelovali ni plemićki suci ni zemaljski komesi, koji se u Moravču javljaju tek u XIV. stoljeću, jasno je da je tada sve sudbene odluke donosio samo komes Abrahama, a to je i potvrdio svojim pečatom. Kako se vođenje i rješavanje sudbenih sporova s vremenom mjenjalo, prvo su ih rješavali zemaljski komesi a kasnije plemićki suci, krajem XIV. stoljeća, Abrahamova isprava iz 1266. godine nije pravno valjana, što nije slučaj s njezinim sadržajem i presudom.

Knez Abraham od Moravča, koji je predstavljao sebe i komitat Moravče 1242. godine, potvrđuje se posljednji put 1. i 4. rujna 1270. godine, kada isprave zagrebačkog kneza Hoduša i Joakima bana Slavonije (1270.–1272.) u Zagrebu zapisuju: *Abram comitis de Moroucha*.¹⁸⁷ Tako je Abraham kao knez od Moravča tijekom razdoblja od dvadeset osam godina označio dio povijesti XIII. stoljeća srednjovjekovne Slavonije. Isprava iz 1270. godine kao jednu stranku u sporu pored kneza Abrahama navodi i poimenično 28 (*iobagiones castri et castrenses de Glaunicha*). Iz opisa rijeka Pserić i Zeline i neke ceste jasno je da se Pserić odnosi na prostor današnjeg Psarijeva koji presudom zagrebačkog komesa i bana dobiva u posjed zagrebački biskup i time postaje prvi susjed posjeda plemića i vojnika utvrde Glavnica koja se nalazila u komitatu Moravče. Poseban pokazatelj sadržaja života druge polovice XIII. stoljeća komitata Moravče, i to samo na njegovu južnom dijelu, jest podatak da je prisutno čak 28 jobagiona i kastrenza utvrde Glavnice. To je značilo prisutnost njihovih obitelji, kuća i svakodnevnog života na njihovim posjedima, na ovom prostoru.

¹⁸⁶ Smičiklas, 1981, 537, br. 380. Isprava Stjepana župana Moravča od 27. veljače 1343. u ispravi kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdane u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitomir.

¹⁸⁷ Smičiklas 1907, 556–558, br. 14, od 1. rujna 1270. u Zagrebu Hoduš zagrebački župan dosuđuje zagrebačkom biskupu Timoteju zemlju Pserić, koju mu je nastojao oteti moravečki župan Abraham. i Smičiklas, 1907, 558, br. 15, od 4. rujna 1270. u Zagrebu ban Joakim potvrđuje osudu zagrebačkog župana Hoduša glede zemlje Pserić.

Abraham je ostao i jedini poznati komes komitata Moravče u XIII. stoljeću, sve do 1270. godine. Isprava o primirju između hrvatskoga bana Emerika, i krškog biskupa datirana s 2. lipnjem 1267. godine u Zagrebu označila je kneza Tomu, (*Nos Thomas comes de Morocha*), kao jednoga od četvorice kneževa koji donose i potvrđuju ovo primirje.¹⁸⁸ Ovdje navedeni Toma knez od Moravča, jedini je od plemića Moravča koji se u to vrijeme spominje pored Abrahama koji je u to vrijeme još komes i vjerojatno je brat Bartolomeja i sin Tome, (*Thomas et Bartholomeus filii Thome comitis*), navedeni još 1245. godine,¹⁸⁹ a 1267. godine je samo jedan od plemića Moravča koji se nalazi u Zagrebu.

Naslovne plemićke oznake kneževa XIII. stoljeća određuju i prostor na kojem se nalaze njihovi posjedi. Iako je prostor Moravča označen Abrahamovim plemićkim naslovom, (*Abraam comiti de Moroucha*),¹⁹⁰ već 1242. godine potvrda stvarnog upravnog naziva sačuvala se 1258. godine zapisom: *eundo igitur ad comitatum de Moroucha*.¹⁹¹ Poslije ovoga prvog spomena komitata Moravče, koji označava njegovu zapadnu granicu rijekom Krapinom kao i susjednim komitatom (*ab orientale commetaneus est comitatus Hrosna*).¹⁹² Sljedeća potvrda komitata Moravče jest isprava kralja Ladislava od 11. kolovoza 1275. godine (*terram Glaunicha uocatam in comitatu de Moroucha*).¹⁹³

Naziv komitata Moravče, (*comitatus Moraucha*), uz određenje značenja upravne cjeline, sačuvao je i ime Moravče. Izvorni zapisi sačuvali su nekoliko sličnih oblika (*Moroucha, Moraucha, Morocha*) naziva Moravče koji bi tražio zasebnu jezičnu razradu i određenje značenja, izvora i vremena njegova početka.¹⁹⁴

Isprava kojom kralj Bela IV. 1260. godine daruje knezu Perčinu posjed Glavnicu naveo je nekoliko lokaliteta Komitata Moravče: (*possessionem Glaunicha vocatam que terra ad homines castri de Moroucha pertinebat in comitatu eiusdem existens*). U nastavku sadržaja opet se navodi: *serviciis ipsos iobagiones a castro de Morocha*.¹⁹⁵ Prije svega određen je posjed Glavnica koji je pripadao ljudima utvrđenog grada Moravča koji je u istoimenom komitatu. Na taj način je na prostoru komitata Moravče potvrđen utvrđeni grad Moravče, kao i plemići toga grada, kojima pripada posjed Glavnica, koji se nalazio unutar granica ili međa komitata Moravče. Ove

¹⁸⁸ Smičiklas 1907, 431- 432, br. 902.

¹⁸⁹ Smičiklas 1906, 284, br. 250.

¹⁹⁰ Smičiklas 1906, 170, br. 153.

¹⁹¹ Smičiklas 1907, 109, br. 624.

¹⁹² Smičiklas 1907, 109, br. 624.

¹⁹³ Smičiklas 1908, 122, br. 107.

¹⁹⁴ Klaić N 1982, 24, zaključuje da su „Gotovo svi nazivi županija u dravsko-savskom međuriječju, ali i onih između Kupe i Save, stariji su od ugarskog osvojenja.“ Ovdje je očito za naziv *comitatus* korišten naziv županija.

¹⁹⁵ Smičiklas 1907, 185, br. 691.

odnose srednjovjekovne Slavonije XIII. stoljeća potvrđuje i zapis isprave Stjepana, bana cijele Slavonije, iz 1259. godine. Ova isprava je prva koja spominje jednog jobagiona kastruma Glavnica, (*iobagio castris de Glavniza*), uvjetnog plemića, ali plemića još jednog starijeg, ali utvrđenog grada prostora Moravča, (*quod Chornug filius Chornavech iobagio castris de Glavniza*).¹⁹⁶ Ujedno je ovime kastrum Glavnica određen kao još jedan utvrđeni grad Komitata Moravče. Darovnica kralja Bele IV. pored prostornih određenja navela je i sadržaje unutar međa posjeda Glavnice: vinograde, livade, šume, brda, vode i mlinove (*cum omnibus utilitatibus suis, metis, vineis, fenetis, silvis, montibus, aquis, locis molendinorum*).¹⁹⁷

I isprava od 1. rujna 1270. godine nekoliko puta spominje uz Abrahama komesa od Moravča i plemiće i vojnike utvrđenog grada Glavnice (*Abram comitem de Moroucha, iobagiones castris et castrenses de Glaunicha*).¹⁹⁸

Ovih nekoliko izvornih podataka upućuje na prisutnost plemića utvrđenih gradova na prostoru komitata Moravče. Osim ovih određenja postoji i jedno koji ih može možda najbliže pojasniti. Kada kralj Andrija II. dvadesetih godina XIII. stoljeća izdaje niz povlastica, između ostalih izdaje 1224. godine jednu u kojoj se navode jobagioni, (*nos iobagionibus nostris videlicet filiis Wegezlou, filiis Welcheta, filiis Beriui et Dachun, filio Viglou et filiis Mortunus in banatu existentibus*). Sadržaj ove Andrijine povlastice odnosi se na smanjenje obveze plaćanja marturine s 42 denara na 12 denara. Kao razlog označeno je da su navedeni jobagioni povlašteni iznos plaćali u vrijeme Kolomana, (*in tempore regis Colomani*).¹⁹⁹ Prema zapisanom izvornom sadržaju nije određeno tko su bili sinovi Većeslava, Vučete, Berivoja, Dahuna, Viglova i Martina. Ipak objašnjenje postoji, ali u ispravi kralja Karla od 24. siječnja 1326. godine u kojoj on potvrđuje plemićima iz Moravča povlastice dane im po kralju Andriji 1224. godine. S tom kraljevskom ispravom iz 1326. godine i navodom plemića Moravča, (*quod comes Jacobus filius Wechezlou, Iwan filius Symonis, Georgius filius Iwan filii Budor, Nicolaus filius Nykola, Grechlen filius Bogdozlai, Symon filius Demetrii, Thomas filius Gregorii et Nicolaus filius Farkasii nobiles iobagiones castris Morocha et Glounyche*), oni su navedeni kao i 1224. godine.²⁰⁰ To znači da se povlastica kralja Andrije II. odnosi na plemiće komitata Moravče. Potvrđuje se i da su oni bili i imali svoje posjede na prostoru Moravča već i 1224. godine.

¹⁹⁶ Smičiklas 1907, 151, br. 659.

¹⁹⁷ Smičiklas, 1907, 185, br. 691.

¹⁹⁸ Smičiklas 1907, 556-558, br. 14.

¹⁹⁹ Smičiklas 1905, 240-241, br. 214.

²⁰⁰ Klaić N 1982, 46-47. Nada Klaić je Andrijinu darovnicu označila falcifikatom, kao tobožnju darovnicu Andrije II. iz 1224. godine“.

Kada kralj Ladislav 11. kolovoza 1275. godine potvrđuje knezu Perkinu posjed u komitatu Moravče, detaljnim opisom pojedinih odnosa potvrđuje uz komitat Moravče i utvrđeni grad Moravče i posjed Glavnica (*Terram Glaunicha vocatam in comitatu de Moroucha ... et seruiciis castri de Moroucha ... ut nullus comitum de Moroucha vel officialium ... nec aliquod delitum vel seruicium ipse et eius heredes dicto castro*).²⁰¹

Prvi izvorni podatak o vojnicima utvrda na prostoru srednjovjekovnoga Moravča označen je već 1242. godine. Tada se u opisu granica posjeda koji kupuje Abraham, knez Moravča, između ostalih navode i međe kastrenza. Odnos zapisa međa vojnika utvrde znači da su 1242. godine tu bili i imali posjede kao i da se međe njihovih posjeda poštuju.²⁰² I drugi izvorni zapisi XIII. stoljeća označavaju u to vrijeme prisutnost vojnika utvrda na prostorima komitata Moravče.

Isprava od 30. travnja 1256. godine, uz zapis Abrahamova brata Nikole kao podkomesa Moravča (*Nicolao vicecomite de Morawcha*), utvrdila je i posjede vojnika u Glavnici, kao dijelu komitata Moravče (*Simulcum possessionibus castrensiū in eadem Glaunicha*).²⁰³ Plemići i vojnici utvrda komitata Moravče potvrđuju se i 1. rujna 1270. godine. Tada se uz kneza Abrahama (*Abram comitem de Moroucha*) navodi i 27 imena plemića i vojnika utvrde Glavnica (*iobagiones castri et castrenses de Glaunicha*).²⁰⁴

Prostor i moguće granične odrednice komitata Moravče mogu se prilično sigurno prepoznati na prostoru istočnog dijela Zagrebačke gore. Ovo je moguće postaviti prije svega temeljem sačuvanog nazivlja većine mjesta koja se spominju u srednjovjekovnom komitatu Moravče, koje se sačuvalo u nazivima mjesta današnjeg Prigorja.

Utvrđeni grad Moravče, (*Castrum Moroucha*), višestruko potvrđen zapisima povijesnih izvora, do sada nije i pronađen u prostoru Zagrebačke gore. Mjesto na kojemu se nalazio utvrđeni grad Moravče, kao središte komitata i uz rječicu Moravče koja je sigurno bila izvorište samoga imena komitata Moravče i samog kastruma, još uvijek je neistraženo i nije potvrđeno materijalnim nalazima. Ipak se može temeljem nekih općih pokazatelja prilično točno odrediti prostor na kojemu se nalazio. Prije svega, to su topografski pokazatelji. Jedan od ovih topografskih putokaza jest, kako je srednjovjekovni naziv zapisao, rječica Moravče. Danas je to potok Moravčak, koji je odredio ime srednjovjekovnom gradu, a izvire u podnožju obronka, koji je također sačuvalo ime Moravče. Putovanje od Moravčaka preko Moravča

²⁰¹ Smičiklas 1908, 122, br. 107.

²⁰² Smičiklas 1906, 170-171, br. 153.

²⁰³ Smičiklas 1907, 12, br. 546.

²⁰⁴ Smičiklas 1907, 556-558, br. 14.

završava na nedalekom platou gorskog vrha gdje je ostao sačuvan toponim Komeščak. Ovome se može još dodati i da je s toga posebnoga strateškoga mjesta potpuna pregledna kontrola širokog okolnog prostora kao i nizinskog prolaza iz doline Lonje u Mariju Bistricu. Svi ovi pokazatelji određuju jedan neveliki prostor gdje se vjerojatno nalazio srednjovjekovni grad Moravče.

Uz južnu granicu Moravča nalaze se prostor i posjedi utvrđenog grada Glavnice koji je u XIII. stoljeću unutar granica komitata Moravče. Tu je kao jedna od graničnih odrednica posjed templara u Planini. Posjedi viteškog reda templara od Svetog Martina na Prozorju kod današnjeg Dugog Sela²⁰⁵ i istočna su granična odrednica Moravča s rijekom Lonjom. Već je 1242. godine izvor odredio neke međe posjeda kneza Abrahama i njegova brata Nikole. Rječica Bedenica, uz koju se nalazi cesta, rječica Moravče i rijeka Lonja granice su na dijelu sjeverne i istočne strane. Ovdje je Abrahamov posjed graničio s ljudima Zagrebačkog kaptola i templarima Sv. Martina i Sv. Jurja.²⁰⁶ Ovime je određen dio granica srednjovjekovnog komitata Moravče u prvoj polovici XIII. stoljeća. Je li i Rakovec ulazio u prostor komitata Moravče, u izvorima nema potvrde, ali je sigurno da je bio u posjedu kneza Abrahama i njegova brata Nikole temeljem darovnice Bele IV. Zapisom kraljevske darovnice (*... et per ipsos ipsorum heredibus, terram nomine Rokonuc in ducatu Sclauonie ...*) ovaj posjed, iako s druge strane Lonje, bio je u posjedu Abrahamove obitelji.²⁰⁷ Južnu granicu knežije Moravče određuju posjedi Kaptola zagrebačke crkve u Blaguši i Sopnici. U ovim mjestima zagrebački biskup 1287. godine ima svoje posjede i utvrd u Blagušu s kaštelanom.²⁰⁸ Isprava od 9. travnja 1256. godine moravečkog komesa Abrahama, (*Abraam dei gracia comes de Moraucha*), navodi i mjesto Slatinu u prostoru Moravča, (*teram que vocatur Scalatina in Moroucha*).²⁰⁹ Ovim zapisom je 1256. godine uz Glavnicu (*terram Glaunicha vocatam in comitatu de Moroucha*) označen još jedan posjed u prostoru Komitata Moravče.

Kao do sada jedini prepoznati i određeni organizacijski raspored na prostoru Slavonije određen je u vrijeme kraja XI stoljeća. Ppretpostavljeno je da je ovakvu političku organizaciju na prostoru Slavonije uveo Ladislav Arpadović (1091.–1095.). Ladislav ovu upravnu

²⁰⁵ O ovom templarskom posjedu vidi Dobronić 1984. 33, 66–67.

²⁰⁶ Smičiklas 1908, 170–171, br. 153.

²⁰⁷ Smičiklas 1906, 284–286, br. 250.

²⁰⁸ Smičiklas 1908, 578, br. 488, od 1287. godine, *Comite Martino castellano de Blagosa ... in terris de Sepniche* i Smičiklas 1908, 693, br. 584, od 1290. Godine navodi, *Nos comes Gardun castellanus venerabilis patris domini Iohannis dei gracia episcopi Zagrebiensis, de castro Meduey et Blagosa ... relicta Martini, filli Thoma de Scepnicha, iobagiones castri... servienten castellani de Blagosa*

²⁰⁹ Smičiklas 1907, 9–10, br. 544. Abraham župan moravečki uređuje raspravu radi zemlje između kneževa Mirka i Jakova.

organizaciju gradi na starim, što znači u njegovo vrijeme zatečenim, temeljima, a iz izvora je vidljivo da preuzima i središta koja postoje kao središta određenih cjelina prije njegova dolaska u Slavoniju. *Comitatus* sredinom XIII. stoljeća je komitat kao tadašnja sudbeno-administrativna, a djelomično i gospodarska cjelina kojom upravlja knez, *comes*, kome je kralj povjerio i pravo suđenja na njenome prostoru.²¹⁰ Podatci o društvu, točnije o vojnicima, kada Ladislav dolazi u prostor Slavonije krajem XI. stoljeća. veoma su rijetki, a prva svjedočanstva zapisana su tek u XIII. stoljeću.²¹¹

Krajem XIII. stoljeća do tada postojećim utvrđenim gradovima Moravču i Glavnici pridružuju se, temeljem izvornih zapisa, nova utvrđenja na prostoru hrvatskog Prigorja. Izvan prostora komitata Moravče, ali sigurno uz njezine južne međe, nastaju prvo utvrda Blaguša kada se 1287. godine navodi kaštelan od Blaguše, a 1290. godine kaštelan utvrda Medvedgrada i Blaguše, (*de castro Meduey et Blagosa*).²¹² Nešto južnije nalazila se utvrda Vugrovec, između 1295. i 1303. godine.²¹³ Ova dva grada bila su u vlasništvu Kaptola zagrebačke crkve kao i nešto dalji Medvedgrad. Među mjestima koja su se nalazila izvan prostora knežije Moravče u XIII. stoljeću mora se spomenuti i Kašina.²¹⁴

Sadržajima komitata Moravče krajem XIII. stoljeća pridružuje se još nekoliko novih. Ivan, sin bivšeg palatina Dionizija, 1295. godine darovao je svoj posjed Nespeš u provinciji Glavnica (*Quandam terram nostram in provincia Goloucha existentem, Nespusa vocatam*). O tom činu ostao je i zapis s opisom susjednih međa s imenima susjeda koji su bili prisutni pri uvođenju u posjed.

U opisu međa posjeda Nespeš navode se na istočnoj strani Matija, sin kneza Andrije. Na južnoj strani su posjedi ljudi iz Denove. Na zapadnoj strani Ivan i Ivanić, a na sjevernoj su posjedi ljudi gornjeg Psarjeva (*homines de Pizer superiori*) gdje se smjestilo malo mjesto *minor villa* Phizer. Prilikom uvođenja u posjed bili su prisutni i susjedi Jakov, sin Berivoja, Filip, sin Kajana, Petrilo, sin Pavla, Ivan od brda Ivanića, sin Nepritov, Bogdoslav, sin Stane, knez Ivan, sin Većeslava, Marko Canjak, Budor, sin Gurdonov, Pavao Čurkan, (*comite castellano de Zelna*) i Pouka od Pyhune, (*castellano comite*).²¹⁵

²¹⁰ Klaić N 1982, 24.

²¹¹ Klaić N 1982, 32-33.

²¹² Dobronić 1979, 75, 82.

²¹³ Smičiklas 1909, 217, br. 198; Klaić N, 1972, 173; Smičiklas 1910, 135. od 1307. Godine označava, *Hospitum libere ville nostre sub castro de Vgra*.

²¹⁴ Smičiklas 1909, 199, br. 178, od 1295. godine, navodi, *Stephanus, filius Mladuchuech, iobagio casstri nostri Zagrabienensis* Oporučno ostavlja Zagrebačkom kaptolu svoj posjed Kašinu koji se nalazio uz posjed Zagrebačkog kaptola koji se isto naziva Kašina; Dobronić 1952, 217.

²¹⁵ Smičiklas 1909, 215 -216, br. 196. Darovnica je zapisana u potvrdi Zagrebačkog kaptola od 26. veljače 1336. godine, a korištena je i u potvrdi bana Nikole 1353. godine.

Unutar granica Glavnice, koja je ovdje označena nazivom *provincija*, a inače je bila sastavni dio komitata Moravče, nalazio se posjed Nespeš. Ovo mjesto je i danas ostalo sačuvano s istim imenom kao i Glavnica, Drenova i Gornje Psarjevo. Sadržaj darovnice vrlo je točno odredio sve prostorne odnose 1295. godine koje je moguće i pregledno predstaviti.

Međaši spomenutog posjeda NESPEŠ u provinciji GLAVNICA

- na istočnoj strani nalazi se knez Matija, sin Andrije
- na južnoj strani su ljudi iz DRENOVE
- na zapadu Ivan i Ivanić
- na sjevernoj strani ljudi Gornjeg Psarjeva
- i silazeći neposredno, nalazi se mali grad PSARJEVO, *minor villa*.

Uvođenju u posjed bili su prisutni vlasnici susjednih posjeda:

- Jakov, sin Berivoja
- Filip, sin Kajana
- Petar, sin Pavlov
- Ivan od brda Ivanića, sin Nepritov
- Bogdoslav, sin Stane
- knez Ivan, sin Večeslava
- Marko Canjak
- Budor, sin Gurdunov

Među vlasnicima susjednih posjeda bili su prisutni i

- knez Pavao Čurkan, kaštelan Zeline (*Paulo Churkan comite castellano de Zelna existente et*)
- knez Pouka Pyhine, kaštelan (*Pouka de Phyhuna castellano comite existente*).²¹⁶

Na taj je način Pavao Čurkan 1295. godine povijesno predstavio Zelingrad. Sadržaj opisa označio je susjedne prostore i mjesta ovoga srednjovjekovnog utvrđenog grada. Tu su 1295. godine istim imenima označeni kao i danas uz posjed Nespeša i Drenova i Gornje Psarjevo i Glavnica. A Glavnica, koja se prvi put označava novim nazivom provincije, određuje cijeli prostor sa svim mjestima unutar prostora komitata Moravče. Te 1295. godine na prostorima Moravča susjedi Zelingrada Jakov i knez Ivan potvrđuju sinove Berivoja i Večeslava iz 1224. godine. Uz mjesta, posjede i ljude srednjovjekovni utvrđeni Zelingrad prije svega predstavlja i određuje njegov kaštelan. Plemićki naziv *comes* kneza Pavla Čurkana krajem XIII. stoljeća određuje njegovo vojničko znanje koje se potvrđuje u oznaci kaštelana. A oznaka kaštelana potvrđuje utvrđeni grad imenom Zelina. a drugi prisutni kaštelan Pouka

²¹⁶ Smičiklas 1909, 215 -216, br. 196.

potvrđuje krajem XIII. stoljeća u susjedstvu još jedan utvrđeni grad Pihinu. Ovaj utvrđeni srednjovjekovni grad do sada nije poznat. Nije poznat ni njegov smještaj. Ipak kao jedan prinos može se označiti tekst Josipa Butorca koji navodi povelju kralja Andrije II. iz 1209. godine kojom vraća posjede županu Vratislavu, među kojima je i Bistrica. U povelji su opisani međaši bistričkog posjeda, kojemu je južna granica bio Laz, istočna potočić Žitomerica, sjeverna rijeka Krapina, a zapadna potočić Pinja. U istoj povelji Vratislavov brat Kozina dobiva susjedni posjed sa zapadne strane, koji omeđuju potoci Bistrica, Krapina i Pinja. Taj posjed naziva se Pinja ili Pihina s naseljima Hum, Selnica i Brezovec u čijoj se blizini nalazilo brdo s utvrđenim gradom.²¹⁷ Pinju ili Pihinu поближе je označio i Vedran Klaužer.²¹⁸

Tako se krajem XIII. stoljeća starim utvrđenim gradovima Moravču i Glavnici pridružuju utvrđeni gradovi Zelingrad, unutar prostora komitata Moravče, kao i Blaguša²¹⁹ i Vugrovec s južne strane i Pihina sa zapada na podgorskoj strani Zagrebačke gore.

Pored ovih utvrda XIII. stoljeća na ovom prostoru mora se spomenuti i kastrum Nikola, koji je zapisan u ispravi hrvatskoga hercega Andrije iz 1202. godine kao *castrum Nicola*.²²⁰ Ovaj izvorni zapis već je V. Klaić iznio u svojem predstavljanju Zelingrada 1911. godine, a L. Dobronić ga je pokušala objasniti i locirati u svojoj obradi komitata Moravče.²²¹ Kastrum Nikola u Donjoj Zelini do sada nije istraživan, ali njegovo spominjanje 1202. godine, znači njegovu gradnju i postojanje u XII. stoljeću, ako ne i ranije. Sama isprava hercega Andrije, opisujući međe darovanog Baranova posjeda, navodi i posjede njegovih susjeda, i to kao *terre castrensiū, a dictis castrensiū terris*.²²² Kao jedan običan i logičan zaključak proizlazi da su kastrenzi kao tvrđavni vojnici bili već i u XII. stoljeću u ovome dijelu Prigorja i da su tu imali svoje posjede na kojima su i od kojih su živjeli.

²¹⁷ Butorac 1981, 10, 11. Ovdje Butorac navodi da je brdu ostalo ime Gradina, a plemićki dvorac i selo pod brdom nazvani su Podgrađe; Dobronić 1979, 75.

²¹⁸ Klaužer 2018.

²¹⁹ Dobronić 1979, 75; Smičiklas 1907., 578, br. 488. Navodi se kaštelan Blaguše, *Martinus castellanus de Blagusa*.

²²⁰ Smičiklas 1905, 17, br. 14; u ispravi hrvatski herceg Andrija potvrđuje dekanu Zagrebačkog kaptola zemlju Kajani koju mu je nekoć darovao kralj Bela.

²²¹ Klaić V 1911, 13.; Dobronić 1979, 104–105.

²²² Smičiklas 1905, 17, br. 14.

3.2. KOMITAT MORAVČE U XIV. STOLJEĆU

Tijek života komitata Moravče nastavlja se dalje. Njegovi komesi, zemaljski komesi, utvrđeni gradovi, plemići i vojnici utvrđenih gradova sa svojim posjedima prisutni su i predstavljaju se i u XIV. stoljeću.

8. kolovoza 1313. godine u Četrtkovcu, (*Chetertukhel*), došlo je do nagodbe između plemića koji se se sporili oko puta za riječni mlin, koji se je nalazio na potoku Kalinje. Nagodba je zapisana u ispravi po nalogu zemaljskog komesa Moravča Ivana sina Pavlovog, (*nos Johannes filius Pauli comes terrestris de Moraucha*). Sadržaj ove nagodbe uvodi prostor Moravča u XIV. stoljeće. Uz zemaljskog komesa Moravča predstavljaju se plemići utvrđenoga grada Moravča. Istina, ovdje se sâm utvrđeni grad ne označava imenom, ali već je poznat iz XIII. stoljeća i stoga se može čvrsto potvrditi. Te 1313. godine označeni su plemići utvrde: Nikola, Pavao i Kuzma, sinovi Petra od Kalinja (*nobilibus castri de districtu Morauche*) s jedne strane, i Ivan, Stjepanov sin i njegovi sinovi Ivanko, Benedikt i Klement (*nobilibus castri de eadem*).²²³ Uz oznaku plemića utvrđenoga grada primjetan je i novi naziv za prostor Moravča. Moravče je do tada uvijek označavano samo kao *comitatus*, ovdje, na početku XIV. stoljeća, navodi se kao distrikt ili okružje. Isprava je sačuvala i podatke da je jedan sukob unutar Moravča rješavan pred zemaljskim komesom, i to u mjestu Četrtkovec, koje se ovdje prvi put spominje.²²⁴ Prisutni su i plemići Moravča, središnje utvrde komitata. Treba navesti i rječicu Kalin s mlinom.

Povijesni slijed prisutnosti prostora i sadržaja komitata Moravče nastavlja se dvadesetih godina XIV. stoljeća. Izvorni zapis označio je 1321. godine darovanje jednoga posjeda. Tada je Ivan, sin palatina Dionizija, darovao zemlju, zapravo posjed kastrenza pokraj riječice Toplice, (*quandam terram seu possessionem castrensiū sitam iuxta fluvium Thoplica nuncupatum*). Ovu zemlju pokraj riječice Toplice dobio je neki Ugrin, Farkašev sin. Sadržajem darovnice Ugrin je ovu zemlju dobio u trajan i nasljedan posjed (*et quiete possidendam irrevocabiler et habere per eum suis heredibus hederumque suorum successoribus*). Ipak, unutar međa darovanog posjeda nalaze se dijelovi Duh i Pavlovec, (*particula et porcione Duchk et*

²²³ HR-AMZe, br. PA-C-01 od 8. kolovoza 1313. Četrtkovec, navodi se, *Nos Johanes filius Pauli, comes terrestris de Moraucha, significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod quedam questic, que verterbatur inter Nicolaum, Paulum et Kusmam, filics Petri de Kalin, nobiles castri de districtu Morauche, et Ivan filium Stephani, cum filiis suis Iwanko, Benedicto, Clemente, nobilibus castri de eadem, supra uno meatu seu fossatu, quod currebat de fluvio Kalin ad molendinum, quod latum molendini iidem filii Petri dicebant esse suum.*

²²⁴ HR-AMZe, br. PA-C-01. S datumom, *Datum in Cheterktukhel, feria quinta proxima ante festum sanoti Laurentii martiris, anno Domini millesimo trecentesimo decimo tertio.*

Paulis), koji su izuzeti od darovanja. Uz novi Ugrinov posjed nalaze se posjedi plemića utvrde, (*iobagiones castri*), Jakova, sina Berivoja, Ivana, sina Venceslava i Nikole, sina Marka. Posjed koji je dobio Ugrin nalazio se na posljednjem obronku Zagrebačke gore i uz potok Sviben završavao je u dolini uz rijeku Lonju sve do mjesta Obrež. Na zapadnoj strani pratio je staru antičku cestu (*magnum viam*), sve do crkve sv. Ivana Krstitelja na sjevernoj strani prolazila je rijeka Toplica i dalje se nastavljao do mjesta Glaobočca, Pretoka i Črečana, mjesta koja i danas postoje. Kako je ovaj brežuljkasti posjed bio potpuno otvoren prema istoku i dolini rijeke Lonje kao jedan od njegovih sadržaja posebno su označeni vinogradi.²²⁵

Kako bi se moglo razumjeti sljedeća događanja u komitatu Moravče, treba objasniti djelovanje kralja Karla I. Anžuvince koje počinje provoditi u Slavoniji kada dolazi u Zagreb 1322. godine s namjerom građenja suradnje s plemstvom. Ovo provodi davanjem niza povlastica slavonskom plemstvu ili pojedincima.²²⁶

Potvrda ovakvih zaključaka dokazuje se i u komitatu Moravče, kada je kralj Karlo I. 24. siječnja 1326. godine potvrdio plemićima Moravča (*nobiles iobagiones castri de Morocha et Glounyche*) i kako ih naziva u svojoj ispravi *fideles nostri*, privilegije i povlastice. Kraljevskom ispravom potvrđene su povlastice koje su 1224. godine dobivene od Andrije II. (*priuilegium domini Andree quondam incliti regis Hungarie, ... nobiles iobagiones castri de Morocha et Glounyche*).²²⁷ Ove povlastice odnosile su se na smanjenje obvezatnih davanja. Kralj Karlo I. uvjerivši se u istinitost traženja i privilegija Andrije II. koji su mu predložili: *comes Jacobus filius Wechezlou, Iwan filius Symonis, Georgius filius Iwan filii Budor, Nicolaus filius Nykola, Grechlen filius Bogdozlai, Symon filius Demetrii, Thomas filius Gregorii et Nicolaus filius Farkasii*), plemići utvrda Moravče i Glavnice, (*nobiles iobagiones castri de Morocha et Glounyche*), potvrdio je traženja plemića utvrda Moravča i Glavnice koje se odnose i na njihove obitelji, (*pro tota generacione*).²²⁸ Vladarska isprava potvrdila je početkom 1326. godine na prostoru Moravča utvrđene gradove Moravče i Glavicu i njihove plemiće. Privilegij je potvrdio i kraljevski porez od 12 frizatika s kojim su od tada plemići utvrđenih gradova Moravča bili zaduženi.

Krajem te iste godine, 18. prosinca 1326. godine, komes Benedikt od Moravča koji je kao kaštelan i zapovjednik Malog Kalnika, (*Nos comes Benedictus de Morovcha et castellanus de Minor Kemluk*), izdaje ispravu u trgovištu Zelina, (*Datum in Zelna foro*). U ispravi se zaključuje

²²⁵ Smičiklas 1911, 42-43, br. 33.

²²⁶ Klaić N 1976, 514.

²²⁷ Smičiklas 1905, 240-241, br. 214. U opisu je navodi da je isprava preuzeta iz originalne potvrde kralja Karla od 24. siječnja 1326. u državnom arhivu u Budimpešti iz bivše zbirke Kukuljevića. Kukuljević, Reg. no. 497.

²²⁸ Smičiklas 1911, 275-276, br. 224.

dogovor između magistra Nikole, Petrova sina Ludbreškog, i plemića utvrda Moravče i Glavnica, (*universi iobagiones castri de Moroucha et Glaunicha*).²²⁹ U ispravi se navode osim komesa Benedikta od Moravča, zatim jobagiona utvrda kao vjerojatno nižeg plemstva sa svojim posjedima također i kastrenzi kao vojnici utvrda i to poimenično: *Simon, Mathee, Endre, Stephan, Dragun, Juank, Johannes castrenses*, a na kraju i knez Juraj, sin Bogdana iz Globočca, (*comitis Jureclen filii Bogdazlai Globochech vocata*).²³⁰

U objašnjenju prisustva plemića Nikole Ludbreškog u prostorima Moravča potrebno se vratiti nekoliko godina unatrag u vrijeme otpora jednog dijela plemstva Anžuvincima kao novoj kraljevskoj obitelji.

Viteški red ivanovaca, vitezova Hospitala svetoga Ivana Jeruzalemskog, već je od dolaska Anžuvina na hrvatsko prijestolje stao uz novu dinastiju. Takav njihov izbor izložio ih je, posebno u Slavoniji, napadima protivnika kralja Karla I. Jedan od primjera je i napad Gisingovca i teutonaca na grad Belu koji je bio u posjedu ivanovaca. Ova utvrda za čiju obranu je bio zadužen kaštelan, iako utvrđena, bila je slabo branjena i napadači su ga osvojili. Jedan od slavonskih plemića Nikola Ludbreški, kao pristalica kralja Karla, krenuo je na Belu, osvojio je i vratio ivanovcima. Pored toga, Nikola Ludbreški utvrdio je i ojačao zidine ove utvrde, opskrbio je potrebnom hranom, vinom i oružjem. U znak zahvalnosti tadašnji prior ivanovaca Filip od Granana darovao je Nikoli Ludbreškom jedan dio svojih posjeda samostana Svetoga Martina, koji se nalazio između rijeka Lonje i Zeline i koji je bio u posjedu ovoga viteškog reda.²³¹ Prior ivanovaca Filip od Granana daruje ispravom od 24. travnja 1320. godine Nikoli Ludbreškom posjede između Lonje i Zeline. Nikola Ludbreški, (*Nicolaus filius Petri de Ludbreg*), prema ovoj ispravi učinio je velike usluge ivanovcima u ovom dijelu zapadne Slavonije, a osobito Franji od Granana, namjesniku ivanovaca u Ugarskoj.²³² Ovo znači da su do tada ivanovci na tom prostoru imali svoje posjede. Uz ovu zemlju, koja je dio posjeda ivanovaca, Nikola dobiva i polovicu marturine, zatim polovicu desetine svinja i desetinu svih plodova i vina. Posjed koji je dobio Nikola Ludbreški između Lonje i Zeline graničio je i s posjedom Ivanić, zagrebačkog biskupa. Ovime je Nikola Ludbreški došao u susjedstvo komitata Moravče i vjerojatno mu je na njegovo traženje kralj izdao darovnicu za posjed unutar komitata.

²²⁹ Smičiklas 1911, 316-317, br. 259, od 18. prosinca 1326. u trgovištu Zelina. Popis prisutnih plemića utvrda Moravče i Glavnica koji su i svjedoci ugovora naveden je posebno pri kraju teksta o komitatu Moravče.

²³⁰ Smičiklas 1911, 316-317, br. 259.

²³¹ Dobronić 2002, 141-142, 146.

²³² Smičiklas 1910, 556-558, br. 456.

Kada je Karlo I. kao vladar dao Nikoli Ludbreškom za njegovu vjernu službu posjed koji se nalazio između rijeka Zeline i Bistrice, sastaje se 18. prosinca 1326. godine, skupština Komitata Moravče u *Zelna foro*, koju predvodi komes Benedikt od Moravča. Na skupštini su bili prisutni i plemići Moravča:

Ivan, sin Mondokov	Nikola, sin Farkašev
Ivan, sin Velčekov	Toma, sin Jurjev
Adam, sin Jakovljević	Jakov, sin Večeslavov
Mihael, sin Pavlaov	Ivan, sin Šimunov
Andrija, sin Mikov	Šimun, sin Demetrijev
Petar od Kalinja	Mihael, sin Ivanov
Nikola, zvani Korduš	Jureclen, sin Bogdanov

Ova skupština se sastaje jer je Nikola Ludbreški, (*magistro Nicolao filio Petri*), s ovim posjedom dobio i sve vojnike utvrda s njihovom zemljom, (*omnes castrenses et terras castrensium*), koji su se nalazili u prostoru Moravča i Glavnice. Kako je zemljište vojnika utvrda bilo izmješano s posjedima plemića utvrđenih gradova Moravče i Glavnica, (*iobagiones castri de Moroucha et Glaunicha*), ovi su u ime svih i svojih obitelji označili su jedan dio svojih nasljednih posjeda i zamijenili ih s magistrum Nikolom za jedan dio njegovih posjeda koje je dobio od kralja Karla I.

Kako bi se približila svakodnevica dvadesetih godina XIV. stoljeća na prostoru Moravča kao dijela Slavonije, potrebno je posebno objasniti pojedine detalje ove isprave. Na prostoru Moravča postoje kastrenzi sa svojim posjedima, (*castrenses et terras castrensium in Moroucha et in Glaunicha*). Njihovi posjedi su određeni kao Globočec i Kalinje s time što na *possessionem Kalin uocatam* borave i imaju svoje zemlje kastrenzi, vojnici utvrde: Šimun, Matija, Andrija, Stjepan, Dragun, Jurank i Ivan.

Ovaj odnos vidljivo ukazuje da plemići utvrđenih gradova Moravče i Glavnica sa svim svojim obiteljima imaju u svojem nasljednom posjedu zemljišta između rijeka Zeline i Bistrice, (*de possessionibus ipsorum hereditariis sub novis metis ... inter Zelnam et Biztricham*), na krajnjem dijelu Zagrebačke gore.

Zamjenom je Nikola Ludbreški dobio posjed Globočec, a plemići Moravča dobivaju Kalinje kome je pripadala i polovica posjeda Globočec. Ovom zamjenom zadržala se cjelovitost posjeda plemića Moravča što je i uz ostalo bio cilj ove zamjene. Ova zamjena je izvršena po zapovjedi bana Slavonije Mikca. Posjed Globočec prije ove zamjene bio je u posjedu kneza Jureklana, sina Bogdoslava, koji poslije zamjene dobiva posjed Kalinja s

njegovim vojnicima utvrda. Ovaj primjer pokazuje da iako je Nikola Ludbreški dobio od vladara neke posjede u Moravču nije mogao bez dogovora s tamošnjim vlasnicima pojedinih posjeda koje im nije mogao ni vladar uzeti, jer su bili njihovi nasljedni posjedi. A kako bi se provela kraljeva darovnica Nikoli Ludbreškom moralo je doći do intervencije bana Mikca, kojemu su vlasnici tamošnjih posjeda iz nekog razloga udovoljili i proveli zamjenu.

Šest mjeseci kasnije, 4. lipnja 1327. godine, novi zemaljski komes Moravča Šimun, sin Demetrijev, (*Symon filius Demetri comes terrestres de Maroucha et de Glawnicha*), pred skupštinom moravečkog i glavničkog komitata, (*uniuersi nobiles existentes in Morowcha et Glawnicha*), u trgovištu Zelina, *in foro Zelna*, donosi zaključak u vezi s posjedima koje je dobio Nikola Ludbreški od Karla I. 1326. godine. Posjedi koje je dobio Nikola u komitatu Moravče i Glavnica nalazili su se između rijeka Zeline i Bistrice i bili su posjedi kastrenzua, (*dicebat esse castrensiū*), što znači oni koji su ostali bez nasljednika, (*terras hominum sine herede decedencium in Maroucha*), i po tome su se vratili u vlasništvo kralja. U prosincu 1326. godine Nikola Ludbreški uskladio je sa zahtjevima tamošnjih plemića svoje darovane posjede, a da bi se zadržala njihova cjelina. U tom preuzimanju svojih darovanih posjeda Nikola je pokušao zauzeti i posjed Ugrina, Farkaševa sina, za koji je tvrdio da nije nasljedan.²³³ Ovo svoje traženje očito je temeljio na darovnici Dionizijeva sina Ivana iz 1321. godine.²³⁴ Kako je pred skupštinom komitata Moravče i Glavnica, (*uniuersi nobiles existentes in Morowcha et Glawnicha*), potvrđeno, posjed Toplica, koji posjeduje Ugrin, Farkašev sin, njegovo je vlasništvo. Ovdje je prisutno dvanaest plemića utvrđenih gradova, (*iobagionis castri*).²³⁵

Pavao sin Pavlov (*Paulin filii Paulis iobagionis castri*)

Jakov, sin Venceslavov

Adam, sin Jakovljević

Nikola, zvani Korduš

Ivan, sin Mundukov

Toma, sin Jurjev

Mihajlo, sin Pavlov

Ireten, sin Bogdoslavov

Andrija, sin Mikov

Ivan, sin Šimunov

²³³ Smičiklas 1911, 342-344, br. 285.

²³⁴ Smičiklas 1911, 42-43, br. 33.

²³⁵ Smičiklas 1911, 342-344, br. 285.

Petar od Kalinja
Ivan, sin Velčkov

Dva i pol mjeseca poslije skupštine komitata Moravče i Glavnica u trgovištu Zelina, 20. kolovoza 1327. godine, Nikola Ludbreški poklonio je Zagrebačkom kaptolu posjed Vražji Laz u komitatu Moravče. Komitat Moravče je u ovoj ispravi postavljen u odnos prema Zagrebu jer se spomenuti posjed nalazi *in districtu Zasgrabiensi de comitatu Morocha*. Ovakv redosljed upravnih termina znači da postoji prostorna podjela srednjovjekovne Slavonije u prvoj polovici XIV. stoljeća gdje je zagrebački prostor označen kao distrikt, a komitat Moravče je u određenom odnosu prema njemu.

U susjedstvu posjeda Vražji Laz spominju se utvrde Zelina i Bistrica sa svojim pripadnostima koje Nikola Ludbreški drži kao svoje nasljedne posjede, *castra nostra et nostrorum heredum de Zelna et Byztrycha*.²³⁶ Ujedno, ovo je poslije 1298. godine prvi spomen kastruma Zeline koji je u ovom odnosu, a prema prije navedenim darovanjima, morao doći u posjed Nikole Ludbreškoga temeljem darovanja kralja Karla I.²³⁷

Mikac Mihaljević, slavonski ban (1325.–1343.), bio je magister kraljičinih tavernika i župan triju ugarskih županija, a kao pristalica kralja Karla I. već je od 1320. godine obnašao različite visoke službe na dvoru. Kao ban, Mikac je dobio i čast ugarskog palatina.²³⁸ Godine 1325. porazio je Gisingovce i oduzeo im posjede u Podravini. Pohodom 1326. pokušao je obnoviti kraljevsku vlast u Hrvatskoj, ali ga je porazio hrvatski magnat Nelipčić, pa se povukao u Slavoniju. Godine 1326. i 1327. ratovao je protiv Babonića, nekadašnjih banova, i potisnuo ih iz Pokuplja oduzevši im Steničnjak. Njegovim postavljanjem za slavonskoga bana, pri čemu su sudačkoj vlasti bana bila podvrgnuta slavonska vlastela, Karlo I. Robert nastojao je oslabiti moć slavonskih velikaša. U sukobu s građanima Gradeca nije dobio kraljevu potporu. Nakon smrti Karla I. Roberta nastavio je služiti njegovu sinu Ludoviku, a bansku čast zadržao je do smrti. Nakon dolaska u Slavoniju 1325. godine ban Mikac učvršćuje kraljevsku vlast i pomaže razvitak postojećih varoši podjelom povlastica. Treće godine svog dolaska ban Mikac 16. listopada 1328. godine u Križevcima izdaje ispravu kojom daje povlastice trgovišta Zelini u Moravču. Poziva „sve slobodne ljude bilo kojeg položaja” koji žele doći stanovati u „slobodnu varoš našega gospodina kralja u trgovište Zelinu u Moravču”,

²³⁶ Smičiklas 1911, 357-358, br. 295.

²³⁷ Smičiklas 1911, 357-358, br. 295.

²³⁸ Klaić N 1976, 516.

videlicet Zelna in Moroucha.²³⁹ Pozivaju se da svi slobodno dođu i polože jamstvo i nitko ih neće smetati. Novim naseljenicima ban u povlastici dopušta da „prema starom običaju” svake sedmice drže sedmični sajam u četvrtak. Svi će stranci koji dođu na trg sa svojom robom uživati posebnu slobodu, što znači da pri trgovanju ne plaćaju nikakve tržne pristojbe. Odluče li se naseliti u kraljevskoj varoši, imat će trogodišnju slobodu od svih tereta, a nakon isteka roka plaćaju 12 denara zemljarine kao i drugi varošani po Slavoniji.²⁴⁰

Početkom veljače 1329. godine ban čitave Slavonije Mikac Mihaljević određuje međe posjeda između plemića utvrda Moravče i Glavnica, (*iobagiones castri de Moroucha et de Glaunicha*), i građana trgovišta Zeline, (*ciues de foro Zelyna*).²⁴¹ Ovo je potvrda da se početkom 1329. godine u granicama komitata Moravče, pored srednjovjekovnih gradova Moravče i Glavnica nalazi i trgovište Zelina. Tri i pol mjeseca prije, 16. listopada 1328. godine, ban Kraljevine Slavonije Mikac u Križevcima je objavio ispravu kojom je u trgovištu Zelina, (*forum Zelna in Moroucha*) pozvao ljude slobodnoga staleža, (*libere condiciones homines*). Ban o svojoj objavi odobrava u kraljevskom trgovištu Zelina, (*liberam villam domini nostri regis*), održavanje tjednog sajma, naseljavanje hospita kao i povlastice i obveze građana trgovišta.²⁴² Zalaganje bana Mikca da učvrsti položaj građana trgovišta Zelina očituje se i u tome što oni pod njegovim okriljem dobivaju i posjede u okolini trgovišta. Kako je to provedeno, nije poznato, ali nastaje novo stanje gdje je trebalo odrediti međe između novih posjeda i starih posjeda jobagiona utvrda Moravče i Glavnica. Utvrđivanje međa provedeno je, a pravnu potvrdu granica potvrdio je i magister Stjepan, sin bana Pavla, kao i Jakov, komes Moravča, koji je u to vrijeme zapovjednik i kaštelan srednjovjekovne utvrde Mali Kalnik, (*magistrum Iacobum castellanum nostrum de Minori Kemluk et comitem de Moroucha*).²⁴³

14. rujna 1333. godine u Zagrebu ban Mikac potvrđuje zamjenu posjeda na prostoru komitata Moravče. Jedna od stranaka u ovoj zamjeni je Jakov, sin Večeslava, koji se već od početka 1326. godine u izvorima označava kao plemić utvrde Moravče. On dobiva dio posjeda koji se nalaze u Donjem Psarjevu, a koji su bili do tada u posjedu vojnika utvrda, (*in inferiori Pezerie in comitatu nostro de Morocha*). Posjed koji Jakov daje u zamjenu za dobivenu zemlju njegov je nasljedan i imenuje se kao Mali Pserić, *Kwspzarich*. Ovi posjedi nalaze se, prema izvornom dokumentu, u komitatu Moravče i opisane su njihove granice. Da bi ova zamjena dobila svoju pravnu potvrdu, naznačene granice utvrđuje i potvrđuje moravečki komes

²³⁹ Smičiklas 1911, 418-419, br. 346; Klaić N 1976, 532.

²⁴⁰ Klaić N 1976, 532.

²⁴¹ Smičiklas 1911, od 1. veljače 1329.; kao i HR-AHAZU, D-V-31, od 23. listopada 1408.

²⁴² Smičiklas 1911, od 16. listopada 1328; kao i HR-AHAZU, D-V-31, od 23. listopada 1408.

²⁴³ Smičiklas 1911, od 1. veljače 1329; kao i HR-AHAZU, D-V-31, od 23. listopada 1408.

Samson koji je u to vrijeme i kaštelan Maloga Kalnika, (*magister Sampson castellanus de majori Kemluk et comes noster de Morocha*). Uz njega se prigodom obilaska nalaze i Toma, zemaljski komes Komitata Moravče, (*Thoma comite terrestri de predicto comitatu de Morocha*), a svjedoci su plemići utvrde Moravče i špan Stjepan, (*Stephano villico*), koji je mogao biti špan ili trgovišta Zelina ili Četrtkovca jer su oba bila u granicama komitata.²⁴⁴

Kao sudbeno mjesto i kao mjesto održavanja skupština komitata Moravče veoma često se pojavljuje i Četrtkovec, no gdje se nalazio nije poznato niti je sačuvano u današnjim toponimima. U rujnu 1334. godine u Četrtkovcu magister Samson kao komes Moravča potvrđuje ispravu o darovanju. U rješavanju ovog pravnog čina darovanja i da bi on bio pravovaljan, potpisnik je i zemaljski komes Moravča Toma (*Nos magister Samson comes de Moraucha et castellanus de Minori Kemluk nec non Thomas filius Gregorii comes terrestris de eadem Moroucha*).²⁴⁵ Toma je obnašao čast zemaljskog komesa i godinu dana prije, a inače je poznat kao plemić utvrde Moravče iz isprave s početka siječnja 1326. godine, a čast zemaljskog komesa preuzeo je ili izborom ili imenovanjem, nije poznato, u razdoblju između kraja 1326. i 1333. godine. U ispravi je sačuvan podatak da je Grgur, Nikolin sin, poklonio svoju zemlju i vinograd kojeisu bili njegovo vlasništvo, a nalazili su se u komitatu Moravče, i to u mjestu koje se označava kao Mali Jasenovac.²⁴⁶ Sadržajem ove isprave, koju potvrđuju komes i zemaljski komes komitata Moravče, u tada vjerodostojnom mjestu komitata potvrđen je Mali Jasenovac kao najjužniji dio komitata Moravče.

Komes Moravča Samson i zemaljski komes Toma izdaju ispravu kojom potvrđuju prodaju posjeda između plemića utvrde Moravče Pavla, (*iobagio castri de eadem Marowcha*), i Jakova, Većeslavova sina, koji se u ovoj ispravi, znači 1335. godine, označava kao knez i kao plemić provincije Moravče (*comes Jacobus filius Veshezlai nobilis eiusdem prouincie*).²⁴⁷ Prodaja je ovaj put zapisana u Zelini koja je time potvrđena kao sudbeno mjesto. Ovo je i prva isprava u kojoj se Jakov, inače plemić utvrde Moravče, označava kao knez i kao plemić, i to provincije Moravče. Do 1335. godine očito je došlo i do upravno-teritorijalnih usklađenja na prostoru srednjovjekovne Slavonije, kada se dosadašnji komitat naziva provincijom. Posjed koji prodaje jobagion utvrde Moravče Pavao njegov je nasljedni posjed i u njemu se nalaze vinogradi, livade, šume, a kako se nalazio uz rječicu Toplicu, dio posjeda je i mlin.

²⁴⁴ Smičiklas 1913, 119-120, br. 78.

²⁴⁵ Smičiklas 1912, 190, br. 133.

²⁴⁶ Smičiklas 1912, 190, br. 133, od 22. rujna 1334. u Četrtkovcu. U objašnjenju isprave označava da je zemlja i vinograd u Jasenovcu kod Daruvara. Za Jesenovac u knežiji Moravče, Nadu, 1997, 25-27.

²⁴⁷ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166.

U ispravi se posebno navode zemlje kastrenza (*terre castrensium*), a kao zanimljivost je da se među svjedocima u postupku prodaje jednog posjeda nalazi predstavnik ovih vojnika utvrde. To znači da su i kastrenzi kao vlasnici pojedinih posjeda u to vrijeme bili priznati kao prvi susjedi u ovom slučaju posjeda koji se prodavao. Ipak zanimljivo je da je nazočnost predstavnika vojnika utvrde na skupštini plemića i u pravnom postupku na prostoru komitata Moravče ostalo zapisano. U ispravi se spominje crkva sv. Ivana za koju se označava da je bila u provinciji Moravče,²⁴⁸ što je potvrda naziva i tadašnje crkvene podjele na prostorima Kraljevstva Slavonije.

U Zagrebu se 9. siječnja 1341. godine presuđuje o sporu između plemića iz Glavnice, (*discretos et honestos viros universos nobiles de Glavnicha*) i plemića, koji se u ostalim ispravama inače navode kao jobagioni utvrda, (*jobagio castri*). U ovoj ispravi navodi se kao plemić Ivan sin Benediktov, (*comitem Johannem filium Benedicti dicti Munduk*), a spominju se kao plemići i Toma, sin Jurja, Adam, sin Jakovljević, i Petar, sin Ivanov, (*nobilibus et honestis viris*), kao što se naglašava njihova plemenitost i u obiteljskom slijedu, (*pro se et pro nobilibus viris infranominatis et generationibus eorum procuratorio nomine*). Ovaj spor se vodi oko patronata crkve Sv. Trojstva u Glavnici. Ujedno ovdje je 1341. godine i potvrda crkve u Glavnici, (*ecclesia sancte Trinitatis de Glavnycha*),²⁴⁹ dok je 1335. godine posebno označena crkva sv. Ivana u Moravču (*ecclesie beati Johannis de eadem Marowcha*).²⁵⁰

Mikac, ban cijele Slavonije, potvrđuje 12. ožujka 1342. godine na zamolbu Pavla, sina Mihajlova, plemića iz Moravča (*Paulus filius Mychaelis nobilis de comitatu de Moroucha*), listinu i darovnicu koju je izdao 1295. godine Ivan, sin palatina Dionizija²⁵¹.

Ban Mikac je u Zagrebu i 27. travnja 1342. godine, kada dosuđuje neki vinograd knezu Jakovu, sinu Većeslavovu, koji se u ispravi navodi plemićkom oznakom, (*comiti Jacobo filio Vencezlay*). Spor je nastao kada su kastrenzi iz sela Rapanovca htjeli prisvojiti jedan Jakovljević vinograd na rijeci Bistrici i Suhoj Bistrici, pa je i ban morao presuditi u korist kneza Jakova, za koga su prisegnuli i Ivan, sin Mundekov, Adam, sin Jakovljević, Toma, sin Jurjev, Petar, sin Vukojev, i Iretin, sin Bogdoslavov.²⁵²

U Četrtkovcu 27. veljače 1343. godine magister Stjepan, sin Ivanov, komes Moravča, koji je istovremeno i kaštelan Malog Kalnika (*comes de Maroucha et castellanus de maiori Kemluk*), i Stjepan, sin Šimunov, zemaljski komes Moravča, (*comes terrestris de eadem Maroucha*),

²⁴⁸ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166.

²⁴⁹ Smičiklas 1912, 593. br. 420.

²⁵⁰ Smičiklas 1912, 232-233, br. 166.

²⁵¹ Smičiklas 1912, 658, br. 467.

²⁵² Smičiklas 1912, 661-663, br. 470.; Ćuk 1942, 122.

dosuđuju posjed Žitomir Ivanu i Grguru, Tatarovim sinovima, kao njihov nasljedni posjed, iako je pravo na ovaj posjed dokazivao Pavao, sin Matejev.²⁵³

Nekoliko dana kasnije, isto u Četrtkovcu, 6. ožujka 1343. godine, magister Stjepan, sin Ivana, komes Moravča i kaštelan Malog Kalnika, zajedno sa Stjepanom, Šimunovim sinom, zemaljskim komesom Moravča, izdaju dokument u kojemu potvrđuju posjed Adamu, sinu Jakovljevu (*comes Adam filius Jacobi*), na kojem su bili Andrija, sin Višeslavov, i kastrenzi utvrde Pihine. Ovoj potvrdi je prisutno četrnaest svjedoka, a predstavnik kastrenza je špan, (*villico*).²⁵⁴ Utvrda Pihina, čiji se kastrenzi ovdje spominju, bila je očito susjedna utvrda, ali na prigorskoj strani Zagrebačke gore, čiji je kaštelan Pouka (*comes castelanus Pouka*), jedan od međaša prigodom prvog spomena Zelingrada 1295. godine.²⁵⁵

Pred Zagrebačkim kaptolom u Zagrebu 26. listopada 1343. godine Petar Ludbreški i plemići iz Moravča i Glavnice uređuju svoje odnose i Zagrebački kaptol, kao pravno valjano mjesto, donosi pravovaljanu ispravu u kojoj se navode plemići Moravča. Nikola Ludbreški kao *magnificus vir magister* i plemići Moravča i Glavnice, (*nobiles seruientes domini nostri regis*), izjavljuju pred Zagrebačkim kaptolom da su se međusobno sporazumjeli o uzajamnom uređenju posjedovnih odnosa. Prisutnih dvanaest plemića kraljevstva od Moravča i Glavnice u Zagrebu su izabrali četvoricu između sebe, i to: Jakova, sina Venceslavova, Jurja, sina Lovrina, Jurja, sina Tatareva, i Tomu, sina Jurjeva, da u ime svih dogovore i urede posjedovne odnose s Nikolom Ludbreškim. Temeljem ovih dogovoreno je da:

- posjed Žitomir kao nasljedan zajedno s jednim vinogradom u Trsteniku pripada Ivanu i Jurju, sinovima Tatarevim
- posjed Zlatopasna, koji se nalazi pored Globočeca, kao nasljedan pripada Šimunu, sinu Farkaševu
- posjed Venerkovci, koji se nalazi od rječice Žitomir na sjevernoj strani do utoka rječice Žitomir u rijeku Krapinu, pripada Jurju, sinu Lovrinu- posjed Benkov dol s vinogradima i mlinovima kao i posjed Đurđevci s mlinovima na rijeci Krapini sve do potocića Peščeno pripada Jurju, sinu Lovrinu.²⁵⁶

Prema ovako određenim granicama međa posjeda vidljivo je koji su to posjedi, barem njihovo ime, od kojih su većina i danas sačuvani toponimi. Ovo s mnogo sigurnosti omogućava kartiranje prostora na kojemu su svoja imanja i zemlje, vinograde, livade i mlinove posjedovali plemići utvrda Moravče i Glavnica.

²⁵³ Smičiklas 1913, 41-42, br. 30; Dobronić 1987, 4.

²⁵⁴ Smičiklas 1913, 45, br. 33, od 6. ožujka 1343. u Četrtkovcu

²⁵⁵ Smičiklas 1909, 215-216, br. 196.

²⁵⁶ Smičiklas 1913, 91, br.70.

Istoga dana, 26. listopada 1343., u Zagrebu, pred Kaptolom zagrebačke crkve potvrđuje se nagodba između Nikole Ludbreškoga i plemića iz Moravča, Jakova, sina Venceslava, i Pavla, sina Mihajlova sina Pavlova (*nobiles de Moroucha*). Nagodba se odnosi na posjede u distriktu Moravče (*possessionibus et possessionibus porcionibus ac aliis iuribus in districtu de Moroucha*). Tom prigodom oni su iskazali da su još u prijašnje vrijeme međusobno uredili neke posjedovne odnose i prava. Poslije toga dogovora Nikola Ludbreški ipak nije mogao preuzeti svoj posjed jer ga je u tome onemogućio tadašnji ban Slavonije Mikac.

Iz toga razloga oni pred Kaptolom zagrebačke crkve potvrđuju prije dogovorene zamjene posjeda kojom su Jakov i Pavao jedno svoje brdo, na kojemu je smješten kastrum Zelina sa zemljama kao i posjed Međurječje do Bistrice, dali i predali Nikoli Ludbreškom. Od ovoga je izuzeta jedna šuma i posjed Globočec, koje je Pavao kupio za 20 denara od Videke. Za ove posjede Nikola Ludbreški njima je dao u zamjenu posjed Donje Psarjevo, od kojega su izuzeti kastrenzi (*homines castrenses*), koji su u vlasništvu zagrebačkog biskupa. Uz ovaj posjed Jakov dobiva i Bozynawlge a Pavao posjed Nespeš s kastrenzima i ljudima bez nasljednika.²⁵⁷

U ovoj ispravi 26. listopada 1343. godine navodi se potpuno jasno kao srednjovjekovni utvrđeni Zelingrad (*castrum Zelina*). Ovdje je i opis mjesta na kojemu se nalazi u prvoj polovici XIV. stoljeća (*de nouo montem olim ad eosdem pertinentem, super quo videlicet castrum Zelina est situatum*). Susjedni prostori Zelingrada označeni su kao zemlje Pousateleke i Palustelek, šuma Pousateleke, posjed Globočec i posjed Međurečje do Bistrice. Brdo na kojem se nalazio Zelingrad, kao i ostali navedeni posjedi i mjesta, nalazili su se u okružju Moravče (*in districtu de Moroucha*) i do čina zamjene bili su vlasništvo Jakova i Pavla *nobiles de Moroucha*.²⁵⁸ Svojom izjavom pred Zagrebačkim kaptolom plemići Moravča odriču se svega navedenog kao i prava koje su imali na samom brdu ili rečenim posjedima.

Kaptol zagrebačke crkve 27. listopada 1343. godine u Zagrebu izdavanjem isprave potvrđuje da su se pred njim izmirili Nikola Ludbreški i plemići Moravča i Glavnice: Jakov, sin Venceslavov, Juraj, sin Lovrin, Juraj, sin Tatarev, Toma, sin Jurjev, Nikola, sin Filipov, Antun, sin Nikolin, Stjepan, sin Šimunov, Gotel, sin Blagonin, i drugi plemići utvrđenih gradova Moravča i Glavnice, (*nobilibus iobagionibus castri*), i određuju da im ubuduće u sporovima ne odlučuju svjetovni suci (*iudices quicumque temporales*), nego prema izboru, ljudi Zagrebačkog kaptola.²⁵⁹

²⁵⁷ Smičiklas 1913, 93-95, br. 71.

²⁵⁸ Smičiklas 1913, 93-95, br. 71.

²⁵⁹ Smičiklas 1913, 95-96, br. 72.

Slijedom ovoga proizlazi zaključak da je u sporovima između plemstva presuđivao sudac koji je zastupao kralja, ali prema mogućem sporazumu presude je mogao potvrditi i Zagrebački kaptol. Kanonici prema ovome mogu donositi pravovaljane pravne zaključke i presude potvrđene zakletvom ili na drugi način.

U ovim odnosima između Petra Ludbreškog i plemića Moravča i Glavnice temeljni sukob i nesporazum vodi se samo oko zemalja ljudi bez nasljednika, (*terris hominum sine herede decedencium vel castrensium*), koje je temeljem darovanja vladara pravno mogao dobiti Petar Ludbreški. Plemići Moravča i Glavnice, iako priznaju ovo pravo, pokušavaju na određeni način zadržati cjelovitost svojih posjeda i svojeg okružja (*Quod in recuperandis et rehabendis possessionibus hominum sine herede decedencium et terras castrensium in eisdem districtibus Morocha et Glaunicha*). U ovom razdoblju, u vrijeme vladavine kralja Ludovika I. Moravče i Glavnica označuju se kao distrikti.

Zagrebački kaptol 13. prosinca 1343. godine prepisuje ispravu toga Kaptola od 26. listopada 1343. godine u kojoj se izmiruju (*magnificum virum magistrum*) Nikola Ludbreški i plemići Moravča i Glavnice (*nobiles seruientes domini nostri regis et nobiles iobagiones castri Morocha et Glawnicha*). Knez Demetrije, sin Ivana iz Križevaca, kao predstavnik bana Nikole (*homine magnifici viri domini Nicolai bani tocius Slauonie*), i predstavnik Kaptola izjavili su da je Nikola Ludbreški kupio i tako ponovno stekao posjed nadomak Toplice u Moravču. Ovaj posjed Nikola, kao zemlju kastrenza koju posjeduju Farkaš i Finta, sinovi Ugrinovi, ostavlja istima da je u miru zauvijek posjeduju.²⁶⁰

Ovaj primjer određuje da je i zemlja vojnika utvrde, ako je za nju dokazano nasljedno pravo i postojanje nasljednika, bila izuzeta i vladar nije njome mogao raspolagati, iako je ovdje navedeno da je Nikola Ludbreški kupujući ponovo stekao ovaj posjed.

Ban čitave Slavonije Nikola 22. travnja 1344. godine izdaje ispravu na traženje starješine trgovišta Zelina koji zastupa sve hospite trgovišta. Iz ovoga je vidljivo da trgovište Zelina u Moravču ima svojeg starješinu (*Gergen villicus de foro Zelina in Moroucha*).²⁶¹ On zastupa pred banom hospite u njihovu traženju. Traženje hospita trgovišta Zelina koje prenosi starješina trgovišta temeljem isprava koje posjeduju i koje se odnosi na njihov status i privilegije u trgovištu, a koje mora potvrditi ban Slavonije. Može se zaključiti i da se dobivene privilegije moraju stalno obnavljati. U ovom traženju traže se privilegije koje je stanovnicima trgovišta Zelina i njegovim hospitima podijelio ban Mikac 1328. godine.

²⁶⁰ Smičiklas 1913, 105, br. 79.

²⁶¹ Smičiklas 1913, 129, br. 95, 22. travnja 1344. u ispravi iz 1408. godine.

Ispravu izdaje Nikola, ban Slavonije i Hrvatske, 22. rujna 1345. godine i iz nje je vidljivo da je Karlo I. darovao Nikoli Ludbreškom posjede kastrenza u okružju Glavnica i Moravče još 1326. godine. Označeno darovanje odnosilo se samo na zemlje i posjede vojnika utvrde i ljudi bez nasljednika (*per prefatos castrenses et homines sine herede decedentes*). Posebno je naglašeno da se izuzimaju samo zemlje bez nasljednika i da se darovanje odnosi samo na te zemlje, a ne i na zemlje i posjede plemića utvrde u spomenutim okružjima (*saluis terris et possessionibus nobilium siue exercituum iobagionum castri in dictis districtibus habitis*).²⁶² Ovo potvrđuje da su 1326. godine u okružjima Moravče i Glavnica, što je značilo na prostoru dotadašnjeg komitata Moravče, plemići utvrda (*iobagiones castri*) imali svoje posjede s čvrsto određenim nasljednim pravom.

Darovane posjede Nikola Ludbreški dobio je od kralja nakon što je izgubio svoje posjede i utvrdi Ludbreg, koju su zauzeli sinovi slavonskog bana Henrika Gisingovca. Potvrdu kraljevskoga darovanja iz 1326. godine izdaje ban Nikola 1345. godine po uputama i zapovjedima kralja Ludovika i s određenjem da se darovani posjed pravno povrati Nikoli Ludbreškom. Da bi se ostvario ovaj kraljevski dogovor i darovnica, potrebno je da se darovane zemlje u okružjima Moravče i Glavnice odijele od posjeda plemića i neplemića.

Prema ovome, Nikola Ludbreški još ni 1345. godine nije bio u stvarnom posjedu darovanih posjeda na prostoru okružja Moravče i Glavnica. Ova okružja označavaju se kao dva posebna okružja (*duobus districtibus Glonicha et Morocha*), unutar kojih se nalaze zemlje i posjedi plemića (*universus nobiles ac iobagiones castri de dictis duobus districtibus Glonocha et Morocha*). Prema ovoj ispravi, Nikola Ludbreški nakon što su utvrđeni posjedi kastrenza i ljudi koji su umrli bez nasljednika i nakon što su određene granice tih posjeda bio je uveden u darovani posjed. Na ovaj način određeno je pravo i posjed Nikole Ludbreškog uz čuvanje prava njegovih susjeda. Ovaj pravni čin i uvođenje vodio je Zagrebački kaptol.

Ovaj primjer iz prve polovice XIV. stoljeća ukazuje na potpuno jasne i tada poznate društvene odnose koji su vrijedili unutar prostora komitata Moravče, što znači na dijelu srednjovjekovne Slavonije. Jasno je određeno, što potvrđuju i drugi izvori, da su plemići utvrda, *iobagiones castri*, u trajnom vlasništvu uživanja i raspolaganja svojih posjeda. U istom odnosu, koji je izvorno određen za posjedovanje posjeda, što znači zemlje s pripadnostima plemića utvrda, određen je i odnos vojnika utvrda, (*castrenses*). To znači da su i vojnici utvrda Moravče i Glavnica imali trajno i nasljedno pravo korištenja određenih posjeda. Razlika nije poznata, a mogla je biti samo u veličini posjeda kao i možda obveze kastrenza. Ovo pravo

²⁶² Smičiklas 1913, 230-231, br. 179.

vlasništva vrijedilo je samo dok je vlasnik, nositelj posjeda, imao nasljednika. U slučaju da vlasnik nema nasljednika, posjed, zemlja, vraćao se u vlasništvo Svete Krune i kralj ga je tek onda mogao darovati nekome drugome. Nemogućnost Nikole Ludbreškoga da i pored kraljeve darovnice uđe u darovani posjed, dok nije dokazano da je taj posjed zaista ostao bez nasljednika, to potvrđuje.²⁶³

Ovi u izvorima potvrđeni odnosi na prostoru komitata Moravče, prve polovice XIV. stoljeća svoju punu potvrdu nalaze u društvenom odnosu hrvatskoga srednjovjekovlja označenom kao donacionalni sustav.²⁶⁴ Trajno pravo vlasništva korištenja posjeda plemića i vojnika utvrda Moravča s pravom podjele, zamjene, prodaje potvrda je da posjed nisu dobili od određenog vladara za određena zaduženja. Sljedeća odrednica je da se posjed vraća Svetoj Kruni i vladaru, kralju, poslije smrti vlasnika posjeda u slučaju da ovaj nema nasljednika. To znači da je cijeli prostor državni i u vlasništvu kralja kojega je označavao pojam *sacra corona*.²⁶⁵ Ovo je djelomično i primjer da je pojedine posjede kao dijelove teritorija Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, kralj darovnicama predavao pojedincima, što u tadašnjem društvu znači plemićima, u trajno vlasništvo uživanja i raspolaganja.

Ovaj odnos srednjovjekovne povijesti prepoznao je poslije analize društvenih odnosa u Ugarskoj i M. Rady u zaključku da su plemstvo, zemlja i službe u srednjovjekovnoj Ugarskoj možda bili feudalni u pojmu kao zapadni dio Europe, ali odnos plemstva i plemićkih prava prema vladaru nije poznavao povezanost beneficija s vazalom što je inače bio temeljni dio feudalnog zakona i odnosa unutar njega.²⁶⁶

Podaci o događanjima na prostoru Moravča nastavljaju se i u drugoj polovici XIV. stoljeća. Vojvoda Stjepan (*Stephanus dei gracia tocius Sclauonie, Croacie et Dalmacie dux*) u Zagrebu izdaje 23. svibnja 1353. godine ispravu kojom potvrđuje privilegije trgovišta Zelina. Stjepan ovu ispravu izdaje na traženje starješine, (*villicus*), trgovišta Zelina i njegovih stanovnika koje prema svojem statusu Stjepan naziva plemićima trgovišta Zelina u Moravču, (*iobagiones nostri de foro Zelna in Moroucha*). Isprava je prije svega potvrda da se trgovište Zelina nalazi u okružju Moravče. Stanovnici trgovišta sa svojim starješinom traže od vojvode Stjepana potvrdu svojih privilegija temeljem isprava koje su im izdali ban Nikola 1344. godine, ban Mikac 1340. godine kao i 1328. godine. Stjepan potvrđuje sve dotadašnje privilegije i dodaje još jednu koja se odnosi na sudbene – parničke postupke prema njima.²⁶⁷

²⁶³ Lanović 1928, 67-68.

²⁶⁴ Lanović 1928, 64-104; Adamček 1980, 429-430.

²⁶⁵ Lanović 1928, 66-68; Beuc, 1985, 5; Adamček 1980, 429.

²⁶⁶ Rady 2000, 181.

²⁶⁷ Smičiklas 1914, 170, br. 124, od 23. svibnja 1353. u Zagrebu u ispravi iz 1408.g.

U Ivaniću 15. svibnja 1354. godine herceg Stjepan (1351. 1354.), objavljuje da su Nikola, sin Ratkovplemići utvrde Moravče, (*nobilis iobbagio castri de Moroucha*), kao i Ivan i Juraj, sinovi Nikolini, u ime Martina, sina Brokunova, i Banka, sina Petrova, za koje se kaže da su plemeniti kastrenzi u istom komitatu Moravče, (*nobilium castrensiu de eodem comitatu Moroucha*), pristupili pred njega i podsjetili ga na svoju vjernost i vjerne službe, koje su s banom Mikcem obavljali protiv neprijatelja kraljevstva. Podsjetili su ga na smrt, prolijevanje krvi, osakaćenja, razne opasnosti i zarobljavanja, a u ime vjerne službe kralju Ludoviku. Oni traže od hercega Stjepana da njih i njihove baštinike zajedno s njihovim posjedima izuzme od spomenutog plemenitog jobagionata kastruma (*dicto nobili iobagionatu castri de Moroucha*). Herceg Stjepan potvrđuje da zbog vjernosti i službe spomenutih plemenitih plemića utvrđenog grada potvrđuje pravo slobode da zajedno sa svim posjedima i za vazda ih izuzima od spomenutih plemića utvrde Moravče i priključuje ih u grupu i broj pravih kraljevskih plemića i kraljevskih službenika (*in cetum et numerum purorum regni nobilium et serviencium regalium*). Daje se i nalog banu, županima i plemićkim sucima moravečkog komitata (*bano comitibus par ochialibus et iudicibus nobilium comitatus de Moroucha*) da ne smetaju obdarene na njihovim posjedima zbog, kako se navodi, plemstva utvrđenoga grada (*ac ipsorum heredes racione nobilis iobagionatus castri cum possessionibus eorum*).²⁶⁸ U ovoj ispravi hercega Stjepana iz 1354. godine navodi se kastrum Moravče (*nobilis iobagionatu castri de Moroucha*), a posebno je primjetno da se navodi komitat Moravče (*de eodem comitatu Moroucha*), ako se za komitat Moravče XIII. stoljeća već od početka XIV. stoljeća koristi i naziv *districtus*. Isprava potvrđuje da su u komitatu Moravče sredinom XIV. stoljeća prisutni i plemeniti jobagioni i plemeniti kastrenzi kastruma Moravče (*nobiles iobbagio castri de Moroucha*) ali i *nobilium castrensiu*. Isprava je i potvrda postojanja kastruma Moravče 1354. godine, kao i plemićkih sudaca komitata Moravče (*iudicibus nobilium comitatus de Moroucha*).²⁶⁹

Kralj Ljudevit 6. rujna 1359. godine izdaje ispravu kojom oduzima neke posjede u Križevačkoj županiji (*in comitatu Crisiensi*), koji su pripadali utvrdi Kalnik, a koristio ih je Juraj, sin Benediktov, i njegovi sinovi kao jobagioni utvrde (*iobaginibus castrum nostrum Kemluk*). Ipak, kralj Jurju, zbog njegovih usluga i vjernosti i uz posredovanje bana Leustahija, daje posjed Bedenicu u okružju Moravče (*quandam terram nostram regalem Bedenicha nuncupatam in districtu de Moroucha*) sa svim njegovim pripadnostima i koristima. Uz posjed koji Juraj i njegovi sinovi dobivaju u trajno nasljeđe kralj im podjeljuje i plemstvo, a oslobađa ih i

²⁶⁸ Smičiklas 1914, 238-240, br. 181, od 15. svibnja 1354. u Ivaniću; Klaić N 1972, 221-222; Klaić N 1976, 524; Margetić 1983, 152-153. uz zaključak da obični jobagioni postaju plemići; Levak 2007, 132.

²⁶⁹ Smičiklas 1914, 238-240, br. 181.

podložništva kalničkoj utvrdi. Ovime dobivaju i sve povlastice koje imaju ostali plemići Kraljevine Slavonije.²⁷⁰

Krajem XIV. stoljeća zapisana je jedna isprava koja posebno povezuje dotadašnje pojedine sadržaje prostora Moravča. Isprava je kraljevskog suca Ivana od Kaple, zapisane u Višegradu s datumom 9. rujna 1393. godine povodom parnice za imanje Žitomir. Predmet parnice je posjed za koji je iz drugih isprava poznato da se nalazio na prostoru Moravča, iako se u ispravi to posebno ne navodi. Parnica se vodi između Ivana, zagrebačkog kanonika, i Emerika, sina Nikole od Nespeša, kao jedne stranke i Mihaela, sina Jurjeva zvanog Tatar, Ivana i Nikole, Pavlovih sinova, i Stjepana, sina Ivanova.²⁷¹ Kraljevski sudac Ivan od Kaple u ovoj parnici za imanje Žitomir jednu polovicu dosuđuje tužiteljima, a drugu tuženima.

Osim sadržaja isprave samog kraljevskog suca u dokumentu se nalaze i isprave Stjepana, župana Moravča, od 27. veljače 1343. godine, Martina, podbana od 9. svibnja 1391. godine, kao i isprava Čazmanskog kaptola od 4. srpnja 1393. godine. Iako svaka od isprava nastoji pravno istražiti tko ima pravo na posjed Žitomira, možda je najzanimljivija glavna isprava kraljevskog suca Ivana od Kaple. Razlog ovakvu razmišljanju jest njezin sadržaj koji nespornost i sudbeni postupak, koji se rješava krajem XIV. stoljeća, postavlja na početak XIII. stoljeća i detaljno ga obrazlaže. Tako se može pratiti slijed događanja koji je i 1393. godine sačuvala jedna i tada sačuvana isprava iz 1266. godine, a koju je izdao komes Abraham (*comitis Abram de Marocha*). Glavne značajke i slijed početka spora već su predstavljeni u ovome radu u obradi sadržaja komitata Moravče XIII. stoljeća. Tako su već poznati Ččetovi sinovi Ladislav, Venceslav, Pausa i Pavao (*iobagiones castri de Glaunicha*), koji su s Abrahamom i njegovim ljudima, Mihaelom i Naradom, obišli posjed Žitomir Jakše, Jakovljeva brata (*terram Iaxe fratris Iako, iobagionis castri de Marocha Sytomeria vocatam*). Ovo se događalo poslije progona Tatara (*persecucionem Tartarorum*), a razlog je bio što su Ččetovi sinovi optužili Jakšu da je ubio dvojcu njihovih rođaka i tražili su zadovoljštinu od Jakše. Poslije slijeda postupaka prema tadašnjim pravnim običajima moravečkih plemića i vojnika, kao što su dvoboj, prisega, novčana naknada koja se sa šezdeset tadašnjih maraka smanjuje na trideset, komes Abraham, kao jedini sudac, donosi presudu da se dio Jakšina nasljednog posjeda u Žitomiru dodjeljuje Ladislavu i braći, Ččetovim sinovima, a drugi dio ostaje u Jakšinu posjedu. Presudu Abraham zapisuje 1266. godine i ovjerava svojim pečatom. U ovome sporu za posjed Žitomir, koji se nastavlja sljedećih 127 godina, u zapisima isprava 1343. godine i 1391. i 1393. godine

²⁷⁰ Smičiklas 1914, 621–622, br. 470.

²⁷¹ Smičiklas 1981, 531–545, br. 380. Isprava kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdana u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitomir.

glavni je sadržaj isprava komesa Abrahama iz 1266. godine, a jedino se mijenjaju sudionici, i tužitelji i tuženi. Isto tako nije bila sporna Abrahamova presuda o podjeli posjeda Žitomir, ali ostalo je dokazivanje slijeda također nespornog nasljednog prava. U dokazivanju nasljednog prava svog dijela posjeda poseban je slijed, koji u ispravi kraljevskog suca iznosi zagrebački kanonik Ivan kao sin plemenite gospođe Katarine, koja je bila kći Amke, čija je majka Ana bila kći Katarine, kćeri Ladislava koji je dobio dio posjeda Žitomir kao jedan od Ččetovih sinova od komesa Abrahama. Tako je u ovom primjeru ženskim nasljednim slijedom, za razliku od ostalih, nasljedno pravo na posjed povezano 1266. godinu s 1393. godinom. Zanimljiv je i podatak koji se odnosi na Mihaela, sina Jurjeva zvanog Tatar, koji je posjednik drugog dijela žitomirskog posjeda. Ovaj podatak da je Mihaelov otac Juraj imao krajem XIV. stoljeća nadimak Tatar, za koji se može se reći da je obiteljsko nasljeđe, vjerojatno je pripadao i Mihaelu. Izraz „zvani Tatar“ navodi se i u drugim ispravama XIV. stoljeća uz imena pojedinih plemića Moravča, a kada se 1393. godine navodi uz vlasnike posjeda Žitomir, veza je koje povezuje 1393. godinu s 1266. godinom i Jakšom, bratom Jakovljevim zvanim Tatar, tadašnjim vlasnicima posjeda Žitomir. Sâm naziv nadimka ili dodatka njihovu imenu potvrđuje njihovo sudjelovanje u bitkama protiv Tatara, vjerojatno u postrojbi komesa Abrahama, što znači i samog tadašnjeg kralja Bele IV.

Isprave Stjepana, komesa Moravča, od 27. veljače 1343. godine, što inače odgovara spoznajama iz toga vremena, u svome sadržaju prati i ispravu komesa Abrahama iz 1266. godine, ali sadrži navode i sudionike iz vremena kasnijeg od njezina datiranja. Ipak ono što je najkorisnije u ovoj ispravi u praćenju spora oko posjeda Žitomir, koji i dalje traje u XIV. Stoljeću, jesu pojedini plemići Moravča koji se navode kao sudionici. Tako se u sadržaju u to vrijeme poznate isprave, vjerojatno Zagrebačkog kaptola, prema drevnom pečatu 1359. godine, navode Ivan i Nikola, sin Ladislavov, Benedikt, sin Gordunov, i njegov brat Martin te također Nikola, sin Rachechov iz Moravča, koji u prisutnosti uspoređuju posjedovanje i zadržavanje svojih dijelova posjeda u Žitomiru. Osim događaja iz 1359. godine navode se i banovi Slavonije Petar Cudor (1368.–1380) i Detrik Bubek (1389.–1392.) i (1394.–1397.). Tako su Juraj, sin Tajsov, i Mihael, sin Jakovljev, 1365. godine zabranili plemićima Lovri, Matiji, Nikoli, Ivanu i Ivanu od Moravča zadržavanje i zauzimanje posjeda Žitomir. Početkom devedesetih godina XIV. stoljeća Pavao, sin Mihaela iz Nespeša, kao jedna stranka predlaže Lovri i Mihaelu, sinovima Jurjevim, i Matiji, sinu Ivanovu zvanog Tatar, da dio posjeda Žitomir podijele na način, da Lovro, Mihael i Matej koriste dio posjeda u Žitomiru, koji je bio u vlasništvu Pavla kao i Jurja i Ivana.

U ispravi podbana Martina od 9. svibnja 1391. godine tužitelji ne osporavaju da su Stjepan, sin Ivana, komes Moravča, i Stjepan, sin Šimuna, zemaljski komes Moravča, sjedeći na sudačkom mjestu s punom sigurnošću i potvrdom tadašnjih plemića i neplemića utvrdili da je posjed Žitomir spomenutih Tatarovih sinova bio nasljedan i da im je nasilno otuđen. To je sve potvrdio i kralj Ludovik i Tatarovim sinovima i njihovim nasljednicima da je Žitomir njihov nasljedni posjed.

Posljednja isprava u predmetu kraljevskog suca jest isprava Čazmanskog kaptola od 4. srpnja 1393. godine, koja daje opis podjele pojedinih dijelova posjeda Žitomir između vikara Ivana i Mirka, sina Nikolina, s jedne strane i s druge strane Ivana, sina Tatareva. U ovom opisu zanimljiva je podjela na dva dijela triju mlinova na rijeci Žitomir (*tribus molendinis ... in eodem fluvio Sytomerya esistenti*).²⁷²

Spor koji je počeo nešto prije 1266. godine i koji se vodio oko posjeda Žitomir u Moravču završava presudom kraljevskog suca 1393. godine. Ova presuda prati prvu presudu komesa Abrahama iz 1266. godine i svaka od stranaka dobiva dio posjeda Žitomir. Isprava kraljevskog suca s kraja XIV. stoljeća sadržajima svojih dijelova omogućila je praćenja samog spora i spoznaje o rješavanju pojedinih sudbenih sporova u to vrijeme. Isprava, osim toga što je sačuvala i sadržaje pojedinih isprava koje su još u to vrijeme bile poznate i u sadržajima tih tada poznatih isprava, sačuvala je imena stanovnika Moravča u pojedinim razdobljima kao i njihove međusobne odnose, a prije svega čvrstu pravnu vrijednost nasljednog posjeda.

²⁷² Smičiklas 1981, 544–545, br. 380, u ispravi Čazmanskog kaptola od 4. srpnja 1393. koja je dio isprave kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdane u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitomir.

Radi boljeg uočavanja izvorno poznati komesi komitata Moravče mogu se i izdvojeno navesti.

3.3. KOMESI I ZEMALJSKI KOMESI KOMITATA MORAVČE

KOMESI KOMITATA MORAVČE U XIV. STOLJEĆU

komes Benedikt	- 1326. (18. prosinca) ²⁷³
komes Jakov	- 1329. (1. veljače) ²⁷⁴
komes Samson	- 1333. (14. rujna) ²⁷⁵
	- 1334. (22. rujna) ²⁷⁶
	- 1335. (17. kolovoza) ²⁷⁷
komes Ivan, sin Benediktov	- 1341. (9. siječnja) ²⁷⁸
komes Stjepan, sin Ivanov	- 1343. (27. veljače) ²⁷⁹
	- 1343. (6. ožujak) ²⁸⁰

ZEMALJSKI KOMESI KOMITATA MORAVČE U XIV. STOLJEĆU

Ivan, sin Pavlov	- 1313. ²⁸¹
Šimun, sin Demetrijev	- 1327. ²⁸²
Toma, sin Jurjev	- 1333. ²⁸³
	- 1334. ²⁸⁴
	- 1335. ²⁸⁵
Stjepan, sin Šimunov	- 1343. ²⁸⁶
	- 1343. ²⁸⁷

²⁷³ Smičiklas 1911, 316-317, br. 259.

²⁷⁴ Smičiklas 1911, 451-452, br. 368.

²⁷⁵ Smičiklas 1913, 119-120, br. 78.

²⁷⁶ Smičiklas 1912, 190, br. 133.

²⁷⁷ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166.

²⁷⁸ Smičiklas 1912, 593. br. 420.-

²⁷⁹ Smičiklas 1913, 41-42, br. 30.

²⁸⁰ Smičiklas 1909, 215-216, br. 196.

²⁸¹ HR-AMZe, br. PA-C-01 od 8. kolovoza 1313.

²⁸² Smičiklas 1911, 342-344, br. 285.

²⁸³ Smičiklas 1913, 119-120, br. 78, od 14. rujna 1333.

²⁸⁴ Smičiklas 1912, 190, br. 133, od 22. rujna 1334.

²⁸⁵ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166, od 17. kolovoza 1335.

²⁸⁶ Smičiklas 1913, 41-42, br. 30.

²⁸⁷ Smičiklas 1909, 215-216, br. 196.

Plemići utvrda komitata Moravče stalno su prisutni u ispravama koje se odnose na uređenje posjedovnih odnosa unutar prostora komitata u razdoblju prve polovice XIV. stoljeća. Izdvojenim popisima ovih plemića komitata Moravče moguće je pratiti njihovu prisutnost i označiti značaj pojedinaca.

3.4. POPISI PLEMIĆA KOMITATA MORAVČE U PRVOJ POLOVICI XIV. STOLJEĆA

1313. godine, 8. kolovoza u Četrtkovcu²⁸⁸

Ivan, sin Pavla, zemaljski komes Moravča
Petar od Kalinja i njegovi sinovi:
Nikola
Pavao
Kuzma
Stjepan i njegovi sinovi:
Ivanko
Benedikt
Klement
Ivan, sin Šimunov
Stjepan, sin Šimunov
Petar, sin Ivanov
Šimun, sin Farkašev

1326. godine, 24. siječnja²⁸⁹

Jakov, sin Većeslavov
Ivan, sin Šimunov
Juraj, sin Ivanov sin Budorova
Nikola, sin Nikolin
Grečlen, sin Bogdoslavov
Šimun, sin Demetrijev
Toma, sin Jurjev
Nikola, sin Farkašev

1326. godine, 18. prosinca u trgovištu Zelina²⁹⁰

Ivan, sin Mondokov
Ivan, sin Velčegov
Adam, sin Jakovljević
Mihael, sin Pavlov
Andrija, sin Mikov
Petar od Kalinja
Nikola zvani Korduš
Nikola, sin Farkašev
Toma, sin Jurjev

²⁸⁸ HR-AMZe, br. PA -C-01.

²⁸⁹ Smičiklas 1911, 275-276, br. 224.

²⁹⁰ Smičiklas 1911, 316-317, br. 259.

Jakov, sin Večeslavov
Ivan, sin Šimunov
Šimun, sin Demetrijev
Mihael, sin Ivanov
Jureclen, sin Bogdanov

1327. godine, 4. lipnja u trgovištu Zelina²⁹¹

Paulin, *fili Paulis, iobagionis castris*
Jakov, sin Venceslavov
Adam, sin Jakovljević
Nikola zvan Kordušev
Ivan, sin Mundukov
Toma, sin Jurjev
Mihajlo, sin Pavlov
Ireten, sin Bogdoslavov
Andrija, sin Mikov
Ivan, sin Šimunov
Petar od Kalinja
Ivan, sin Velčekov

1333. godine, 14. rujna u Zagrebu²⁹²

Adam, sin Jakovljević
Nikola, zvan Kordušev
Mihajlo, sin Pavlov
Petar, sin Lubniv
špan Stjepan
Petar, sin Chernukov
Ivan, sin Ivanov
Greduk, sin Benin

1335. godine, 17. kolovoza u Zelini²⁹³

Pavao, sin Pavlov, *iobagio castris*
Jakov, sin Večeslavov, *comes nobilis*
Petar od Kalinja
Andrija, sin Vojislavov
Elija, sin Ugrislavov s braćom
Farkaš i Fruta, sinovi Ugrinovi
Martin, sin Hrenkornijev
Juraj, sin Gredin, kastrenza

1341. godine, 9. siječnja u Zagrebu²⁹⁴

Ivan, sin Benediktov sina Mundukova
Toma, sin Jurjev
Adam, sin Jakovljević
Petar, sin Ivanov

²⁹¹ Smičiklas 1911, 342-344, br. 285.

²⁹² Smičiklas 1912, 119-120, br. 78.

²⁹³ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166.

²⁹⁴ Smičiklas 1912, 593, br. 420.

Marko, sin Mortonov
Nikola rečeni Korduš
Pazman i Stjepan, sinovi Jurjevi
Šimun, sin Demetrijev
Petar, sin Vukonov
Kuren, sin Nikolin
Andrija, sin Aleksandrov
Ivan zvani Dedić
Dragiša, sin Ivankov
Hencet, sin Jurjev
Berislav, sin Borićev
Morton, sin Brokunov
Ivan, sin Blaškov
Odolen, sin Jakovljević
Ivanko i Fabijan od Jasenovca
Ivan, sin Ivanov
Juraj, sin Jakovljević
Jakov, sin Venceslavov
Pavao, sin Mihajlov

1342. godine, 12. ožujka u Zagrebu²⁹⁵

Pavao, sin Mihajlov

1342. godine, 27. travnja u Zagrebu²⁹⁶

Jakov, sin Venceslavov
Ivan, sin Mondekov
Adam, sin Jakovljević
Toma, sin Jurjev
Antun, sin Nikolin
Petar, sin Vukojev
Iretlen, sin Bogoslavov

1343. godine, 6. ožujka u Četrtekovcu²⁹⁷

knez Adam, sin Jakovljević
Jakov, sin Venceslavov
Ivan i Juraj, sinovi Tatarovi
Ivan, sin Mondekov
Ivan, sin Šimunov
Andrija, sin Mikin
Iretlen, sin Bogoslavov
ispred kastrenza špan, *villicus*, Petrev
Grgur, sin Ugrinov
Mihajlo, sin Izakov
Ivan, sin Petrisov
Gredec, sin Banov
Vido, sin Ulčin
Ivanko, sin Dobkov

²⁹⁵ Smičiklas 1912, 658, br. 467.

²⁹⁶ Smičiklas 1912, 661-663, br. 470; Ćuk 1942, 122.

²⁹⁷ Smičiklas 1913, 45, br. 33.

Egidije, sin Stjepanov

1343. godine, 26. listopada u Zagrebu²⁹⁸

Jakov, sin Venceslavov
Juraj, sin Lovrin
Ivan i Juraj, sinovi Tatarovi
Toma, Stjepan i Poznan, sinovi Jurjevi
Adam, sin Jakovljević
Pavao, sin Mikin
Petar, sin Vukin
Ivan i Stjepan, sinovi Šimunovi
Pavao, sin Mihaelov sina Pavlova

1343. godine, 27. listopada u Zagrebu²⁹⁹

Jakov, sin Venceslavov
Juraj, sin Lovrin
Juraj, sin Tatarov
Toma, sin Jurjev
Nikola, sin Filipov
Antun, sin Nikolin
Stjepan, sin Šimunov
Gotal, sin Blagonin

1343.³⁰⁰ godine

Mihael, sin Jurjev

1343. godine, 27. listopada u Zagrebu³⁰¹

Jakov, sin Venceslavov
Juraj, sin Lovrin
Juraj, sin Tatarov
Toma, sin Jurjev
Ivan, sin Tatarov

1359. godine, 15. ožujka³⁰²

Ivan
Nikola, sin Ladislavov
Benedikt, sin Gurdinov
Martin, Benediktov brat
Nikola, sin Račecov *de Marocha*

²⁹⁸ Smičiklas 1913, 91, br. 70.

²⁹⁹ Smičiklas 1913, 95, br. 72.

³⁰⁰ Smičiklas 1981, 541, br. 380, u ispravi podbana Martina od 8. svibnja 1391. Ova isprava je dio isprave kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdane u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitomir.

³⁰¹ Smičiklas 1913, 95, br. 72.

³⁰² Smičiklas 1981, 538-540, br. 380, u ispravi podbana Martina od 8. svibnja 1391.

1365. godine, 16. veljače³⁰³

Juraj, sin Tajsin
Mihael, sin Jakovljević
Mihael i
Lovro, sinovi Jurajevi
Nikola
Ivan
Ivan od Moravča

1380. godine³⁰⁴

Pavao, sin Mihaelov

1393. godine, 9. rujna u Višegradu³⁰⁵

Emerik, sin Nikolin iz Nespeša
Ivan, zagrebački kanonik
Mihael, sin Jurjev zvani Tatar
Ivan i Nikola, sinovi Pavlovi
Stjepan, sin Ivanov
Urban, sin Matejev

1395. godine, 15. listopada u Zagrebu³⁰⁶

Emerik, sin Nikolin iz Nespeša
Juraj, sin Jakovljević iz Moravča
Dionizije, sin Antunov iz Moravča

³⁰³ Smičiklas 1981, 538, 540, 542, br. 380, u ispravama Stjepana župana Moravča od 27. veljače 1343. i podbana Martina od 8. svibnja 1391. Ova isprava je dio isprave kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdane u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitomir.

³⁰⁴ Smičiklas 1981, 538, 540, 542, br. 380, u ispravama Stjepana župana Moravča od 27. veljače 1343. i podbana Martina od 8. svibnja 1391.

³⁰⁵ Smičiklas 1981, 531-534, br. 380. Isprava kraljevskog sudca Ivana od Kaple od 9. rujna 1393. izdane u Višegradu u parnici koja se vodila za imanje Žitomir.

³⁰⁶ Tkalčić 1873, 362-366, br. 383; doc 384; Tkalčić 1873, 377-378, br. 396.

3.5. MJESTA I TOPONIMI KOMITATA MORAVČE U XIII. i XIV. STOLJEĆU

Prvo poznato mjesto komitata Moravče u kojem je zapisana jedna sudbena isprava jest Četrtkovec. U tome mjestu zemaljski komes Ivan 8. kolovoza 1313. godine izdaje ispravu koja rješava posjedovne odnose plemića komitata Moravče.³⁰⁷ Osim Četrtkovca, kao upravno središte komitata Moravče označava se i trgovište Zelina (*Datum in Zelna foro*), i to već krajem 1326. godine.³⁰⁸ Trgovište Zelina potvrđuje se i kao sjedište zemaljskog komesa, ali i mjesto održavanja plemićke skupštine komitata Moravče (*vniuersi nobiles*) 4. lipnja 1327. godine.³⁰⁹ Četrtkovec kao sjedište i komesa i zemaljskog komesa Moravča opet je označeno 22. rujna 1334. godine³¹⁰ kao i 27. veljače 1343.³¹¹ te 6. ožujka 1343. godine.³¹²

Poznate izvorne isprave osim o Komitat Moravče, komesima i zemaljskim komesima Moravča, sačuvale su i niz drugih podataka koje je moguće i danas prepoznati. Moguće je približno određenje prostora gdje su se nalazili utvrđeni gradovi s naglaskom na Zelingrad čije su zidine i danas sačuvane. Sačuvana imena pojedinih mjesta i rijeka čvrsto određuju prostor srednjovjekovnog komitata Moravče. KARTA 2.

Kada Nikola Ludbreški 20. kolovoza 1327. godine poklanja Zagrebačkom kaptolu posjed Vražiji Laz, navodi utvrđene gradove Zelinu i Bistricu (*castra nostra et nostrorum heredum de Zelna et Bystrycha cum suis pertinenciis*).³¹³

Pojedina mjesta i toponimi zapisani u izvorima na prostoru komitata Moravče već su izdvojeni za razdoblje XIII. stoljeća. Tako je utvrđeni grad Moravče odredio sjeverni, a drugi

³⁰⁷ HR-AMZe, br. PA-C-01. U ispravi je ostalo zapisano, *Nos Johanes filius Pauli, comes terrestris de Moraucha, significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod quedam questium, que verterbatur inter Nicolaum, Paulum et Kusmam, filios Petri de Kalin, nobies castri de districtu Morauche, et Ivan filium Stephani, cum filiis suis Iwanko, Benedicto, Clemente, nobilibus castri de eadem, supra uno meatu seu fossatu, quod currebat de fluvio Kalin ad molendinum, quod latum molendini iidem filii Petri dicebant esse suum. Tandem per arbitrium et compositionem proborum virorum partibus assumptos, scilicet per filios Petri iam supra nominatis, Iwan filium Symonis et Stephanus filius eiusdem Symonis, item ex parte Iwan filium Stephani, Petrus filium Johannis et Symon filium Parkasy; quod supradictum fossatum predictus Iwan cum filiis suis relinquentes eisdem filiis Petri currere unde primo currebat per fluvium Kalin; item Iwan supradictus promittens se litteris capituli ecclesie Zagrabiensis ad hoc factum eisdem filiis Petri dare et assignare; item quecumque pars contra partem adversam de supradictis moveret aliquam questionem ab aque pre ... cione iudicis, parte adverse ec decem marcas incurrat eo facto. In cuius rei memoriam presentibus duximus sigillum nostrum aponendum. Datum in Cheterktukhel, feria quinta proxima ante festum sanoti Laurentii martiris, anno Domini millesimo trecentesimo decimo tertio.*

³⁰⁸ Smičiklas 1911, 316-317, br. 259.

³⁰⁹ Smičiklas 1911, 342-344, br. 285.

³¹⁰ Smičiklas 1912, 190, br. 133. Ovdje je označen Četrtek u zagradi kao vjerovatni Daruvar, ali sadržaj jasno određuje da je isprava izdana u Četrtkovcu komitata Moravče što označava i datacija, *Datum Chetretchhel*.

³¹¹ Smičiklas 1913, 41-42, br. 30.

³¹² Smičiklas 1913, 45-46, br. 33.

³¹³ Smičiklas 1911, 357-358, br. 295.

utvrđeni grad Glavnica južni prostor komitata Moravče. Unutar ovoga prostora u XIII. stoljeću označena su i dva posjeda: **Slatina** i **Glavnica**. Uz ova određenja jedan dio granice komitata označile su rijeke Bedenica, Moravčak i Lonja. Ove topografske odrednice postale su brojnije već 1295. godine kada ostaju uz Zelingrad zapisani i posjed **Nespeš**, mjesta **Gornje Psarjevo** i manje mjesto **Psarjevo** i **Drenova**.³¹⁴ Ovim mjestima pridružuje se 1313. godine i Četrtkovec,³¹⁵ kojemu mjesto postojanja nije poznato, za razliku od drugih navedenih mjesta. Već 1321. godine izvorno su označeni toponimi **Duh** i **Pavlovec** (*particula et porcione Duchk et Paulis*) kao i posjed **Obrež** (*terram Ebres vocatam*), put prema crkvi **sv. Ivana Krstitelja**, uvale zvane Globočica i **Pretok**.³¹⁶ Međa 1321. godine označila je mjesta koja i danas postoje. Posjedi **Globočec** i posebno **Kalinje** (*possessionem Kalin uocatam*)³¹⁷ potvrđuju se krajem 1326. godine. Mjestima Moravča pridružuje se 1327. godine i zemlja **Črečan** (*Cheret*).³¹⁸ Posebno je zanimljiv podatak od 20. kolovoza 1327. godine koji označava posjed **Vražji Laz** u komitatu Moravče (*possessionem Wrazilaz vocatam, in districtu Zagrabiensi, de comitatu Morocha constitutam*).³¹⁹ Kod opisa međa i prostora Moravča 1329. godine označen je **Šumečec** (*vnum puteum dictum Sumechec*),³²⁰ koji se u mjesnom nazivu može odrediti na putu prema Zelingradu. **Donjem Psarjevu**, koje se nalazi u komitatu Moravče, zemlja vojnika utvrde, Mali Pserić, (*Kwspzarich*) zapisana je 1333. godine.³²¹ Kao još jedno mjesto u Moravču 1334. godine označen je **Jasenovec** (*in paruo Jascenouec*).³²² Od pojedinih toponima 1335. godine označavaju se **Pretoki** i **Globočec** (*vnum fossatum Prethoca... in rywlum Globochycza*).³²³ Posjed **Žitomir**, mjesto koje i danas postoji, označio je komes Moravča Stjepan 1343. godine (*possessionem Sytomeryafew vocatam*).³²⁴ U listopadu iste godine označeni su i mnogi drugi posjedi Moravča. Tu su zemlje Pousateleke i Palustelek kao i šuma Pousateleke od kojih se kao **Pustike** mogu odrediti. Slijede posjedi **Donje Psarjevo** (*Olsopzerie, Bozynawelge*) i **Nespeš** (*Nezpesa*), koji se nalaze u okružju Moravče (*in districtu Moroucha*).³²⁵ Istog dana označeno je još nekoliko mjesta: Trstenik (*Terezthenik*) s jednim vinogradom, što su danas **Tršci**. Slijedi posjed Zlatopasna koji se nalazi pored Globočeca i posjed Venerkovci koji se nalazi od rječice Žitomir na sjevernoj strani do utoka

³¹⁴ Smičiklas 1909, 215-216, br. 196.

³¹⁵ HR AMZe, PA-C-01, od 8. kolovoza 1313. u Četrtkovcu

³¹⁶ Smičiklas 1911, 42-43, br. 33.

³¹⁷ Smičiklas 1911, 316, br. 259.

³¹⁸ Smičiklas 1911, 343, br. 285.

³¹⁹ Smičiklas 1911, 357-358, br. 295.

³²⁰ Smičiklas 1911, 452, br. 368.

³²¹ Smičiklas 1912, 120, br. 78.

³²² Smičiklas 1912, 190, br. 133.

³²³ Smičiklas 1912, 233, br. 166.

³²⁴ Smičiklas 1913, 41, br. 30.

³²⁵ Smičiklas 1913, 93-95, br. 71.

rječice Žitomir u rijeku Krapinu gdje se danas nalazi mjesto **Veleškovec** i posjed Benkov dol, *Benkwelge*, s vinogradima i mlinovima također su označeni 26. listopada 1343. godine.³²⁶ Kao južni prostor Moravča označena je **Drenova** (*Possessione Drenowa... in districtu Moravche*),³²⁷ kao i Glavnica i Jasenovac još 1369. godine (... *possessionum Glavnicha et Jazenouch vocatorum in comitatu de Moroucha existencium*).³²⁸ Kao mjesto na sjevernome dijelu Moravča može se označiti **Bedenica** (*terram nostram regalem Bedinicha nuncupatam in districtu de Morocha existentem*).³²⁹ Pored toga što se sredinom XIV. stoljeća naziv okružja sve više koristi, izgleda da ni naziv komitata još nije izgubio svoje značenje. Tako je u Zagrebu, 24. srpnja 1347. godine ban Slavonije i Hrvatske Nikola potvrdio Ivanu, sinu Petrovu, i Jurju, sinu Fabijanovu, vlasništvo posjeda **Jales** u komitatu Moravče (*Jalez vocata in comitatu de Maroucha*).³³⁰ Ovim zapisom označeno je i najsjevernije do sada poznato mjesto komitata Moravče.

Brojni su i hidronimski nazivi prostora Moravče. Tako se uz rječice **Bedenicu**, **Moravčak** i **Lonju**, koje su međe posjeda komesa Abrahama 1242. godine, isprava iz 1313. godine navodi i potok **Kalinje** (*fluvio Kalin*),³³¹ a 1321. godine potok **Sviben** (*fluuiio Sywbnyk vocatam*), rječica **Toplica** (*fluvium Thoplica*) i rijeka Lonja (*fluuium Loyna*).³³² Niz riječnih imena prostora Moravča nastavlja se 1329. godine oznakama **Male Zeline** (*paruam Zelynam*), **Velike Zeline** (*magnam Zelynam*), potoka Prodolje (*vnum fluuium dictum Prodolie*), i Kuspezora (*vnum riuulum dictum Kuspezor*).³³³ Rječica **Pser** (*fluuium Pezer*) označena je 1333. godine³³⁴ a **Bistrica** (*fluuium Biztricham*) 1342. godine.³³⁵ Rječica **Žitomir**, koja utječe u rijeku Krapinu uz koju je označen posjed Đurđevci s mlinovima kao i potočić Peščeno,³³⁶ sačuvala su mjesta **Jureki** i **Peščeno**.

Svi ovi nazivi rijeka komitata Moravče iz XIII. i XIV. stoljeća sačuvali su se i danas, kao Lonja, Bedenica, Žitomirščica, Moravčak, Bistrica pa i Zelina.

³²⁶ Smičikla 1913, 91, br. 70.

³²⁷ HR-AMZe, br. PA-C-02; HR-AMZe, br. PA-C-02.

³²⁸ Smičiklas 1916, 208, br. 29. Isprava kojom kralj Ljudevit potvrđuje svoju listinu iz 1366. godine i od 8. ožujka 1346. zajedno s listinom Čazmanskog kaptola Nikoli sinu Selpa glede posjeda Glavnice i Jasenovca u komitatu Moravče.

³²⁹ Smičiklas 1914, 621-622, br. 470.

³³⁰ Smičiklas 1913, 379-380, br. 287.; Dobronić 1987, 4.

³³¹ HR-AMZe, br. PA-C-01.

³³² Smičiklas 1911, 42-43, br. 33.

³³³ Smičiklas 1911, 42-43, br. 33.

³³⁴ Smičiklas 1912, 120, br. 78.

³³⁵ Smičiklas 1912, 662, br. 470.

³³⁶ Smičiklas 1913, 91, br. 70.

U izvorima su zapisani putovi i to prije svega glavna prometnica kroz komitat Moravče u XIII. i XIV. stoljeću. Opis međa posjeda 1327. godine navodi se da je na zapadu brežuljak koje prelazi do hrasta uz veliki put (*magnum viam*) gdje se približava posjedu zagrebačkog biskupa. Međa se nastavlja po putu koji vodi prema crkvi sv. Ivana Krstitelja (*et per eandem viam tendit versus ecclesiam sancti Johannis Baptiste*).³³⁷ Podatci o putovima potvrđuju se i 1329. godine kada se navodi i *una antiqua via*. Ova stara cesta prolazila je uz crkvu svetog Ivana Krstitelja, a na nju u opisu izlazi također jedan put.³³⁸ Prva opisana granica ide uz cestu koja vodi do crkve sv. Ivana, uz rječicu Pser i po istoj rječici te dolazi do velike ceste koja vodi prema Zagrebu i uz cestu drži se iznad brda prema južnoj strani.³³⁹ Put uz crkvu sv. Ivana potvrđuje se i 1335. godine (*ad viam qua ducit ad ecclesiam beati Johannis, per eandem viam tendens*).³⁴⁰ Velika stara cesta (*magnum antiquam viam*) potvrđuje se i 1342. godine,³⁴¹ a sljedeće godine se i detaljnije opisuje (*magna via in vertice montis per quam itur de Zelna*).³⁴²

Antiqua magna via, koja je prolazila komitatom Moravče i dolinom uz najniže obronke prigorja Zagrebačke gore i koju izvorni zapisi opisuju kojim je prostorima išla kao i njezin položaj uz crkvu sv. Ivana Krstitelja u Zelini. Smjer i njezino izvoriste jedino se može i posve sigurno naći u opisu ceste Zorana Gregla, koji je proveo i arheološko istraživanje uz dokazanu antičku postaju u Kominu. U ranom srednjem vijeku na području Zagreba nisu građene niti ceste niti kamene luke pa su ni "*via atiqua*" ni "*via magna*"³⁴³ ni drugi često spominjani termini spominjani u srednjovjekovnim poveljama odnose na antičke prometnice koje su svoju osnovnu funkciju zadržale i nakon propasti Rimskog Carstva.³⁴⁴ To potvrđuje i mišljenje M. Szilágyi kako se u mađarskoj literaturi kraljevske ceste najčešće interpretiraju kao ceste nastale u antičkom razdoblju.³⁴⁵ Ističe i dvije državne ceste koje sadrže antički itinerari od kojih je jedna Poetovio–Andautonija–Siscia, (Ptuj–Ščitarijevo–Sisak) kao jednu od najznačajnijih komunikacijskih pravaca na rubnom području Zagreba. Zapis Antonininovog itinerara navodi slijedeća mjesta:

265, 11 A Poetavione Siscia	m.p.c.	
12 Aqua Viva	m.p.XVIII	(Petrijanec)
266, 1 Pyrri	m.p.XXX	(Komin)

³³⁷ Smičiklas 1911, 343, 285.

³³⁸ Smičiklas 1911, 452, br. 368; HR-AHAZU, D-V-31.

³³⁹ Smičiklas 1912, 119-120, br. 78.

³⁴⁰ Smičiklas 1912, 233, br. 166.

³⁴¹ Smičiklas 1912, 662, br. 470.

³⁴² Smičiklas 1913, 42, br. 30.

³⁴³ Gregl 1984, 9.

³⁴⁴ Gregl 1984, 8.

³⁴⁵ Szilágyi 2014, 101-103; Dujmović 2016, 247.

2 Dautonia	m.p.XXIII	(Ščitarijevo)
3 Siscia	m.p.XXVII	(Sisak)

Trasa ove ceste mjestimice je još uvijek vidljiva a spomenuta mjesta točno su ubicirana, a Maksiminov miljokaz iz Jelkovca donio je konačnu potvrdu. Trasu ove ceste potvrdio je i Fulir, udaljenošću od Petrijanca (Aqua viva) do Komina, uklapala koja bi se donekle u navode It Ant. od 30 mp ili 44,4 km.

Aqua viva - Pyrri	cca 44 km ili 30 mp
Poetovio via Aqua viva - Pyrri	cca 74 km ili 50 mp. ³⁴⁶

Ovaj opis antičkih postaja uz antičke ceste kao i njihove međusobne udaljenosti potvrđuju Komin kao jednu od njih, a s time i staru antičku cestu koja je u XIII. i XIV. stoljeću prolazila komitatom Moravče od Donje Zeline do crkve sv. Ivana u Zelini i dalje prema sjeveru. Kako bi se dobila slika o toj cesti može se navesti da su antičke državne ceste bile su širine i do 9 metara građene ravnolinijski (gdje god su to uvijeti na samom terenu dopuštali).³⁴⁷

Staru veliku cestu koja je prolazila komitatom Moravče prepoznaje i Hrvoje Gračanin, kao antičku poprečnu spojnu cestu čiji je početak bio Petovion odnosno *aqua Viva*. Od *Aque Vive* je prema jugu prolazila pored postaje Pir (*Pyrri*), što je vjerojatno današnje mjesto Komin i nastavljala se sve do Ščitarjeva (*Andautonije*) a završavala je u Sisku (*Siscija*).³⁴⁸ U opisu ove antičke ceste autor navodi i pojedina današnja mjesta pored kojih je prolazila ova prometnica. Navodi njezin smer od Varaždina preko Turčina, Križanca, Varaždin Brega i Lužana Biškupečkog, šumu Goru južni obronak brežuljka Lužec gdje se nastavlja na današnju cestu Varaždin-Presečno-Novi Marof. Poslije prijelaza Bednje, kod mosta prolazi istočno od Remetinca i Grane, preko sela Pake upravljala dolinom do Brezničkog Huma, dolinom Lonje na jug do Komina, Svetog Ivana Zeline, Donje Zeline i Belovara većinom pravcem današnje ceste do Jelkovca kod Sesveta, gdje je otkriven miljokaz cara Maksimina I. (235.-238.), koji je označavao udaljenost od 30 rimskih milja od Siscije.³⁴⁹

Iz svega se može zaključiti da je stara velika cesta komitata Moravče bila dio stare antičke ceste koja je povezivala antičku Sisciu i Petovio. Na istočnom dijelu prigorja Zagrebačke gore poznat je njezin smjer od Jelkovca u Sesvetama prema sjeveru uz Donju Zelinu i kastrum Nikolu, zatim dolinom do brijega na kojem je prolazila uz crkvu sv. Ivana

³⁴⁶ Fulir 10, 17.

³⁴⁷ Gregl 1984, 8.

³⁴⁸ Gračanin 2010, 138.

³⁴⁹ Gračanin 2010, 36-37, 53.

Krstitelja. Poslije spuštanja niz sjevernu stranu zelinskog brijega nastavljala se dolinom prema sjeveru do današnjeg mjesta Komin, gdje se nalazila antička postaja koju kao *Pyrri* označavaju antički itinerari. Cesta se dalje nastavljala prema sjeveru do današnjeg Brezničkog Huma gdje je skretala na zapad uz južne obronke Ivančice prema Ptuju. Ovdje kod Brezničkog Huma mogao je biti i jedan odvojak ove ceste prema sjeveroistoku gdje je kod Pake prelazio niži prijevoj istočnog kalničkog gorja kako bi došao do Varaždinskih Toplica, (*Aque Iasae*).

U sadržajima opisa međa pojedinih posjeda nalaze se mnoge biljne vrste zastupljene na tome prostoru. Najčešći opis je da međa ide prema velikom hrastu označenom križem (*ad arborem harazth cruce signatam*).³⁵⁰ Pored hrasta, kao granične oznake posjeda, javljaju se i druge vrste drveća: klen (*arbore, m kelen cruce signatam*), joha (*arborem egerfa*), orah (*ibi est gyofa cruce signata*), kruška (*arbor dicta kurtilfa cruce signata*).³⁵¹ Slijede i druge vrste drveća: brekinja (*ad arborem berekenye cruce signatam*), bukva (*ad arborem bykfa cruce signatam*), šumska kruška pokraj starog puta (*arborem piri siluestris*), jablan (*ad arborem nyrfa*), kesten (*ubi est arbor castanie cruce signata*) i onda opet dolazi stablo brekinje označeno kao i ostalo drveće znakom križa što je bila oznaka međa posjeda.³⁵² Granične oznake nekada su i cer (*arbor thwlf a cruce signata*, javor, *arborem iharfa*) ili vrba (*fyzfa*).³⁵³ Značaj ovakvoga srednjovjekovnog označavanja potvrđuju još i danas sačuvani toponimi Križnog hrasta i Križne bukve na prostoru koji je bio dio komitata Moravče. Sve ove biljne, a vidljive granične oznake, potpuno su u duhu tadašnjeg označavanja međa pojedinih posjeda Moravča, pa je i njihovo zapisivanje bilo uobičajno i razumljivo. Njihovo zapisivanje u ispravama značilo je i njihovu pravnu potvrdu, koju su zapisivali kraljevski i crkveni pisari onako kako su čuli od naroda, tj. na hrvatskom jeziku. Kad su kasnije tim svojim bilješkama davali oblik službenog dokumenta, oni su te riječi prevodili na mađarski ili latinski jezik.³⁵⁴

³⁵⁰ Smičiklas 1911, 42-43, br. 33.

³⁵¹ Smičiklas 1911, 343, br. 285.

³⁵² Smičiklas 1911, 452, br. 368.

³⁵³ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166.

³⁵⁴ Modrić 1963, 444; Pisk, 2008, 65-67, s predstavljanjem šuma i vrsti drveća kao međa posjeda, moslavačkog kraja u srednjem vijeku u srednjovjekovnim dokumenatima od sredine 13. do sredine 14. stoljeća.

3.6. CRKVE KOMITATA MORAVČE

Crkve na prostoru komitata Moravče bile su poseban i značajan dio životnih sadržaja XIII. i XIV. stoljeća ovoga prostora i sačuvan je niz izvornih zapisa. Pored mogućih manjih crkvenih objekata za koje nisu poznati podatci, crkve sv. Ivana Krstitelja u Svetom Ivanu Zelini i Svetog Trojstva u Glavnici poznate su crkve komitata Moravče.

Prvi spomen crkve sv. Ivana Krstitelja (*ecclesiam sancti Johannis*) zapisan je 1200. godine u opisu međa posjeda Zagrebačke biskupije.³⁵⁵ U XIV. stoljeću crkva se spominje 1321. godine.³⁵⁶ Osam godina kasnije, 1329. godine, u opisu međa posjeda dolazi se do kuće svećenika crkve sv. Ivana Krstitelja, uz koju se nalazi stara cesta (*domus sacerdotis ecclesie sancti Johannis Baptiste, ubi est vna antiqua via*).³⁵⁷ Put koji vodi do crkve sv. Ivana (*via que veniet de ecclesia sancti Johannis*) zapisuje opis iz 1333. godine.³⁵⁸ U ispravi komesa Moravča Samsona 1335. godine zapisana je crkva sv. Ivana u Moravču, (*possessione ecclesie beati Johannis de eadem Marowcha*).³⁵⁹

Mikac, kao ban čitave Slavonije, 15. studenoga 1340. godine izdaje ispravu kojom potvrđuje svoje povlastice trgovištu Zelina od 16. listopada 1328. godine. Ovu potvrdu izdaje na zahtjev župnika crkve svetog Ivana Krstitelja iz Moravča Ivana. Iz ovoga je vidljivo da se u okružju Moravče nalazi crkva sv. Ivana Krstitelja (*ecclesie beati Iohannis Baptiste de Moroucha*).³⁶⁰ Župnik donosi sa sobom Mikčevu privilegiju iz 1328. godine o slobodama stanovnika i hospita trgovišta Zelina. Župnik traži od Mikca potvrdu svojih prijašnjih privilegija. 1405. godine kao svjedok spominje se župnik crkve sv. Ivana Krstitelja iz Moravča: (*unum honorabilem magistrum Johannem plebanum beati Johannis Baptiste de Marowcha*).

Na prostoru Moravča, uz crkvu sv. Ivana Krstitelja, označena je 9. siječnja 1341. godine i crkva Sv. Trojstva u Glavnici: (*ecclesia sancte Trinitatis de Glavnyncha*),³⁶¹ dok je 1335. godine posebno označena crkva sv. Ivana u Moravču (*ecclesie beati Johannis de eadem Marowcha*).³⁶²

Posebno je zanimljiv zapis iz 1334. godine u Statutima Stolnog kaptola zagrebačkog koji uz službu kalničkog arhiđakona koji su zapisali crkve sv. Ivana Krstitelja i Svih Svetih u

³⁵⁵ Smičiklas 1904, 354-355, br. 327, Mirko kralj ugarski i hrvatski potvrđuje zagrebačkoj biskupiji Čazmu, dar kralja Ladislava sa svim pravima. ...*In villa vero prima meta est versus sptemtrionem iuxta puteum, a quo protenditur in medio vallis usque magnam viam dividensem terram Bereslai et tendit ad ecclesiam sancti Johannis, ...*; Ispravu spominje i Matijević Sokol 2014, 193.

³⁵⁶ Smičiklas 1911, 42-43, br. 33; Houška 2015, 13-15.

³⁵⁷ Smičiklas 1911, 452, br. 368, od 1. veljače 1329.; HR-AHAZU, D-V-31.

³⁵⁸ Smičiklas 1912, 119-120, br. 78.

³⁵⁹ Smičiklas 1912, 232-234, br. 166.

³⁶⁰ Smičiklas 1912, 587, br. 414; Houška 2015, 13.

³⁶¹ Smičiklas 1912, 593-594, br. 420.

³⁶² Smičiklas 1912, 232-233, br. 166.

Moravču, (*Primo ecclesia beati Johannis baptiste de Morocha. Item ecclesia Omnium sanctorum de eadem Morocha*).³⁶³ Ovime je potpuno jasno u prvoj polovici XIV. stoljeća označena na prostoru komitata Moravče i crkva Svih svetih koja se, kao i danas, nalazila u mjestu Bedenici, jer i danas crkva u Bedenici nosi isti titular.³⁶⁴ Zapisi o ove dvije župne crkve prve polovice XIV. stoljeća u komitatu Moravče sačuvani su u Statutima Stolnog kaptola zagrebačkog uz službu Kalničkog arhiđakonata.³⁶⁵ Župne crkve sv. Ivana Krstitelja u Moravču, kao i Svih svetih u Bedenici, sv. Nikole u Donjoj Zelini, Svetog Trojstva u Glavnici, sv. Petra u Novom Mjestu potvrđuju i njihovi župnici koje 1409. godine poimenično pozdravlja Juraj, arhiđakon bekušinski, kanonik i vikar zagrebačke Crkve.³⁶⁶

Od ostalih crkava Moravča spominje se 1334. godine crkva sv. Nikole u Donjoj Zelini, (*ecclesia sancti Nicolai de Zelna*).³⁶⁷ Ova crkva se spominje i 25. srpnja 1371. godine (*ecclesia sancti Nicolai confessoris de Zelna*).³⁶⁸ Ista isprava potvrđuje nagodbu plemića Mihovila i Benedikta (*Michaelis et Benedicti filiorum Stephani filii Lucasii de Gepu Zenth Peter*) i ivanovaca Svetog Martina u sporu koji je počeo pred Zagrebačkim kaptolom 1367. godine. Plemići, koji su tužitelji, u nagodbi se navode kao plemići iz Rakovca, a njihovi posjedi u prvoj tužbi su posjedi u Svetom Nikoli, (*possessionem Szent Miklos situatam*).³⁶⁹ Posebno je primjetno da je tužba, podignuta pred Zagrebačkim kaptolom, završila poslije četiri godine nagodbom pred crkvom sv. Nikole u Donjoj Zelini, a isprava o tome izdana je u Križevcima.

Bitan pokazatelj svih ovih izvornih vijesti o crkvama Moravča jest da su na ovome prostoru i u XIV. stoljeću bile i djelovale tri crkve od kojih je svaka imala i svoje izvorno određeno mjesto: crkva sv. Ivana Krstitelja u Moravču, Svetoga Trojstva u Glavnici i svetoga Nikole u današnjoj Donjoj Zelini. Sve ove tri crkve i danas nose iste titulare i nalaze se na istim mjestima. Jedino što se crkva svetoga Ivana Krstitelja danas nalazi u središtu grada Svetoga Ivana Zeline, a srednovjekovni izvori je označavaju od Moravča. Ovakvo potpuno izvorno određenje određuje i crkvu svetoga Ivana Krstitelja i trgovište Zelinu XIV. stoljeća u kojemu se nalazila u prostoru Moravča.

Pored ovih crkava na prostoru komitata Moravče, koje potvrđuju izvorni zapisi, treba spomenuti i današnju kapelicu sv. Petra i Pavla u Novom Mjestu, koju je datirao Josip Stošić kasnijim XIII. stoljećem, analizirajući njezine stilske osobitosti. „Crkva sv. Petra kao velikaška

³⁶³ Dobronić 1987, 3.

³⁶⁴ Dobronić 1987, 3.

³⁶⁵ Dobronić 1987, 3. navodi u bilješkama izvor: Tkalčić 1874, 94.

³⁶⁶ HR-AMZe, br. PA-P-5.

³⁶⁷ Klaić V 1911, 13. a u bilješci se poziva na Tkalčić 1874, 90.

³⁶⁸ Smičiklas 1916, 362-363, br. 271, od 1371. godine poslije 25. srpnja, u Križevcima.

³⁶⁹ Smičiklas 1916, 106, br. 64.; Dobronić 1984, 122.

dvorska crkva, zidana je od opeke s lezenama na uglovima lađe i svetišta, zapadni portala imao je istaknuti okvir sa zabatom; zbog zapadne empore poremećen ritam romaničkih prozora, a freska *Posljednji sud* (XIV. st.) naslikana je na južnom umjesto na zapadnom zidu. Na pročelnom zidu sačuvan je samo grafit likova iz prikaza *Rođenja Kristova i poklonstva pastira*, zidne slike prislonjenog vanjskog oltara, vjerojatno iz XIV. st. Šiljast trijumfalni luk nose romanički oblikovani polustupovi. Ima svetište nadsvođeno križno-rebrastim svodom koji se upire o biljne konzole. Ne spominje se 1334. god. u Statutima Zagrebačkog kaptola.” Ovom opisu s karte “Spomenika srednjovjekovnih crkava Zagrebačke biskupije” može se dodati da je ova jednobrodna crkva s četvrtastim svetištem svakako bila dvorska crkva u kojoj je velikaš pratio službu Božju sa zapadne empore.³⁷⁰ Ovu kao vrlo staru crkvu, koja ima četverokutno svetište s križnim svodom i romanički oblikovan prozorčić otvoren na istočnom zabatnom zidu opisuje i Lelja Dobronić. Ona zaključuje da je ovo jedna od najstarijih crkava u kraju, čiji nastanak treba tražiti vjerojatno prije XIII. stoljeća.³⁷¹ Kapelu sv. Petra i Pavla stilski je predstavila i Maja Cepetić te ju je prema osobinama datirala u drugu četvrtinu XIII. stoljeća.³⁷²

Popisu ovih crkava u prostoru Moravča, koje potvrđuju ili izvorni zapisi ili njihovi graditeljski dijelovi, mora se pribrojiti i crkva svete Helene. Ova crkva u današnjem mjestu Sveta Helena izvorno se spominje 1550. godine, kada se navodi župnik crkve sv. Helene u Moravču.³⁷³ Pored toga što se spominje tek sredinom XVI. stoljeća, njezine graditeljske osobitosti Lelja Dobronić je označila kao izrazito gotičku, što znači kao srednjovjekovnu građevinu.³⁷⁴

Kao prinos uvida u vjerski život na prostoru komitata Moravče u XIII. i XIV. stoljeću, pored razmještaja i broja crkvenih građevina, daju i pojedini svećenici.

- Svećenik Ivan, bio je zagrebački kanonik i dekan od 1343. do 1345. godine.³⁷⁵ Kao izaslanik Zagrebačkog kaptola 1343. godine i zajedno s goričkim arhiđakonom Ivanom svjedočio je izmirenju Nikole Petrova Ludbreškoga i plemića iz Moravča i Glavnice.³⁷⁶ Bio je svjedok i 1345. godine u istom sporu koji se vodio pred slavonskim banom Nikolom.³⁷⁷

³⁷⁰ Stošić 1994, 21. Kao i karta spomenika srednjovjekovnih crkava Zagrebačke biskupije kao prilog.

³⁷¹ Dobronić 1979, 57-61.

³⁷² Cepetić-Dujmović 2012.

³⁷³ HR-AMZe, br. PA-T-68, zapis datiran 28. svibnja 1550. *in castro Marocha*.

³⁷⁴ Dobronić 1979, 52-53.

³⁷⁵ Jerković 2018, 412.

³⁷⁶ Smičiklas 1913, 105-106, br. 79.

³⁷⁷ Smičiklas 1913, 203-231, br. 179.

Ivan zagrebački kanonik i gorički arhiđakon bio kancelar zagrebačkog biskupa Ladislava Koviljskoga, generalni vikar u duhovnim i svjetovnim pitanjima zagrebačkog biskupa Jakova, a 1343. godine je kao generalni vikar zagrebačkog biskupa i izaslanik Zagrebačkog kaptola svjedočio izmirenju Nikole Petrova Ludbreškoga i plemića iz Moravča i Glavnice. U istom sporu kao svjedok spominje se 1345. godine pred slavonskim banom Nikolom.³⁷⁸

Ivan Pavlov, iz Moravča bio je zagrebački kanonik od 1372. do 1398. godine. Kao kaptolski poslanik, 1380. godine sudjelovao u uvođenju Tome Vukova iz Orešja u istoimeni posjed,³⁷⁹

Amadeo Ivanov, podrijetlom iz plemićke obitelji, početkom devedesetih godina XIV. stoljeća bio župnik crkve Svih Svetih u Moravču. 1394. godine, a kada je promoviran na mjesto kanonika u Zagrebačkom kaptolu, odlukom pape Bonifacija IX zadržao je i upravu nad župnom crkvom kao župnik crkve Svih Svetih u Moravču, inače u mjestu Bedenica.³⁸⁰

Kao prebendar zagrebačke katedrale, Andrija svećenik sv. Trojstva iz Glavnice, 1346. godine, bio je izaslanik Zagrebačkog kaptola kada je obavio reambulaciju posjeda Jaleža.³⁸¹

Da su svećenici sudjelovali i u svakodnevnicima kraja XIV. stoljeća pokazuje i slučaj korskog svećenika Pavla, kao kaptolskog izaslanika 1384. godine. Nakon što su slavonski banovi Stjepan i Ivan Lendavski, 24. ožujka 1384. godine, zapovjedili Zagrebačkom kaptolu istragu,³⁸² Pavao je istražio optužbe za nasilno zauzeće posjeda Orešja. Ispitavši sve plemenite i neplemenite osobe na tom posjedu i u susjedstvu, 31. ožujka 1384. godine, utvrdio je krivnju optuženih plemića.³⁸³

U srijedu 8. kolovoza 1313. godine zemaljski komes Ivan sin Pavlov u naselju Četrtkovec nedaleko od crkve sv. Ivana Krstitelja u Komitatu Moravče zapisuje ispravu kojom je sačuvao imena tadašnjih žitelja.³⁸⁴ Tako saznajemo za Pavla iz Kalinja i njegove sinove, Nikolu, Pavla i Kuzmu kao jednu stranku i s druge strane Ivana sina Stjepanovog i njegove sinove Ivanka, Benedikta i Klementa. Svi su oni plemići nedaleke utvrde Moravča. Koji se spore oko puta prema mlinu na riječici Kalinje. U opisu ovog spora početkom XIV. stoljeća u

³⁷⁸ Jerković 2018, 406-408.

³⁷⁹ Jerković 2018, 429.

³⁸⁰ Jerković 2018, 366-367.

³⁸¹ Jerković 2018, 496.

³⁸² Jerković 2018, 506; Smičiklas 1918, 455-456, br. 343.

³⁸³ Jerković 2018, 506; Smičiklas 1918, 456-457, br. 344.

³⁸⁴ HR-AMZe, br. PA-C-01 od 8. kolovoza 1313. Četrtkovec, (*Nos Johanes filius Pauli, comes terrestris de Moraucha, significamus tenore presentium quibus expedit universis, quod quedam questic, que verterbatur inter Nicolaum, Paulum et Kusmam, filics Petri de Kalin, nobilibus castri de districtu Morauche, et Ivan filii Stephani, cum filiis suis Iwanko, Benedicto, Clemente, nobilibus castri de eadem*).

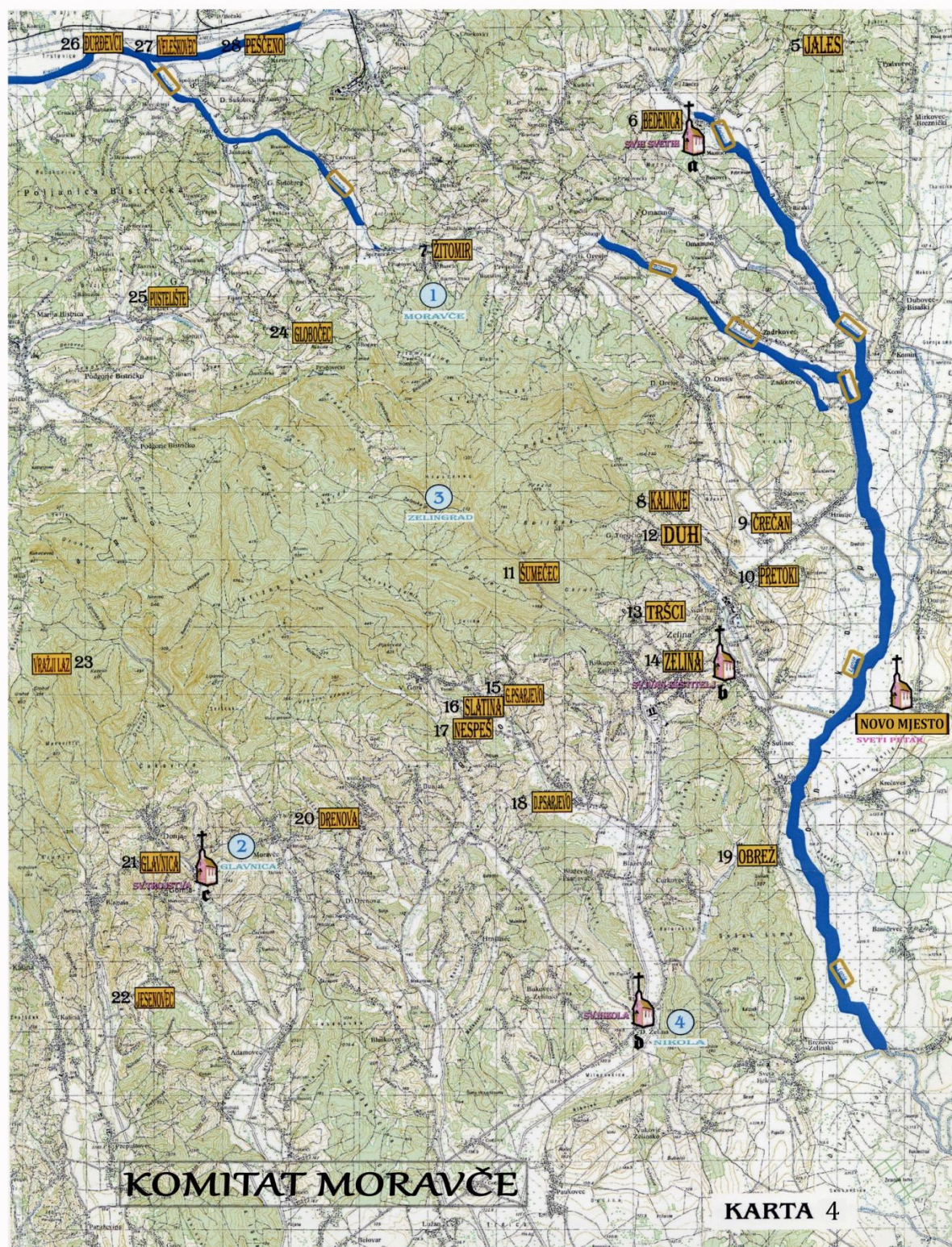
komitatu Moravče koji je već opisan u ovoj radnji posebno se primjećuju imena sudionika. Tako imamo Ivana sina Pavlovog, Petra iz Kalinja i njegove sinove Nikolu, Pavla i Kuzmu i Ivana sina Stjepanovog i njegove sinove Ivanka, Benedikta i Klementa. Sve su to imena svetaca katoličkog kalendara, što čvrsto ukazuje na prisustvo vjere među stanovnicima ovog prostora. Među očito stalno prisutnim imenima kao posebnost ističe se imena sinova Stjepanovog Ivana Benedikta i Klementa. Ako se još Benediktovo ime može prepoznati u svetom Benediktu, Klementovo ime izgleda prilično neobično za ovaj kontinentalni prostor. Moguće da je Stjepanov Ivan čuo u mladosti za papu Klementa IV. (1265.-1268.), a usput za sv. Klementa četvrtog papu i učenika Šimuna Petra i da je ovo ime zapamtio i iz nekog razloga svojem trećem sinu dao ime Klement. Ujedno ovakovo objašnjenje ukazuje i da je neki svećenik ili župnik crkve sv Ivana Krstitelja u Moravču svojim vjernicima prenosio takove, tada ili suvremene ali bitne vjerske poruke.

Kao prilog i uvid prostora komitata Moravče s njegovim naseljima XIII. i XIV. stoljeća slijedi Karta 2.³⁸⁵

³⁸⁵ Autor Hrvoje Strukić. Karta 1:25 000.

KARTA 2.

Komitat Moravče

KARTA

KOMITAT MORAVČE

UTVRDENI GRAD

MJESTO

CRKVA

1. MORAVČE
2. GLAVNICA
3. ZELINGRAD
4. NIKOLA
5. JALES
6. BEDENICA
7. ŽITOMIR
8. KALINJE
9. ČREČAN
10. PRETOKI
11. ŠUMEČEC
12. DUH
13. TRŠCI
14. SV. IVAN
15. GORNJE PSARJEVO
16. SLATINA
17. NESPEŠ
18. DONJE PSARJEVO
19. OBREŽ
20. DRENOVA
21. GLAVNICA
22. JESENOVEC
23. VRAŽJI LAZ
24. GLOBOČEC
25. PUSTIKE
26. JUREKI
27. VELEŠKOVEC
28. PEŠĆENO
29. NOVO MJESTO

3.7. ZNAČAJKE KOMITATA MORAVČE U XIII. I XIV. STOLJEĆU

Komitat Moravče, s nazivom u izvorima *comitatus Moroucha*, zapisan je prvi put u ispravi iz 1245. godine. Istovremeno, tijekom XIII. stoljeća, u dijelu Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva južno od rijeke Drave u izvornim zapisima javljaju se još 44 komitata. U ispravama XII. stoljeća nema podataka za prostore Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva s tim nazivom za pojedini teritorijalni ustroj, ali kralj Andrija II. u svojoj ispravi iz 1196. godine, koja je svojevrsno izvješće o stanju u njegovoj kraljevini, navodi da se na prostoru Ugarske nalaze 72 komitata, kako je navela Nada Klaić.³⁸⁶

Ako se uzme izvorno značenje naziva komitata (*comitatus*) u XIII. stoljeću na prostorima Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, onda je to sigurno bila za to vrijeme normalna uporaba jednog latinskog naziva za pojedine manje prostorne cjeline koje su imale svoje sadržaje, a čiji je središnji dio bio jedan od njihovih utvrđenih gradova.³⁸⁷ Kako je do kraja XII. stoljeća na prostorima Ugarske već postavljen ovakav ustroj manjih prostornih cjelina kao komitata,³⁸⁸ imenuju se slične postojeće prostorne cjeline i na prostorima južno od Drave. Tako je i okružje utvrđenog grada Moravča dobio naziv *comitatus Moroucha* i postao dio teritorijalnog sustava pojedinih dijelova hrvatskog kraljevstva. Može se postaviti i pitanje zašto je ovaj komitat dobio naziv po utvrdi Moravče, a ne po nedalekoj i istovremenoj utvrdi Glavnica. Odgovor je bio sigurno u posjedima komesa Abrahama, koji je kao značajni plemić imao svoje posjede u neposrednom okružju utvrde Moravče i koja je moguće bila i na njegovoj zemlji. Ovo potvrđuje već spomenuta isprava iz 1242. godine³⁸⁹ s opisom međa posjeda koje kupuje komes Abraham omeđenog rijekama Bedenicom i Lonjom.

Izvorni naziv *Comitatus Moroucha*, u kontekstu hrvatske srednjovjekovne povijesti XIII. stoljeća ima puno opravdanje u prijevodu komitat Moravče. Krajem XIII. stoljeća pojavljuje se

³⁸⁶ Klaić N 1976, 255. u bilješci se poziva na Smičiklas, 1904, 133-134, br. 129, isto je i kod, Kukuljević 1876, II, 1173.-1176, br. CXXIII, sa stanjem Ugarske, Hrvatske i Dalmacije u vrijeme kraljevanja Bele III. gdje se u ispravi navodi ... *Unusquisque comitum LXXII semel in anno regem Ungarie procurat*

³⁸⁷ Iako je u dijelu rada o uklopljenosti komitata Moravčeu organizaciji manjih administrativno upravnih prostornih jedinica na prostorima Slavonije, već navedeno prihvatljivije za naziv *comitatus* koristiti naziv komitat umjesto inače korištenih naziva županija, manja županija, župa, županat ili slično, već u slučaju prijevoda *comitatus Moroucha* kao županije Moravče primjetan je nesrazmjer prostora i smisla naziva županija. Kako se radi o XIII. stoljeću i u izboru tada mogućih naziva moglo bi se današnjim iskustvima reći da ja taj naziv u to vrijeme bio jedan tehnički izraz smisljeno teško prevesti, a da zadrži izvorni smisao svojega korištenja.

³⁸⁸ Engel 2001, 40-41. Teritorijalna organizacija manjih okruga, koji su se zvali, *comitatus*, i u čijem središtu je bila utvrda ili grad, na prostorima ugarskog kraljevstva bila je postavljena veoma rano, već od kralja Stjepana.

³⁸⁹ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153.

nova oznaka određenih upravnih prostora. Ovaj zaključak se može postaviti temeljem isprave iz 1295. godine, u kojoj je označeno da se Zelingrad nalazi u distriktu Moravče, (*districtu de Moroucha*).³⁹⁰ Naziv *distrikt* u smislu određenoga okružja koristi se i tijekom XIV. stoljeća. Može se postaviti i približan zaključak da je novi naziv okružja, koji se povremeno javlja uz naziv komitata, u stvarnoj upotrebi od sredine XIV. stoljeća. Manji prostor okružja kao dio veće cjeline komitata u upotrebi je od kraja XIV. stoljeća, tako da kada je 1405. godine označeno da se posjed Berislavca nalazi u zuagrebačkom komitatu kao distrikt, (*in comitatu Zagrabienzi in districtu Marowcha*).³⁹¹ Komitat Moravče XIII. stoljeća može se označiti kao okružje Moravče u Zagrebačkoj županiji. Pri ovakvu označavanju novih upravnih odnosa i sadržaja u tadašnjim nazivima potrebno je znati da prostor okružja kraja XIV. stoljeća nije jednak prostoru komitata XIII. stoljeća i prve polovice XIV. stoljeća, već je sigurno daleko manji. Očiti primjer ovakva zaključka jest prostor Moravča gdje su na prostoru staroga komitata 1343. i 1345. godine označena dva okružja: Glavnica i Moravče (*duobus districtibus Glonicha et Morocha*).³⁹²

Vrijeme kada se u izvornim sadržajima pojavljuje prvi put komitat Moravče, (*comitatus Moroucha*), iz tablice PRILOGA 2. ovoga rada vidljivo je da se tada javlja cijeli niz komitata, od susjednih Rovišća, Požege, Varaždina, Dubice, Križevaca, Podgorja, Hrosne, Drežnika pa i dalje Bača, Srijema, Baranje, Vukovara, Nina i cijeli niz ostalih. Svi se oni spominju u prvoj polovici i sredinom XIII. stoljeća za razliku od nešto ranijih Gore i Gorice, ali ne i prije toga vremena.

Kada herceg i ban cijele Slavonije Dionizije 1242. godine pravno potvrđuje kupoprodaju jednoga posjeda koji kupuju Abraham, knez od Moravča, i njegov brat Nikola (*Abraam comiti de Moroucha et Nicolao fratri eiusdem*). Tada se prvi put upoznajemo i s braćom i nazivom Moravča, a upoznajemo se i s njihovim susjedima, članovima plemićkih rodova Bratila i Jako, kao i s rodovima Cicemir i Pozdemer.³⁹³ Ovi plemići prodaju knezu Abrahamu i njegovu bratu dio svoje nasljedne zemlje (*particulam terre sue hereditarie*),³⁹⁴ što znači da ovi rodovi te zemlje posjeduju i prije ove prve polovice XIII. stoljeća, kao i da je njihovo vlasništvo, i to nasljedno, i da je mogu prodati. Ova isprava sačuvala je još jedan detalj prve polovice XIII. stoljeća na ovom prostoru: prisutnost ne jedne nego nekoliko rodova. Tako se na prigorskoj

³⁹⁰ Dobronić 1979, 57-61.

³⁹¹ HR-AMZe, br. PA-P-03.

³⁹² Smičiklas 1913, 230-231, br. 179.

³⁹³ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153. Tako se poimenično navode, *quod cum Jaco, Isaak, Bratila cum filio Lodicha, Adam, Zadurk, Meurk, Giurius, Nork et tota generacio Bratila et Jaco ...*

³⁹⁴ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153.

strani nalaze posjedi roda Bratila i Jako, a na sjevernoj i podgorskoj strani rodovi Cicemir i Pozdemer. Za izvorni zapis (*generacio Bratila et Jaco* kao i *generacione Pozdemer* i *generacine Cycemir*), ovdje se koristi naziv roda, jer je ovdje svaka od njih sa svojim, kako je već navedeno, nasljednim posjedom pravna osoba i kao takvu je 1242. godine potvrđuje banska isprava.³⁹⁵

Također se navode i susjedni posjedi ljudi Zagrebačkog kaptola kao i križarski posjedi Sv. Martina u Prozorju na jugoistočnom dijelu i Sv. Jurja u Planini, vitezova Svetog groba u Jeruzalemu (*cruciferi sancti Sepulchri*),³⁹⁶ uz Glavnicu gdje je bila južna granica komitata Moravče. Jedna od međa posjeda, koji je predmet kupoprodaje i koji se nastavlja na posjed čiji je inače već tada vlasnik komes Abraham, je međa s posjedima kastrenza. Ovime se upoznajemo s Abrahamom i njegovim plemićkim naslovom kao komesom od Moravča i s njegovim bratom Nikolom, ali i opisom cijelog krajolika 1242. godine. Međa posjeda na istočnoj strani je na rijeci Lonji gdje se nalaze i dvije međe koje taj posjed dijele od posjeda roda Pozdemer. Ovdje se međa naslanja i na rječicu Moravče. Na zapadnoj strani veći dio međe posjeda graniči s rodом Cicemir, a na jednom mjestu se spajaju s tri međe roda Cicemir, kastrenza i Abrahamova posjeda. Na sjevernoj strani nalaze se međe uz cestu koja se nalazi uz rječicu Bedenicu.³⁹⁷ Prisutnost kastrenza s njihovim posjedima 1242. godine upućuje na postojanje neke utvrde na ovim prostorima. Najbliže moguće mjesto na ovome krajnjem dijelu Zagrebačke gore jest utvrda Moravče, koja se osim u plemićkom naslovu komesa Abrahama potvrđuje i u izvornom zapisu sljedećih godina. Ovime je kupljen posjed, a i iz opisa je vidljivo da Abraham i njegov brat već imaju svoj posjed na ovome prostoru istočnog dijela Prigorja Zagrebačke gore, (*tercia contiguitur metis terre Abraam comitis*). Ono što se ovdje posebno ističe jest prisutnost i postojanje na ovom prostoru u prvoj polovici XIII. stoljeća, a vjerojatno i prije niza rodova, Jako, Bratila, Cicemir i Pozdemer. Svi oni imaju svoje posjede što je u tadašnjem srednjovjekovlju značilo i poseban društveni status.

³⁹⁵ Ovo potvrđuje da u prvoj polovici XIII. stoljeća u ovom dijelu Slavonije postoji pravni položaj obitelji koji će se nastaviti i kasnije kao što je ispravno zaključio Ivan Majnarić u svome radu. Majnarić 2015, 7-31

³⁹⁶ Antolković 2018, 26.

³⁹⁷ Smičiklas 1906, 170-171, br.153. U ispravi se navodi, *Terram autem supradictam cum hominibus capituli Zagrabiensis et cruciferorum de sancto Martino et de sancto Georgio et aliis quam plurimis circuiendo certismetis fecerunt limitari. Cuius prima meta incipit ab oriente in aqua Lona et exit in nemus, ubi sunt due mete que separant a generatione Pozdamer, inde ad duas arbores naar et silicem sub quibus sunt mete, inde in nemore ibit ad riuum Moroucha et ad riuum Cadenche et ibi sub fago sunt due mete, inde in eodem riuo ibit inferius et separat ille riuus metas terre predictae ... u daljem opisu međa navodi se ... quarum una separat ex generatione Cycemir et secunda a castrensibus et Marin, terciā contiguitur metis terre Abraam comitis, ... et via in modum crucis ducenti, que separant a generatione Jaco, a filiis Marin et a terra Abraam comitis ... inde ad riuum Moroucha in fine pontis sunt due metesub silice sunt due mete, inde reflectitur in uia ad aquam Bedenice, inferius separat a terra Abraam comitis, inde in aquam Lona et inde in Lona ibit inferius usque ad metas ...*

Sljedeće što se može zaključiti jest da Abraham koji se navodi kao komes od Moravča, svojim plemićkim naslovom 1242. godine označava Moravče, koje potvrđuje i u ispravi navedena rječica Moravče. Običnim i poznatim slijedom utvrda koja je u to vrijeme postojala ili je tek sagrađena dobiva ime po najbližoj rječici. Kako se vjerojatno osniva komitat kao novi u upravno društvenom prostoru, dobiva naziv Komitat Moravče, (*comitatus de Moroucha*). Kako se središte ovog komitata, i njegova glavna utvrda, nalazilo na posjedima i zemlji Nikolina sina Abrahama i s obzirom na njegov ugled i njegov odnos s kraljem Belom IV., to je bio jedan od poticaja da i Abraham dobije svoj dio plemićkog naslova, (*comiti de Moroucha*). Ovo se iz kasnijeg povijesnog slijeda i potvrđuje kada 12. prosinca 1245. godine kralj Bela IV. kneza Abrahama i njegova brata Nikolu navodi u istoj ispravi kao i druge plemiće: Tomu i Bartolomeja, sinove kneza Tome (*quod cum Abraam et Nicolaus filii comitis Nicolai, Thomas et Bartholomeus filii Thome comitis ab eadem consanguinitatis linea descendentes*). Gdje se nalazio komitat Moravče i posjedi kneževa Abrahama i Nikole, koje su naslijedili od svog oca kneza Nikole, a kupnjom i proširili, označavaju zemljovidne oznake međa XIII. stoljeća, koje nije teško prepoznati i u danas sačuvanim nazivima rječica Moravčaka, Lonje i Bedenice. Navedena kupnja sačuvala je i Abrahamove susjede, tako da su s istočne strane bili posjedi obitelji Pozdemer, a na sjevernoj i zapadnoj strani posjedi članova rodova Jaco i Cycemir. Na zapadnoj podgorskoj strani moramo se podsjetiti na posjede kneza Vratislava, koji je imao tamo posjede barem u vrijeme mladosti kneza Nikole, Abrahamova i Nikolina oca. Na južnoj strani komitata bili su posjedi zagrebačkog biskupa, a na jugoistočnoj posjedi templara. I ako se pogleda ovakav razmještaj posjeda prve polovice XIII. stoljeća u ovom dijelu Prigorja i Podgorja Zagrebačke gore, ostaje zaključiti zašto je jedan neveliki prostor krajem prve polovice XIII. stoljeća imenovan komitatom Moravče (*comitatus Moroucha*). Moguće je da je to bio kraljev čin u provedbi prostorne organizacije, u čemu je očito imao udjela i knez Abraham kao plemić od njegova posebnog povjerenja, što je i vidljivo iz kasnijih isprava.

Comes je naziv koji se posebno i veoma često nalazi u srednjovjekovnim ispravama. Za ovaj naziv u hrvatskoj historiografiji koriste se različiti zamjenski nazivi ovisno o prostoru i vremenu. Korištenje ovoga naziva počinje već u ranome srednjem vijeku i nastavlja se tijekom kasnijih stoljeća. Povijesne razrade ranosrednjovjekovne hrvatske povijesti za izvorno latinski naziv *comes* koriste hrvatski naziv *knez*. Ovaj odnos ostaje i u povijesti kasnijih stoljeća hrvatskih obalnih prostora, posebice gradova. Za razliku u predstavljanju povijesti kontinentalnog prostora istovremenih sadržaja za naziv *comes* koristi se naziv *župan*. Postavlja se pitanje: u čemu je razlika i postoji li ona uopće? Ako se pokuša razlučiti i riješiti ovaj problem, prije svega za prostore srednjovjekovne Slavonije u XIII. stoljeću, treba naglasiti

temeljni smisao naslova *comes*. Naziv ili naslov *comes* označavao je osobu s vojnim, upravnim i sudbenim ovlastima i zaduženjima³⁹⁸. U tom smislu za prijevod bi se mogao upotrijebiti izraz *župan*, osobito ako bi se trebalo sadržajno naglasiti upravno sudbeno djelovanje osoba uz koje se veže naslov *comes*.³⁹⁹

Kao jedan putokaz korištenja više naziva za isti satus tadašnjih dužnosnika hrvatsko-ugarskog kraljevstva ukazuje i mišljenje Franje Smiljanića, da se u vrelima stvaranja i oblikovanja ranosrednjovjekovne hrvatske države pojavljuju izrazi *supannus*, *iupanus*, *zupan* ili *span*, što je ovisilo o kancelariji u kojoj je dokument nastao.⁴⁰⁰ Ovakovo sve jače djelovanje kraljevske kancelarije u vrijeme Bele IV., što je vidljivo i iz velikog broja isprava, dodjeljivanje novih kraljevskih dužnosti vodilo je transformaciji župana u komesa. Kao primjer navodi se isprava Bele IV. od 10 travnja 1243. u kojoj se kliškog župana Aleksandra navodi kao, *comiti zupano de Clich*.⁴⁰¹

Naziv *comes* prije svega označava plemićki status. U ovakovim slučajevima naziv *knez* za oznaku plemićkog satusa posve bi odgovarao izvornom nazivu *comes*.⁴⁰²

Prema upotrebi naslova *comes*, u ispravama treba razlučiti odnos ovakvog osobnog naslova, koja s time označava plemićki status od slučaja kada taj naslov označava određenu upravnu djelatnost nositelja. Prema izvornim materijalima, sadržajnim slijedom ovaj odnos obično se uspostavlja tako da se prvo navodi osobna titula *comites magister*, *dominos*, zatim dolazi ime osobe, a iza imena je naslov vezan uz dužnost, čast, privilegiju ili djelatnost koju označena osoba obavlja. Iako je uspostavljen ovaj odnos, često u ispravama postoji nedostatak pojedinog dijela pa se javlja problem označavanja.

Za potvrdu korištenja naziva *knez* za latinski izvorni zapis *comes*, nalazi se i u objašnjenju Suzane Miljan, da su knezovi bili pojedinci čije su obitelji imale kneštva, a u latinskim se izvorima nazivaju terminom *comes*. To im je bila titula po rođenju i oni su je nosili gdje god se nalazili, a na području srednjovjekovne Zagrebačke županije imaju je samo oni koji su iz južnog dijela Zagrebačke županije ili su hrvatskog porijekla, a u nju su se uselili noseći već osobne titule kneževa.⁴⁰³ Ovaj zaključak, koji se odnosi na kraj XIV. stoljeća, posredno potvrđuje upotrebu naziva **knez** u povijesnim obradama izvornih zapisa *comes* koji se javljaju od početka XIII. stoljeća, a onda vjerojatno i u vremenima prije.

³⁹⁸ Mažuranić 1975, 126-128.

³⁹⁹ Mažuranić 1975, 123-125.

⁴⁰⁰ Smiljanić 2010, 69.

⁴⁰¹ Smiljanić 2010, 36; Smičiklas 1906, 184, br. 165.

⁴⁰² Bellosztenecz 1740, 171; Klaić V 1975, 1, 321. navodi uz naziv *knez* (*comes*). Upotreba naziva *knez* za latinski zapis *comes*, vidi i Miljan 2015. 26.

⁴⁰³ Miljan 2015, 27.

Prema najčešćem prijevodu, a zatim i korištenju u povijesnim razradama, naziv *comes* prevodi se kao župan, s odnosom koji bi odgovarao današnjem poimanju djelovanja i ovlasti nositelja toga naslova. Što je označavao i koje funkcije nosi termin *comes* u smislu župana u XIII. stoljeću, nije do sada moguće odrediti. Kao prilog pokušaju razjašnjenja može se navesti primjer gdje se uz latinski naziv *comes* javlja i drugi naziv: *comes terrestris*. Ova dva naziva javljaju se u ispravama koje se odnose na prostor Moravča kao i u susjednome Turopolju. Kao oznaka naposrednih turopoljskih poglavara u ispravama se koristi latinski naziv *comes campi Zagrabienensis*, ali uz njega je u upotrebi i drugi naziv *comes terrestris campi Zagrabienensis*. Ovi nazivi koriste se tijekom XIII. i XIV. stoljeća. Za naziv *comes terrestris* turopoljskih poglavara u ispravama, ali s kraja XIV. i u XV. stoljeću, postoji i hrvatski naziv župan, (*zupan, zuppan, supan, suppan*). Da naziv *comes terrestris* znači i da je značio župana vidljivo je iz usporednih podataka za pojedine osobe označene tim nazivom.⁴⁰⁴

Za naziv *comes* ne postoji usporedni podatak u ispravama, ali kao jedno od rješenja može se uzeti objašnjenje u nazivu onakvu kakvo je sačuvano, što znači kao *komes*.⁴⁰⁵ Kao dokaz korištenja naziva *komes* za plemića ili nositelja upravne vlasti barem u vrijeme komitata Moravče, ostao je i danas na krajnjem sjevernom dijelu Zagrebačke gore. Ovdje je ostao sačuvan toponim Komesčak. Ako su se sačuvali izvorno zapisani nazivi i najbližih okolnih mjesta, rijeka i posjeda XIII. stoljeća, Moravče, potok Moravčak, Žitomir, Gornje Orešje, kao i mnogi drugi, onda je i naziv Komesčak korišten kao dio posjeda ili središte komesa u to kao i u kasnije vrijeme, a sačuvao se do današnjih dana. (KARTA 3.) Ovaj zaključak proizlazi iz istovremenog naziva *comes* i pokazuje kako su tadašnji stanovnici ovoga prostora nazivali komesa Abrahama, ili slijedećih vršitelja te dužnosti s tim nazivom, a to je jednostavno *komes*. Osim toga, ovo potvrđuje i to što je ovaj prostor 1245. godine zapisan kao Abrahamov posjed, a sigurno je bio onda u neposrednoj blizini kastruma Moravče i upravno središtu komitata Moravče iz kojega je Abraham knez Moravča, kao *komes* vodio komitat Moravče. Može se još primijetiti da se ovaj krajnji sjeverni dio Zagrebačke gore, označen mikrotoponomom Komesčak, nalazi na uzvisini iznad žitomirske doline i na mjestu pune kontrole svih okolnih prostora i prolaza. Na kraju kao potvrda vrijednosti ovoga naziva, Komesčak, dovoljno je navesti citat dijela članka Petra Šimunovića „Imena – Spomenici prošlosti“ gdje je autor pojasnio i vrijednost pojedinih naziva: „Premda su imena povijesni dokumenti vremena u kojem su nastala, ona ne izražavaju toliko obilježja objekta na koji se odnose, koliko čovjeka koji ih stvara u određenim povijesnim prilikama, odabirući pri tome ono što mu je za to

⁴⁰⁴ Gruber 1905, 124.

⁴⁰⁵ Gruber 1905, 124.

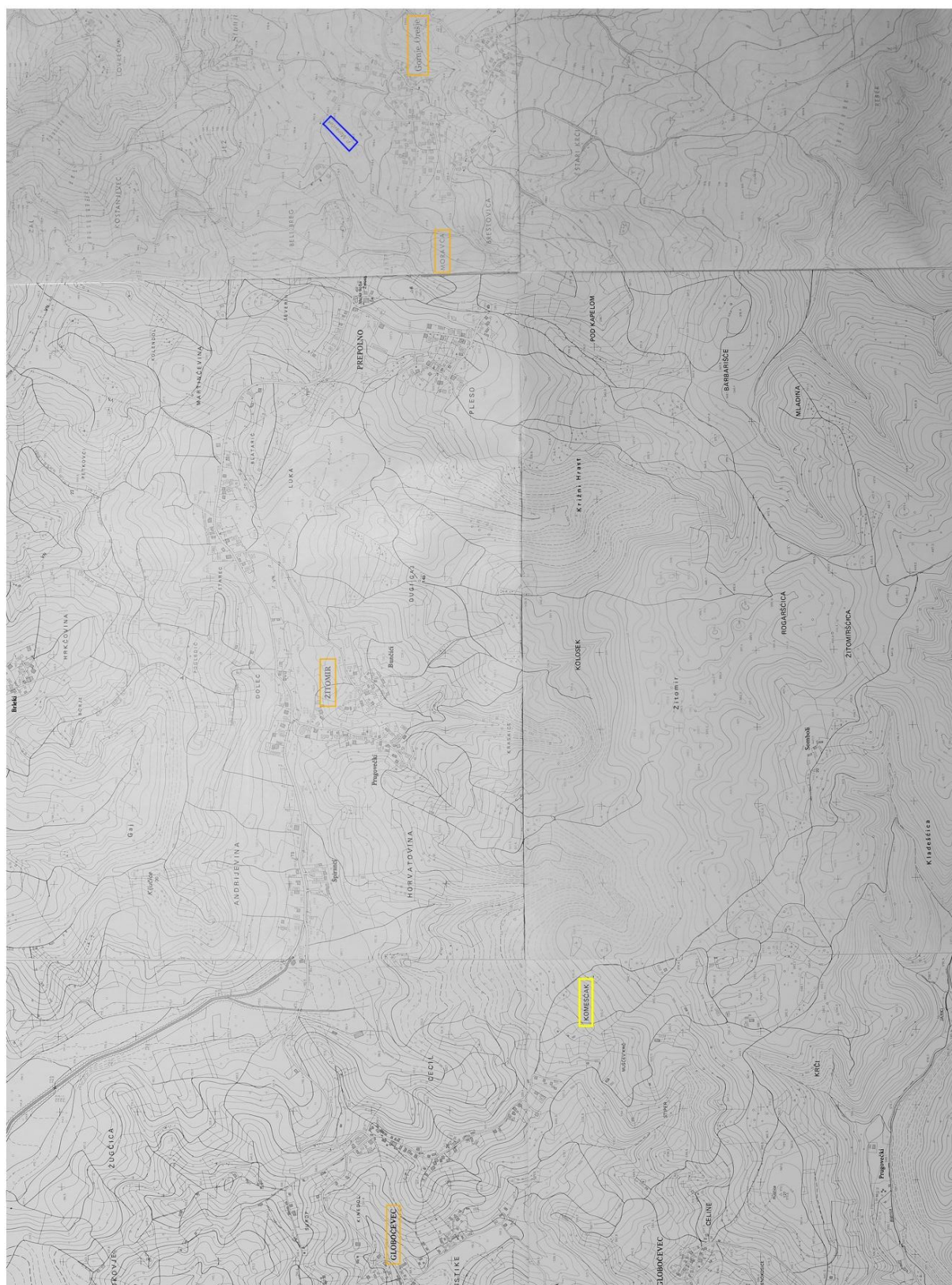
vrijeme bilo važno istaknuti. Taj je probir od bezbroj mogućih odabira svjestan i povijesno uvjetovan.”⁴⁰⁶ Ovo mišljenje o vrijednosti i značenjima imena i naziva trebalo bi vrijediti za sve ostale srednjovjekovne nazive.⁴⁰⁷

⁴⁰⁶ Šimunović 1984, 4, 15.

⁴⁰⁷ Karta 3. autor Hrvoje Strukić. Karta 1:5000. Osnovna državna karta, Zelina-1,2,3,11,12,13, Republička geodetska uprava SRH, Zavod za fotogrametriju, Zagreb, 1971. i 1985.

KARTA 3.

Sjeverni dio komitata Moravče – Komesčak

Da su to dvije odvojene službe, vidljivo je i iz isprava koje se odnose na komitat Moravče, kao i za turopoljske glavare gdje se u jednoj ispravi iz 1455. godine navodi *comiti ac suppano*.⁴⁰⁸ Koja je razlika između ove dvije službe i to sredinom XV. stoljeća. U ovom primjeru može se naglasiti da je turopoljski župan bio biran na svojim skupštinama, i to na godinu dana, s time da su pojedine osobe na tu službu mogle biti ponovno izabrane. Za komese ne postoji potvrda kako su dolazili na ovu službu, iz čega se može izvesti zaključak da su bili državni zvaničnici ili dostojanstvenici, koje je postavljala a s time i priznavala državna vlast. Pojedini komesi često su bili i kaštelani pojedinih utvrda, što je vidljivo u primjeru komesa Moravča, a može se potvrditi i drugim ispravama.⁴⁰⁹ Na ovu dužnost sigurno ih je postavljao vladar kao vlasnik svih utvrda.

Prvi od *comesa* Moravča, koji je poznat prema izvornim saznanjima, je Abraham, koji se javlja 1242. godine (*Abraam comes de Moroucha*).⁴¹⁰ Izvorni zapisi navode Abrahama i 12. prosinca 1245. godine kao, *quod cum Abraam et Nicolaus filii comitis Nicolai interum conterminatur ipsius comitatus Moraucha*,⁴¹¹ kao i isprave kralja Bele II. od 11. rujna 1247. godine: *per fidelem nostrum Abram comitem de Moroucha*⁴¹² i 1248. godine.⁴¹³ Na ovaj način Abrahama možemo pratiti sve do 1. rujna 1270. godine kao kneza i komesa Moravča.⁴¹⁴

Poslije ovog očito prilično dugog razdoblja od 28 godina tijekom kojega je Abraham bio komes Moravča i obnašao ovu službu, postavlja se pitanje je li ova čast samo u slučaju Abrahama bila doživotna. Kao moguće postavljanje jednog upita koji bi se mogao na širem uzorku točnije odrediti, upućuju nas dvije isprave iz 1256. godine koje Abraham osobno objavljuje gdje se navodi *Nos Abraam, dei gracia comes de Moroucha*.⁴¹⁵

Iz razdoblja XIII. stoljeća za sada nije poznato ime ni jednog drugog nositelja ovog naslova. Prvi iza Abrahama poznati *comes* Moravča jest Stjepan iz 1343. godine koji se uz ostalo označava i očito osobnim nazivom magister (*Magister Stephanus filius Ian comes de Moroucha*).⁴¹⁶ Poslije magistra Stjepana javlja se 1354. godine Benedikt (*Benedictus filius Dominic*).⁴¹⁷ Uz ova dva komesa Moravča Stjepana i Benedikta veže se i jedan zanimljiv odnos.

⁴⁰⁸ Gruber 1905, 124.

⁴⁰⁹ Gruber 1905, 124.

⁴¹⁰ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153; Smičiklas 1906, 176, „Potvrda kralja Bela II. izdana 21. studenoga 1242. u Virovitici.

⁴¹¹ Smičiklas 1906, 284-286, br. 250.

⁴¹² Smičiklas 1906, doc. 286. str. 323- 324.

⁴¹³ Smičiklas 1906, 343-345, br. 308 i 309.

⁴¹⁴ Smičiklas 1907, 556, br. 14.

⁴¹⁵ Smičiklas 1907, 9, br. 544; Smičiklas 1907, 10, br. 545.

⁴¹⁶ Smičiklas 1913, 41, br. 30; Smičiklas 1913, 45, br. 33.

⁴¹⁷ Smičiklas 1914, 231, br. 173.

Temeljem izvornih naslova oni su istovremeno uz naslov *comesa* od Moravča i kaštelani Maloga Kalnika, a Benedikt je još i kaštelan Grebengrada 1354. godine.⁴¹⁸

Kao jednu usporedbu može se navesti primjer iz Turopolja gdje je komeš turopoljski vjerojatno bio nadzorna državna oblast; on je nadzirao poslovanje župana i podčinjenih općinskih oblasti.⁴¹⁹ Presude i rješenja uvijek izdaje komes zajedno sa županom. Ponekad, osobito u starije doba, u raspravama Turopoljcima sudio je zajedno s turopoljskim županom i župan zagrebačke županije.⁴²⁰

U svakom slučaju komes, (*comes*), sudjeluje i odlučuje u sudbenim postupcima što označava jednu od njegovih ovlasti. Ova ovlaštenja službe komesa potvrđena već u doba Abrahama u XIII. stoljeću, nastavljaju se i u djelovanju komesa XIV. stoljeća.

Postavlja se i pitanje upravno-pravnog i sudbenog odnosa *comitata* Moravče prema kraljevskoj vlasti, tj. prema kralju kao vladaru. Ovaj je odnos i temelj pravnih odnosa koji su najviše istaknuti u izvornim materijalima.

Možda je najtočnije objašnjenje djelovanja *comesa* u XIII. stoljeću sačuvala Zlatna bula Andrije II. iz 1222. godine. Članak 14. ovoga pravnog temelja u potpunosti određuje način djelovanja komesa i uz kojega se veže utvrda sa svojim stanovnicima (*De comite, castri sui populos destruyente*). Isprava svjedoči i da se *comes*, mora časno vladati prema svojoj službi, vezanoj uz utvrdu i njezine stanovnike, koje ne smije tlačiti. Ako časno ne obavlja svoju službu, pred čitavim kraljevstvom treba se skinuti s dostojanstva.⁴²¹

Iako je već spomenuto da je u primorskim krajevima zadržan naziv *knez* u ranijim razdobljima srednjovjekovlja, može se navesti neke primjere i tijekom XIV. stoljeća.

Iz hrvatskih glagoljičnih i ćiriličnih isprava zbirke Stjepana Ivšića 1100.–1527. može se pratiti slijed naziva *knez* u ne tako dalekim primorskim i ostalim krajevima kraljevstva.

1309. 15. listopada, u Novom,

... *prêd' knezom Dujmom ... I da kne/z' Duĵam'* ...⁴²²

1309. 21. ?, u Novom

Va vrême kneza Fêdriga ...

⁴¹⁸ Smičiklas 1914, 231, br. 173.

⁴¹⁹ Gruber 1905, 125.

⁴²⁰ Gruber 1905, 125, bilj. 3.

⁴²¹ Smičiklas 1905, 464.; Prijevodi: Srkulj 1910, 31-35; Šidak 1952, 40-43; Klaić N 1972, 116-121.

⁴²² Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 13, br. 3. Novogradci i Bribirani rješavaju granični spor pred knezom Dujmom II. Starijim Frankopanom.

Ja* podknežin Ivan pisah i potvrdih.⁴²³

1372. 5. kolovoza u Brinju

Mi knezъ Anžъ damo znati ...⁴²⁴

1380. Sokol kod Bihaća

Mi kn(e)zъ Il'pran't' kn(e)zъ sokol'ski, i t(a)koj P(e)t(a)zъ Sveža pod'knežin' kn(e)za Š'tefana, ...⁴²⁵

1381. 9. kolovoza u Modrušu

Mi knez' Štefan' damo viditi vsim ...⁴²⁶

1393. 15. kolovoza u Počitelju

Mi Tomaš i Butko, krbavski, lički, buški i pročađa kn(e)zi: vsim i vsakomu ...⁴²⁷

Ovdje su navedene samo isprave XIV. stoljeća, a u svim ostalima, koje izdaju kneževi tijekom XV. stoljeća, uvijek se navodi naziv *knez* za onoga koji donosi i potvrđuje pojedine isprave. Primjeri ovih isprava koje su zapisane na hrvatskomdaju i hrvatske nazive dok su sve poznate isprave koje se odnose na Moravče pisane latinski s latinskim nazivima.

Uz naslov *comes* javlja se i naziv *vicecomes*, što potvrđuje zapis iz 1256. godine, koji navodi: *nec non comite Nicolao vicecomite de Morawcha*.⁴²⁸ Ono što je poznato jest to da je Nikola, nositelj naslova *vicecomes*, bio brat komesa Abrahama. Ovakovim zapisom prije svega odvaja se osobni plemićki naslov Nikole kao kneza od njegove službe ili statusa potkomesa u komitatu Moravče. Ostaje pitanje objašnjenja značenja ovoga naslova. Također se postavlja pitanje odgovarajućeg prijevoda naziva *vicecomes*. Razmišljanje upućuje na to da je značio komesova zamjenika u njegovoj odsutnosti ili nemogućnosti obavljanja upravnih ili pravnih poslova, koji su se odnosili na prostor komitata Moravče. Ako je *comes* bio knez, onda je *vicecomes* bio potknez. Kao jedna potvrda ovog zaključka može se naći u nekima od već spomenutih hrvatskih glagoljičnih i ćirilčnih isprava.

⁴²³ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 16, 17, br. 4.. Isprava kojom se potvrđuje da Žlemišalj pripada Novogradcima, a ne Ledeničanima.

⁴²⁴ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 23, br. 7. Knez Ivan (Anž) IV. Frankopan daruje pavlinskom samostanu Sv. Spasa kod Senja prihode s Njegovih posjeda u Baškoj Drazi.

⁴²⁵ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 31, br. 11. Sokolski knez Ilprant i podknez Petar Svija zajedno sa bihaćkim sucima potvrđuju vlasništvo zemljišnog posjeda kod Bihaća.

⁴²⁶ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 33, br. 12. Knez Stjepan II. Frankopan daruje pavlinskom samostanu Sv. Spasa kod Senja sve prihode koje je on dobivao od samostanskih vinograda u Baškoj Drazi.

⁴²⁷ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 34, br. 13. Tomaš i Butko, krbavski, lički i buški knezovi utvrđuju mir između dva plemićka roda.

⁴²⁸ Smičiklas 1907, 12, 13, br. 546, od 30. travnja 1256.

1380. Sokol kod Bihaća

*Mi kn(e)zъ Il'pran't' kn(e)zъ sokol'ski, i t(a)koj P(e)t(a)zъ Sveĵa pod'knežin' kn(e)za Š'tefana, ...*⁴²⁹

1381. 9. kolovoza u Modrušu

*Zato mi zapovêdamo tordo našimъ podknežinom', sudcem', satnikom' ..*⁴³⁰

Comes terrestris je također naziv koji se navodi u srednjovjekovnim izvorima. Moguće terminološko određenje, koje bi bilo najbliže stvarnom pojmu značenja naslova u vremenu njegova korištenja, moglo bi ga se označiti kao župana. Ovaj zamjenski naslov župana temelji se na prostorno-upravnom smislu djelovanja nositelja izvornog naslova *comes terrestris*.⁴³¹

Zamjenski naziv, koji se najčešće koristi za srednjovjekovni naziv *comes terrestris*, jest *zemaljski župan*. Na ovaj način doslovno preveden latinski naziv izvora mogao bi biti prihvatljiv, kada bi se za *comes* u XIV. ili čak u XIII. stoljeću znalo da je bio župan. U radu Suzane Miljan saznajemo da je on bio dužnosnik, odnosno pojedinac na čelu *iobagiones castri*, tj. od 15. stoljeća *nobiles castri*, a pod svojom jurisdikacijom imao je i zemlje utvrde, bio je njihov pravni zastupnik, a katkad i sudac u vođenju parnica, uvođenju u posjed ili uređivanju granica. Teoretski zaključak jest: gdje postoji grupacija *iobagiones*, odnosno *nobiles castri*, ondje su trebali postojati i zemaljski župani, a kao jedan primjer navodi se tvrdi grad Hrašćina kod kojega se sredinom XIV. stoljeća spominje zemaljski župan, ali ne više u Žigmundovo doba. Kao isti slučaj navodi se Moravče.⁴³²

Primjer objašnjenje izvornog naslova *comes terrestris* moguće je naći u Turopolju: *campus Zagrebiensis*. Na prostoru plemenite općine Turopolja već od 1257. godine koristi se naziv *comes terrestris* uz kojega se kasnije veže naziv *suppanus* i župan. Ovaj župan plemenite općine Turopolja tijekom XIV. stoljeća razlikuje se od naziva *comes*. Prema izvornim podatcima iz kasnijeg XVI. Stoljeća, turopoljski župan zastupao je turopoljsku općinu pred kraljem, banom i sudbenim oblastima u Hrvatskoj i Ugarskoj. Vodio je sve parnice i razmirice unutar granica Turopolja, što znači da je bio vršitelj sudbene vlasti, ali samo unutar granica plemenite općine. Pred njim su se prodavale, zalagale i izmjenjivale zemlje, dosuđivala nasljedstva i ostali pravni poslovi; on je i progonio, sudio i kažnjavao zločince, pa čak i vršio pravo izricanja kazne smrti. On je i kao plemić kraljevstva i kao predstavnik plemenite općine

⁴²⁹ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 31, br. 11. Sokolski knez Ilprant i podknez Petar Svija zajedno sa bihaćkim sucima potvrđuju vlasništvo zemljišnog posjeda kod Bihaća.

⁴³⁰ Ivšić, Bratulić, Ladić 2017, 33, br. 12. Knez Stjepan II. Frankopan daruje pavlinskom samostanu Sv. Spasa kod Senja sve prihode koje je on dobivao od samostanskih vinograda u Baškoj Drazi.

⁴³¹ Mažuranić 1975, 127; Gruber 1905, 130.

⁴³² Miljan 2015, 210.

imao pravo dolaziti na Hrvatski sabor.⁴³³ Kao sljedeći nositelj spominje se Andrija 1269. godine (*Endrech terrestre comite... Endrech comiti*). Ditrih, zagrebački župan, potvrđuje prodaju dijela zemlje zemaljskom županu Andriji.⁴³⁴

U križevačkom komitatu prvi zemaljski župan koji je sa sigurnošću poznat bio je Prevša, koji je 1249. godine obnašao tu službu. Ovaj Prevša spominje se i 1260. godine uz tadašnjeg zemaljskog župana Ivana, sin Čakanova, ali se ovdje spominje kao *comes* Prevša.⁴³⁵

Na prostoru comitata Moravče naziv *comes terrestris* javlja se u XIV. stoljeću. Tada 1327. godine čast zemaljskog komesa vrši Šimun, Demetrijev sin. On je *comes terrestris* i za prostor Moravča kao i Glavnice (*Symon filius Demetri comes terrestris Moroucha et de Glawnicha*),⁴³⁶ a 1354. godine zemaljski komes je Pavlov sin Ivan.⁴³⁷

Siguran zaključak je da je *comes terrestris* bio jedan od *iobagiones castri*, što izjednačava njihov plemićki status, a mogao je djelovati s punim pravom i izdavati samostalno isprave koje su se odnosile na posjede u okružju utvrda. Što se tiče izbora *comes terrestris* iz društva *iobagiones castri*, zanimljiv je primjer iz Rovišća gdje se to odvijalo na dan sv. Jurja.⁴³⁸

S izrazom *comes terrestris* povezano je upravno-pravno djelovanje na prostoru i komitata Moravče kao dijela srednjovjekovne Slavonije. Značenje ovoga naslova, koje bi objasnilo sadržaje vezane uz njega, nije moguće u potpunosti odrediti. U sadržajima isprava to je naslov koji se javlja uz sudbene odluke na prostorima komitata. Tako se jedna od djelatnosti *comes terrestris* može označiti kao sudbena.

Kao jedno opće određenje značenja naziva *castrum* jest da označava slobodni grad utvrđen opkopom i zidom.⁴³⁹ U XIII. stoljeću znači *grad, utvrđeno naselje i plemićki grad*.⁴⁴⁰ Njegove vanjske arhitektonske značajke čini složen sustav obrambenih zidova i kula. U unutarnjim dijelovima su prije svega stambene, a ovisno o vremenu i reprezentativne plemićke odaje. Uz ove zatvorene prostore prisutni su i gospodarski i razni pomoćni objekti potrebni sadržajima svakodnevnog života plemićkog, gospodarskog, sudskog i političkog vlastelinskog središta.⁴⁴¹ Pojam *castrum* može se odrediti i u njegovu odnosu prema prostoru na kojemu se provodi njegova nadležnost.

⁴³³ Laszowski 1911, 20–23; Miljan 2015, 211.

⁴³⁴ Smičiklas 1907, 488–489, br. 955.

⁴³⁵ Halász–Miljan 2014, 83.

⁴³⁶ Smičiklas 1911, 342, br. 285, od 4. lipnja 1327.

⁴³⁷ Smičiklas 1914, 231, br. 173, od 15. svibnja 1354. Navodi se, *nec non Iohannes filius Pauli comes terrestris de eadem ...*

⁴³⁸ Halász–Miljan 2014, 81, 90.

⁴³⁹ Lexicon 1969, 192.

⁴⁴⁰ Deanović 1978, 36, 39.

⁴⁴¹ Kruhek 1995, 27.

Izvorni naziv *castrum*, iako je sadržajno potpuno određen, postavlja niz pitanja. Prije svega to se odnosi na utvrđivanje odgovarajućeg hrvatskog naziva. Poznato je da u hrvatskom nazivlju nema usaglašenog naziva za taj pojam. Koriste se različiti nazivi: stari grad, feudalni tvrđi grad, utvrđeni plemićki grad, kastrum kao i burg. Možda bi se kao prilog nastojanjima određenja što izvornijeg smisla značenja ovoga naziva moglo postaviti, uz mogućnost korištenja izvornog naziva *castrum*, i naziv *srednjovjekovni utvrđeni grad*. Ovakvim, istina opisnim nazivom uz pojmovno određenje označilo bi se i vremensko razdoblje.⁴⁴²

Treba napomenuti da izraz kastrum često označava bilo kakvu utvrdu. Ipak u izvorima pojam *castrum* je prema kontekstu koji se odnose na njega veoma čvrst.

U ovakvim promišljanjima može se spomenuti i njegovo značenje u vremenu kada se naziv *castrum*, u latinskim ispravama sredine XIV. stoljeća nazvan *castrum*, dok se u hrvatskim pisanim ispravama koje se odnose na isto vrijeme, a za iste *castrume* i istog vlasnika označavaju hrvatskom riječju *grad*.⁴⁴³

Prema ovim određenjima koja se u potpunosti potvrđuju i u izvorima koji se odnose na prostor Moravča mogu se utvrđeni gradovi s početka XIII. stoljeća, na prostoru Komitata Moravče u potpunosti i u cjelini pratiti. Već na samom početku XIII. stoljeća kao prvi utvrđeni srednjovjekovni grad na istočnom dijelu Prigorja Zagrebačke gore nalazio se kastrum Nikola 1202. godine koji se u darovnici hercega Andrije označava kao *castrum Nicola annectitur publice strate Zagoriensis*.⁴⁴⁴ Dvadeset godina kasnije, 1222. Godine, na prostoru Moravča i dalje postoji neki utvrđeni grad. Ovo se može zaključiti iz opisa međa posjeda Pzer koji daruje hrvatski herceg Bela zagrebačkom biskupu Stjepanu.⁴⁴⁵ Navodeći posjede ljudi kastruma jedini zaključak je da se to odnosi na susjedni kastrum Nikolu, što znači da je ovaj kastrum u to vrijeme još bio nastanjen. Iz dosada poznatih izvora nije poznato tko su mu bili vlasnici, ali iz vremenskog slijeda proizlazi da je ova utvrda bila još najmanje iz XII. stoljeća.

Za sada poznati izvorni zapisi šezdesetih godina XIII. stoljeća potvrđuju postojanje dvaju utvrđenih gradova na prostoru Moravča. U ispravi koju izdaje ban Slavonije Stjepan

⁴⁴² Kruhek 1995, 27.

⁴⁴³ Šišić 1905, 216, 217, 226–227. Utvrda Vlatka Vukoslavića Ključ za koju on dobiva privilegije od bana Tvrtka 1351., 1354. i 1356. godine, navodi se u latinski pisanim ispravama kao, *castri sui Cluch, Kluch castro suo*, dok se u hrvatskim ispravama bana Tvrtka, grad Ključ, Vlatka Vukoslavića označava kao grad.

⁴⁴⁴ Smičiklas 1905, 17, br. 14; Klaić V, 1911, 13. V. Klaić navodi da je, *castrum Nicola*, stajao kod današnjeg sela Donje Zeline, gdje se 1334. godine spominje, *ecclesia sancti Nicolai de Zelna*, današnja župna crkva sv. Nikole u Donjoj Zelini.

⁴⁴⁵ Ovo je posredni zaključak, jer se ne navodi ni utvrda ni njezin naziv, ali se navode ljudi utvrde *meta terrea que diuidit terram populorum castri*; Smičiklas 1905, 220, br. 193. Kako je ovaj darovani posjed i prema opisu međa 1222. godine na prostoru današnjeg mjesta Psarjevo i početkom XIII. stoljeća bio je dio prostora nešto kasnijeg srednjovjekovnog Komitata Moravče.

1259. godine prvi put se posredno spominje utvrđeni grad Glavnica (*iobagio castris de Glaunicha*).⁴⁴⁶ Ovom prvom izvorno potvrđenom gradu na prostoru Moravča već sljedeće godine pridružuje se i utvrđeni grad Moravče. Kralj Bela IV. u svojoj ispravi 1260. godine označava *castris de Moroucha*. Uz ovaj grad, koji je nositelj imena cijelog prostora, posredno se navodi, a time i označava, postojanje još nekih utvrda na prostoru Moravča, *castro de Morocha et aliis castris*.⁴⁴⁷

Srednjovjekovne utvrđene gradove Moravče i Glavnicu na prostoru Moravča može se pratiti i dalje tijekom XIII. stoljeća,⁴⁴⁸ kao i kasnije, kada izvori navode ove utvrđene gradove Moravča i u XIV. stoljeću. Početkom 1326. godine kralj Karlo I. potvrđuje plemićima utvrda Moravče i Glavnica (*castris de Morocha et Glounyche*) povlastice koje im je još 1224. godine dao kralj Andrija II.⁴⁴⁹ Ova potvrda posredno ukazuje na mogući zaključak da su srednjovjekovni utvrđeni gradovi Moravče i Glavnica na ovom prostoru postojali već i 1224. godine jer su u to vrijeme uz njih navode plemići.

Kastrum Moravče slijedom da je svaki komitat morao imati jednu utvrdu ili zaštićeno mjesto stanovanja tadašnjih stanovnika barem bliže okoline, morao je već postojati i prije 1242. godine. Moguće je i da je kastrum Moravče bio ipoticaj da je i komitat dobio ime Moravče. Mjesto na kojem se nalazio i bio utvrđen uz djelomično kamene dijelove, bio je vjerojatno u većem dijelu zaštićen drvenim palisadama. Ipak njegova najveća vrijednost bio položaj na kojem se nalazio, a to visinski plato najsjevernijeg dijela Zagrebačke gore, teže pristupačan i zaštićen šumama koje su ga okruživale. Sva njegova navedena okruženja omogućila su njegovo dugotrajnu opstojnost od prve polovice XIII. stoljeća do sredine XVI. stoljeća, kada se navodi 1550. godine. Poslije toga je vjerojatno napušten, a njegovi ruševni ostaci ostavili su svoju oznaku u nazivu *clades*, koja se sačuvala i u današnjem toponimu visoravni najsjevernijeg dijela Zagrebačke gore, Kladešćici.⁴⁵⁰

Uz srednjovjekovne utvrđene gradove komitata Moravče, Moravče i Glavnicu, nema imenom potvrđenog postojanja drugih takvih gradova sve do pred kraj XIII. stoljeća. Tada se 1287. godine navodi, i to posredno, još jedna utvrda - Blaguša. Te godine označen je knez

⁴⁴⁶ Smičiklas 1907, 151, br. 659.

⁴⁴⁷ Smičiklas 1907, 185, br. 691.

⁴⁴⁸ Smičiklas 1907, 556, br. 14, od 1 rujna 1270. Navodi se, *Abraam comitem de Moroucha, iobagiones castris et castrenses de Glaunicha*; Smičiklas 1908, 12, br. 107, od 11. kolovoza 1275. Kralj Ladislav potvrđuje knezu Perkinu posjed Glavnicu u županiji Moravče, (*Comiti Percino ... possessiones Glaunicha ... comitatu de Moroucha ... castris de Moroucha Terram Glaunicha vocatam in comitatu de Moroucha ... eximinius eandem ab omni delicto et seruiciis castris de Moroucha ... ut nullus comitum de Moroucha vel officialium ... nec aliquod delictum vel seruicium ipse et eius heredes dicto castro*).

⁴⁴⁹ Smičiklas 1911, 275, br. 224, od 24. siječnja 1326.

⁴⁵⁰ Bellosztenecz 1740, 291, *Clades & ruina miserabilis*.

Martin kao kaštelan od Blaguše.⁴⁵¹ Utvrđeni grad Blaguša potvrđuje se i tri godine poslije kada je 1290. godine naveden knez Gardun kao kaštelan kastruma zagrebačke biskupije Medvedgrada i Blaguše,⁴⁵² s time što je ova utvrda bila u nadležnosti Zagrebačke biskupije zajedno s Medvedgradom jasno je da se nije nalazila u granicama prostora komitata Moravče, iako je bila smještena neposredno uz njegove granice. Tako je od 1290. na ovom prostoru Zagrebačke gore potvrđen još jedan srednjovjekovni utvrđeni grad, Blaguša, koji se veže uz Medvedgrad. Srednjovjekovni utvrđeni grad Blaguša javlja se i 1328. godine sa svim svojim posjedima koji graniče i s posjedom templara zvanim Planina.⁴⁵³

U posljednjem desetljeću XIII. stoljeća srednjovjekovnim utvrđenim gradovima na istočnom dijelu Zagrebačke gore pridružuje se i saznanje o postojanju još jednog utvrđenog grada. Izvorni zapis označio je 1295. godine i srednjovjekovni utvrđeni grad Zelingrad. Ovaj prvi spomen Zelingrada posredan je i utvrđuje ga navod o prisustvu kaštelana Zelingrada.⁴⁵⁴ Tako se s potvrdom Zelingrada krajem XIII. stoljeća označio još jedan utvrđeni grad na prostoru Moravča. U to vrijeme, 1295. Godine, nedaleko od Zelingrada, ali na obroncima zapadnog dijela Zagrebačke gore, nalazi se i srednjovjekovni utvrđeni grad Bistrica.⁴⁵⁵

Na prigorskim prostorima Zagrebačke gore nalazimo i Vugrovečki utvrđeni grad, koji se 1307. godine, označava kao *castro de Vgra*.⁴⁵⁶ Kao prilog određenim srednjovjekovnim utvrđenim gradovima tijekom XIII. stoljeća na prostoru Zagrebačke gore treba navesti i poznato postojanje zagrebačkog kastruma. Njega se može pratiti već od 1209. godine,⁴⁵⁷ zatim 1222. godine⁴⁵⁸ kao i 1252. godine⁴⁵⁹ kada se označava kao *castrum Grech*.⁴⁶⁰

XIII. stoljeće utvrdilo je postojanje većeg broja srednjovjekovnih utvrđenih gradova na prostorima okružja Zagrebačke gore koji se mogu kronološkim slijedom izdvojiti:

Nikola - 1202.

Zagreb - 1209.

Medvedgrad - 1250.

Moravče - 1260. (1245.)

⁴⁵¹ Smičiklas 1908, 578, br. 488.

⁴⁵² Smičiklas 1908, 693, br. 584, *Nos comes Gardun castellanus venerabilis patris domini Iohannis dei gracia episcopi Zagrebiensis, de castro Meduey et Blagosa ...*

⁴⁵³ Smičiklas 1911, 406; Tkalčić, 1874, II, 120; Dobronić 1952 217; Nadu 1997, 42.

⁴⁵⁴ Smičiklas 1909, 215, br. 196.

⁴⁵⁵ Smičiklas 1909, 215, br. 196.

⁴⁵⁶ Smičiklas 1909, 217, br. 198; Smičiklas 1910, 135; Klaić N 1972, 173.

⁴⁵⁷ Smičiklas 1905, 87, br. 74.

⁴⁵⁸ Smičiklas 1905, 220, br. 193. Navodi se, *terram Pzer de castro Zagrabiensi*,

⁴⁵⁹ Smičiklas 1906, 517.

⁴⁶⁰ Smičiklas 1907, 64, br. 584, od 1257.

Glavnica - 1259. (1224.)

Blaguša - 1287.

Zelingrad - 1295.

Vugrovec -

Pyhuna - 1295.

Određenja smještaja prema saznanjima pokazuju da je rani srednjovjekovni utvrđeni grad bio smješten dalje od prometnica, ali im je ipak toliko blizu da ih je mogao nadzirati i pratiti i štititi promet na njima. On je najčešće bio smješten na odvojenim vrhovima gorja na često i teško pristupačnim stjenovitim mjestima kojima je tlocrtno prilagođen.⁴⁶¹

Ovakva oznaka u potpunosti odgovara i danjašnjim saznanjima mjesta gdje su se nalazili ovi srednjovjekovni utvrđeni gradovi. Od njih su ostali sačuvani samo pojedini dijelovi osim zagrebačkoga još i Susedgrad, Medvedgrad i Zelingrad. Za ostale postoje samo neka saznanja o mjestima njihova smještaja i izgleda.

Kao prilog općim saznanjima, iako su prisutne kasnije dogradnje na sačuvanim ostatcima Susedgrada, Medvedgrada i Zelingrada, vidljivo je da su imali barem u svojem početku naglašene osobine utvrde koju je bilo teško osvojiti na njenom izdvojenome mjestu gradnje.⁴⁶²

Od ostalih sadržaja ovog komitata, kao jednog manjeg prostornog područja koji je u provedbi nove prostorne organizacije kraljevstva Arpadovića, može se potvrditi osim posjeda kneževa Abrahama i njegova brata Nikole koji posjeduju gornji ili sjeverniji dio komitata Moravče, u njegovom doljnjem ili južnom dijelu jesu posjedi kneževa Tome i Bartola, sinova Tome, kako ih navodi kraljevska darovnica. Pored njihovih posjeda u komitatu su i posjedi manjih plemića (*iobagiones castri*) i posjedi vojnika kastrenza (*castrensis*). Ovi nazivi upućuju da u komitatu Moravče sredinom XIII. stoljeća ili postoje ili se tek utvrđuju i dva kastruma ili utvrđenja ili utvrđena grada: sjeverni je Moravče i južni Glavnica. Ova dva kastruma, za koje su očito bili zaduženi njihovi susjedni plemići, sigurno su im služili ili za povremeno, a možda i svakodnevno, okupljanje, a i bili su zalog u slučaju moguće opasnosti gdje su se onda mogli skloniti svi okolni posjednici sa svojim obiteljima. Veći dio XIII. stoljeća, sve do sedamdesetih godina, organizaciju, djelovanje i predstavljanje komitata Moravče vodio je najugledniji plemić knez Abraham kao komes, dok se njegov brat Nikola, kada ga je mijenjao, predstavljao kao potkomes.

⁴⁶¹ Kruhek 1995, 27.

⁴⁶² Kruhek 1995, 27.

Potrebno se vratiti na još jednu činjenicu tadašnjeg XIII. stoljeća – na darovnice koje su bile kao kraljevske darovnice privilegij kojim se nekome podjeljivalo neograničeno vlasništvo plemićkog dobra.⁴⁶³ Što se tiče komitata Moravče darovnice posjeda izdaje samo kralj, koji čak i potvrđuje kupoprodaju posjeda 1242. godine. Isti odnos ponavlja se i kod spora između knez Abrahama od Moravča i plemića oko zemlje Maloga Kalnika koji završava 1248. godine činom mirenja pred banom Stjepanom, koji o tome izdaje ispravu, a koju opet potvrđuje i kralj Bela IV. zapisujući: *fideles nostri Nicolaus et Abram comites*.⁴⁶⁴

Ovdje je možda potrebno pojasniti ovakav kraljevski pristup da sve darovnice izdaje osobno kralj. Pojašnjenje, iako dosta jednostavno, ipak nije do kraja razjašnjeno. Iz ovoga se vidi vrhovničko pravo Arpadovića u čijoj je osnovi provođenja ideja Svete krune. Iako se može to nazvati pravnom teorijom provedbe, vidljivo je potpuno poštivanje tada postojećih pravnih odnosa. Prema teoriji Svete krune, koja se i pojavljuje kao naziv *sacra regni corona*, ona je bila personifikacija, znak, javne vlasti u državi i vrhovni vlasnik čitavog državnog zemljišta, a kralj, okrunjen tom krunom, bio je, moglo bi se reći, samo njezin privremeni izvršitelj.⁴⁶⁵ Osim plemića, i crkve i gradovi bili su članovi Svete krune jer su svi svoje zemljišne posjede izvodili od nje i činili su jedinstvenu javnopravnu cjelinu.⁴⁶⁶

Primjetno je i da svi ostali posjednici i *iobagioines castri* i *castrenes* u komitatu imaju posjede koji su nasljedni i ne može ih se otuđiti dok postoje njihovi nasljednici. Sve su to comes terestrisposjedi kao i prava na njih stečena prije pojave komitata. Na neki način na to može upućivati i navođenje podatka tko je čiji sin kod imena pojedinca. Ovo može biti i osobna oznaka, ali i uputa ili dovoljna potvrda da je taj pojedinac sljednik i posjeda i određenih prava koje je posjedovao njegov otac kao i njegovi predci.

U komitatu Moravče tijekom XIII. stoljeća nema isprava koje potvrđuju okupljanja plemića i rješavanja posebnih sporova ili odnosa unutar komitata, jer sve sporove rješava kao komes Abraham. Prvi poznati *comes terestris*, Moravča, koji zapisuje jedan spor javlja se tek 1313. godine u Četrtkovcu, a kasnije tijekom XIV. stoljeća njegovo prisustvo uz komesa postaje stalno. Tada se navode i imena jobagiona utvrde, čija zajednička okupljanja donose neku ispravu sa zaključkom, a vodi ih komes, a uz njega je prisutan zemaljski komes. Sva ova okupljanja bila su ili u Četrtkovcu ili kasnije u Svetom Ivanu, ali ni jedan u utvrđenom gradu, u kastrumu.

⁴⁶³ Lanović 1928, 69.

⁴⁶⁴ Smičiklas 1906, 343-344, br. 308; Smičiklas 1906, 345, br. 309.

⁴⁶⁵ Zjačić 1975, 45.

⁴⁶⁶ Lanović 1928, 66-68.

Uz kastrume povezani izraz *jobagioni* traži jedno zasebno objašnjenje. Do sada je ovaj termin u historiografiji označavan kao *podložnici* ili *službenici gradova*, pa čak i kao *gradukmeti* ili *neplemeniti slobodnjaci* koji su uživali zemlje kasta i zato vršili vojničku službu.⁴⁶⁷ Prije početka objašnjenja značenja naziva *iobagiones castri*, može se sažeti objašnjenje Nade Klaić o tome tko su bili nositelji ovoga naziva. Tako su *jobagiones castri* označeni kao seljaci-plemići ostatci starog plemenskog uređenja, vlasnici posjeda, nezavisni od vlastele koji nisu plemići sve do kraja XIII. stoljeća. Slijedi da su u sustavu pojedinog utvrđenog grada, kastruma, imali viši položaj od stalno djelatnih vojnika, kastrenza, te potpadali pod jurisdikciju komesa i bili su obavezni na vojničku službu.⁴⁶⁸ Nada Klaić u bilješci koja se odnosi na članak 13. daje objašnjenje kojim proširuje izvorni zakonski tekst. U njemu se navodi samo *jobagiones*, a u bilješci se navodi i *jobagiones regis*, s prijevodom: kraljevski dostojanstvenici. U članku 19. navodi se *jobagiones castrorum*, u prijevodima se koristi izraz *službenici gradova* s time da Šidak u bilješci daje objašnjenje da su „*iobagiones castrorum* slobodnjaci koji vrše vojnu dužnost vezanu uz castrum, županijski utvrđeni grad“. U posebno izdvojenoj napomeni stoji da je na području jedne županije moglo biti i više takvih gradova.⁴⁶⁹

Nada Klaić u svojem objašnjenju članka 19. Zlatne bule Andrije II. pod bilješkom 24. objašnjava da su *jobagiones castrorum* „službenici gradova ili gradukmeti (hrvatskih pisanih izvora) = neplemeniti slobodnjaci koji su uživali zemlje kasta i zato vršili vojničku službu“.⁴⁷⁰ Isti naziv i slično objašnjenje daje i Mladen Ančić u svojem radu „Gradu kmeti ili *iobagiones castri* kao element društvene strukture Hrvatskoga Kraljevstva *iobagiones castri*“. Razmatrajući dijelove društvene strukture Hrvatskoga Kraljevstva u razdoblju ranoga i razvijenog srednjeg vijeka, autor navodi: „...usmjeravajući posebnu pozornost na društvenu ulogu, status i obveze sloja profesionalnih ratnika („specijalista za nasilje“) koji se u vrelima pojavljuju pod hrvatskim nazivima *gradu kmeti* odnosno latinskim, *iobagiones castri*“.⁴⁷¹ Slijed ovakva pristupa navedenih autora u objašnjenju naziva *iobagiones castri* prati i Maurizio Levak, za kojega su „gradokmeti ili gradski jobagioni (*iobagiones castri*) bili „kmetovi utvrda“, pripadnici vojničkog sloja društva“, koji su u zamjenu za službu dobivali zemlju.⁴⁷² *Iobagiones*

⁴⁶⁷ Klaić N 1972, 19.

⁴⁶⁸ Klaić N 1972, 110. Sličan zaključak o vojnoj obvezi *iobagiones castri*, za koju su dobivali posjede koji, nisu značili njihovu potpunu svojinu navodi i Dabinović 1940, 347.

⁴⁶⁹ Šidak 1952, 42.

⁴⁷⁰ Klaić N 1972, 19.

⁴⁷¹ Ančić 2019, 35.

⁴⁷² Levak 2007, 123-125.

castri, predstavljeni su kao gradokmetovi dubičke utvrde 1256. godine, uz napomenu da su se tijekom XIII. i XIV. stoljeća ubrajali u tzv. „uvjetno plemstvo“.⁴⁷³

Iobagiones castri krajem XIV. i početkom XV. stoljeća, prema mišljenju Suzane Miljan, bili su najniži sloj plemstva koji su za razliku od srednjeg i višeg plemstva bili pripadnici nižeg domicilnog plemstva jer su bili podložnici tvrdih gradova, s time da se polako gubila ideja kojem su točno tvrdom gradu pripadali.⁴⁷⁴

Naziv *iobagiones castri* određuje potpuno odnos nositelja naslova *iobagiones* prema utvrđenome gradu. Iako nije poznato kakav je to odnos, postoji mogućnost posrednog zaključka. Prije svega u XIII. stoljeću, kada se izvorno potvrđuje, izraz *jobagiona* veže se uz pojam koji se odnosi na dostojanstvo. Sadržaji članaka Zlatne bule Andrije II. u kojima je oznaka *iobagiones* vezana uz određenu funkciju i označava ju, uz zaduženje i povlasticu koju mu predaje vladar. U odnosu naslova *iobagiones* prema drugome dijelu naziva *castri* značilo je da je nositelj naslova vezan uz utvrdu, kastrum.

Kasnije isprave, posebno one iz prve polovice XIV. stoljeća, potvrđuju da su *jobagiones castri*, plemeniti, *nobiles*. Naziv ili termin *iobagiones castri* označava da postoji dio plemićkog staleža koji se tako označava i temeljem ovoga odnosa mogu se označiti kao plemići utvrđenih gradova.⁴⁷⁵ Jasno je da ovakva oznaka ima svoj puni smisao u XIII. stoljeću, čiji smisao je sigurno naslijeđen iz prijašnjih vremena, a nastavlja se još i u prvoj polovici XIV. stoljeća.

Postavlja se također pitanje zašto i temeljem čega Andrija II. 1222. godine u svojoj vladarskoj ispravi navodi da su *iobagiones castri* već od kralja Stjepana. Ovoj tvrdnji, iako bez drugih dokaza, nema ni izvorno utemeljenih suprotnih dokaza. Temeljem ovakvoga korištenja naziva proizlazi zaključak da je to oznaka i potpuni dokaz njihove prisutnosti u to vrijeme, ali i da već postoje i do toga vremena na prostoru Slavonije.

Posredni zaključak koji proizlazi iz raščlanjenog naslova *iobagiones castri* početkom XIII. stoljeća tj. prije 1242. godine znači da su na prostoru Slavonije do toga vremena već postojale utvrde, kastrumi, iako o tome nema potvrda u poznatim izvorima. Prema dokumentima može se zaključiti da se na prostorima srednjovjekovne Slavonije u XIII. stoljeću naziv *iobagiones castri* koristi prilično često. Jedan od pokazatelja jesu izvorni zapisi XIII. stoljeća koji su sačuvali i označili *iobagiones castri* u jednome manjem prostoru označavano kao srednjovjekovno Moravče. Tako je 1259. godine označen *Chornus filius Chornavech, iobagio*

⁴⁷³ Kekez-Regan 2022, 211-223.

⁴⁷⁴ Miljan 2015, 28.

⁴⁷⁵ Karbić 1991, 18-19. postavlja *iobagiones castri* u posebne skupine, čiji je plemićki status bio drugačije određen. Autor navodi i plemićke skupine sličnog statusa u Francuskoj i Italiji.

castri de Glaunicha,⁴⁷⁶ a iz sljedeće 1260. godine ostalo je zapisano: *que terra ad homines castri de Moroucha pertinebat in comitatum eiusdem exitens*, kao i u istoj ispravi: *In serviciis ipsos iobagiones a castro de Morocha*.⁴⁷⁷ Ostao je i zapis od 1. rujna 1270. godine: *iobagiones castri et castrensis de Glaunicha*.⁴⁷⁸

Prema ispravama može se zaključiti da se na prostorima srednjovjekovne Slavonije u XIII. stoljeću naziv *iobagiones castri* koristi prilično često za pojedince povezane s utvrdama kao *iobagiones castri*. Jedan od pokazatelja su križevački *iobagiones castri*, koji u XV. stoljeću dobivaju naziv, *nobiles castri*, a pripadali su sloju nižeg plemstva kao i drugi istog ranga u Slavoniji.⁴⁷⁹

Isprave XIV. stoljeća sačuvale su ovaj naziv na prostoru Moravča i to 4. lipnja 1327. godine u ispravi Šimuna, sina Demetrijevog koji je tada bio zemaljski komes Moravča, (*Symon filius Demetri comes terrestris Moroucha et de Glawnicha uniuersi nobiles existentes in Morowcha et Glawnicha ... Paulin filii Paulis iobagionis castri ... dicebat esse castrensiū*),⁴⁸⁰ zatim 14. rujna 1333.: *Quandam terram seu particulam terre olim castrensiū nostrum on Inferiori Pezerie in comitatu nostru de Morocha*,⁴⁸¹ 6. ožujka 1343., *magister Stephanus filius Aign comes Maroucha et castellanus de minori Kemluk ... tam nobilibus quam iobagionibus castri in eadem prouincia ... et Pichanum homines castrenses*,⁴⁸² 27. listopada 1343., *Pro se et alliis nobilibus iobagionibus castri sibi consimilibus de eadem Marocha et Glawnicha ... et terras castrensiū in eisdem districtus Morocha et Glaunicha de eisdem districtibus Morocha et Glawnicha*⁴⁸³, 13. prosinca 1343., *Et nobiles seruientes domini nostri regis et nobiles iobagiones castri Morocha et Glawnicha tanquam terram castrensem*.⁴⁸⁴ Kada Stjepan herceg, (*Nos Stephanus dei gracia tocius Sclavonie, Croacie et Dalmacie dux*) (1353.-1354.) izdaje ispravu 15. svibnja 1354. godine, navodi i plemiće kastruma kao i kastrenze kao plemiće, (*Nicolaus filius Rathk Nobilis iobagio castri de Moroucha ... similiter nobilium castrensiū de eadem comitatu Moroucha ... adicto nobili iobagionatum castri de Moroucha*).⁴⁸⁵

⁴⁷⁶ Smičiklas 1907, 151, br. 659.

⁴⁷⁷ Smičiklas 1907, 185, br. 691.

⁴⁷⁸ Smičiklas 1907, 556, br. 14; Tkalčić 1873, 154, br. 144.

⁴⁷⁹ Halász 2020, 30.

⁴⁸⁰ Smičiklas 1911, 342, br. 285.

⁴⁸¹ Smičiklas 1912, 119, br. 78.

⁴⁸² Smičiklas 1913, 45, br. 33.

⁴⁸³ Smičiklas 1913, 95-96, br. 72.

⁴⁸⁴ Smičiklas 1913, 105, br. 79. Uz prijepis dokumenta od 26. listopada 1343.

⁴⁸⁵ Smičiklas 1914, 238-240, br. 181. 15. svibnja 1354. godine, Stjepan herceg prima plemiće župe Moravče među plemiće kraljevine Hrvatske.

U zapisima vezanim uz utvrde javlja se i naziv kastrenza na samom početku XIII. stoljeća što znači u isto vrijeme kad i ostali pojmovi vezani uz utvrde. Kao primjer može se navesti podatak kad Andrija kao hrvatski herceg 1202. godine potvrđuje zagrebačkom dekanu Baranu njegov posjed Kajani, onda navodi: *Quod nos quoque considerantes terram Kaiani castrensis*. Kako sadržaj izvorne isprave upućuje da je tu zemlju Baranu darovao već njegov otac kralj Bela III. (1173.–1196.): *quam pie recordacionis pater noster illustrissimus rex Hungarorum Bela*,⁴⁸⁶ potvrđuje da su kastrenzi prisutni i tijekom XII. stoljeća.

Za pojam i značenje *kastrenza* koriste se tumačenja i zamjenski nazivi koji nositelja naziva označavaju kao podanika tvrđave, gradskog podložnika,⁴⁸⁷ kmeta koji živi na tvrđavnom posjedu⁴⁸⁸ ili gradokmeta.⁴⁸⁹ Nasuprot ovim objašnjenjima, koji nazivom opisuju podanički odnos, nalazi se i jednostavniji naziv za kastrenze kao taborske,⁴⁹⁰ ljude utvrde, one koji brane oružjem utvrdu, suvremenije rečeno: njezine vojnike.

Naziv se može pratiti od 1209. kada se u ispravi kralja Andrije koristi se i izraz *kastrenzi*, (*quam pluribus castrensibus*), zatim 1217. u ispravi, tada već kralja, Andrije II. kojom on potvrđuje dotadašnje darovnice zagrebačkoj crkvi, a u opisu posjeda Završje navodi se: *a terra castrensi*.⁴⁹¹

Na prostoru prigorske strane Zagrebačke gore, koji se krajem prve polovice XIII. stoljeća naziva komitat Moravče, već se 1202. godine javlja naziv kastrenza. Te godine u opisu međa posjeda, Barana, zagrebačkog dekana a u ispravi hrvatskog hercega Andrije, navode se uz kastrum Nikolu i zemlje kastrenza, (*est terre castrensi*, ... *a dictis castrensi* *terris*).⁴⁹² Slijedeći izvorni podatak o vojnicima utvrda na prostoru srednjovjekovnoga Moravča nalazi se i 1242. godine. Tada se u opisu granica posjeda koji kupuje Abraham, knez Moravča, između ostalih navode i međe vojnika utvrde, kastrenza. Odnos zapisa međa vojnika utvrde znači da su 1242. godine tu bili i imali posjede kao i da se međe njihovih posjeda poštuju.⁴⁹³ U prostoru komitata Moravče kastrenzi se navode i 30. travnja 1256. godine, (*Simul cum possessionibus castrensi in eadem Glaunicha*), a da se njihovi posjedi nalaze u Moravču

⁴⁸⁶ Smičiklas 1905, 17, br. 14.

⁴⁸⁷ Klaić V 1911, 13.

⁴⁸⁸ Lexikon 1969, *castrensis*, -m. (*castrum*); Tkalčić 1894, 47, br. 54, XIV. st. *ad ipsam decimam pertinent decime ...castrensi de Vgra, de Blagusa ... de Planina*; Smičiklas, 1907, 12, br. 546, 30. travnja 1256. *cumul cum possessionibus castrensi in eadem Glaunicha*.

⁴⁸⁹ Klaić N 1951, 110.

⁴⁹⁰ Bellosztenecz 1740, 245.

⁴⁹¹ Smičiklas 1905, 152, br. 131.

⁴⁹² Smičiklas 1905., 17., br. 14.

⁴⁹³ Smičiklas 1906, 170-171, br. 153.

potvrđuje u istoj ispravi Nikola vicecomes Moravča, (*Nicolao vicecomite de Morawcha*).⁴⁹⁴ Kastranzi se navode na prostoru komita Moravča i 1. rujna 1270. godine, (*iobagiones castri et castrenses de Glaunicha*).⁴⁹⁵

Isprave XIV. stoljeća, i dalje navode kastrenze komitata Moravče, i to:

4. lipnja **1327.** godine, *Symon filius Demetri comes terrestris Moroucha et de Glawnicha uniuersi nobiles existentes in Morowcha et Glawnicha ...Paulin filii Paulis iobagionis castri ... dicebat esse castrensiium*.⁴⁹⁶

14. rujna **1333.** godine, *Quandam terram seu particulam terre olim castrensiium nostrum on inferiori Pezerie in comitatu nostro de Morocha*.⁴⁹⁷

6. ožujka **1343.** godine, *magister Stephanus filius aign comes Maroucha et castellanus de minori Kemluk ... tam nobiles quam iobagionibus castri in eadem prouincia ... et Pichanum homines castrenses*.⁴⁹⁸

27. listopada **1343.**, *Pro se et alliis nobiles iobagionibus castri sibi consibilibus de eadem Marocha et Glawnicha ... e terras castrensiium in eisdem districtus Morocha et Glaunicha de eisdem districtibus Morocha et Glawnicha*.⁴⁹⁹

13. prosinca **1343.** godine, *Et nobiles seruientes domini nostri regis et nobiles iobagiones castri Morocha et Glawnicha tanquam terram castrensem*.⁵⁰⁰

15. svibnja **1354.** godine, *Nicolaus filius Rathk Nobilis iobagio castri de Moroucha ... similiter nobilium castrensiium de eodem comitatu Moroucha ... adicto nobili iobagionatum castri de Moroucha*.⁵⁰¹

Ovi primjeri pokazuju da se u prvoj polovici XIV. stoljeća, da se u komitatu Moravče iobagioni katri navode kao plemeniti, (*nobiles iobagiones castri*), s time da se pojedini od njih primaju među plemiće Kraljevine Hrvatske.⁵⁰² Pored njih i kastrenzi se navode kao plemeniti, (*similiter nobilium castrensiium*), a također da imaju svoje posjede, kao što su ih imali i početkom XIII. stoljeća.

Od pojedinih detalja svakodnevice mora se spomenuti prisutnost crkava od kojih je svaka bila smještena na približno dostupnom mjestu, ne previše udaljena ni od kastruma, a

⁴⁹⁴ Smičiklas 1907, 12, br. 546.

⁴⁹⁵ Smičiklas 1907, 556, br. 14; isto, Tkalčić 1873, 154, br. 144.

⁴⁹⁶ Smičiklas 1911, 342, br. 285.

⁴⁹⁷ Smičiklas 1912, 119, br. 78.

⁴⁹⁸ Smičiklas 1913, 45, br. 33.

⁴⁹⁹ Smičiklas 1913, 95-96, br. 72.

⁵⁰⁰ Smičiklas 1913, 105, br. 79. Uz prijepis dokumenta od 26. listopada 1343.

⁵⁰¹ Smičiklas 1914, 238-240, br. 181. Isprava hercega Stjepana od 15. svibnja 1354.

⁵⁰² Smičiklas 1914, 238-240, br. 181.

vjerojatno ni od posjeda na kojima su živjele pojedine obitelji tako da su svi mogli doći na bogoslužja ili blagdanska okupljanja.

Što se tiče crkvenih posjeda koja nisu bili u samom komitatu Moravče, iako uz same njegove prostore, mora se spomenuti i posjed danas zvani Biškupec. Ovaj posjed, koji označava i prvi spomen imena Zelina, navodi se kao predij zagrebačkog biskupa koji je dan na upotrebu zagrebačkim kanonicima oko 1185. godine.⁵⁰³

Ono što je više nego primjetno jesu toponimi, nazivi rijeka, mjesta, posjeda koji se navode već u ispravama XIII., a i kasnije u XIV. stoljeću na prostoru Komitata Moravče. Ako postoje već u to vrijeme, postavlja se pitanje: kada su ti toponimi nastali? Ostaje i pitanje njihova značenja što bi značilo podrijetla. To se prije svega odnosi na sâm naziv Moravča kao i Zeline kojima su imenovane rijeke, a u XIII. stoljeću i utvrđeni grad i trgovište. Sljedeće je da su sva ta imena rijeka i mjesta ostala kao takva sačuvana i do danas. A kao mali dodatak, tu je jedan toponim na kraju Zagrebačke gore: Komesćak. (KARTA 3.) Taj manji prostor iznad žitomirske doline, a slijedom sačuvanih ostalih toponima ovoga prostora, više je nego moguće da je i on ostao sačuvan i kao izvorni podatak kako su ljudi Komitata Moravče XIII. stoljeća zvali svoga kneza nazivom komes,⁵⁰⁴ a spomenuti je prostor bio ili mjesto njegova prebivanja ili samo dio njegova posjeda po nečemu posebno bitan. Sve ovo potvrđuje nedaleki i danas postojeći toponim Moravče u Gornjem Orešju, kojim se naziva dio jedne padine iz koje izvire potok Moravčak.

Prvi poznati komes Moravča u XIV. stoljeću bio je Benedikt, koji 18. prosinca 1326. godine izdaje ispravu u trgovištu Zelina (*Nos comes Benedictus de Moroucha ac castellanus de Minori Kemluk*).⁵⁰⁵ Tri godine kasnije, 1. veljače 1329., komes Moravča je magistar Jakov (*magistrum Jacobum castellanum nostrum de Minori Kemlek et comitem de Moroucha*).⁵⁰⁶ Sljedeći u nizu komesa Moravča označen je u ispravi bana Mikca 14. rujna 1333. godine magistar Samson (*magister Sampson castellanus de maiori Kemluk et comes noster de Morocha*).⁵⁰⁷ Samson kao komes Moravča obnaša ovu dužnost i sljedeće godine kada 22. rujna 1334. u Četrtkovcu izdaje ispravu o darovanju zemlje i vinograda u kojoj zapisuje: *Nos magister Samson comes de Moraucha et castellanus de minori Kemluk*.⁵⁰⁸ Ovdje je sam Samson zapisao svoj naslov kojim je naveden kao kaštelan Maloga Kalnika da bi 17. kolovoza 1335. godine u trgovištu Zelini

⁵⁰³ Matijević Sokol 2014, a, 191-193.; Dobronić 1951, 300-303.

⁵⁰⁴ Strukić 2003, 37.

⁵⁰⁵ Smičiklas 1911, 316-317, br. 259.

⁵⁰⁶ Smičiklas 1911, 452, br. 368.

⁵⁰⁷ Smičiklas 1912, 119-120, br. 78.

⁵⁰⁸ Smičiklas 1912, 190, br. 133.

zapisao: *Nos magister Samson comes de Marowcha et castellanus de Maiori Kemluk*.⁵⁰⁹ Popis komesa Moravča nastavlja se ispravom koju izdaje Stjepan knez Moravča: *Nos magister Stephanus filius Jan comes de Maroucha et castellanus de maiori Kemluk* 27. veljače 1343. godine.⁵¹⁰ Stjepan, komes Moravča, izdaje jednu posjedovnu ispravu i tjedan dana kasnije, 6. ožujka 1343. godine, u kojoj navodi svoj isti plemićki naslov, ali ovaj put se označava kaštelanom Maloga Kalnika.⁵¹¹

Iako je cilj obrada prostora Moravča i njegovih sadržaja, mogu se kratko navesti samo neki najbliži primjeri da odnos komesa Moravča, koji su uz to i kaštelani Maloga Kalnika, a neki i Velikog Kalnika, nije neki njihov posebni status. Tako je 1365. zagrebački komes Nikola Jakobov ujedno i kaštelan Samobora, a 1377. godine Nikola de Virtus je i medvedgradski kaštelan.⁵¹² Temeljem ovakvih primjera, kojih ima i na drugim mjestima, može se zaključiti da je vladar postavljao plemiće koji su obnašali i čast i dužnosti komesa i zapovjednike utvrđenih gradova koji nisu bili unutar prostora njihove uprave. U odnosu komesa Moravča jedino se može označiti da su svi kaštelani kalničkih utvrda.

Djelovanje zemaljskih komesa na prostoru komitata Moravče potvrđuje se tek početkom XIV. stoljeća. Prvi poznati zemaljski komes komitata Moravče u XIV. stoljeću jest Ivan, sin Pavlov (*Nos Johannes filius Pauli, comes terrestris de Moraucha*) kada izdaje ispravu 8. kolovoza 1313. godine u Četrtkovcu.⁵¹³ Sljedeći je poznati zemaljski komes Moravča Šimun, sin Demetrijev (*Nos Symon filius Demetri comes terrestris de Maroucha et de Glawnicha*) koji 4. lipnja 1327. godine izdaje ispravu o posjedovnim odnosima plemića Moravča.⁵¹⁴ Podataka o zemaljskim komesima komitata Moravče nema sve do 14. rujna 1333. godine kada je ban Mikac u svojoj ispravi označio kneza Tomu kao zemaljskog komesa: *Thoma comite terrestri de predicto comitatu de Morocha*.⁵¹⁵ U ovoj ispravi zemaljski komes Toma vodi predstavnike plemića komitata Moravče, navodi se uz Samsona, komesa Moravča. Toma, Jurjev sin, zemaljski je komes Moravča i sljedeće godine kada ga Samson komes Moravča navodi u svojoj ispravi od 22. rujna 1334. godine kao *Thomas filius Gregorii comes terrestris de eadem Moroucha*,⁵¹⁶ ali i 17. kolovoza 1335. godine.⁵¹⁷ Sljedeći poznati zemaljski komes Moravča je Stjepan (*Stephanus filius Symonis comes terrestris de eadem Maroucha*) kojega označava komes Stjepan 27.

⁵⁰⁹ Smičiklas 1912, 232, br. 166.

⁵¹⁰ Smičiklas 1913, 41-42, br. 30.

⁵¹¹ Smičiklas 1913, 45-46, br. 33.

⁵¹² Klaić N 1976, 54.

⁵¹³ HR-AMZe, br. PA-C-01.

⁵¹⁴ Smičiklas 1911, 342-344, br. 285.

⁵¹⁵ Smičiklas 1912, 120, br. 78.

⁵¹⁶ Smičiklas 1912, 190, br. 133.

⁵¹⁷ Smičiklas 1912, 232, br. 166.

veljače 1343. godine. Njih dvojica tada zajedno donose posjedovnu ispravu u Četrtkovcu⁵¹⁸ kao i još jednu 6. ožujka 1343. godine.⁵¹⁹

Od četiri poznata zemaljska komesa Moravča, osim prvog Ivana, sina Pavlovog, za kojega nisu poznati drugi podaci, ostali se mogu pratiti tijekom prve polovice XIV. stoljeća. Šimun, sin Demetrijev, koji je zemaljski komes Moravča 1327. godine nalazi se među moravečkim plemićima i 1326. i 1341. godine.⁵²⁰ Stjepan, sin Šimunov, zemaljski komes 1343. godine je zapisan već 1313. kao i 1343. godine,⁵²¹ a Toma, sin Jurjev, zemaljski komes 1333. kao i 1334. i 1335. godine je jedan od *nobiles iobagiones castri*, 1326. 1341. 1342. i 1343. godine.⁵²² Ovime se potvrđuje da su zemaljski komesi Moravča, kao i zemaljski župani susjednih komitata, Križevaca i Rovišća birani između plemića komitata.⁵²³ Kao jedna posebnost Moravča može se navesti primjer Tome, sina Jurjevoga, koji je bio zemaljski komes tri godine 1333., 1334. i 1335. za razliku od križevačkih župana za koje nije poznato da su obnašali tu funkciju više od jedanput.⁵²⁴

Kao jedan zaključak ove analize može se postaviti da je komitat Moravče u prvoj polovici XIV. stoljeća potpuno je potvrdio u svojoj upravi dvije, i naslovnim oznakama odvojene, vodeće funkcije. Na prvom mjestu u upravi komitata je komes kojega označava izvorni naziv *comes*. Prvi do njega je zemaljski komes s izvornim naslovom *comes terrestris*. Komesa je očito ako ne postavljao, onda potvrđivao ili priznavao kralj, ali nije poznato na koje vrijeme. Plemići koji su obnašali dužnost komesa u pojedinom komitatu postavljani su i za zapovjednike u pojedinim kraljevskim utvrdama očito zbog svojega vojnog znanja i sposobnosti. Unutar uprave komitata komes je kao predstavnik kraljevske vlasti te ima pravo izdavanja pravnih isprava. Uz njega se javlja i zemaljski komes komitata. U Moravču još u prvoj polovici XIV. stoljeća nije nužno da nositelj toga naslova ima i najveća ovlaštenja. Kako je usporedbom imena vidljivo, zemaljski su komesi u to vrijeme vjerojatno birani između plemića komitata, i to na određeno vrijeme.

⁵¹⁸ Smičiklas 1913, 41-42, br.30.

⁵¹⁹ Smičiklas 1913, 45-46, br. 33.

⁵²⁰ Smičiklas 1911, 275-276, br. 224. od 24. siječnja 1326; Smičiklas 1911, 316-317, br. 259. od 18. prosinca 1326; Smičiklas 1912, 593, br. 420. od 9. siječnja 1341.

⁵²¹ HR-AMZe, br. PA -C-01, od 8. kolovoza 1313; Smičiklas 1913, 91, br. 70. od 26. listopada 1343.

⁵²² Smičiklas 1911, 275-276. br. 224. od 24. siječnja 1326; Smičiklas 1911, 316-317, br. 259. od 18. prosinca 1326; Smičiklas 1912, 593, br. 420. od 9. siječnja 1341; Smičiklas 1912, 661-663, br. 470.; od 27. travnja 1342; Smičiklas 1913, 91, br. 70. od 26. listopada 1343; Smičiklas 1913, 95, br. 72. od 27. listopada 1343. godine.

⁵²³ Halász-Miljan 2014, 81. kao i bilj. 52. za primjer Roviščanskih plemića.

⁵²⁴ Halász-Miljan 2014, 82.

Može se zaključiti da Arpadovići uvode teritorijalni sustav uprave, po uzoru na tada već postojeći na prostorima ugarskog dijela kraljevstva, koji nastavlja i Bela IV. osnivanjem manjih upravno-pravnih jedinice južno od Drave.⁵²⁵

Ono što je zajedničko svim nazivima je prije svega da se vremenski odnose na razdoblje XIII. i XIV. stoljeća. Tu je i niz srednjovjekovnog nazivlja koji se tijekom ovog razdoblja javljaju na prostoru srednjovjekovne Slavonije, u izvorima označenom kao Moravče.

comitatus

comes

vicecomes

comes terrestris

castrum

iobagiones castri

castrenses

castellanus

Ovakav rezultat svojim sadržajem i brojem naziva istog određenja ukazuje na potpunu organizaciju koja je bila određena u društvu XIII. stoljeća prije svega na prostoru komitata Moravče srednjovjekovne Slavonije. Poruka sadržaja samih naslova ovu društvenu organizaciju određuje na potpuno vojnim temeljima. Brojnost naziva potvrđuje da je očito izvorna vojna organizacija bila potpuna, zaokružena i čvrsta sa svim potrebnim sadržajima.

Bitna je i nevelika vremenska odrednica njihova postojanja. Svi se ovi nazivi javljaju u XIII. stoljeću. Njihova zajednička upotreba u XIV. stoljeću samo ih potvrđuje kao takve.

Sljedeća odrednica jest da se svi ovi nazivi i naslovi javljaju na jednom manjem prostoru srednjovjekovne Slavonije sa zajedničkom nazivnom odrednicom: Moravče. Time su svi nazivi čvrsto zaokruženi u jednu cjelinu, i to u prostor srednjovjekovnog Moravča.

<i>comitatus Moraucha</i>	- 1245. godine
<i>comities de Moroucha</i>	- 1242. godine
<i>vicecomes de Marowcha</i>	- 1256. godine
<i>castrum de Morocha</i>	- 1260. godine
<i>iobagio castri de Glaunicha</i>	- 1259. godine
<i>castrenses de Glaunicha</i>	- 1270. godine

⁵²⁵ Szeberényi 2012, 31-34.

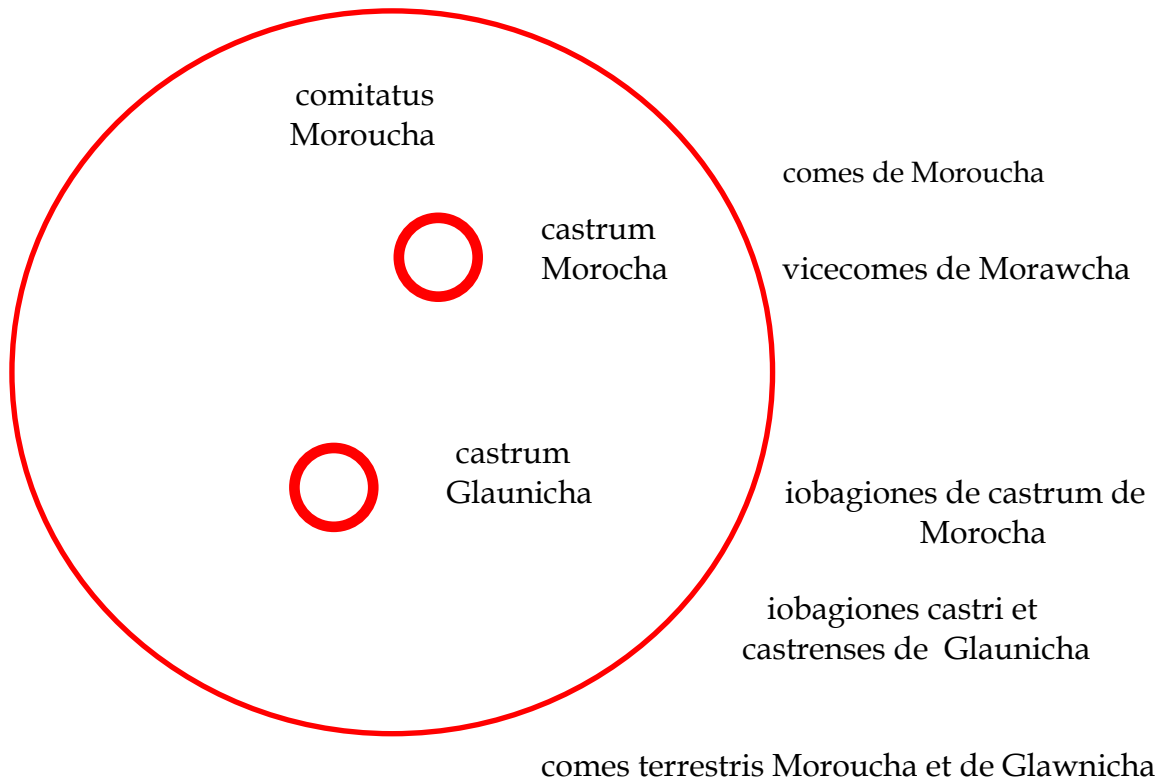
comites castellanus de Zelna

- 1295. godine

comes terrestris Moroucha et de Glawnicha - 1327. godine

Izdvojeni nazivi i njihov međusobni odnos u prostoru srednjovjekovnog Moravča, može se prikazati i na slijedeći način:

XIII. stoljeće

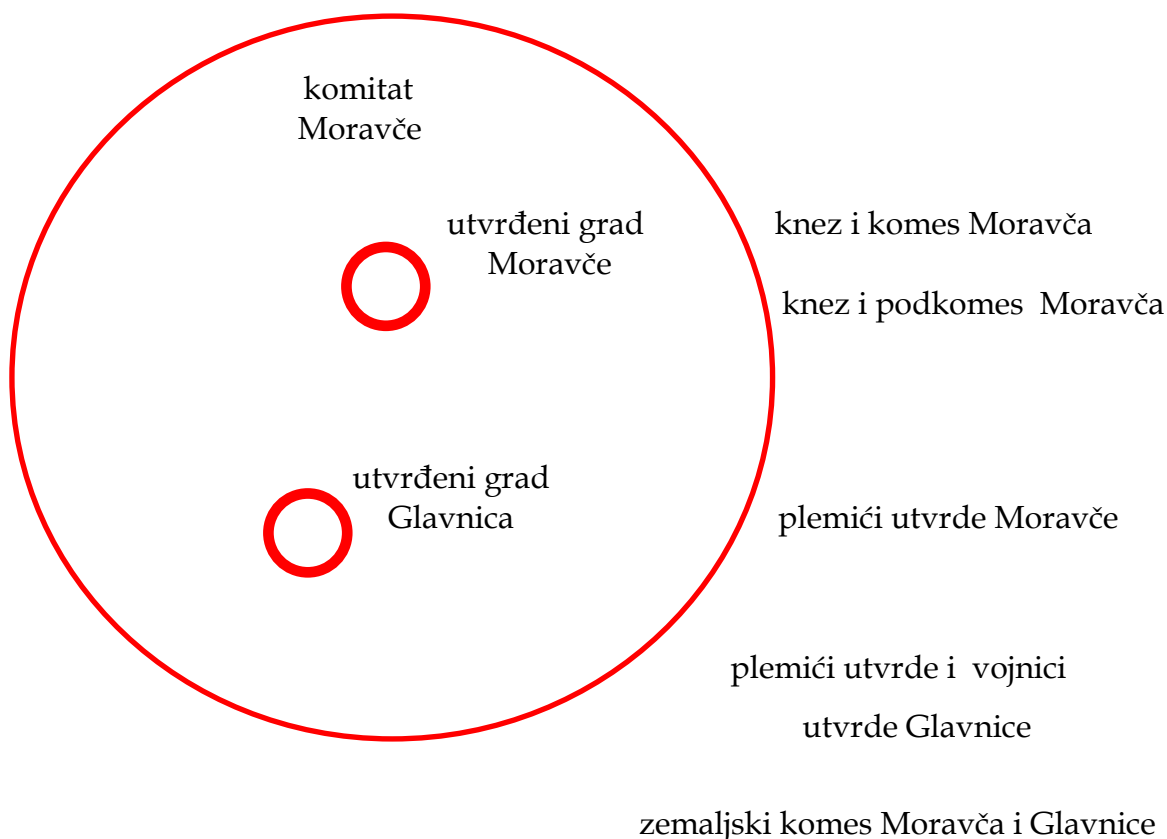
Srednjovjekovne isprave većinom koriste latinske nazive koji su u XIII. stoljeću imali i svoje jasno značenje i određenje. Ovo određenje i njegove tadašnje sadržaje nije moguće u povijesnim razradama XIII. i XIV. stoljeća potpuno uskladiti. Jasno je da se ovaj problem ne može jedino ovakvom razradom riješiti, jer je potrebno napraviti još niz provjera i usklađenja.

Tako se za prostor srednjovjekovnog Moravča mogu postaviti neke odrednice. Prije svega za izvorni naziv *comitatus*, i pored vrlo prihvatljivog zamjenskog naziva *komitat*, koji je i njegov izgovorni oblik, ukazao se inače poznati, ali u povijesti neupotrebljavan naziv *knežija*. Iako su nazivi *komitat* i *knežija* jednakovrijedni za povijesne razrade XIII. stoljeća, a točniji od korištenog naziva *županija*, naziv *komitat* je prisutniji u objašnjenjima naziva *comitatus*. Sličan odnos je u određenju hrvatskog naziva za izvorni naziv *comes*. Ovdje je postavljen izbor između turopoljskog naziva XV. stoljeća *komeš* i naziva *knez* koji je daleko više prisutan.

Odabir naziva *knez* za izvorni *comes* predstavlja usmjerenje izjednačavanja povijesti istih srednjovjekovnih razdoblja Slavonije, Hrvatske i Dalmacije, gdje je *knez* stalan naslov. Slijedom ovakvih zaključaka izvornome nazivu *vicecomes* odgovarajući je naziv *podknez*, iako postoji oblik *podknežin*. Izvorni naziv *castrum* potpuno je određen nazivom *utvrđeni grad* kao i *utvrda*, iako su prihvatljivi i uobičajni nazivi *grad* i *kastrum*. Izvorni naziv *iobagiones castri* ukazuje na potpunu pripadnost nositelja naslova plemićkom staležu XIII. stoljeća, što potvrđuju i izvori XIV. stoljeća. Ako se zna da je u to vrijeme plemićki status značio i vojno znanje i djelovanje, koje se potvrđuje i oznakom *kastruma* u naslovu, jedina je mogućnost upotreba naslova *plemići utvrde*. Kada bi se to željelo još detaljnije označiti, mogao bi se koristiti i naziv *manji plemići utvrđenog grada*. Za izvorni naziv *castrenses*, s obzirom na vojni sadržaj naziva, možda je dovoljan zamjenski naziv *vojnici utvrde*. Naziv *castellanus*, XIII. stoljeća, ima svoje puno opravdanje u korištenom nazivu *kaštelan*. Izvorni naziv *comes terrestris*, koji se u prostoru Moravča potvrđuje u XIV. stoljeću, svoje puno određenje nalazi u naslovu *župan*, označenu u turopoljskom prostoru istoga vremena.

Ako se svi zamjenski nazivi, naslova i naziva XIII. stoljeća prostora Moravče shematski prikažu dobiva se usporedba s istim prikazom izvornih naziva.

XIII. stoljeće

3.8. ZELINGRAD U KOMITATU MORAVČE

Komitat Moravče predstavio je u XIII. stoljeću jednu potpuno organiziranu manju upravnu cjelinu. Njezin središnji dio je bio utvrđeni grad kastrum Moravče. Upravu i odnose unutar komitata vodio je komes kojega je postavljao ili potvrđivao i priznavao, vladar. Osim komesa tu se nalazio i zemaljski komes, kao jedan od plemića utvrđenog grada komitata. Plemići i vojnici imali su na prostoru komitata u nasljednom vlasništvu posjede sa svim pripadnostima, što je bilo staro i temeljno pravo. Ovakva sažeta organizacija, postavljena očito i prije XIII. stoljeća, predstavljala je u srednjovjekovnome vremenu izvorno i jednu manju upravnu cjelinu, koja je u to vrijeme bila bitna, a ponekad i nužna.

U takvome okružju Komitata Moravče krajem XIII. stoljeća javlja se i Zelingrad. Ovaj utvrđeni grad druge polovice XIII. stoljeća smješta se u ovom dijelu prigorja Zagrebačke gore, a u susjedstvu starih utvrda Moravča i Glavnice. Ovaj utvrđeni grad druge polovice XIII. stoljeća smješta se u ovom dijelu prigorja Zagrebačke gore. U susjedstvu starih utvrda Moravča i Glavnice krajem XIII. stoljeća, 1295. godine ostao je zapisan kaštelan Zelne, (*Paulo Churkan comite castellano de Zelna*). Ovakav naslov čvrsto upućuje da je postojalo neko utvrđenje koje se naziva Zelna, čiji je kaštelan bio Pavao Čurkan. Opis susjeda i okružja ove utvrde potpuno je istovjetan s današnjim smještajem Zelingrada. Ostaje pitanje zašto je u neposrednoj blizini postojećeg kastruma Moravče građena nova utvrda. Iako nije poznato tko ga je gradio može se zaključiti da je ova nova utvrda sagrađena u duhu tadašnjeg vremena. Kralj Bela IV. počinje poslije iskustva s napadima i pustošenjima Mongola, a njegovi nasljednici i nastavljaju s ubrzanom gradnjom novih utvrđenja radi obrane i zaštite stanovništva.⁵²⁶ Ova gradnja, koja se posebno provodi na prostorima ugarskog dijela kraljevstva očito se nastavlja i na prostorima južno od Drave. Prije svega smještaj novih utvrda na uzvišenim mjestima zaštićenih skrovitim mjestima kao i šumskim okruženjem potpuno se prepoznaju u prostoru gdje je podignut Zelingrad. Mjesto njegove gradnje očito je posebno promišljeno odabrano na teže pristupačnoj stijeni, iako ne na velikoj visini ali okruženo šumom, a što je sigurno i važno bilo uz neposredan izvor rijeke Zeline, po kojoj onda dobiva i svoje ime. Vrijeme njegove gradnje prema analizi gradnje tadašnjih utvrda i dvoraca u kraljevstvu,⁵²⁷ može se pretpostaviti da se događalo i zadnjoj četvrtini XIII. stoljeća, jer je kaštelan što znači i neka vojna posada, bila 1295. godine u sigurno već dovršenoj utvrdi. Pored

⁵²⁶ Fugedi 1986, 61; Engel 2001, 103-104.

⁵²⁷ Fugedi 1986, 61; Engel 2001, 104. Posebno naglašava gradnju utvrda i dvoraca u vrijeme Bele IV. i njegovih nasljednika u šumskim prostorima.

toga što nije poznat graditelj nove utvrde Zeline, kao moguće pojašnjenje zašto je građena u neposrednoj blizini starijeg kastruma Moravče je način gradnje. Kastrum Moravče iako je bio središnja utvrda komitata Moravče sigurno je bio zaštićen s djelomično korištenim kamenim i drvenim dijelovima, dok je utvrda Zelina sagrađena kao masivna kula s kamenim obranbrenim bedemima.⁵²⁸ Tako se gradnjom kamene utvrde Zelingrada do kraja XIII. stoljeća zadovoljavaju traženja vladara. Ovom gradnjom novog utvrđenja na prostoru Moravča, dotadašnji kastrum Moravče nije napušten ni uništen i njegovi prostori se koriste još sredinom XVI. stoljeća.⁵²⁹

Razdoblje XIV. stoljeća o srednjovjekovnom utvrđenom Zelingradu ostavilo je malo podataka. Prva od njih je kada Nikola Ludbreški 20. kolovoza 1327. godine poklanja Zagrebačkom kaptolu posjed Vražiji Laz, izvorni zapis označava i postojanje utvrđenih gradova Zeline i Bistrice: *castra nostra et nostrorum heredum de Zelna et Bystrycha cum suis pertinenciis*.⁵³⁰ Iza ove slijedi još samo jedna isprava zapisana u Zagrebu pred Zagrebačkim kaptolom 26. listopada 1343. godine. U sadržaju isprave Nikola Ludbreški s jedne strane te Jakov i Pavao, plemići iz Moravča, s druge strane potvrđuju svoje nagodbe i zamjene imanja *in districtu de Moroucha*. Ovom prigodom oni zamjenjuju neke dijelove zemlje između sebe. Ovdje je i opis mjesta na kojemu se nalazi ovaj utvrđeni grad (*de nouo montem olim ad eosdem pertinentem, super quo videlicet castrum Zelina est situatum*). Brdo na kojem se nalazio Zelingrad, *in districtu de Moroucha*, kao i okolni posjedi bili su tada sredinom XIII. stoljeća vlasništvo Jakova, sina Većeslavova, i Pavla, sina Mihaelova, kao *nobiles de Moroucha*.⁵³¹ Ostali dio XIV. stoljeća sve do njegova zadnjeg desetljeća ostaje za sada bez poznatih podataka o srednjovjekovnom utvrđenom gradu Zelingradu.

⁵²⁸ Fugedi 1986., 56.

⁵²⁹ HR-AMZe, br. PA-T-68 od 28. svibnja 1550. (*in castro Marocha*).

⁵³⁰ Smičiklas 1911, 357-358, br. 295.

⁵³¹ Smičiklas 1913, 93, 94, br. 71.

4. ZELINGRAD I MORAVČE U XV. STOLJEĆU

4.1. ZELINGRAD U XV. STOLJEĆU

Povijest Komitata Moravče naznačila je neke odnose unutar Kraljevstva Slavonije XIII. i XIV. stoljeća. Prostorna organizacija i sadržaji unutar nje, vrijednosti društvenoga statusa i pravni odnosi, čiji su temelji postavljeni još u ranijim razdobljima srednjega vijeka, ostaju i dalje veoma čvrsti. Dolaskom Anžuvina dvor anžuvinske kraljevske obitelji postupno uvodi nove organizacijske i pojmovne oblike. S vremenom promjene života, prije svega društvenih odnosa, postaju sve vidljivije. Već u posljednjem desetljeću vladavine Karla I. (1301.–1342.) i u razdoblju kralja Ludovika I (1342.–1382.) i na prostorima Slavonije postavljaju se i prisutni su novi odnosi društva razdoblja kasnoga srednjeg vijeka. Ove promjene života srednjovjekovne Slavonije potvrđuju povijesna zbivanja i događaji druge polovice XIV. stoljeća.

Posljednja dva desetljeća XIV. stoljeća slabi do tada prilično čvrsta središnja kraljevska vlast. Nedostatak snage vladara očituje se i u nepovoljnim unutrašnjim odnosima na koje utjecaj imaju velikaške plemićke obitelji Slavonije, Hrvatske i Dalmacije. Ovome se pridružuju i nepovoljni vanjski utjecaji posebno u sve osjetnijem približavanju osmanlijske opasnosti. U tom prostoru i vremenu našao se i srednjovjekovni utvrđeni grad Zelingrad, koji u povijest uvodi njegov kaštelan, krajem XIII. stoljeća. Tijekom XIV. stoljeća mali broj izvornih spoznaja samo djelomično upućuje da je Zelingrad u to vrijeme prisutan u sustavu utvrda zapadnog dijela Kraljevstva Slavonije. Na pitanja kakva je njegova uloga, u čijoj je nadležnosti i tko njime upravlja tijekom XIV. stoljeća do sada poznati izvorni podaci ne daju odgovore. Za ova razdoblja bilo je zato potrebno objasniti prostor i događanja unutar njega kao okružje u kojemu je nastao i sto godina ipak bio prisutan.

Sâm kraj XIV. stoljeća donosi promjenu. Srednjovjekovni utvrđeni grad Zelina postaje prisutan u povjesti i zbivanjima Zagrebačke županije i Kraljevstva Slavonije. Od kraja XIV. stoljeća moguće je pratiti povijest Zelingrada u stalnosti njegovih vlasnika i njihova djelovanja u događanjima Kraljevstva Slavonije i koja ulaze u hrvatsko kasno srednjovjekovlje. Povijest ovoga srednjovjekovnoga utvrđenog grada od samoga kraja XIV. stoljeća pa sve do vremena kraja njegova korištenja krajem XVI. stoljeća, tijekom dvjesto godina pokazat će, istina, neveliki, ali u pojedinim odnosima značajan prinos spoznajama jednoga vremena hrvatske srednjovjekovne povijesti.

Kako je prostor u kojem se javlja Zelingrad i objašnjenje njegove povijesti osvijetlio neke odnose društva srednjovjekovne Slavonije tijekom XIII. i XIV. stoljeća, tako će i Zelingrad kroz praćenje značaja i djelovanja svojih vlasnika doprinijeti osvjetljavanju dijela hrvatske povijesti u XV. i XVI. stoljeću.

Zelingrad ulazi u razdoblje svoje povijesti u kojemu je povezan s poviješću plemićkih obitelji. Značaj pojedinih članova tih obitelji i njihovo povijesno djelovanje istovremeno označavaju povijest grada. S druge strane sama oznaka grada određuje dio društva i njegovih odnosa u vremenu. Na ovaj je način i srednjovjekovni utvrđeni grad Zelingrad prisutan u povijesti kasnog srednjovjekovlja Kraljevine Slavonije.

4.1.1. OBITELJ BIČKELE

Krajem XIV. stoljeća u posjed Zelingrada dolazi obitelj Bičkele, pa će tijekom cijelog XV. stoljeća povijest ovog srednjovjekovnog grada, smještenog na prigorskim obroncima Zagrebačke gore biti povezana je s poviješću ove plemićke obitelji.

Izvorni zapisi označavaju poznate članove obitelji vlasnika Zelingrada kao *Bichkele*, *Bychkele*, *Bictelen*, *Bykhely*. Neke spoznaje o podrijetlu i djelovanjima članova ove obitelji toga vremena nisu poznata. Nema ih ni u povijesti Zagrebačke županije kao ni srednjovjekovne Slavonije. Ostaje i pitanje: odakle dolaze? Ali od kraja XIV. stoljeća upoznavanjem obitelji Bičkele kao vlasnika Zelingrada i praćenjem njihova djelovanja moguće je pratiti i povijesti ovog srednjovjekovnog utvrđenog grada.

Prvi poznati član ove plemićke obitelji, koji se može povijesno označiti, jest Fabijan Bičkele, (*Fabiani dicti Bictelen*).⁵³² Istina, u jednom od prvih izvornih zapisa koji spominju Fabijana naveden i njegov otac Nikola, (*Fabiani filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel*).⁵³³ Ipak kako za sada o Nikoli Bičkeleu osim imena nema drugih povijesnih saznanja, može se kao prvi poznati član obitelji označiti njegov sin Fabijan.

Fabijan Bičkele 22. srpnja 1383. godine navodi se kao *familiaris aule regine senioris*, što je moglo značiti da je bio dvorjanik kraljevske obitelji, i to kraljice Elizabete. Već sam naziv *familiaris aule* značio je viši status na kraljevskom dvoru, a nastavak naslova, koji označava da je Fabijan Bičkele bio član dvorske pratnje tada kraljice regente Elizabete, bio je očito posebno značajan. Devet godina kasnije, 12. ožujka 1392. godine, Fabijan je *iuvenis aule*, što je moglo biti mladi ili mlađi dvorjanik, koji se nalazio na kraljevskom dvoru. Za ove spoznaje o mlađem razdoblju dvorskog života Fabijana Bičkelea zaslužno je istraživanje Suzane Miljan, koja u svojem doktorskom radu o plemstvu Zagrebačke županije u vrijeme kralja Žigmunda pojašnjava značenje naziva *iuvenis aule*, koji su imali mladi vitezovi dvora, nazivani *mladima* jer nisu u trenutku javljanja u izvorima bili u braku.⁵³⁴ U istom radu autorica pojašnjava još neke mogućnosti o Fabijanu Bičkeleu: da su još za vrijeme kralja Ludovika (1342.–1382.) na područje Zagrebačke županije došla braća Bičkele, negdje prije 1395. godine imali su u svojim rukama tvrđ grad Zelinu, koji je tada kralj predao Emeriku i Fabijanu, a obitelj je postala Bičkele od Zeline.⁵³⁵

⁵³² Smičiklas 1990, 220-221, br. 146.

⁵³³ Smičiklas 1990, 221-223, br. 147.

⁵³⁴ Miljan 2015., 161-162, 183.

⁵³⁵ Miljan 2015, 27, 65.

Prema ovim novim podacima može se prepoznati životni vijek Fabijana Bičkelea od sredine 1383. godine, kada je već vjerojatno kao dječak bio dvorjanik na kraljevskom dvoru kraljice Elizabete. Kada je u Trnavi 10. rujna 1382. godine preminuo kralj Ludovik I. Anžuvina, njegova i Elizabetina desetogodišnja kći Marija postala je kraljica Ugarske, a Elizabeta je postala reganta od trenutka Marijina ustoličenja pa do njene udaje. I od tada u sljedećem razdoblju dolazi do niza sukoba, borbi za prijestolje, koji unutar kraljevstva dovode i do smrti kraljice Elizabete 16. siječnja 1387. godine i do krunidbe Žigmunda 31. ožujka te iste 1387. godine u Stolnom Biogradu za kralja Ugarske. U cijelom ovom razdoblju i za vrijeme daljnjih Žigmundovih borbi i sukoba u osiguranju svoje vlasti Fabijan Bičkele je na kraljevskom dvoru i od 1392. godine kao *iuvēnis aule*, što je značilo, kao što je već naznačeno, da je bio mlađi vitez dvorjanik koji još nije bio oženjen. Ovdje se može još primijetiti i izgled prvog plemićkog grba obitelji Bičkele s prikazom ljiljana, što je bila jedna temeljna i glavna oznaka anžuvinskog grba i kralja Ludovika. Kako je spomenuti grb Fabijana Bičkelea na jednostavnom štitu, bez posebnih oznaka i s prikazom anžuvinskog ljiljana, vrlo moguće je da ga je on dobio veoma rano, čak od kraljice Elizabete. Ovo Fabijanovo usmjerenje može se prepoznati i kod drugog, vjerojatno kasnijeg obiteljskog grba, koji u središtu ima dvostruki križ kakav se nalazio i u dijelu grba kralja Ludovika. Ostaje samo pitanje životnog i statusnog puta i djelovanja mladog plemića Fabijana Bičkelea, koji je 1392. godine bio još na kraljevskom dvoru, što mogu djelomično pojasniti sljedeći izvorni zapisi.

Sredinom mjeseca svibnja 1397. godine u Zagrebu se održava plemićki sud. Pred ovim sudom i Nikolom Gorjanskim, banom Kraljevstva Slavonije, rješava se utvrđivanje međa između posjeda Zrinije i Okića u Zagrebačkoj županiji. Stranke u sporu izjavljuju da će se podvrgnuti sudu četvorice poštenih ljudi.⁵³⁶ Ovakav postupak u sudbenosti srednjovjekovne Slavonije i rješavanju sporova bio je uobičajen. Plemićkim sporovima za pojedine županije u Kraljevstvu Slavonije, a koji se vode pred banom, prema odredbama započetim još od sabora 1273. godine moraju biti prisutni i plemići. Pravno djelovanje plemićkog suda potvrđuju, prema ustaljenim odredbama, svojom prisutnošću četvorica ili trojica časnih i poštenih ljudi.⁵³⁷

U navedenom sudbenom postupku, koji je zapisan s datumom 18. svibnja 1397. godine, u svojstvu zastupnika Ivana i Antuna iz Brezovice bio je i Fabijan Bičkele. Uz njega u sudbenome postupku sudjeluju i plemići od Susedgrada i Lipovca, srednjovjekovnih gradova Zagrebačke županije.⁵³⁸ Spor se vodi pred banom Nikolom Gorjanskim. Kao i svi plemići,

⁵³⁶ Smičiklas 1990, 220, br. 146.

⁵³⁷ Klaić N 1972, 156.

⁵³⁸ Smičiklas 1990, 220, br. 146.

Fabijan Bičkele navodi se s plemićkim statusom, (*Fabiani dicti Bictelen iudicis curie regie et baronum regni*).⁵³⁹

Ovaj djelomično sporedni podatak o jednom od sudaca plemićkog suda u Zagrebu uvodi Fabijana Bičkelea u povijest srednjovjekovne Slavonije. Sam po sebi to je i kronološki podatak prvog spomena jednog člana obitelji Bičkele. Osim ove spoznaje detaljnija obrada značenja položaja, naslova i imena Fabijana Bičkelea otkriva i sačuvane potankosti nekih tadašnjih društvenih odnosa i događanja.

Podatak o Fabijanu Bičkeleu, Nikolinom sinu, koji se inače tek od sljedeće 1398. godine prvi put označava kao vlasnik Zelingrada, i ne bi bio toliko značajan da on nije 18. svibnja 1397. označen naslovom visokog kraljeva službenika. Ovaj se njegov naslov potvrđuje tijekom rješavanja spora koje slijedi već poslije šest dana. Zagrebački kaptol 24. svibnja 1397. dostavlja izvješće banu Nikoli Gorjanskom da je obavljena reambulacija i da su određene međe posjeda Zrinije.⁵⁴⁰ Sadržaji ovih izvornih zapisa navode Fabijana Bičkelea, Nikolinog sina uz Četrtkovec naselje Moravča, (*Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel*).⁵⁴¹ On djeluje kao jedan od četvorice kraljevskih sudaca uz Laurencija Tota od Zomzedwara, vlasnika Susedgrada, vlasnika Lipovca i Tomu Štegbergera.⁵⁴²

Dolazak Fabijana Bičkelea, označenog kao osobe visokog kraljevskog povjerenja, nositelja visoke državne službe i člana najvišeg državnog plemstva kraljevstva i titulacije, *baronum regni*,⁵⁴³ sredinom svibnja 1397. godine postavlja pitanje značenja njegova dolaska u Zagreb to vrijeme.

Ovdje se može zaključiti i stanoviti širi društveni odnos, objašnjenje značaja djelovanja vrhovne kraljevske vlasti u Zagrebačkoj županiji Kraljevstva Slavonije. Fabijan Bičkele u Zagrebu 1397. godine nastupa kao visoki državni službenik, dvorski sudac, (*iudex curiae regie*). Ovakav naslov označavao ga je kao kraljeva zastupnika u njegovoj kraljevskoj sudbenosti. Nositelj takva naslova time je predstavljao u očito čvrsto određenom pravnom sustavu, pravnu kraljevu nazočnost.⁵⁴⁴

⁵³⁹ Smičiklas 1990, 220, br. 146, 18. svibnja 1397. u Zagrebu,

⁵⁴⁰ Smičiklas 1990, 221-223, br. 147; Smičiklas 1990, 223-224, br. 148.

⁵⁴¹ Smičiklas 1990, 220, br. 146, 18. svibnja 1397. u Zagrebu, *deliberacionem iudicis curie regie et baronum regni transmise, arbitro magistrorum ... Fabiani dicti Bictelen*; Smičiklas 1990, 221-223, br. 147, 24. svibnja 1397. u Zagrebu, *... ad curiam regiam ad deliberandum iudici curie regie et baronum regni... arbitro et decreto magistrorum ... et Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel districtibus de Moraucha*; Smičiklas 1990 223-224, br. 148.

⁵⁴² Smičiklas 1990, 220, br. 146, 18. svibnja 1397. u Zagrebu. Ostali suci u sporu jesu: *Laurencii, filii Nicolai dicti Thoth de Szumszeduar, Muchyny de Lypouecz et Thome Stegberger*.

⁵⁴³ Lanović 1929, 162.

⁵⁴⁴ Lanović 1929, 162.

Potrebno je objasniti što je mogla značiti pojava jednoga visokog plemića koji uz to donosi oznaku kraljevskog prisustva u Zagrebu. Da bi se moglo približiti objašnjenje, potrebno se vratiti događajima godinu dana prije toga. U ljeto 1396. godine kralj Žigmund uspio je okupiti vojsku u pokušaju da zaustavi širenje osmanlijske države. Ovu je vojsku okupio i pokrenuo uviđajući ozbiljnost opasnosti koja se približavala. Žigmund je uz to očito bio svjestan da mora pokušati zaštititi istočnu granicu svojega kraljevstva. Pored svega to je ostao samo pokušaj zaustavljanja osmanlijske vojske koji je završio vrlo nesretno. Žigmundova vojska doživjela je težak poraz u poznatoj bitki kod Nikopolja 25. rujna 1396. godine.

Poslije ove bitke slijedilo je neizvjesno Žigmundovo izbivanje do 21. prosinca 1396. godine. Za to vrijeme u Hrvatskoj i Slavoniji događao se za njega niz nepovoljnih situacija i nakon povratka Žigmund započinje uspostavljati i osiguravati svoju vlast u kraljevinama Hrvatskoj, Dalmaciji i Slavoniji. Jedan od pokazatelja načina i značajki Žigmundova uspostavljanja kraljevske vlasti, osobito na prostorima južno od Drave, vidljiv je u događajima koji su tragično završili krajem veljače 1397. godine. Tada je tijekom saborskog zasjedanja plemstva Slavonije i uza sva Žigmundova obećanja 27. veljače 1397. godine bio ubijen nekadašnji hrvatski ban Stjepan Lacković. Ovaj slavonski visoki plemić još je nekoliko mjeseci prije bio jedan od Žigmundovih vojskovođa. Zapovijedao je desnim krilom Žigmundove vojske u bitki kod Nikopolja. Osim svih zasluga i položaja u kraljevstvu iskazao se kao mogući Žigmundov protivnik i bio je ubijen u Križevcima. Ovi događaji na samom kraju veljače 1397. godine i iskazano kraljevo djelovanje nastavljeni su i poslije njegova povratka u Budim. Žigmund počinje primjenjivati način snaženja i osiguranja kraljevske vlasti koji je koristio i početkom svoje samostalne vladavine. Tada je, još 1390. godine, postavio svojega kaštelana u Medvedgradu.⁵⁴⁵ Ovaj način postavljanja svojih ljudi na značajne državne službe koristi i 1397. godine. Hrvatskim banom i kraljevim zamjenikom već krajem ožujka postaje Nikola Gorjanski, Žigmundov vojskovođa i provjereni suradnik. Zagrebačkim biskupom imenovan je 16. srpnja 1397. godine Eberhard Alben iz obitelji koja je bila povezana sa Žigmundom. Kralj i na drugim državnim službama postavlja nove ljude i članove sebi najvjernijih i u proteklm bitkama i u učvršćenju vlasti najodanijih velikaških obitelji.⁵⁴⁶

Temeljem ovako postavljena razmišljanja nije nimalo čudno da dva i pol mjeseca poslije krvavog križevačkog sabora Fabijan Bičkele dolazi u Zagreb. Kao *iudex curie*, što znači u svojstvu suca kraljevskog dvora, u Zagrebu se nalazi jedan član najvišeg staleža plemstva

⁵⁴⁵ Klaić N 1987, 99.

⁵⁴⁶ Klaić V 1975, 2, 327-329.

kraljevstva. Već nakon svoga dolaska Fabijan Bičkele se kao barun kraljevstva pridružuje plemstvu Zagrebačke županije. Kao osoba kraljeva povjerenja odmah i sudjeluje u rješavanju posjedovnih odnosa u svojstvu jednoga od časnih ljudi. Možda se ovdje može naznačiti da se Fabijan Bičkele prvi put pojavljuje u Zagrebu u prisutnosti novoga bana Nikole Gorjanskog. Slijedom razmišljanja to bi moglo značiti i da su Fabijan Bičkele i Nikola Gorjanski zajedno došli u Zagreb i da je ban u Zagrebu predstavio novoga suca kraljevske kurije.

Ovime se potvrđuje da kralj Žigmund brzo djeluje u postavljanju svojih ljudi na ključna i značajna mjesta uprave Kraljevine Slavonije.

Fabijan Bičkele daje još jedan prinos ovakvome zaključku. Kada dolazi u Zagreb i Zagrebačku županiju kao osoba kraljeva dvora i Žigmundova povjerenja, označava se samo imenom. Izvorni zapis naveo ga je 18. svibnja 1397. godine, uz sve već spomenute naslove, kao *Fabiani dicti Bictelen*. Samo nekoliko dana kasnije, uz njegovo osobno i obiteljsko ime, navodi se i ime njegova oca kao i oznaka posjeda koji je kao plemić dobio. U ispravi datiranoj 24. svibnja 1397., što znači samo šest dana poslije prvog spominjanja, zapisan je naslov kojim se Fabijan Bičkele navodi kao *Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel*.⁵⁴⁷ Novim i plemićki potpunijim naslovom označen je i Četrtkovec kao novi posjed Fabijana Bičkelea. Zapis je označio i gdje se nalazi taj posjed: u okružju Moravče, (*districtibus de Moraucha*).

Mjesto gdje se nalazio Četrtkovec koji dobiva Fabijan Bičkele u distriktu Moravče danas nije određeno. Sve što je o njemu poznato ostalo je samo u izvornim zapisima. Istina da su prva saznanja o njegovu postojanju sačuvana još iz 1313. godine,⁵⁴⁸ a iz kasnijih podataka je vidljivo da je to bilo naselje. Kako se Četrtkovec kao naselje nije sačuvao, nije do sada ni poznato mjesto njegova smještaja, ali poznat je prostor njegova smještaja: uz rijeku Zelinu i u neposrednoj blizini Zelingrada, a u okružju Komitata Moravče.

Dolaskom u Zagreb i kao nositelj visoke državne službe i kao barun kraljevstva Fabijan Bičkele dobiva za svoju novu službu u Zagrebačkoj županiji od kralja posjed Četrtkovec. Ovaj njegov status označen je i u njegovu naslovu kojim se koristi od 18. svibnja 1397. do 3. ožujka 1398. godine (*Fabiani dicti Bictelen*, *Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel*, *Fabiano dicto Biccelen de Cheterthekkel*).⁵⁴⁹

⁵⁴⁷ Smičiklas 1990, 220, br. 146, 18. svibnja 1397. *Fabiani dicti Bictelen*; Smičiklas 1990, 221, br. 147, od 24. svibnja 1397. *Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel districtibus de Moraucha*; Smičiklas 1990, 223-224, br. 148, 24. svibnja 1397. *Fabiano dicto Biccelen de Cheterthekkel*.

⁵⁴⁸ HR-AMZe, br. PA-C-01. Isprava je izdana u Četrtkovcu, (*in Cheterthekhel*).

⁵⁴⁹ Smičiklas 1990, 220, br. 146, 18. svibnja 1397. *Fabiani dicti Bictelen*; Smičiklas 1990, 221, br. 147, od 24. svibnja 1397., *Fabiani, filii Nicolai dicti Bichkele de Chetherthekhel districtibus de Moraucha*; Smičiklas 1990, 223-224, br. 148, 24. svibnja 1397. *Fabiano dicto Biccelen de Cheterthekkel*.

Fabijan Bičkele označava se plemićkim naslovom kao vlasnik Četrtkovca sve do 3. ožujka 1398. godine, kada se prvi put uz njegovo ime javlja naslov *de Zelna*.⁵⁵⁰ S time je tada označen kao vlasnik Zelingrada. Ono što proizlazi iz njegova plemićkog naslova znači da je u razdoblju od devet mjeseci, između svibnja 1397. godine i početka ožujka 1398., dobio u vlasništvo uz naselje i utvrđeni grad. Ovime je i njegov plemićki status dobio cjelovitu potvrdu. Slijedom naslova, koji se ponavljajući potvrđuju ili ostavljaju pitanje razlika, ostaje otvoreno pitanje zašto je plemić tako visokoga društvenog statusa i osoba kraljevskog povjerenja u vlasništvo i nadoknadu za državnu službu u Zagrebačkoj županiji dobio Četrtkovec. Kako bi se moglo shvatiti što je Četrtkovec, osim po nazivu, izvorni zapisi sačuvani su iz nešto kasnijega vremena. Dvije isprave iz 1433. godine označile su ga kao trgovište. Prva označava *opidi Chetertekhel vocati*,⁵⁵¹ a druga u kojoj je označen kao *Nicolao dicto Wagasich civi de Chetertekhel* datirana je 4. lipnja 1433. godine s naznakom Četrtkovca, (*Datum in Chetertekhel*).⁵⁵² Temeljem izvornih zapisa potvrđenog određenja može se iznijeti tvrdnja da je Fabijan Bičkele u svoj posjed dobio prvo trgovište, opidum Četvrtkovec, a tek poslije toga utvrđeni grad. Da je prvo dobio u vlasništvo i grad, to bi sigurno bilo i ugrađeno u njegovu oznaku naslova. Za sada je jedina mogućnost objašnjenja iznenadni dolazak Fabijana Bičkelea. Dolazak kraljeva čovjeka, Žigmundova izaslanika i povjerenika, kojega u Zagreb dovodi ban Nikola Gorjanski sredinom svibnja 1397. godine, nije bio pripremljen. Kao plemiću najvišega statusa u brzini djelovanja čak ni kralj ni dvorska kancelarija nisu nisu uspjeli naći odgovarajući posjed. Kao prvo, očito privremeno rješenje, Fabijan Bičkele dobiva Četrtkovec. Ovdje je potrebno naglasiti da se i srednjovjekovni utvrđeni grad, kao i *oppidum* nalaze u neposrednoj međusobnoj blizini uz tok rijeke Zeline. Daljnjim slijedom postavlja se upit tko je imao u svojem vlasništvu Zelingrad do svibnja 1398. godine kada ga jedan barun kraljevstva i kraljev sudac nije mogao dobiti. Moguće je bilo potrebno i neko pravno usklađenje vlasništva koje za sada nije poznato, a izvršeno je najkasnije do početka 1398. godine. I tada je kralj Žigmund a temeljem kraljevskog prava dodjelio Zalingrad, Fabijanu Bičkeleu koji ga od tada koristi u svojem plemićkom naslovu. U mogućem objašnjenju kako je Fabijan Bičkele došao u posjed utvrde Zelingrada može pomoći i isprava iz 1418. kada je bilo dano Stjepanu, sinu Fabijana Bičkelea, i njegovoj ženi Margareti da smiju posjedovati prijenosni oltar, slaviti misu prije zore te prisustvovati misi u mjestima koja su bila označena interdiktom. Nadodano je i da dobivaju puni oprost grijeha četiri puta te jednom pred smrt. Istovremeno su iste dozvole

⁵⁵⁰ Smičiklas 1990, 318-319, br. 213.

⁵⁵¹ HR-AMZe, br. PA-P-100. Isprava je od 13. siječnja 1433. godine i izdana je *in Morawcha*.

⁵⁵² HR-AMZe, br. PA-P-101. Isprava od 4. lipnja 1433. izdana u Četrtkovcu, (*in Chetertekhel*).

dobili i Stjepanov otac Fabijan Bičkele i njegova žena Klara, kći Emerikova.⁵⁵³ Ovdje je važno da se 1418. godine navodi Stjepan sin Fabijana Bečkelea i njegova žena Margareta, kao i Fabijanova žena Klara kći Emerikova. Na Ovaj način je pojašnjeno tko je bio Emerik. U tablici popisa kraljevskih vitezova iz Zagrebačke županije u Žigmundovo doba (1387.–1437.) Suzane Miljan navodi se da je Emerik Mali od Zeline (1383.–1395.), nećak Fabijana Bičkelea, imao plemićki naslov *miles aule* 15. ožujka 1395.⁵⁵⁴ Ipak, prema već navedenom dolasku Fabijana Bičkelea 1397. godine u Zagreb i njegovim tada plemićkim naslovima veća je mogućnost da barun i sudac kraljevske kurije Fabijan Bičkele nije tada bio u posjedu Zelingrada. Slijedeći daljnji tijek događanja, on dobiva prvo u posjed Četrtkovec, a tada mu supruga postaje Klara, kći kraljevskog viteza Emerika Malog, koji je vjerovatno bio u posjedu Zelingrada. Slijedom zapisa za Emerika Malog (*magister Emericus parvus de Zelna*),⁵⁵⁵ *parvus* bi značio prije Emerikovu stalešku pripadnost nižem ugarskom plemstvu, neovisno o tome što se navodi i kao vojnik kraljevskog dvora, nego dodatak njegovu imenu, nadimak ili obiteljsku oznaku. Parvus plemići (*parvus nobiles*), kao novo plemstvo servientesa javljaju se u Ugarskoj u XIII. stoljeću, a već je Bela IV. Imao prema njima veoma negativan odnos.⁵⁵⁶ Kada je Emerik došao i na koji način u posjed ovoga kastruma, za sada nije poznato, ali je Fabijan Bičkele ženidbom i svojim plemićkim naslovom baruna ubrzo postao njegovim vlasnikom.

Fabijan Bičkele (*magister Fabianus dictus Bychkele de Zelna*) 3. ožujka 1398. godine u Zagrebu izdaje pisanu izjavu kojom poziva ljude slobodnog staleža da nasele njegove puste posjede u Četrtkovcu (*Chutherthekel*).⁵⁵⁷ Ova isprava Kaptola zagrebačke crkve sačuvala je podatke o naselju i posjedima Četrtkovca koji su u vlasništvu Fabijana Bičkelea. Doznaju se podatci da je posjed Četrtkovec bio krajem XIV. stoljeća nedovoljno naseljen i da je imao još dovoljno prostora za nove stanovnike kao i to da je plemiću, vlasniku, stalo da se oni nasele. Fabijan Bičkele kao vlasnik posjeda poziva ljude slobodnog staleža da nasele pusta mjesta. Obećaje im da neće od njih tražiti ni uzimati nikakvu daću tijekom dvadeset godina od dana njihova dolaska (*nullam collectam infra ipsos viginti annos a die aduentus ipsorum super ipsos reciperet*). Od ovoga su izuzete tri službi i kraljevski porezi: *exceptis tribus muneribus et exceptis taxis et collectis regiis*. U ispravi su naznačene i slobode koje će naseljenici zadržati, a koje imaju

⁵⁵³ Miljan 2015, 116- 117. Za ovaj podatak autorica je navela izvore u bilj. 479. i 480. PO 1. doc. 29 i 30 na str. 52. diploma papa, što je jasno da se radi o crkvenom pitanju neovisno od Žigmundovih problema s crkvom i husitima.

⁵⁵⁴ Miljan 2015, 183. pozivajući se na Tkalčić 1889, 352-353, br. 373.

⁵⁵⁵ Tkalčić 1889, 352, br. 373.

⁵⁵⁶ Rady 2000, 40.

⁵⁵⁷ HR-AMZe, br. PA-P-101.

i naselje i ljudi koji već u njemu borave, (*ipsos in eadem libertate conserui abit, in qua dicta libera sua Chetertekhel et populi in eadem commorantes conseruatur*).⁵⁵⁸

Tako se Četrtkovec u vrijeme Fabijana Bičkelea može označiti kao naselje Zagrebačke županije na kraju XIV. stoljeća. U njemu borave ljudi čije djelatnosti nisu detaljnije poznate, ali je navedeno da imaju slobodu. Uz mnoge nepoznanice može se odrediti da stanovnici Četrtkovca, smještenog uz tok rijeke Zeline, imaju na okolnom prostoru svoje posjede, a samo naselje ima slobodu, što je značilo određene privilegije. To proizlazi iz traženja i dobivanja potvrda prava koja potvrđuje 1408. godine Kaptol varadinske crkve. Ova prava traži i dobiva njihovu potvrdu starješina Četrtkovca (*Gregorius villicus de Chutherthekhel*) 23. listopada 1408. godine. Time se potvrđuje da u to vrijeme Četrtkovec ima svojega starješinu, koji nosi čak u Veliki Varadin isprave s plemićkim i banskim privilegijama i tamo dobiva njihovu potvrdu.⁵⁵⁹ Ovome se može dodati mišljenje Mirjane Matijević Sokol da je starješina Četrtkovca tražio od Varadinskog kaptola potvrdu privilegija čemu je mogao biti uzrok osporavanje roka od dvadeset godina bez podavanja koje su došljaci uživali.⁵⁶⁰ Sve ovo moglo bi značiti i da je poziv Fabijana Bičkelea bio djelotvoran i da je Četrtkovec dobio nove žitelje.

Izvorni zapisi naslova i djelovanja navode Fabijana Bičkelea početkom 1398. godine kao vlasnika utvrđenog grada Zelingrada. Istina, u njegovu naslovu označeno je samo *de Zelna* i on uvijek koristi tu istu plemićku naslovnu oznaku bez posebnog navoda na što se ona odnosi.⁵⁶¹ Korištenje oznake *de Zelyna*, a ne i *Zelnawar*, moglo bi potaknuti i pitanje odnosi li se oznaka *de Zelyna* zaista na *castrum*, tj. srednjovjekovni utvrđeni grad. Ovu nejasnoću u naslovnoj oznaci Fabijana Bičkelea u potpunosti rješava izvješće Zagrebačkog kaptola o međašenju posjeda i uvođenju u posjed župnika crkve sv. Ivana Krstitelja iz Zeline. U opisu međa datiranom 3. ožujka 1404. godine navode i granice kastruma (*metas castris Zelina*) kao prvog susjeda, ali i posjede i vinograde ljudi ili građana Četrtkovca.⁵⁶² Ovime je izvorni zapis

⁵⁵⁸ Smičiklas 1990, 318–319, br. 213, od 3. ožujka 1398. u Zagrebu, u ispravi od 19. listopada 1408. godine, izdane u Velikom Varadinu, original na pergameni u Arhivu HAZU u Zagrebu, D-V-31. *Nos capitulum ecclesie Zagrebiensis memorie commnendantes tenore presencium significamus quibus expedit vniuersis, qoud nobilis vir magister Fabianus dictus Bychkele de Zelna coram nobis personaliter comparendo dixit et ministerio viue uocis confessus est se dedisse omnibus libere condicionis homnibus qui ad suas possessiones iuxta fluuium Zelna de superiori parte Chetertekhl exeuntes venire voluerint et in locis desertis descenderint viginti annorum libertatem et fide sua permisisset, quod nullam collectum infra ipsos viginti annos a die aduentus ipsorum super ipsos reciperet. Elapsis vero ipsis viginti annis, ipsos in eadem libertate conserui abit, in qua dicta libera sua Chetertekhel et populi in eadem commorantes conseruatur. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentibus nostrum sigilum duximus appendendum. Datum in dominica reminiscere, anno domini millesimo trecentesimo nonagesimo octauo.*

⁵⁵⁹ HR-AHAZU, D-V-31. 23. Od listopada 1408. u Velikom Varadinu.

⁵⁶⁰ Matijević Sokol 2014, 189.

⁵⁶¹ Smičiklas 1990, 318–319, br. 213.

⁵⁶² Lukinović 1992, 227, br. 183.

u potpunosti odredio da se ime Zelina odnosi na kastrum i da je 3. ožujka 1398. godine Fabijan Bičkele, sin Nikole, sudac kraljevskog dvora i barun kraljevstva, bio vlasnik srednjovjekovnog utvrđenog grada Zeline.

Oznaka ovoga utvrđenog srednjovjekovnog grada imenom Zelina zadržava se sve do sredine XV. stoljeća. Od toga vremena grad se označava kao *Zelnawar* i ta oznaka se uglavnom koristi do kraja njegova spominjanja, a prijevod Zelingrad zadržava se do današnjih dana. Ovaj svoj naslov Fabijan Bičkele koristi i 3. svibnja 1399. godine.⁵⁶³ Magister Fabijan, prvi posjednik Zelingrada iz obitelji Bičkele, nastavlja svoje djelovanje i poslije 1397. godine. Tako kada kralj Žigmund nalaže Zagrebačkom kaptolu da uvede Hermana Celjskog u posjed Zagorja, određuje i svoje zastupnike. U kraljevskoj ispravi od 29. siječnja 1399. godine, izdanoj u Budimu, među kraljevim ljudima navodi se i Fabijan Bičkele (*Fabianus Bychkele de Zelyn*).⁵⁶⁴ Fabijan Bičkele, koji je ovdje u svojstvu kraljeva zastupnika potpuno određen kao vlasnik Zelingrada, djeluje zajedno kao i 1397. godine s Lovrom Totom Susedgradskim i Mičinom Jastrebarskim.⁵⁶⁵ Ovi očito provjereni Žigmundovi ljudi provode njegove, kraljeve, poslove od posebnog značaja, i to ne samo u Zagrebačkoj županiji. U izvješću kralju poslije uvođenja Hermana Celjskog u posjed Zagorja. Zagrebački kaptol u obraćanju kralju Žigmundu 9. ožujka 1399. godine od četvorice kraljevih ljudi navodi jedino Fabijana Bičkelea, kojega zapisom označa, (*Fabiano de Zelina, homine vestre serenitatis*).⁵⁶⁶

Prisutnost Fabijana Bičkelea u postupku uvođenja Hermana Celjskog u posjed Zagorja potiče i utvrđuje još jedno vrlo zanimljivo povijesno određenje. U opisu sadržaja Zagorske županije, koja dolazi u posjed Celjskih, određeni su svi njezini utvrđeni gradovi. Izvornim zapisom u sustavu utvrđenih gradova Zagorske županije krajem XIV. stoljeća nalaze se kastrumi: Krapina, Lobor, Oštrec, Belec, Trakošćan, Lepoglava, Kostel i Cesargrad.⁵⁶⁷ Vezano samo uz vrijeme i djelovanje Fabijan Bičkelea, ovome popisu može se pridružiti spoznaja da se u Zagrebačkoj županiji nalaze uz ostale i kastrumi: Zelingrad, Susedgrad, Lipovac i Okić. (KARTA 4.) Autor Hrvoje Strukić. Karta 1:100 000.

⁵⁶³ Lukinović 1992, 227, br. 183. U ispravi od 1408.g. izdane u Velikom Varadinu; Smičiklas, 1990, 318-319, br. 213.

⁵⁶⁴ Smičiklas 1990, 420-421, br. 294.

⁵⁶⁵ Smičiklas 1990, 420-421, br. 294. *Laurencius vel Nicolaus dicti Tot de Zomzedvar aut Fabianus Bychkele de Zelyn siue Mychin de Iaztreberzka*, njima se u ovome postupku pridružuje i *Georgius Puchek de Cruce*.

⁵⁶⁶ Smičiklas 1990, 428-429, br. 296. Potpuni ispis koji se navodi je: ... *Fabiano de Zelina, homine vestre serenitatis in eisdem litteris vestris scacialiter conscriptio*

⁵⁶⁷ Smičiklas 1990, doc. 294. str. 420-421, br. 294; Smičiklas 1990, 428-429, br. 296. U svojoj ispravi kralj Žigmund navodi: ... *et castra nostra ... in eodem comitatu Zagorie existencia, videlicet Corpona, Labar, Oztrouch, Beelch, Trakkenstayn, Lepoglawa, Coztal, Chazar vocata*; Klaić N 1982, 27. Navodi tekst kraljeve darovnice kojom je Herman II Celjski dobio nabrojane utvrde.

**UTVRĐENI GRADOVI
PREMA ISPRAVI OD 9. OŽUJKA 1399. GODINE**

**ISPRAVA OD
9. OŽUJKA 1399. GODINE**

1. ZELINGRAD
2. MEDVEDGRAD
3. SUSEDGRAD
4. SAMOBOR
5. LIPOVAC
6. OKIĆ
7. KRAPINA
8. LOBOR
9. OŠTREC
10. BELEC
11. LEPOGLAVA
13. KOSTEL
14. CESARGRAD

● UTVRĐENI GRADOVI
ZAGREBAČKE ŽUPANIJE

■ UTVRĐENI GRADOVI
ZAGORJA

Fabijan Bičkele koji je krajem XIV. stoljeća, svoju obitelj kao i srednjovjekovni utvrđeni grad Zelingrad, uveo u srednjovjekovnu hrvatsku povijest, prema do sada prema poznatim izvorima, bio je posljednji put naveden 9. ožujka 1399. godine u Zagrebu.⁵⁶⁸ Ostale spoznaje o životu Fabijana Bičkelea nisu poznate sve do 1418. godine kada su Stjepan, sin Fabijana Bičkelea, i njegova žena Margareta dobili pravo da smiju posjedovati prijenosni oltar, slaviti misu prije zore i prisustvovati misi u mjestima koja su bila označena interdiktom kao i puni oprost grijeha četiri puta te jednom pred smrt. Ovaj podatak crkvenih povlastica Stjepana i Margarete zanimljiv je jer su iste povlastice istovremeno dobili i Stjepanov otac Fabijan Bičkele i njegova žena Klara, kći Emerikova.⁵⁶⁹ Ovom spoznajom je posljednji poznati spomen Fabijana Bičkelea postavljen u 1418. godinu, a osim toga je i njegova supruga Klara navedena kao Emerikova kći. Ako se vratimo na podatak isprave od 15. ožujka 1395. koju izdaje Emerik parvus, (*magister Emericus parvus de Zelna, aule regie maiestatis miles, ... cives Grechensis*),⁵⁷⁰ pojašnjava se kako je Fabijan Bičkele došao u Zagreb i postao vlasnik Zelingrada, jer je kao suprug Emerikove kćerke Klare bio dio obitelji.

Što se tiče Zelingrada kao utvrde i srednjovjekovnog mjesta života, ostaje i dalje upit njegova značaja s obzirom na to da ga je u vlasništvo, očito kao osobni kraljevski dar, dobio visoki državni službenik kralja Žigmunda kao naknadu za rad u Kraljevstvu Slavonije.

Fabijana Bičkelea nasljeđuju kao vlasnici Zelingrada njegovi sinovi Ivan, Ladislav i Stjepan. Sve što se moglo zaključiti o Fabijanu Bičkeleu i njegovu utjecaju na kraljevskom dvoru i njegovo osobno poznanstvo i suradnja sa Žigmundom nastavlja se i potvrđuje i statusom i djelovanjem Fabijanovih sinova. Jedan od Fabijanovih sinova, Ivan, vjerojatno najstariji, bio je osobni Žigmundov kapelan. Ivan Bičkele ujedno se i prvi spominje u izvorima, i to kao klerik Zagrebačke biskupije, (*nos dilectus filius Iohannes Fabiani, clericus Zagrabienensis diocesis ... filii nostri Sigismundi, Romanorum et Ungarie regis illustris, pro ipso Iohanne, dilecto capellano suo ...*).⁵⁷¹ Ovo može značiti da je Ivan bio prisutan uz svojega oca u Zagrebu. S ovakvim položajem u tadašnjem društvu Ivan Bičkele već prije crkvenog sabora u Pisi 1410. godine dobiva od zagrebačkog biskupa Eberharda prepozituru Čazmanskog kaptola Bijenik.⁵⁷²

⁵⁶⁸ Smičiklas 1990, 428, br. 300.

⁵⁶⁹ Miljan 2015, 116, 117. pozivajući se na Pál Lukcsics, *XV. századi pápák oklevelei. Diplomata pontificum saec. XV.*, sv. 1-2, Budapest, 1931.-1938. i to sv. 1. dok. 29. i 30. str 52.

⁵⁷⁰ Tkalčić 1889, 352-353, br. 373,

⁵⁷¹ Lukinović 1992, 466, br. 347, 14. siječnja 1415. u Konstanci, kada Ivan XXIII. Naređuje nolanskom biskupu, opatu svete Margarete u Bijeloj i zagrebačkom prepoštu da Ivana Fabijanovog, klerika zagrebačke biskupije i kapelana kralja Žigmunda, uvede u posjed prepoziture Bijenik ...

⁵⁷² Lukinović 1995, 169.

Potvrdu ovog statusa Fabijanova sina Ivana nalazimo u pismenom zahtjevu pape Ivana XXIII. (1410.-1415.) datiranog 14. siječnjem 1415. godine.⁵⁷³ Poslije spomenutog zahtjeva 1414. godine Ivan je vjerojatno i preuzeo župu u Bijeniku, današnjem Pobijeniku, koja je bila dio Zbornog kaptola u Čazmi.⁵⁷⁴

Ivan Bičkele nastavlja svoje djelovanje kao župnik Bijenika, jednog od većih posjeda Čazmanskog kaptola. Iako je Ivan djelovao kao župnik Bijenika, crkve Sv. Duha u Čazmi, spominje se 1416. godine i kao vlasnik Zelingrada.⁵⁷⁵

U to vrijeme srednjovjekovni utvrđeni grad Zelina očito je bio za pojmove tadašnjih stanovnika dobro utvrđen. Tako je jedan od susjeda obitelji Bičkele u Zagrebačkoj županiji Ladislav, sin Nikole od Ladomera, sklonio i pohranio svoje isprave i plemićke povelje o vlasničkom pravu i svojim posjedima u utvrđeni grad Zelinu, (*in castrum Zelnam*).⁵⁷⁶

Kastrum Zelina je u vlasništvu Ivana i njegove braće, sinova Fabijana Bičkelea od Zeline, kada je krajem 1415. ili početkom 1416. godine stradao od požara. Kako je došlo do požara, nije poznato, ali s obzirom na posljedice izgleda da je Zelingrad tada prilično stradao.

U požaru su izgorjele i sve isprave Ladislava, sina Nikole od Ladomera, koje je on kako navodi: „zbog zaštite i čuvanja donio u kastrum zvani Zelina, nakon što su veoma okrutni Turci, svladali i pobijedili vojsku kralja Žigmunda, u bosanskom kraljevstvu“. Tako je Ladomerski ostao bez spisa i isprava koje su se odnosile na njihova posjedovna prava, razmeđivanja i podizanja međa (*reambulationis et metarum erectionis*), kao i na ostale njihove stvari i dobra. U ispravama koje su nestale u požaru Zelingrada bili su navedeni posjedi Ladomerskih (Staro Selo ili Ladomer, Laktec, Glavnica, Belovar, Nespeš, Harast, Paukovec i Bukovec). Da je požar izbio slučajno i da su u požaru izgorjeli spisi, stvari i dobra navedenog Ladislava i njegovih sinova, potvrdili su kralju Žigmundu plemićki suci Zagrebačke županije i Zagrebački kaptol 18. veljače 1416. godine.⁵⁷⁷

Obitelj Bičkele zadržala je značajan položaj u Zagrebačkoj županiji i Fabijanovi sinovi ostaju uz kralja Žigmunda do kraja njegove vladavine.

Osim Ivana koji je djelovao kao svećenik i Žigmundov kapelan, i drugi sin Fabijana Bičkelea Ladislav jedan je od plemića Zagrebačke županije i slavonskog plemstva.

⁵⁷³ Lukinović 1992, 466-467, br. 347.

⁵⁷⁴ Butorac 1996, 25.

⁵⁷⁵ HR-AHAZU, D - VIII -52.

⁵⁷⁶ Stipišić, Šamšalović *Isprave arhiva Jug. akademije*, Regesta, Sv. 1 - 5, Historijski institut Jazu, Zagreb, 1959. - 1964. HR-AHAZU, D - VIII - 52, D - VIII - 53, 350. Iako se u ovoj ispravi od 10. veljače 1416. godine Ladislav, sin Nikole naziva *de Radomerch* sigurno se radi o posjedu Ladomer koji se nalazio uz rijeku Zelinu i u neposrednoj bilizini posjeda obitelji Bičkele.

⁵⁷⁷ Miljan 2015, 65, 176.

Tridesete godine XV. stoljeća i u vladavini kralja Žigmunda označene su mnogim problemima koji se javljaju u zemljama kojima je bio vladar. Stalno prisutna opasnost od osmanskih upada i vojnih prijetnji prisiljava ga da značajan dio svoje vladavine provodi vojnim operacijama. Od dvadesetih godina prisutna je i značajna vojna opasnost pokreta čeških husita. Svi ovi događaji, uz istovremene političke odnose prije svega prema katoličkom crkvenom poglavaru, navode ga na potporu organizacije općeg crkvenog sabora u Baselu. Da bi osnažio svoje vladarsko djelovanje a i formalno-pravno potvrdio status cara, krenuo je Žigmund 1431. godine u Italiju. Njegovu vojnu pratnju činilo je 500 – 600 konjanika i 800 pješaka. U ovoj vojnoj pratnji kralja Žigmunda nalazili su se hrvatski knez Stjepan Frankopan zatim hrvatsko-dalmatinski banovac Domša Vladihović i kovinski župan i beogradski kapetan Matko Talovac.⁵⁷⁸

Fabijanov sin Ladislav Bičkele pridružuje se Žigmundu kada ovaj kreće u studenom 1431. godine u Italiju s namjerom da se okruni za cara u Rimu. Nakon mnogobrojnih neprilika Žigmund je ušao u Rim 31. svibnja 1433. godine. Toga istog dana, na blagdan Duhova, papa Eugen IV. okrunio je Žigmunda carskom krunom u crkvi sv. Petra. Poslije krunidbe Žigmund i njegova pratnja ostali su u Rimu još sljedeća tri mjeseca, sve do 12. kolovoza 1433. godine.⁵⁷⁹

Hrvatski velikaši, plemići i vojnici iz Žigmundove pratnje iskoristili su svoj boravak u Rimu za traženje i dobivanje raznih vjerskih povlastica. Papa Eugen IV. i njegova kancelarija izdali su desetak isprava. Najveći broj ovih isprava označen je datumom 13. srpnja 1433. godine, dok je posljednja datirana 23. rujna 1433. godine. U gotovo svim zamolbama i dobivenim povlasticama spominje se oprost grijeha. Sve ove vjerske povlastice mogu se prema sadržaju podijeliti u tri skupine. Prvu skupinu povlastica čini oprost grijeha svima koji posjete župnu crkvu u vrijeme blagdana. Druga i treća skupina odnose se na oprost grijeha moliteljima i članovima njihovih obitelji kao i zamolbe za kupnju relikvija ili moći svetaca.⁵⁸⁰ Svim ovim sadržajima i odnosom njihova traženja iskazan je odnos tadašnjega društva prema duhovnom i vjerskom životu.

Ipak, jedna od svih ovih povlastica nešto je drugačija. Ladislav Bičkele, Fabijanov sin, kao jedan od plemića i vitezova Žigmundove pratnje također je napisao molbu. Papa Eugen IV. u Rimu 28. srpnja 1433. godine, izdaje ispravu Ladisavu Bičkeleu, (*nobili viro Ladislav Fabiani de Bitzkele*). Kako bi sve bilo još jasnije, Ladislav Bičkele je označen i kao jedan od Žigmundovih ratnih vojnika, *militi*, ali i kao gospodar Zeline, (*domino terre de Zelna*). Uz sve

⁵⁷⁸ Klaić V 1975, 3, 146.

⁵⁷⁹ Klaić V 1975, 3, 146.

⁵⁸⁰ Ladić 1996, 261-269.

osobne oznake, isprava papinske kancelarije potvrđuje povlasticu koja je sadržajno posve drugačija od ostalih. Fabijan Bičkele, plemić i vitez, vojnik koji je i gospodar Zeline, označen kao *miles*, dobio je od pape Eugena IV. dopuštenje i povlasticu da sa svojom ženom Elizabetom pribiva misi prije svanuća.⁵⁸¹ Što je značenje i koji je razlog ovoga traženja, ostaje bez točnog odgovora. Koji su razlozi naveli Ladislava Bičkelea na traženje dopuštenja pribivanja misi u vrijeme noći kada se ona nije smijela vršiti. Velika je mogućnost da je u svojoj molbi papinskoj kancelariji kao razlog označio ratna zbivanja. To je značilo da je tridesetih godina XV. stoljeća u okolici Zelingrada i prostorima Zagrebačke županije bilo prisutno stalno ratno okružje i da Ladislav Bičkele kao vitez i vojnik ne može čekati dnevne mise kako bi obavio svoju vjersku dužnost. To označava i njegovu vjersku svijest potrebe pribivanja misi.

Sadržaj isprave s povlasticom navodi da je Ladislav Bičkele gospodar zemlje Zeline, (*domino terre de Zelna*) znači i samog utvrđenog grada. Dobivanje povlastice pribivanja misi prije svanuća znači i da je nekakva kapelica ili crkva bila ili unutar zidina Zelingrada ili u neposrednoj blizini grada.⁵⁸² Osim ove postoji još jedna mogućnost navedena u radu Suzane Miljan o plemstvu Zagrebačke županije u vrijeme kralja Žigmunda. Iako nije bio jedini takav primjer, 1418. godine dano je Stjepanu, sinu Fabijana Bičkelea, i njegovoj ženi Margareti pravo da smiju posjedovati prijenosni oltar, slaviti misu prije zore te prisustvovati misi u mjestima koja su bila označena interdiktom. Kao što je već navedeno uz sve ove crkvene povlastice dobivali su puni oprost grijeha četiri puta te jednom pred smrt. Istovremeno su iste dozvole dobili i Stjepanov otac Fabijan Bičkele i njegova žena Klara, kći Emerikova.⁵⁸³ Slijedom takvog razmišljanja može se naznačiti i da je u Zelingradu morao biti stalno ili veoma često prisutan svećenik, iako za to nema pismenih potvrda. Iz svih ovih primjera posebno je vidljiva predanost obitelji Bičkele prema vjeri.

Poslije boravka u Rimu Žigmund je već 12. kolovoza 1433. godine krenuo u Njemačku tako da je već 11. rujna stigao u Basel, gdje ostaje do svibnja sljedeće 1434. godine.⁵⁸⁴ U vrijeme Žigmundova boravka u Italiji i Rimu ponovo su počeli sukobi između Zagrebačkog kaptola i slobodne općine Gradec. Spor, čiji su uzrok bile neke međe i posjedi, počeo je poslije smrti zagrebačkog biskupa Ivana Albena 14. ožujka 1433. godine. Do jeseni te godine spor i sukobi

⁵⁸¹ Lukinović 1994, 374-375, br. 390, 28. srpnja 1433. Rim, *Eugenius etc. dilecto filio nobili viro Ladislav Fabiani de Bitzkele, militi domino terre de Zelna et dilecte in Christo filie nobili mulieri Elizabeth, domicelle eius uxori.*; Miljan, 2015, 116.

⁵⁸² Ovaj podatak je u toliko zanimljiviji jer dosadašnja istraživanja i saznanja nisu našla i materijalne dokaze potojanja sakralnog objekta ni u Zelingradu ni u najbližuj njegovoj okolici.

⁵⁸³ Miljan 2015, 116,117. pozivajući se na Pál Lukcsics, *XV. századi pápák oklevelei. Diplomata pontificum saec. XV.*, sv. 1-2, Budapest, 1931.-1938. i to sv. 1. dok. 29. i 30., 52.

⁵⁸⁴ Klaić V 1975, 3, 147.

u Zagrebu poprimili su ozbiljne razmjere i kralj Žigmund je bio prisiljen ozbiljno djelovati. Kako su se kralj i njegova pratnja u to vrijeme nalazili već u Baselu, tu je Žigmund imenovao jednoga od svojih najbližih suradnika Matka Talovca upraviteljem Zagrebačke biskupije i slobodne općine Gradec.⁵⁸⁵ Matko Talovac, novi upravitelj Zagrebačke biskupije i općine Gradec, kreće iz Basela i vraća se u Zagreb. Moguće je da se s njim u to vrijeme u Zagreb vratio i Ladislav Bičkele.

Stjepan Bičkele (*Stephanus Bychkele de Zelnawar*), vjerojatno najmlađi Fabijanov sin, prvi put se javlja kao vlasnik Zelingrada još 1416. godine, Sljedeći podatak je iz 1418. godine kada zajedno sa ženom Margaretom i roditeljima dobiva crkvene povlastice.⁵⁸⁶

Sredinom trećega desetljeća XV. stoljeća Stjepan Bičkele Fabijanov sin djeluje u upravi Zagrebačke županije. Kada je ban hrvatskih kraljevina Matko Talovac u svojstvu upravitelja preuzeo upravu Zagrebačke biskupije i Gradeca, jedan od njegovih najbližih suradnika je i Stjepan Bičkele. Jedan od prvih sporova koje rješava Matko Talovac odnosi se na prijeporne oranice, sjenokoše i livade koje Kaptol i Gradec nisu mogli vlasnički razgraničiti. U određivanju spornih posjeda početkom srpnja 1434. godine sudjeluje s plemićima Zagrebačke županije i Stjepan Bičkele (*egregios et nobiles viros Stephanum Bychkele de Zelnawar*).⁵⁸⁷

Spor između Kaptola i Gradeca nastavlja se i sljedećih godina. Matko Talovac od 18. kolovoza 1435. *tocius regni Sclauonie banus*, a početkom srpnja 1436. ban kraljevina Slavonije, Dalmacije i Hrvatske⁵⁸⁸ i dalje ga pokušava riješiti. Tijekom trajanja spora jedan od njegovih najbližih suradnika u Zagrebu je Stjepan Bičkele. Ban Matko Talovac upućuje 7. kolovoza 1436. godine poruku kojom zabranjuje Stjepanu Bičkeleu, (*dilectis nobis egregio Stephano Byczkele de Zelnawar*) županu, podžupanima i plemićkim sucima donositi bilo kakvu presudu u sporu dok se on ne vrati u Zagreb.⁵⁸⁹ Stjepan Bičkele se navodi i u izvješću bana Matka Talovca kralju Žigmundu početkom studenog te iste 1436. godine.⁵⁹⁰

Plemstvo Kraljevine Slavonije i prve polovice XV. stoljeća uglavnom koristi svoje plemićke naslove. Iz ovih naslova se ne vidi i njihovo vojno djelovanje koje je inače sastavni

⁵⁸⁵ Klaić V 1975, 3, 156.

⁵⁸⁶ Miljan 2015, 116.

⁵⁸⁷ Lukinović 1994, 427-429, br. 421, od 5. srpnja 1434. u Zagrebu. Matko Talovac po provedenoj istrazi naređuje da sporno zemljište između Zagrebačkog kaptola i Gradeca ostane neobrađeno do konačke presude. Ista isprava je u Tkalčić 1894, 89-92, br. 71, s datumom 6. srpnja 1434. Klaić V, *Pririlozi ...*, str. 14. s ovom godinom i *nobilis (egregius) vir Stephanus Byczkele de Zelnawar*, kao prvim iz obitelji Bičkele započinje povijest Zelingrada u XV stoljeću.

⁵⁸⁸ Klaić V 1975, 3, 155, 160.

⁵⁸⁹ Lukinović 1992, 451-452, br. 443, 7. kolovoza 1436. *Sub castro Zir*. Ista isprava je u Tkalčić 1894, 122., br. 96.

⁵⁹⁰ Lukinović 1992, 460-462, br. 453, od 2. studenoga 1436. u Zagrebu, *Stephanum Bichkele de Zelnawar*. Isto u MHCZ, 2, 129-132, br. 104.

dio plemićkog društvenog statusa. Vojna oprema kao pratnja privilegije su koje si mogu priuštiti samo plemići. Prinos ovome dao je Ladislav Bičkele tijekom svojega boravka u Rimu 1433. godine gdje je označen kao *milites*, vitez svojega vremena.⁵⁹¹ Kako je Ladislav Bičkele tada bio u kraljevskoj pratnji i djelomično na vojnome pohodu, to je i razumljivo. Kada se, prateći samo vlasnike Zelingrada, 16. prosinca 1435. godine sačuvala viteško-vojna oznaka i za Stjepana Bičkelea, (*militem dominum Stephanum Byczkele de Zelnawar*).⁵⁹²

Stjepan Bičkele nastavlja svoje djelovanje u Zagrebu i sljedećih godina očito kao jedan od najbližih suradnika bana Matka Talovca. Kada 1437. godine Friderik i Urlik Celjski postavljaju Vilhelma Stamma za kaštelana Medvedgrada, počinje niz sukoba s građanima Gradeca.⁵⁹³ Provedbu istrage o nasilju kapetana celjskih grofova i kaštelana Medvedgrada kao i njegovim sukobima s građanima tijekom 1437. godine ban povjerava sucima Zagrebačke županije. Kada novi kralj Albert V. iz obitelji Habsburg (1437.-1439.), (*Nos Albertus dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc.*), početkom ožujka 1438. godine izdaje ispravu i pravorijek o navedenome sporu, navodi i sudionike i opis istrage gdje navodi Stjepana Bičkelea (*Stephano Biczkele de Zelnawar*) kao i *hominibus nostris per nos ad hec specialiter deputatis* kao i *judicio et examini*).⁵⁹⁴ Kako bi uloga Stjepana Bičkelea i ostalih sudaca i istražitelja bila bolje objašnjena, u istoj kraljevskoj ispravi svi se navode kao posebno imenovani banovi ljudi, (*homines per ipsos banos nostros ad id specialiter daputati*).⁵⁹⁵ Stjepan Bičkele, (*Stephanus Bychkele*), kao jedan od sudaca Zagrebačke županije (*iudices nobilium dicti comitatus*), krajem travnja 1438. godine nalazi se u Čazmi gdje je proveden završni sudbeni postupak spora Celjskih i građana Gradeca.⁵⁹⁶

Ivan Bičkele kao župnik crkve Sv. Duha Zbornog kaptola u Čazmi djeluje do najkasnije početka 1437. godine. U ožujku te godine čazmanski prepošt Juraj od Gepewa upućuje pismenu molbu tadašnjem papi Eugenu IV. (1431.-1447.) u kojoj se navodi da je prepozitura Bijenik crkve Sv. Duha u Čazmi ostala bez svog glavara jer je dotadašnji Ivan Bičkele umro.⁵⁹⁷

⁵⁹¹ Habdelić 1989, *miles, tis - vitez*.

⁵⁹² MHCZ, 6 1994; Tkalčić 1900, 244-246.

⁵⁹³ Klaić N 1982, 142-147.

⁵⁹⁴ Tkalčić 1874, 145-152, br. 116. 4. ožujka 1438. u Budimu.

⁵⁹⁵ Tkalčić 1874, 151, br. 116. 4. ožujka 1438. u Budimu.

⁵⁹⁶ Tkalčić 1874, 153-156, br. 118., od 26. travnja 1438.; Klaić N 1982, 144.

⁵⁹⁷ Lukinović 1994, 486-487, br. 486, od 18. ožujka 1437. Bologna, U ispravi se spominje potreba popunjavanja prepoziture crkve Sv. Duha u Čazmi smrću Ivana Bičkelea.

Pozitivan odgovor i dozvola pape Eugena IV. upućena je na ovu molbu već u listopadu te iste 1437. godine.⁵⁹⁸

U ožujku 1439. godine održan je Sabor hrvatskog plemstva koji vode Matko i Petar Talovac, banovi Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i cijele Slavonije. Na ovome Saboru plemstva rješavana su pitanja veoma nesređene situacije u Slavoniji. Tada je u Križevcima posebno naznačeno da se trebaju dokrajčiti otimačine, razbojstva i međusobna nasilja plemstva.⁵⁹⁹ Među prisutnim plemićima Slavonije, osobito iz Zagrebačke i Križevačke županije, nalaze se i članovi obitelji Bičkele od Zelingrada, braća Ladislav i Stjepan te Stjepanov sin Ivan, (*Stephanus, Johannes et Ladislaus Byczkele de Zelna*).⁶⁰⁰

Od vremena Fabijana Bičkelea i početka Žigmundova djelovanja u Kraljevstvu Slavonije obitelj Bičkele ostaje sve do Žigmundove smrti 9. prosinca 1437. godine među njegovim najbližim suradnicima. Iako je njihovo djelovanje pretežno usmjereno na prostor Zagrebačke županije, veoma često su se nalazili i u njegovu najbližem okružju. Jedan od posrednih dokaza odnosa Žigmunda i članova obitelji Bičkele vidljiv je u sadržaju grbova ove obitelji. Slikovni dokazi plemstva poznati su s isprava obitelji Bičkele ili onih koji se na njih odnose.

Poznata su i objavljena dva grba obitelji Bičkele. (PRILOG 4.) Jedan je s prikazom stiliziranog ljiljana, bez pobližih oznaka boja. Ovaj grb se nalazi na pečatu isprave Stjepana i Ladislava Bičkelea datirane 1439. godine.⁶⁰¹ Prikaz ljiljana na pečatu potpuno određuje i plemićki grb obitelji Bičkele. Prikaz ljiljana, posebice što je to jedini znak na grbu, upućuje na vezu s istim anžuvinskim prikazima ovoga heraldičkog znaka. Iako prikaz anžuvinskog ljiljana u ispravi iz 1439. godine ne može pobliže odrediti vrijeme njegova dobivanja, može uputiti na vezu obitelji Bičkele s francuskom obitelji Anjou. Prema godini 1439. kada je ovaj znak upotrebljen, kao i prema obliku štita, može se zaključiti vrijeme njegova korištenja početkom XV. stoljeća. Vjerodostojnost potvrđuje i 1439. godina kada se pečatom koriste Fabijanovi sinovi Stjepan i Ladislav Bičkele, ali ne i Ivan koji je od početka 1437. godine pokojni.

Drugi prikaz grba je s crvenom podlogom u tri gornje četvrtine štita, dok je donja četvrtina zelena. Na središnjem dijelu štita prikaz je dvostrukog križa s čije se obje strane

⁵⁹⁸ Lukinović 1994, 508–510, br. 508, 11. listopada 1437, Bologna, Papa Eugen IV. zapovijeda zagrebačkom kantoru da Mateja Gepewa požeškog kanonika uvede u posjed čazmanske prepoziture ispražnjene smrću Ivana Bičkelea *qua quondam Iohannes Bickehely*.

⁵⁹⁹ Klaić V 1975, 3, 195.

⁶⁰⁰ Kukuljević 1862, II, 17–20; Klaić V 1911, 14

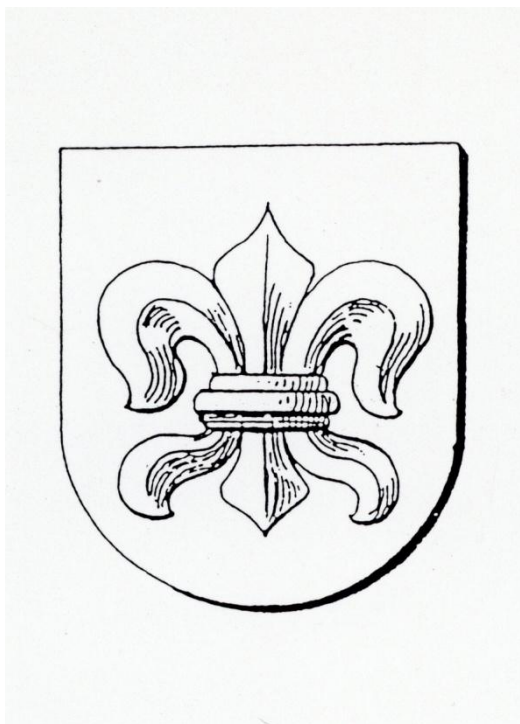
⁶⁰¹ Bojničić 1900, 16, T.12. U objašnjenju se navodi da obitelj Bičkele od Zeline već početkom XV. stoljeća dolazi u Križevačku županiju, jer nije bila poznata njihova ranija povijest.

nalaze identično prikazana i postavljena iznad zelene boje dva kotača na koja se oštricom prema dolje i u lagano kosom položaju naslanjaju dva mača.⁶⁰² Ovaj grbovni prikaz je heraldički potpuniji. Iako nije datiran, njime se može postaviti povezanost obitelji Bičkele i kralja Žigmunda. Na ovaj zaključak upućuje središnji dvostruki križ inače poznat kao papinski. Ipak, prema prikazima grbova i pečata kralja Žigmunda ovaj u središtu grba postavljeni znak omogućuje zaključak da je obitelj Bičkele dobila ovaj grb od kralja Žigmunda.⁶⁰³ U ovom razmišljanju ne bi se smjelo zaboraviti da je Ladislav Bičkele pratio Žigmunda prigodom njegove carske krunidbe u Rimu 1433. godine. Kao još jedan mogući prinos traženju rješenja problema podrijetla obitelji Bičkele jest prikaz vjerojatno dva okrugla štita, svaki s jedne strane središnjeg križa. Ovi štitovi, koji na prvi pogled izgledaju kao kotači s osam prečki i s obzirom na moguće vrijeme dodjeljivanja grba od strane i u vrijeme vladavine Žigmunda, mogli bi se označiti i približiti prikazima kotača koji se koriste u grbovima Clevea, Prusije i Mainza⁶⁰⁴. Ipak, kako se iznad svakog od ovih štitova nalazi po jedan mač, prikazan s vrhom oštrice prema dolje, to bi moglo značiti obrambenu simboliku prikaza, pojačanu prikazom štitova.

⁶⁰² Bojničić 1900, 16, T.12.

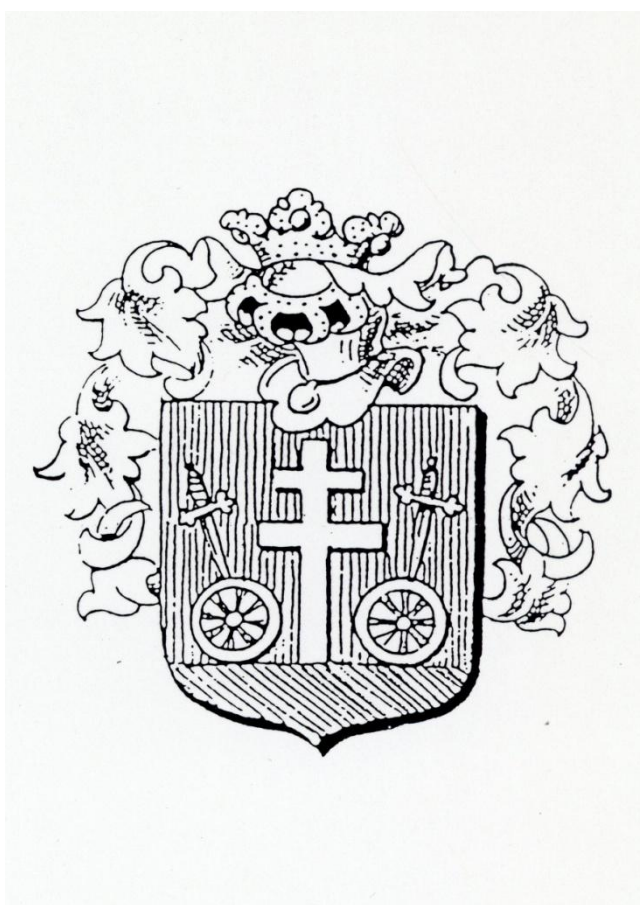
⁶⁰³ Klaić V 1975, 2, 268, 279, 355, 362; Klaić V 1975, 3, 170; Lexikon 358 - 359.

⁶⁰⁴ Heraldry 1997, 63, 76 - 77.; Kekez 2010, 134 - 136.

Grb obitelji Bičkele iz 1439. godine

Grb obitelji Bičkele

Članovi obitelji Bičkele prisutni su u društvenome životu Kraljevstva Slavonije, a posebice Zagrebačke županije. U vrijeme dok je ban Slavonije bio Matko Talovac (1436.-1444.), podban i zagrebački župan bio je i Ladislav Bičkele, od 14. studenog 1440. do 2. lipnja 1441. godine.⁶⁰⁵ Djelovanje Ladislava Bičkelea kao suca ostalo je sačuvano u sadržajima nekoliko isprava. Tako već 13. prosinca 1440. godinena tužbu Tome krojača, sina Luke iz Berislavca, i Jurja, sina Matije iz Žitomira, sudbeni isljednik Ivan, sin Antuna iz Črečana, izvještava da je Ivan, sin Antuna iz Črečana, porušivši ograde sa svojim svinjama, uništio ljetinu i prirod Tome krojača iz Berislavca, a, tada je Toma ubio nekoliko njegovih svinja te je pred sudskim isljednikom morao položiti prisegu da ih nije ubio iz zlobe i bez povoda, već zbog toga što su mu nanijele štetu. Ova sačuvana isprava sačinjena je u kancelariji velikih sudaca Akacija Čupora i Ladislava Bičkelea u Zagrebu, (*Akacius Chworpor de Monozlow, vicebanus et Ladislaus Bychkele de Zelnawar comites Zagrebienses ac iudices nobilium eiusdem Comitatus*).⁶⁰⁶ Kancelariji istih plemićkih sudaca Zagrebačke županije izdaje ispravu 13. lipnja 1441. godine u kojoj je ostalo zapisano da su Nikola Pravdić i njegov sin Juraj iz Drenove dali u zakup Luki pisaru, sinu Pavlovu, i gospođi Heleni, njegovoj supruzi, kao i Demetriju, sinu Stjepanovu iz Otrčkovca, svoje selište Kadičević, koje se nalazi između Gallova Selišta i Otrčkovca, za sedam zlatnih forinti. A ako Luka, Helena i Demetrije ne bi mogli u miru uživati to selište, tada će im se dati drugi posjed iste vrijednosti zvan Omamno.⁶⁰⁷ U sudbenim presudama koje donose zagrebački plemićki suci, (*iudices nobilium Comitatus Zagrabiensis*), 26. lipnja 1441. godine ponovo je prisutan Ladislav Bičkele. Predstavljen je u punome naslovu, i to kao zagrebački župan (*egregius Ladislaus Bikchele de Zelnawar, comes Zagrabiensis*). Uz Ladislava kao župana Zagrebačke županije djeluju kao podžupani Juraj iz Drenove i Sebastijan iz Globočeca, što je prilično zanimljivo jer su sva trojica s prostora nekadašnjeg *comitata* Moravče, a ujedno se navode kao Ladislavovi ljudi.⁶⁰⁸ Ako se ovome doda i da je i isprava izdana u Moravču (*in Marowcha*) na blagdan blaženih Ivana i Pavla mučenika godine Gospodnje 1441., izgledalo bi sve idilično. Ali sadržaj isprave prenio je i životnu stvarnost vremena. Ladislav Bičkele, zagrebački župan, njegovi ljudi i zagrebački podžupani, koje je očito sam Ladislav izabrao jer su svi iz najbližeg okružja Zelingrada, oteli su i uzeli svu stoku, stvari i dobra susjeda Andrije iz Adamovca. U ispravi sudaca Zagrebačke županije u kojoj je ovo navedeno kao zaključak

⁶⁰⁵ Pálosfalvi 2014, 423.

⁶⁰⁶ HR-AMZe, br. PA-P-25.

⁶⁰⁷ HR-AMZe, br. PA-P-26.

⁶⁰⁸ HR-AMZe, br. PA-P-102, 26. lipnja 1441. *Ladislaus Bikchele de Zelnawar comes Zagrabiensis.. Georgius filius Nicolai literati de Drenowa et Sebastianis filius Michaelis de Globochecz vicecomitates. ac homines ipsius Ladislai,*

ostalo je zapisano da je Ladislav otetu stoku vratio Andriji iz Adamovca.⁶⁰⁹ Tako je Ladislav Bičkele iskazao odnos samovolje velikaša prema onima koji nisu posjedovali oružanu zaštitu. Fabijanova sina Ladislava Bičkelea, koji je sigurno i stalno boravio u Zelingradu, može se čvrsto označiti današnjim rječnikom profesionalnim vojnikom. Poslije njegova sudjelovanja u Žigmundovoj vojni 1433. godine, gdje je naveden kao *miles*, još i 1448. godine nosi isti naslov, (*domini Ladislai militis dicti Byczkely de Zelnawar*).⁶¹⁰ U svibnju 1449. Ladislav se spominje kao zemaljski gospodar, (*dominus terrestris*) i kao plemić, (*nobiles regni Ladislaus Bychkele de Zelnawar*) i sudionik je u sudbenome sporu koji se rješava u Križevcima.⁶¹¹ Ladislav Bičkele obnašao je službu zagrebačkog župana i u razdoblju od 1444./1445. do siječnja 1446. godine.⁶¹²

Početkom druge plovice XV. stoljeća započinje dugogodišnji sukob vlasnika Zelingrada i vlasnika posjeda Berislavec. Posjed Berislavec nalazio se u prostoru nekadašnjeg komitata Moravče i u blizini Zelingrada, ali je nemoguće objasniti stalno nastojanje zelingradskih vlasnika da ga zauzmu. Početak ovoga spora zabilježio je Kaptol zagrebačke crkve svojom ispravom od 20. kolovoza 1458. godine. Kaptol zagrebačke crkve 1458. godine daje na znanje svima tada, a i nama danas, iskaz dijela života toga vremena. Od Zagrebačkog kaptola zatražile su pomoć i pravnu zaštitu plemkinje iz Berislavca u distriktu Moravče, (*nobiles domine Klara et Katherina vocate, filie nobilis Ane Elizabeth appellete, filie Dyonisy de Beryzlowcz districtus de Morawcha*). Na njihov posjed 16. srpnja 1457. godine provalili su naoružani ljudi koje su poslali vlasnici Zelingrada (*condam Ladislaus, filius Fabiani dicti Byczkele de Zelnawar et Iohanes filius Stephani similiter Byczkele*). Oni su sve orobili i opustošili, opljačkali njihovu kuriju i odnijeli sve stvari, vrijednosti i vlasničke isprave. Na kraju su vlasnice i sve koji su bili na posjedu svukli, udarcima strijela i šiba istukli i izranili, a zatim istjerali s njihova posjeda.⁶¹³ Samovolja do razine razbojništva vlasnika Zelingrada temeljila se sigurno i na njihovu društvenom položaju. Ipak je to bio samo jedan razbojnički čin izvršen po odobrenju plemenitih Bičkelea i veoma neugodno iskustvo vlasnika Berislavca. Bičkelei su među opljačkanim stvarima došli i do posjedovnih isprava vlasnika Berislavca i pokušali su ishoditi od kralja Matije Korvina (1458.–1490.) vlasništvo nad posjedom što je dovelo do sudbenog spora koji se vodio a sud Zagrebačke županije 17. veljače 1460. godine daje o njemu izvješće.⁶¹⁴ I pored snage oružja i društvenog statusa Bičkelei nisu uspjeli u svojim nakanama i nisu došli

⁶⁰⁹ HR-AMZe, PA-P-102.

⁶¹⁰ Tkalčić 1900, 463.

⁶¹¹ HR-AHAZU, D-XI-54, 11. svibnja 1449; Tkalčić 1894, 203-204, br. 146, 1449. 12. svibnja Križevci

⁶¹² Pálosfalvi 2014, 423.

⁶¹³ HR-AMZe, br. PA-P-103.

⁶¹⁴ HR-AMZe, br. PA-P-105.

u posjed posjeda Berislavec. Zato svi vlasnici Zelingrada i sljedećih desetljeća napadaju Berislavec.

Isprava Zagrebačkog kaptola, uz to što je izvor nekih društvenih odnosa, izvorno je rodoslovlje obitelji Bičkele u XV. stoljeću. Sadržaj isprave navodi da su Fabijanov sin Ladislav Bičkele i njegov nećak Ivan, a uz pristanak Ladislavova brata i Ivanova oca Stjepana Fabijanova poslali svoje ljude u razbojnički napad na posjed Berislavec. Prema navedenim datumima proizlazi da je Ladislav sredinom srpnja 1447. godine još bio živ. Kako se 20. kolovoza 1448. godine označava kao pokojni, (*condam Ladislaus filius Fabiani dicti Byczkele de Zelnawar*), znači da je umro krajem 1447. ili u prvoj polovici 1448. godine.⁶¹⁵ Izvorni zapis 1448. godine potvrđuje tri generacije obitelji Bičkele. To su vlasnici Zelingrada: Ladislav i Stjepan, Fabijanovi sinovi, i Stjepanov sin Ivan, (*condam Ladislaus filius Fabiani dicti Byczkele de Zelnawar et Johanes filius Stephani similiter Byczkele de eadem*), i tri Ladislavova sina - Ladislav, Nikola i Stjepan, (*annotatus Stephanus filius Fabiani necnon alter Stephanus, Ladislaus et Nicolaus filii prefati condam Ladislai filii prefati Fabiani Byczkele de dicta Zelnawar*).⁶¹⁶

Tako se početkom druge polovice XV. stoljeća kao vlasnici Zelingrada mogu potvrditi Stjepan Fabijanov Bičkele, njegov sin Ivan i njegovi nećaci: tri Ladislavova sina - Ladislav, Nikola i Stjepan.

Stjepan Bičkele (*Stephanus Bychkele de Zelnawar*), vjerojatno najmlađi Fabijanov sin, prvi put se javlja kao vlasnik Zelingrada još 1416. godine. Zatim djeluje u upravi Zagrebačke županije 1434. godine i od 1436. i 1438. godine,⁶¹⁷ a Stjepan Bičkele prisutan je 1439. godine na Saboru u Križevcima zajedno s bratom Ladislavom i sinom Ivanom.⁶¹⁸ Susrećemo ga i 1448. godine kada je naveden s ostalim članovima obitelji (*Stephanus Byczkele de Zelin*),⁶¹⁹ kao i 1460. godine.

Stjepan Bičkele, (*Stephanus Byczkele de Zelin*), navodi se zajedno s još tri velikaša u *Dekretu* kojim kralj Matija Korvin 1458. godine potvrđuje Zakon kralja Ladislava o izdvajanju marturine.⁶²⁰

⁶¹⁵ HR-AMZe, br. PA-P-103.

⁶¹⁶ HR-AMZe, br. PA-P-103. U nastavku sadržaja isprave opet se navodi .. *Stephanum filium condam Fabiani Byczkele ac alterum Stephanum, Ladislaum et Nicolaum filios prefati condam Ladislai Byczkele de dicta Zelnawar*. Dio rodoslovlja obitelji Bičkele potvrđuje se i u ispravi od 17. veljače 1460, HR-AMZe, br. PA-P-105, ... *egregius Ladislaus, filius Fabiani dicti Bychchely de Zelnawar, et Johannes, dilius Stepheni similiter Bychely de eadem Zelnawar* ...

⁶¹⁷ Klaić V 1911, 14; Kukuljević 1862, I, 204.

⁶¹⁸ Kukuljević 1862, II, 17.

⁶¹⁹ Klaić V 1911, 14; Tkalčić 1894, 299.

⁶²⁰ Kukuljević 1862, 204, br. CX, in *conspectum fidelis nostri Egregii Nicolaus de Dombo, Turbeltus de Bersthyanovcz, Stephanus Byczkele se Zelin, Nicolaus de Zenthlylek*.

Godine 1465. Stjepan Bičkele (*Stephanus Bicchele de Zelnyawar*) zajedno je s Augustinom Porkolabom župan i zagrebački plemićki sudac (*comites ac iudices nobilium comitatus Zagrabienensis*).⁶²¹

Izvorni zapis spominje Stjepana Bičkelea i krajem 1468. kao i početkom 1469. godine. 21. prosinca 1468. godine provodi se istraga temeljem Stjepanove tužbe da su njegovi susjedi Ladislav i Lovro iz Glavnice uništili njegove svinje i zaposjeli jedan komad zemlje (*porcos Stephani Bychkele de Zelnavar interemerint et quandam particulam terrae occupaverint*).⁶²² Već 5. siječnja 1469. godine Stjepan Bičkele, (*Stephani Bychkele de Zelnavar*) dobiva spor jer Zagrebački kaptol izvještava kralja Matiju da je istinito zaposjedanje zemlje.⁶²³

Po nizu časti koje obnaša u Zagrebu i upravi Zagrebačke županije još od sredine tridesetih godina XV. stoljeća moglo bi se zaključiti da je Stjepan Bičkele i stalno nastanjen u Zagrebu. On u svojem imenu stalno koristi oznaku Zelingrada kao potvrdu plemićkoga naslova i vlasništva, ali očito da u njemu i ne boravi. U prilog ovome razmišljanju ide i podatak da su njegov brat Ladislav i sin Ivan 1447. godine napali Berislavec uz njegovo dopuštenje. Kao konačna potvrda stoji da se u XV. stoljeću među prezimenima stanovnika zagrebačkog Gradeca nalazi i prezime Byczkele.⁶²⁴ Slijedom prisutnosti Stjepana Bičkelea u Zagrebu potpuno je razumljiv i događaj koji se dogodio u Zagrebu 1472. godine. U vrijeme velikog Margaretskog sajma u gradskom kupalištu, koje se nalazilo u predgrađu Griča kraj Pisanog mosta (*in balneo eiusdem in suburbio supra pontem Pyzani mozt vocatum*), nalazili su se Stjepan Bičkele Zelingradski, Petar Bisaški i neki građani Griča.⁶²⁵ U zgradu su iznenada provalili kapetani vojnika zagrebačkog biskupa Osvalda koji su sa svojim naoružanim ljudima po pristanku i želji samog biskupa bez razloga istukli i izranili Stjepana Bičkelea, gričkog građanina, i tako ga isprebijali da je ostao napola živ. A istovremeno su Petra Bisaškog svezanog vodili kroz Kaptol i zatvorili u tamnicu. Sve se to dogodilo u gradu za vrijeme godišnjih sajмова kada su bili zajamčeni mir i sigurnost.⁶²⁶ Poslije ovog događaja 1472. godine moglo bi se zaključiti da se Stjepan Bičkele više ne spominje.

Moglo bi se ipak navesti da godinu kada se Stjepan Fabijanov posljednji put javlja prema dosad poznatim izvorima i nije moguće tako točno odrediti. Kako se Stjepan prvi put

⁶²¹ Klaić V 1911, 14, MHCZ 2, 91, 122, 130, 147.

⁶²² HR-AHAZU, D-XV-17.

⁶²³ HR-AHAZU, D-XV-17.

⁶²⁴ Krivošić 1981, 210.

⁶²⁵ Tkalčić 1894, 348, br. 281, *Petrus Bykzad et Stephanus Bychkele de Zelnavar ac quidam concivis ipsius civitatis in balneo eusdem in suburbio supra pontem Pyzani mozt vocatum*; Klaić V 1911, 14.

⁶²⁶ Tkalčić 1894, 194–195..

javlja 1416. godine, a posljednji put veoma određeno 1448. godine,⁶²⁷ njegovo spominjanje da je bio u gradskom kupalištu 1472. godine značilo bi da je tada imao zaista priličan broj godina. Ovo razmišljenje je izvedeno zato što je i jedan od sinova Ladislava Fabijanova imao ime Stjepan. Ovaj Stjepan Bičkele prvi put se spominje 1448. godine, i to kao prvi u slijedu Ladislavovih sinova što bi moglo značiti da je bio najstariji.⁶²⁸ Ako se ipak prihvati da je 1472. godina posljednja godina života Stjepana Fabijanova Bečkelea, čemu ga najviše približuje određenje kao *građanina Griča*, za njegova nećaka, također Stjepana, mogu se spomenuti samo dva podatka. Prvi je njegovo spominjanje u jednoj vlasničkoj pogodbi 1482. godine u kojoj se navodi: *egregio Stephano Bykchel*.⁶²⁹ Drugi podatak vezan uz mlađeg Stjepana Bičkelea njegova je kći Barbara koja se u povijesti Zelingrada javlja krajem stoljeća kao supruga zelingradskog kaštelana.⁶³⁰

Ladislavov sin Ladislav od 1458. godine javlja se veoma često u ispravama i može se pratiti do kraja djelovanja obitelji Bičkele kao vlasnika Zelingrada. U ovoj ispravi opisuje se događaj nasilja vlasnika Zelingrada na posjedu Berislavec.

U to vrijeme dolazi i do turskih provala u zapadnu Slavoniju. Sredinom 1474. godine nakon što su provalili u okolicu Ljubljane i s Vinske doline Turci su pustošili 14 dana okolicu Krapine, Zaboka, Oštrca, Grebena i oko Križevaca i Rakovca. Iste godine u jesen ponovno su se događala osmanlijska pustošenja krajeva Slavonije. Što je bilo sa Zelingradom u to vrijeme, nije poznato iz izvora.⁶³¹

Sredinom 1477. godine krajevi Hrvatske i Slavonije bili su pogođeni snažnim napadima turskih postrojbi. Slavonsko plemstvo traži kraljevu pomoć koji im daje pravo da sami organiziraju i vode obranu. 20. siječnja 1478. sastao se plemićki sabor, (*Nobiles Regni Slavoniae in generali sua Congregatione*) u Zdencima. Na ovome Saboruje ban Ladislav od Egervara, (*Ladislaus de Egeruara Regnorum Croacie et Sclauonie Banus*), uredio je s velikašima i plemstvom zajedničku obranu od turskih napada. Na ovome Saboru uređivao se i spor oko crkvene desetine između zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza i slavonskog plemstva. Među četrdeset pet slavonskih plemića nalazio se i vlasnik Zelingrada *Ladislaus Byczkelew de Zelnawar*.⁶³² Odluke ovoga Sabora potvrđene su u Križevcima 28. studenoga 1480. godine,⁶³³

⁶²⁷ HR-AMZe, br. PA-P-103.

⁶²⁸ HR-AMZe, br. PA-P-103, 20. kolovoza 1448. u Zagrebu, ... *ac alterum Stephanum, Ladislaum et Nicolaum filios prefati condam Ladislai Byczkele de dicta Zelnawar*.

⁶²⁹ HR-AMZe, br. PA-P-33. Isprava je izdana 25. svibnja 1482. godine u *Sanctum Ioannem de Morawcha*.

⁶³⁰ HR-AMZe, br. PA-P-115; HR-AMZe, br. PA-P-116.

⁶³¹ Klaić V 1975, 1975, 4, 118-119.

⁶³² Kukuljević I, 1862, 215, br. 147; Klaić V 1975, 4, 131-132.

⁶³³ Kukuljević I, 1862, 215, br. 147.

u vrijeme kada je hrvatski ban sa svojim postrojbama vodio bitke kod Jajca, Vrhbosne i Travnika.⁶³⁴

Iz ovoga vremena sačuvan je posredni podatak da su akindijske postrojbe prošle u neposrednoj blizini zelingradskih posjeda. Petar Bisaški 1. siječnja 1478. godine pred Zagrebačkim kaptolom smanjuje obveze davanja stanovnika svog posjeda Wyhel. Naveden je i razlog ovog ustupka bisaškog plemića da su stanovnici Wyhela mnogo pretrpjeli od Turaka *qui Turcis multa passi sunt*.⁶³⁵ Kako se ovaj posjed nalazio u susjedstvu Obreža, zelingradskog posjeda Ladislava Bičkelea, ovo je prva potvrda da su turske postrojbe vjerojatno godinu dana prije prošle dolinom rijeke Lonje.

U Zagrebu se 30. siječnja 1481. godine održao sabor pod predsjedanjem kralja Matije Korvina. Uz druge poslove obavljao je i poslove općeg kraljevskog suda. Dvanaest izabranih prisežnika iz redova plemića Zagrebačke županije, među kojima su bili i Ladislav Bistrički iz Omilja, Stjepan Kašnjarić iz Glavnice i Tomo Drobitić iz Bedenice, načinili su dva popisa zločinaca i prestupnika svake vrste. Na jednom popisu bila su imena 42 velikaša i plemića koji su imali posjede u Zagrebačkoj županiji. Među ovima je bio i Ladislav Bičkele koji je bio optužen radi grabeža, davanja lažne izjave i radi krivotvorenja isprava i pečata.⁶³⁶ Ladislav Bičkele 30. siječnja (2. veljače) 1481. nalazi se na popisu zločinaca i prestupnika Kraljevstva. Optužen je na sudu u Zagrebu zbog krivotvorenja pečata i drugih zločina. Svi su oni 2. veljače 1481. godine bili osuđeni „na gubitak glave, na gubitak svih posjedovanja i posjedovnih prava kako i stvari dobara njihovih”.

Ipak izgleda da osude nisu bile provedive ili je to bio pokušaj Matije Korvina da uvede red u Kraljevstvo Slavonije. Neposredno iza ovog sabora i suda Ladislav Bičkele, koji je bio na popisu osuđenih plemića, zajedno s Ivanom, sinom Stjepana Bičkelea, sklapa 21. veljače 1481. godine pred Zagrebačkim kaptolom nagodbu s Ladislavom i Laurencijem, sinovima Kristofora iz Glavnice. Ovime se pravno završava spor koji je vodio još Stjepan Bičkele kada se 1468. i 1469. godine parničio s Kristoforom i Stjepanom Kašnjarićem. Nagodbom 1481. godine Bičkelei vraćaju šume Drenek, Kozoli, Uljušće i Kobilski vrh.⁶³⁷

Ivan Bičkele de Zelnawar, sin Fabijanovog sina Stjepana kojega smo prvi put sreli na Saboru slavonskoga plemstva u Križevcima u ožujku 1439. godine, poslije nagodbe 21. veljače 1481. godine više se ne spominje.

⁶³⁴ Klaić V 1975, 1975, 4, 149-150.

⁶³⁵ HR-AHAZU, D-XVI-71.

⁶³⁶ Klaić V 1911, 14.

⁶³⁷ HR-AHAZU, 1481. 21. veljače, Ivan i Ladislav Bičkele od Zelingrada sklapaju nagodbu s Ladislavom i Laurencijem iz Glavnice o nekim šumama.

Posljednji član plemićke obitelji Bičkele, čije je djelovanje prisutno u prostorima okolice Zelingrada, jest Ladislav Bičkele. O posjedima obitelji Bičkele postoji tek nekoliko podataka. Jedan od njih je iz 1484. godine kada Ladislav Bičkele, (*Ladislai Bychkele de Zelnawar*), dobiva posjed Obrež, *Ebres*, i dva mlina koji su mu dani u zalog.⁶³⁸ Poslije toga slijedi niz parnica između 1485. i 1488. godine u kojima je Ladislav Bičkele optuživan zbog nasilja i šteta koje su njegovi ljudi u nekoliko navrata izvršili na susjednim posjedima.

Matija Gereb, ban Kraljevina Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (1483. - 1489.), upućuje 18. ožujka 1486. pismo Kaptolu zagrebačke crkve u kojemu navodi tužbe koje su pred banskim sudom u Zagrebu podnijeli Marko, pisar iz Berislavca, zajedno sa svojom suprugom plemenitom Elizabetom i plemenita Uršula, kći pokojnog Tome Plepelića, svi iz Berislavca. Zatim su tu i dvije tužbe mještana iz Črečana. U Markovoj tužbi navodi se nasilje koje su učinili ljudi Ladislava Bičkelea iz Zelingrada kada su u kući i kuriji posjeda Berislavec okrutno napali ženu Markova jobagiona Dionizija te zatim oteali pet volova, šest krava i tri teleta i odveli ih u Zelingrad. Istragu su proveli Luka iz Kalinja, kao jedan od izabranih i zaprisegnutih plemića Zagrebačke županije i kraljevski čovjek, (*cum Luca de Kalijn, uno videlicet ex electis et iuratis nobilibus Comitatus Zagradiensis, ... homo regius*), te magistar Stjepana iz Križevaca kao kaptolski predstavnik. Ispitan je niz svjedoka u vezi s navodima u tužbama. Svi su svjedoci pojedinačno nakon položene prisega potvrdili nasilja u tužbama. Kao svjedoci navode se:

plemeniti Valent i Ladislav Horvatić iz Črečana

plemeniti Antun iz Kalinja

plemeniti Tomo iz Črečana

Petar, jobagion Bartola Sampušića iz Toplica

plemeniti Gal iz Črečana

Nikola, jobagion iz Bisaga

Ivan, jobagion iz Psarijeva

plemeniti Benedikt iz Črečana

plemeniti Luka Žigrović iz Kalinja

Juraj Vražić iz Malkovca

plemeniti Šimun iz Svetog Ivana

plemeniti Juraj iz Kalinja

plemeniti Luka i Valent iz Črečana

⁶³⁸ HR-AHAZU, D-XVII-28, od 4. veljače 1484. Ban Matija Gereb traži od Zagrebačkog kaptola da Ladislava Bičkelea uvede u posjed.

Juraj, jobagion Gala Siketa iz Črečana

Petar, jobagion Bartola.

Poslije završene istrage i saslušanja svjedoka kraljevski čovjek pozvao je sve tužene, Ladislava Bičkelea, Tomu Ciganića i njegova sina Stjepana kao i gospođu Miholku s kćeri Elizabetom) da dođu na Sudbeni stol u Zagreb.⁶³⁹

Godine 1487. plemeniti Marko iz Berislavca dao je prisegu u crkvi sv. Nikole u Zelini da prihode od svoje livade i vinograda na posjedu *Chethrethekhel* ustupa Ladislavu Bičkeleu.⁶⁴⁰ Ovo je vrlo čudno kada se uzme u obzir sadržaj isprave od 24. srpnja 1487. kojom plemeniti Marko i njegova žena tuže Ladislava Bičkelea zbog niza nasilja koje su učinili njegovi ljudi na posjedima tužitelja u Berislavcu.⁶⁴¹ Ova isprava i događaj veoma su zanimljivi koliko u navođenju vrsta nasilja i šteta koje čine ljudi Ladislava Bičkelea, toliko i u podacima o susjedima, što znači okružju Zelingrada i njegova vlasnika pri kraju XV. stoljeća. Te 1487. godine Ladislav Bičkele, (*Ladislaus Byczkele de Zelnawar*), šalje svoje ljude koji se navode kao *familiares*, i to upravitelja, (*villicus*), ali i *homines et iobagiones suis*, na susjedni posjed Berislavec. Poimenično nabrojanih 14 naoružanih ljudi Ladislava Bičkelea provalilo je na posjed plemenitog literata Marka i njegove supruge Elizabete i tada su oteli četiri vola. Poslije nekog vremena 1. lipnja, u petak prije blagdana Duhova 1487. godine, Ladislavovi ljudi upali su opet na posjed Berislavec i tu su zaposjeli, preorali i prosom zasijali neke oranice. Tada su pokosili i jednu sjenokošu, a sijeno su pokupili i odvezli. Nasilja i napadi na posjed Berislavec nastavljaju se i dalje. Tako su prvo 6. i 7. lipnja Ladislavovi ljudi sijali proso na oranicama Berislavca, požnjeli su dvije rali raži i jednu ječma. Na kraju svoje napade i nasilja nastavljaju 24. lipnja, na blagdan sv. Ivana Krstitelja žetvom i odvoženjem pšenice, a 7. srpnja i odvoženjem sijena.⁶⁴² Ove krađe ljetine vlasnicima Berislavca i nasilno spremanje zaliha i zimnice u Zelingradu završava na Sudbenom stolu Kaptola zagrebačke crkve, a na traženje bana Matije Gereba. Sudbenim postupkom i iskazima mnogih svjedoka potvrđena su sva nasilja Ladislava Bičkelea i njegovih ljudi na posjedu Berislavec. Susjedni posjedi, mjesta i njihovi stanovnici i vlasnici, koji su susjedi i vlasnika Zelingrada i njihovih posjeda navode se kao svjedoci i daju svoje iskaze. Osim već poznatih plemića obitelji Plepelić, vlasnika Berislavca, ovom prilikom saznajemo i za plemiće iz Kalinja, Črečana, Toplica, Majkovca, Marinovca, Gornjeg Obreža, Donjeg Obreža, Šulinca i dva iz Svetog Ivana u kojem se navode i dva neplemenita. (KARTA 5.)

⁶³⁹ HR-AMZe, br. PA-P-2393.

⁶⁴⁰ HR-AMZe, br. PA-P-110.

⁶⁴¹ HR-AMZe, br. PA-P-2394.

⁶⁴² HR-AMZe, br. PA-P-2394.

Ovakav je odnos susjeda s istočne strane Zelingrada. Ladislavovi ljudi su iz Gornjeg Orešja i Četrtekovca, a sudbeni poziv Ladislavu Bičkeleu upućen je na njegov posjed Kalinje.⁶⁴³

Isprava od 24. srpnja 1487. godine svojim je sadržajem sačuvala dio društvenih odnosa druge polovice XV. stoljeća. Tu je potvrda samovolje plemića, velikaša koji koristi snagu oružja i ljudi koji su ovisni o njemu i tom snagom otima i pljačka svoje susjede. Uz snagu oružja tu je očito i prisutna svijest značajnog društvenog položaja temeljem kojeg si uzima pravo otimanja tuđega. Ipak, uz to je prisutan i odnos onoga koji nema silu, ali uporno traži i pravno dobiva zadovoljštinu koja ga ipak štiti jer staje uz njega. Sadržaj je sačuvao i neke upite: zašto je velikašu bilo potrebno to što je oteo? On uzima volove, proso, pšenicu i sijeno. Sve je to hrana za njega i vjerojatno njegove konje. Kako tjera volove u Zelingrad, očito je da ih na svojim posjedima nema ili ih nema dovoljno. Kako je to bilo ratno vrijeme bilo je potpuno opravdano takovo djelovanje. Kako nisu poznati posjedi vlasnika Zelingrada u to vrijeme, pitanje je i kako su inače dolazili do potrebnih sredstava za život. Sadržaj potvrđuje i da je Ladislav Bičkele stalno boravio u Zelingradu zajedno s dijelom posluge i posade.

Isprava je sačuvala i niz drugih poruka. Uz imena, što znači ljude, označen je i njihov društveni položaj kao i mjesto boravka. Uz to tu su i mjesta i posjedi 24. srpnja 1487. godine.⁶⁴⁴

Uz Ladislava Bičkelea kao člana plemićke obitelji Bičkele, (*Ladislaus Byczkele de Zelnawar*), potvrđen je i Zelingrad. Dalje slijede oni koji su ovisni o njemu, kao *familiaries*, upravitelj, *villicus*, ali i *homines et iobagiones*:

Mihovil Horvatić	- Črečan
Nikola Horvat	
Jakov Horvat	
Dominik	
Grgur	
Martin	
Nikola Grdak	- upravitelj, (<i>villicus</i>) ⁶⁴⁵
Ivan Kraljić	- Gornje Orešje
Stjepan Skotaić	- Gornje Orešje
Matija Šteflić	- Gornje Orešje
Matija Kohavinić	- Donje Orešje

⁶⁴³ HR-AMZe, br. PA-P-2394.

⁶⁴⁴ HR-AMZe, br. PA-P-2394.

⁶⁴⁵ Iako nije označeno kojeg mjesta je Nikola Grdak *vilico*, slijedom zapisa trebalo bi da je upravitelj Gornjeg Orešja.

Petar Petrušić	- Donje Orešje
Valent Folnogh	- upravitelj, (<i>villicus de Cheterthekhel</i>)
Fabijan Čukčić	- Četrtkovec
Juraj Baničina	- Četrtkovec
Luka Jagetić	- Četrtkovec
Grgur Lukačinić	- Četrtkovec
Mihovil Lukačinić	- Četrtkovec

Zatim slijede oštećeni vlasnici Berislavca i njihovi susjedi koji su svjedoci u istrazi.

BERISLAVEC

Marko plemeniti, (*nobilis Marci literati*)

Eliozabeta, njegova žena

Uršula, njegova punica

SVJEDOCI

plemeniti Gal	- Črečan
plemeniti Antun	- Kalinje
plemeniti Mihovil	- Črečan
Petar Vagašić	- Sveti Ivan, <i>iobagio plebani de Zenth Iwan</i>
plemeniti Benedikt Piskoić	- Črečan
Matija Draganović	- Črečan
plemeniti Luka Segroić	- Kalinje
plemeniti Bartol	- Toplica
plemeniti Valent	- Črečan
plemeniti Antun Zenčić	- Malkovec
plemeniti Ladislav Lah Horvatić	- Črečan
Valent	- Sveti Ivan
Šimun	- Sveti Ivan
plemeniti Petar Fintić	- Sveti Ivan
plemeniti Antun Fintić	- Sveti Ivan
plemeniti Petar	- Črečan
plemeniti Barnaba	- Črečan
Blaž	- Toplica
plemeniti Petar	- Marinovec

plemeniti Urban	- Gornji Obrež
plemeniti Matija	- Marinovec
Luka	- Črečan
plemeniti Grgur	- Šulinec
plemeniti Franjo	- Marinovec
Toma	- Črečan
plemeniti Gal Gluhi	- Črečana
plemeniti Valent Nemčić	- Črečan
plemeniti Petar Piskoić	- Črečan

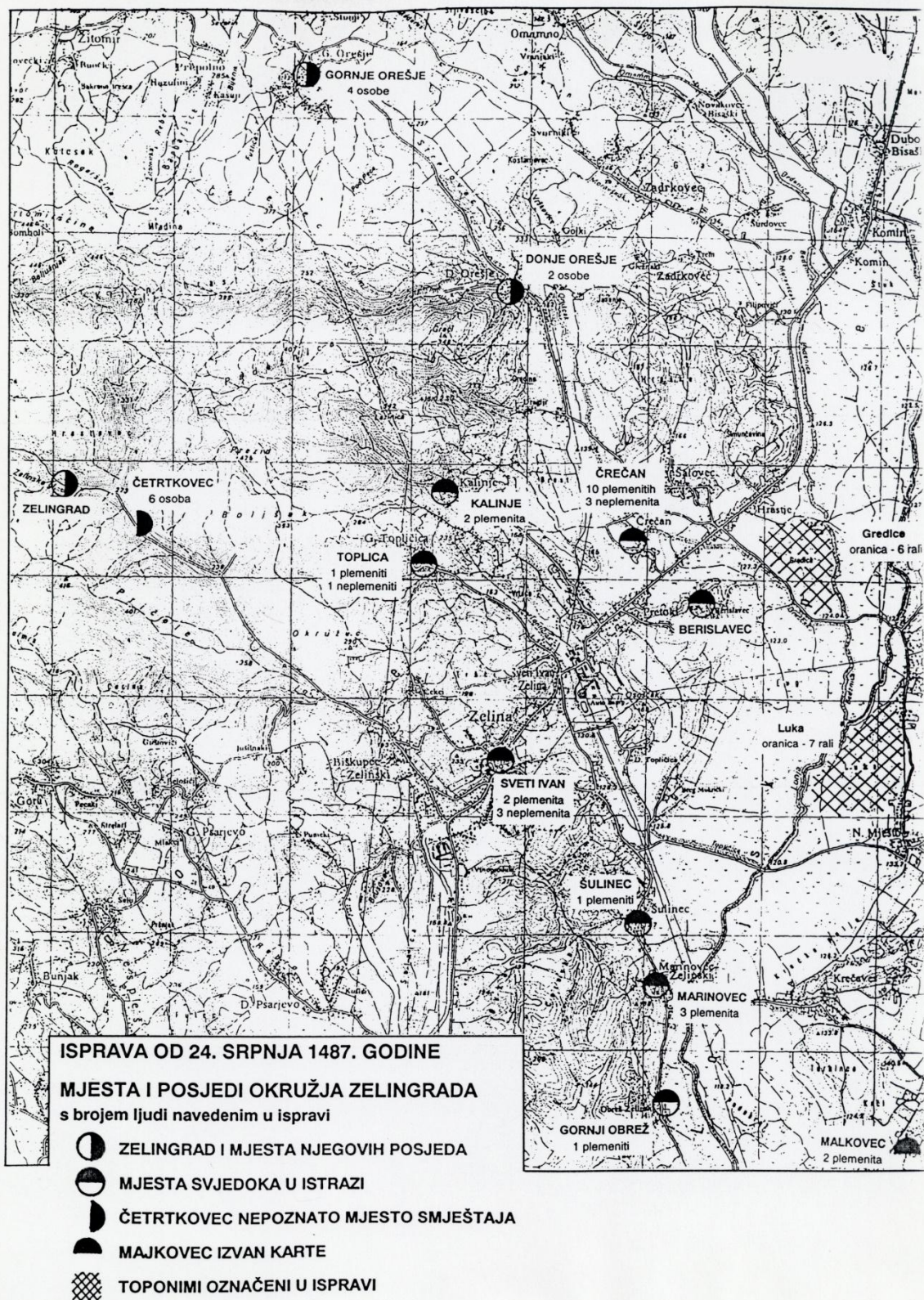
Uz to što su se pojedina prezimena zadržala do danas, kao Horvatić, Nemčić, Segroić što je Žigrović, Gluhi danas Gluhak, i sva označena mjesta osim Četrtkovca i danas se nalaze u prostorima grada Sveti Ivan Zelina. Ovome treba pribrojiti i toponime koji su označeni krajem XV. stoljeća, a koji se i danas koriste pod istim imenima

Gredice - oranica - 6 rali

Haslinovščica - sjenokoša

Luka - oranice - 7 rali pokraj šume istoga imanja, *penes silvam eiusdem possessionis Beryzlawcz*

Karta 5. (Autor, Hrvoje Strukić, karta 1:25 000.)

Sudbeni postupak ovih događaja nastavlja se i sljedeće 1488. godine kada je 17. veljače pisar Marko iz Berislavca iznio u svoje ime i u ime svoje žene Elizabete i njezine majke Uršule Satro, udovice pokojnog Grgura iz Novakovca, pred banskim sudom tužbu protiv Ladislava Bičkelea od Zelingrada, (*Ladislaus Byczkele de Zelnawar*).⁶⁴⁶ U tužbi se navodi da su godinu dana prije Ladislavovi ljudi, koji se poimenično navode, napali dvor učenoga Marka u Berislavcu, izudarali Elizabetu, ženu Markovu, (*iobagionis eiusdem Marci literati*) i oteli pet volova, šest krava i tri teleta koje su otjerali u svoj grad Zelingrad, *ad dictum castrum suum Zelnawar*. Tu su ih držali sa svojom stokom mjesec dana, a jednog vola su zaklali i pojeli.⁶⁴⁷ U sudbenome postupku Ladislav Bičkele putem svojega zastupnika Valentina Palfya od Svetog Mihalja izjavljuje da je nevin, a kao dokaz spreman je podvrgnuti se svjedočenju susjeda. Vlasnike posjeda Berislavec zastupa na sudbenom stolu Kaptol zagrebačke crkve. Sud je temeljem iskaza svjedoka utvrdio krivnju Ladislava Bičkelea.

U Zagrebu pred banom Matijom Gerebom, (*Mathias Gereb de Wyngarth, Regnorum Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae banus*), koji o tome izdaje ispravu od 4. veljače 1488. godine, osobno su došli plemeniti Ladislav Bičkele iz Zelingrada i plemeniti Marko, pisar iz Berislavca, kao i plemenita Uršula, udovica pokojnog Grgura iz Novakovca, i njezina kći Elizabeta (*egregius Ladislaus Bictlele de Zelnawar ..., ac nobilis Marcus litteratus de Berizlawcz ..., ac nobilis domine Ursula nupta condam Gregorii de Nowakowcz et Elizabet filia eiusdem dominae*). Odluka je poziv na konačnu presudu u međusobnim sporovima, parničnim postupcima u vezi s posjedovnim odnosima, zlostavljanjem ljudi, otimačinom stvari i dobara i svake vrste zločinstava javnog nasilja. Svi prisutni su se složili i obvezali da će prihvatiti rješenje na sljedećem zakazanom ročištu, koje će poslije istrage, koja je zakazana početkom ožujka 1488. godine, na vlastelinstvu Moravča Sveti Ivan, *in possessione Morawcha Zenth Iwan*, donijeti plemeniti muževi i prisjednici, od kojih je neke ban odredio, a neke će izabrati stranke u postupku.⁶⁴⁸

Iako nije poznata godina, svakako prije 1490. godine umro je Nikola Bičkele, Ladislavov brat. Kada se nalazio pri kraju života Nikola Bičkele, (*condam egregius Nicolaus Bychkele de Zelnawar*), oporukom je prepisao crkvi svetog Ivana Krstitelja u Moravču dva selišta u Berislavcu, (*duas sessiones iobagionales*). Ova dva selišta koja su pripadala vlasnicima

⁶⁴⁶ HR-AMZe, br. PA-P-113.

⁶⁴⁷ HR-AMZe, br. PA-P-113.

⁶⁴⁸ HR-AMZe, br. PA-P-112.

Berislavca, vrijednosti 40 florena, Nikola Bičkele ostavio je crkvi sv. Ivana Krstitelja, (*ecclesie beati Iohannis Baptiste de Marocha*), za spas i utjehu svoje duše kao i svojih predšasnika.⁶⁴⁹

Početkom druge polovice 1490. godine u Zelingradu je poginuo Ladislav Bičkele. Nakon smrti kralja Matije Korvina 6. travnja 1490. godine dolazi do borbi za prijestolje. U ovim borbama sudjeluju njemački kralj Maksimilijan Habsburgovac i češki kralj Vladislav II. Jagelović. U službi Maksimilijana njegovim postrojbama zapovijeda zagorski grof Vilim (*Wilhelmus alias comes Zagorie*), sin bivšeg slavonskog bana Jana Vitovca. Ove vojne postrojbe provaljuju u Slavoniju s namjerom da Maksimilijanovim pristalicama pomognu u osvajanju gradova. Među Maksimilijanovim protivnicima očito je bio i Ladislav Bičkele koji se sa svojim vojnicima i slugama nalazio u Zelingradu.

U noći 3. srpnja 1490. godine izdajom, ušao je Vilim sa svojim vojnicima u Zelingrad. Jedan dio Ladislavovih vojnika i slugu zajedno s njime hrabro se borio protiv napadača. Drugi dio zatvorio se u neku čvrstu prostoriju u gradu iz koje nisu izišli na Ladislavove pozive da mu pomognu u borbi protiv napadača. Tek kada je Ladislav poginuo, pridružili su se njemačkim vojnicima. Poslije zauzimanja Zelingrada napadači su ga opljačkali kao i neke od okolnih njegovih posjeda.

Zelingrad je ostao u rukama Vilima Vitovca ne dulje od srpnja 1491. godine kada se hercegu Ivanišu Korvinu predala njemačka posada u biskupskom i kaptolskom Zagrebu.⁶⁵⁰

Ladislavovom smrću nestaje obitelji Bičkele kao vlasnika Zelingrada koji je vjerojatno došao u posjed kralja Vladislava II. okrunjenog za hrvatsko-ugarskog kralja 18. rujna 1490. godine.

Kao sažetak razdoblja povijesti Zelingrada u XV. stoljeću trebalo bi izdvojiti kronološki slijed njegovih vlasnika u tome razdoblju. Obitelji Bičkele, pojedine osobine ovoga srednjovjekovnog utvrđenog grada, toponime koji ujedno označavaju posjede na okolnom prostoru kao i pojedine detalje života toga vremena. PRILOG 5.

Obitelj Bičkele koja krajem XIV. stoljeća postaje vlasnik Zelingrada možemo pratiti od Fabijana Bičkelea, sina Nikole. Ovaj član najvišeg plemstva kraljevstva prvi put se spominje 18. svibnja 1397. i može se pratiti do 9. ožujka 1399. godine.

Fabijan Bičkele je imao tri sina: Ivana, Ladislava i Stjepana.

Ivan je svećenik, kanonik i kapelan kralja Žigmunda. Povijesni izvori ga prate od 1410. do početka 1437. godine kada se spominje kao pokojni.

⁶⁴⁹ HR-AMZe, br. PA-P-42. U ispravi vlasnici Berislavca uređuju posjedovne odnose dva selišta sa župnikom crkve Sv. Ivana Krstitelja. Kao među navedenih selišta navode se i neki današnji toponimi, uz Berislavec tu je potok Sviben i Tomaševsko selo.

⁶⁵⁰ Klaić V 1975, 4, 210.

Ladislav se posredno može pratiti kao Ivanov brat od 1416. iako se tada imenom ne spominje, a imenom se spominje od 1433., zatim 1441., 1447., 1449 i 1457. da bi 20. kolovoza 1458. godine bio označen kao pokojni. Bio je oženjen Elizabetom s kojom je imao tri sina: Stjepana, Ladislava i Nikolu.⁶⁵¹

Stjepan kao i Ladislav posredno se navodi 1416., zatim 1434., 1436., 1438., 1458. i vjerojatno posljednji put 1472. godine.

Ivan, Stjepanov sin, spominje se 1439. 1458. i 21. veljače 1481. godine.

Stjepan se spominje među predstavnicima slavonskog plemstva 1439., zajedno s Ivanom i Ladislavom Bečkele od Zeline.⁶⁵² Navodi se i 1458. godine, zatim kao pripadnik slavonskog plemstva 1471. godine, zajedno s braćom Ladislavom i Nikolom i 1474., ali samo s Ladislavom.⁶⁵³ Stjepan se posljednji put spominje 1482. godine, a iza njega ostaje njegova kći Barbara.

Ladislavov vjerojatno po slijedu navođenja najmlađi sin Nikola, koji je dobio ime po svojem pradjedu, što pokazuje i prisutnu vrijednost obiteljskog sjećanja, navodi se 1458. godine, zatim 1471. godine među slavonskim plemstvom, zajedno s braćom Stjepanom i Ladislavom, da bi se na popisu plemstva 1474. godine navodili samo Stjepan i Ladislav,⁶⁵⁴ Iako nije naznačena godina Nikoline smrti, kao pokojni se navodi 1493. godine.

Ladislav, kao i njegova braća, spominje se 1458. godine, a zatim u cijelom nizu isprava sve do 5. kolovoza 1490. kada je bio ubijen u Zelingradu.

⁶⁵¹ HR-AMZe, br. PA-P-103.

⁶⁵² Pálosfalvi 2014, 420.

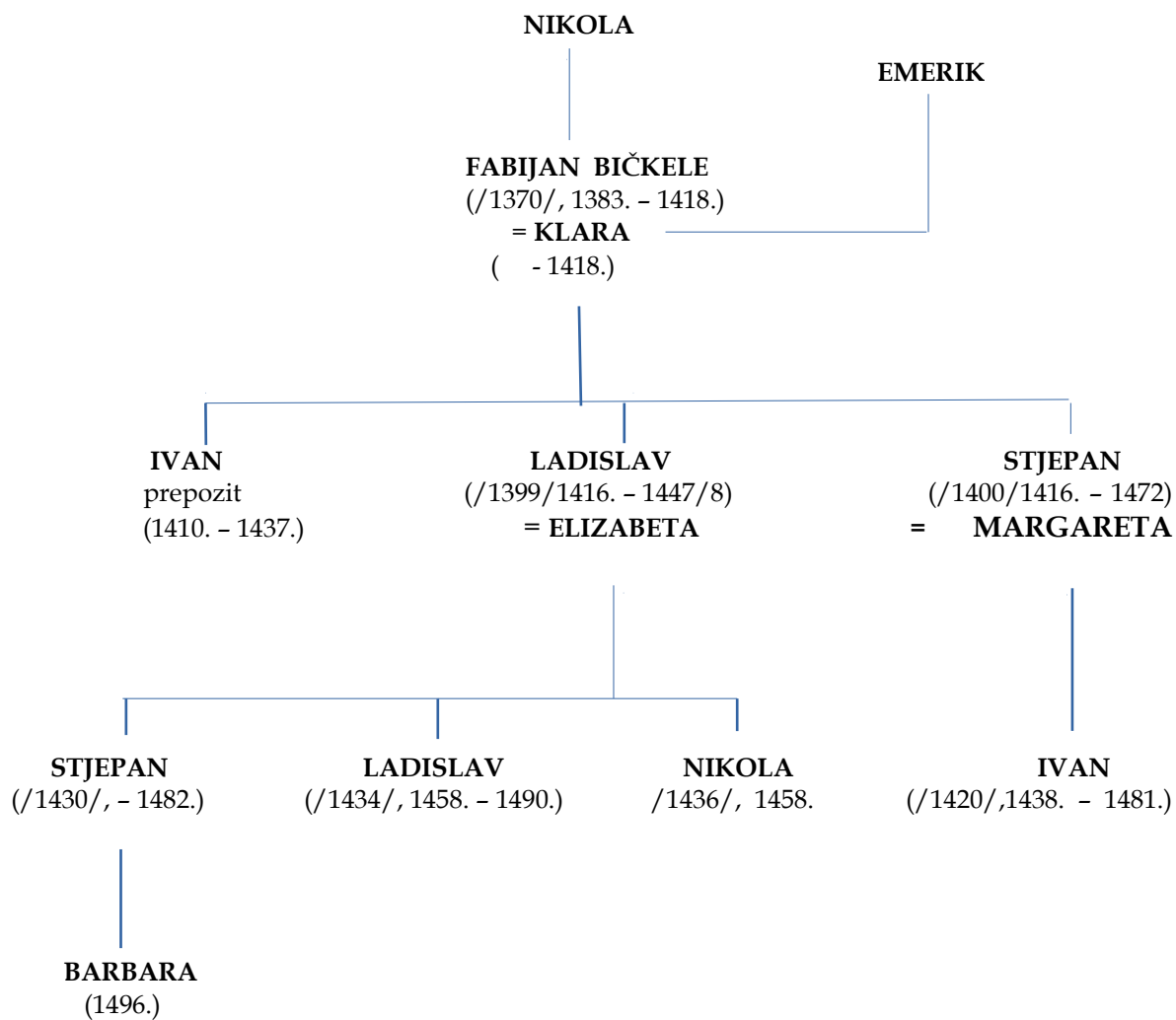
⁶⁵³ Pálosfalvi 2014, 420.

⁶⁵⁴ Pálosfalvi 2014, 420.

Tablica godina kada se u izvornim ispravama navode članovi obitelji Bičkele

FABIJAN	KLARA	IVAN	LADISLAV	ELIZABETA	STJEPAN	MARGARETA	IVAN	LADISLAV	NIKOLA	STJEPAN	BARBARA
1383.											
1397.											
1398.											
1399.											
		1410.									
		1416.	1416.		1416.						
1418.	1418.				1418.	1418.					
			1433.	1433.							
					1434.						
					1436.						
		1437.			1437.						
					1438.						
			1441.								
			1447.								
			1457.		1458.		1458.	1458.	1458.	1458.	
					1465.			1462.			
					1468.						
					1472.						
								1478.			
							1481.	1481.			
										1482.	
								1484.			
								1485.			
								1487.			
								1488.			
								1490.			
											1496.

RODOSLOVLJE OBITELJI BIČKELE

= supruga

/ / moguća godina rođenja

Drugih sto godina povijesti Zelingrada povijest je jednoga srednjovjekovnoga utvrđenog grada u XV. stoljeću. Ovo razdoblje, može se označiti i kao početak kasnog srednjovjekovlja hrvatske povijesti. Koliko je u prvih sto godina svoje povijesti Zelingrad bio samo naznačen u izvornim sadržajima, toliko u drugih sto godina daje značajan prinos povijesnim spoznajama srednjovjekovlja. Povijest Zelingrada proizlazi kroz prisutnost njegovih vlasnika, obitelji Bičkele u društvenom životu i događanjima Zagrebačke županije. Prisutnost i dolazak obitelji Bičkele i njihovo djelovanje do sredine XV. stoljeća usko je vezano uz djelatnost vladara, kralja Žigmunda. Kasnije, pa sve do njihova nestanka 1490. godine, saznanja o članovima obitelji Bičkele i njihovim postupcima u potpunosti potvrđuju dosadašnja povijesna saznanja o kasnom hrvatskome srednjovjekovlju na prostorima Slavonije.

Osim kastruma Zelingrada, koje je posjede držala obitelj Bičkele, tijekom stogodišnjeg vladanja nema podataka. Nema podataka ni o broju selišta na njihovim posjedima. Držali su posjed Četrtkovec, neki posjed u Obrežu, Berislavcu, Gornjem i Donjem Orešju, ali je sigurno da je njihovo vlastelinstvo bilo daleko veće. Nepoznate su i obveze njihovih podložnika o kojima se nigdje u izvorima ne govori.

Zelingrad kao kastrum, utvrđeni srednjovjekovni grad, kroz djelatnost obitelji Bičkele i njihovu ulogu u tadašnjem društvu očituje se kao jedan od značajnijih utvrđenih gradova. Dobivaju ga Bičkelei od kralja kao njegovi najbliži suradnici. U Zelingradu stradava i završava svoj život i posljednji Bičkele jer je utvrđeni grad očito bio bitno uporište protivnika cara Maksimilijana.

XV. stoljeće je, za razliku od dotadašnjih, značajno jer se Zelingrad od 1398. godine stalno imenuje kao srednjovjekovni grad u naslovu članova obitelji Bičkele. Zelingrad kao kastrum nalazimo u izvorima 1404. godine,⁶⁵⁵ zatim 1416. godine, kao i 1431.⁶⁵⁶ godine i dalje tijekom cijelog XV. stoljeća. Njegov izgled u to vrijeme nije poznat, osim iz događaja iz 1416. godine kada se označava da je bio zaštićen zidinama.

Vojna posada u njemu, osim u događaju iz 1490. godine, nije poznata jer se ne navode osim vlasnika vojni upravitelji u XV. stoljeću, tj. kaštelani.

Prema ispravi iz 1433. godine, moglo bi se zaključiti da je u neposrednoj blizini bila crkva ili u samom gradu pokretni oltar, za što nema potvrde jer se Ladislavu Bičkeleu i njegovoj ženi Elizabeti dopušta pribivanje misi prije svanuća.

Iz ovoga se može zaključiti da su članovi obitelji Bičkele stalno živjeli u Zelingradu koji je prema tome morao imati i uvjete za stanovanje plemića.

⁶⁵⁵ Lukinović 1992, 227-229, br. 183.

⁶⁵⁶ HR-AMZe, br. PA-P-96.

Posjedi: Četrtkovec

Donje Orešje

Gornje Orešje

Obrež

Granica - susjedni posjedi: Berislavec,

Črečan

Kalinje

Toplica

- Sam naslov u potpunosti označava Zelingrad kao srednjovjekovni utvrđeni grad, koji je vezan prostor Zeline.
- S naslovom vezana je i povijest obitelji Bičkele.
- Članovi obitelji Bičkele dali su i prinos kao sudionici pojedinih povijesnih zbivanja XV. stoljeća. Djelovanje članova obitelji Bičkele već od pojave prvog poznatog člana ove obitelji Nikolina sina Fabijana potvrdili su odnose među plemstvom Kraljevstva Slavonije kao i odnos ovoga plemstva i vladara i njegova dvora, ali i odnos ovog plemstva prema susjednim žiteljima, u ovom primjeru prostora Moravča.
- Kako je plemićka obitelj Bičkele djelovala u granicama Zagrebačke županije, prilog proučavanja njezine povijesti uspostaviti će i neke odnose života Zagrebačke županije u XV. stoljeću. Opseg posjeda vlasnika Zelingrada u XV. stoljeću nije moguće dovoljno precizno odrediti i vezan je uz kasnije događaje i vlasnike u XVI. stoljeću, kada je već moguće bolje prepoznati posjede vlasnika Zelingrada. Društveni odnosi i način života srednjovjekovne Slavonije tijekom XV. stoljeća i njihov je nastavak u stalnosti događanja vezan uz XVI. stoljeće.

4.2. SVAKODNEVICA XV. STOLJEĆA NA PROSTORIMA MORAVČA

U sadržaje i događanja XV. stoljeća na prostorima Moravča predstavio je dolazak Fabijana Bičkelea kao vlasnika utvrđenog Zalingrada, a prateći njegovo djelovanje kao i njegovih nasljednika tijekom XV. stoljeća ostao je vidljiv njihov pristup prema životu kao i odnos jednog dijela plemstva prema svojoj okolini. U XV. stoljeću prostor Moravča ostaje isti, ali upravni položaj se promijenio. Koliko su se promijenili ili su ostali isti sadržaji Moravča i njegovi stanovnici, trebaju pokazati njihovi pojedini odnosi.

Početak XV. stoljeća obilježile su i borbe Žigmunda da osigura svoju kraljevsku vlast, kao i da dio plemstva, kako u Ugarskoj tako i u Hrvatskoj, u koje nije bio siguran da ga podržavaju na neki način dovede u red. Jedan od načina bio je i tada već ustaljeno pravo vladara da plemiću oduzme njegov posjed u slučaju nevjere. Na nekoliko takvih primjera u Zagrebačkoj županiji ukazala je Suzana Miljan,⁶⁵⁷ a i na prostoru Moravča nalazimo jedan primjer ovog vladareva prava.

U Zagrebu 30. lipnja 1405. godine Andrija, Benediktov sin iz Zagorja, donosi pred banove Kraljevstva Slavonije, Hrvatske i Dalmacije Pavla Bessenyo (1404.) i Pavla Pecza (1404. - 1406.) pisma Zagrebačkog kaptola sa Žigmundovim pismom od 5. srpnja 1404. godine i kraljevskim nalogom o njegovu uvođenju u posjed Berislavec, koji se nalazi u Zagrebačkoj županiji, okružju Moravče, pokraj rječice Sviben, koji tamošnji vlasnici, koji se poimenično navode, moraju predati svoje posjede radi svoje nevjere. Tako ovim kraljevskim nalogom tadašnji stanovnici Berislavca Andrijin sin Dionizije, Ivanovi sinovi Martin i Nikola zatim Toma i Luka Plepelić kao i Bartolomej ostaju bez svojih posjeda. Banovi, prema nalogu kraljevske kancelarije, određuju i pravni slijed uvođenja novog vlasnika u njegov novi posjed koji treba provesti magister Ivan, župnik crkve svetog Ivana Krstitelja iz Moravča.⁶⁵⁸ Tko je bio Benediktov sin Andrija koji je optužio posjednike iz Berislavca za čin nevjere i koji su mu bili dokazi nije poznato, ali već u proljeće sljedeće godine 2. travnja 1406. godine ispravom Zagrebačkog kaptola sinovi Petra Plepelića Luka, Toma i Tomin sin Ivan kao i neki Bartol, svi iz Berislavca, zabranjuju da ostali posjednici iz Berislavca i Svetog Ivana u okružju Moravča, (*in districtus de Morawcha*), prodaju ili daju u zakup posjede na koje oni imaju pravo. U ispravi je posebna zabrana da se Benediktov sin Andrija iz Završja (*districtus de Zagorie*) ili Pavao iz Bedenice upliću u njihove posjede.⁶⁵⁹ Tako saznajemo da Andrija, Benediktov sin, dolazi iz

⁶⁵⁷ Miljan 2015, 158.

⁶⁵⁸ HR-AMZe, br. PA-P-03.

⁶⁵⁹ HR-AMZe, br. PA-P-04.

Završja, okrug Zagorje, što znači da dolazi iz Završja Loborskog, što može djelomično potvrditi i uz njega navođenje Pavla iz Loboru nedaleke Bedenice. Luka Plepelić iz Berislavca očito se nije pomirio sa stanjem u kojemu se našao, tako da nastavlja pravnim putem borbu za povrat svojih oduzetih posjeda. Ban Kraljevine Slavonije David Lacković (1416.–1418.), 23. travnja 1416. upućuje pismo Kaptolu zagrebačke crkve u kojem se navodi i sadržaj pisma kralja Žigmunda o neistinitoj optužbi Andrije kojom je optužio Luku Plepelića iz Berislavca za nevjeru i u kojem se traži da se provede istraga.⁶⁶⁰ Kako bi se istražio cijeli slučaj, 30. travnja 1416. u Zagrebu svjedoci banskog sudbenog stola prema nalogu pisma Davida Lackovića, bana Kraljevine Slavonije, pozivaju u Berislavcu Andriju zvanog Kozel na ročište u posjedovnom sporu s Lukom, Petrovim sinom iz Berislavca.⁶⁶¹ Zakazano sudbeno ročište očito je ubrzo održano, ali ban David Lacković obavještava da se na zakazano sudbeno ročište odazvao samo Luka, Petrov sin, iz Berislavca, ali ne i pozvani Andrija zvani Kozel koji je zato osuđen, ako se razložno ne ispriča.⁶⁶² Na slijedećem ročištu, koji je održao ban David Lacković 19. kolovoza 1416. godine, pročitano je i pismo kralja Žigmunda napisano 15. srpnja 1415. godine u Konstanci. U pismu Žigmund navodi da je Andrija zvani Kozel lažno optužio Luku iz Berislavca za zločin nevjere protiv kraljevske krune u ne tako davna prevrtljiva vremena kraljevstva kako bi dobio Lukin posjed, a da sam Luka nikada nije počinio zločin nevjere. Kako se na kraju pisma traži da Banski sud još jedanput sve ispita, Andrija je zadužen da donese isprave temeljem kojih je optužio Luku za nevjeru, a koje je navodno sklonio u Zagorje.⁶⁶³ Ovaj dugotrajni spor ipak završava 1418. godine. Isprava sastavljena u Zagrebu pred Kaptolom zagrebačke crkve 24. svibnja 1418. godine sačuvala je cijeli slijed događanja. Luka, sin Petra Plepelića, i Andrija, sin Benedikta, oba iz Berislavca, vodili su parnicu zbog nevjere. Lukin posjed je zbog čina nevjere bio oduzet i sve do 1418. godine uživao ga je Andrija, koji je Luku i njegova brata Tomu nepravедno optuživao. Zbog toga je među njima bila stalna svađa. Sada se žele izmiriti posredstvom izabраниh ljudi, a na osnovu kraljevskog pisma izdanim na Andrijino traženje u kojemu je zaključak da Luka nije učinio čin nevjere. Sporazum je sklopljen i izmirenje postignuto tako da Andrija vraća Luki njegov posjed i priznaje da je bio zaveden kada ga je optuživao. Sve Andrijine isprave o posjedu proglašavaju se nevažećim, a Luka će pak oprostiti sve uvrede i štete na posjedu što ih je Andrija za svoj novac stekao, zakupio ili

⁶⁶⁰ HR-AMZe, br. PA-P-10.

⁶⁶¹ HR-AMZe, br. PA-P-09.

⁶⁶² HR-AMZe, br. PA-P-12; HR-AMZe, br. PA-P-13.

⁶⁶³ HR-AMZe, br. PA-P-11.

dao u zalog držat će sve dok ih ne otkupe oni koji na to imaju pravo, pa i sâm Luka.⁶⁶⁴ Kako bi pravno ovaj spor bio potvrđen i završen, župani i veliki suci Zagrebačke županije već 2. lipnja 1418. godine daju na znanje da su se Luka, sin Petra, iz Berislavca i Andrija, sin pokojnog Benedikta, zvan Kozel iz istog Berislavca nakon održanog suda u cilju izmirenja, a koji su sada o blagdanu Duhova u međusobnoj parnici zbog posjedovnih pitanja pred nama vodili, po dopuštenju istoga suda obvezali su se da će se izmiriti. Zbog toga ih sud u cilju izmirenja oslobađa troškova, zadovoljštine i isplata sudu Zagrebačke županije.⁶⁶⁵

Kako bi ovaj slučaj bio zakonito proveden do kraja, Luka Plepelić iz Berislavca (*Lucas, filius Petri dicti Plepelycha de Berizlouech, districtus de Moroucha*) traži uvođenje u posjed koji je ponovo dobio. Tadašnji ban Kraljevstva Slavonije Dionizije Marcali (1419.–1421.) 19. svibnja 1419. godine izdaje ispravu u kojoj traži da Zagrebački kaptol pošalje svojega čovjeka koji će Luku Plepelića iz Berislavca u okružju Moravče po zakonu uvesti u posjed koji mu pripada po nasljednom pravu i kojega drži. Kaptol je poslao svoga opunomoćenika koji je uz banova izaslanika, susjede i sumedašnike uveo Luku Plepelića u njegov posjed u Berislavcu, a Kaptol već 3. lipnja 1419. izdaje o tome ispravu i upućuje ju banu Dioniziju,⁶⁶⁶

Ovaj slučaj s početka XV. stoljeća zapisan cijelim slijedom u sadržajima sačuvanih isprava donosi nam danas podatke kako pravne odnose i očito čvrsta pravna pravila tadašnjeg vremena tako i svakodnevne životne odnose tadašnjih stanovnika, ali se mogu iščitati i pojedine osobine ljudi. Andrija zvani Kozel iz susjednog je, ali ne i bližeg okružja, nije poznato na koji način, ali očito bezobzirno lažno optužuje za nevjeru pojedince iz nekog Berislavca i uzima im njihove posjede. Ipak u Berislavcu našao se čovjek, Luka Plepelić, sin Petra, isto lažno optužen, koji je znao pravi slijed kako da se pravno zaštiti i sačuva svoj posjed. Tako svojim susjedima zabranjuje prodaju ili davanja u zakup zemljišta u Berislavcu, posebno Andriji Kozelu, i počinje pravnu borbu da povрати dio posjeda koje je preuzeo Andrija temeljem Žigmundova pisma iz 1404. godine. Poslije petnaest godina Luka ipak uspijeva kada Žigmund, i to iz Konstancie, šalje novo pismo u kojemu navodi da je Luka bio lažno optužen za nevjeru i da mu se treba vratiti njegov oduzeti posjed. Ovaj, iako dugotrajan process, nije bio jedini takav slučaj oduzimanja posjeda zbog nevjere s početka Žigmundove vladavine.⁶⁶⁷ Ovaj slučaj pokazuje i pravni slijed koji počinje kraljevskim pismom Zagrebačkom kaptolu

⁶⁶⁴ HR-AMZe, br. PA-P-14; Matijević Sokol, 2014, 25, 28-31.

⁶⁶⁵ HR-AMZe, br. PA-P-50.

⁶⁶⁶ HR-AMZe, br. PA-P-19, banska isprava od 19. svibnja 1419. u Zagrebu i isprava Kaptola zagrebačke crkve od 3. lipnja 1419; O glavnom slijedu ovoga spora vidi i Matijević Sokol 2014, 188 – 189.

⁶⁶⁷ Miljan 2015, 157-158. Navedena su dva slučaja u Zagrebačkoj županiji oduzimanja posjeda radi nevjere, a zatim vraćena uz oprost od kojih jedan u razdoblju od 1404. do 1406. godine.

koji prosljeđuje postupak banskom sudu koji provodi postupak temeljem izvješće isprava i svjedoka koji se pozivaju na ročišta, a zatim vraća Kaptolu zaključak i daljnje provođenje uvođenja u posjed o kojem opet dobiva izvješće. Ovaj slijed pravnih postupaka koji provodi Zagrebački kaptol kao vjerodostojno mjesto (*locus credibilis*) imao je obvezu i pravo da izvršava naloge bana i kralja i da rješava i istražuje pojedine sporove te o tome piše izvješća.⁶⁶⁸ Što se tiče glavnih sudionika, sud ih temeljem međusobnog pomirenja, moglo bi se reći, mudro oslobađa sudbenih troškova i oni nastavljaju život na svojim posjedima u Berislavcu koji se, kako se tada navodi, nalazi kao distrikt u Zagrebačkoj županiji. Andrija, koji je 1405. godine došao u Berislavec, ipak je stekao tijekom trajanja navedenog procesa neke posjede tu se oženio i može ga se povremeno pratiti u XV. stoljeću. Luka, sin Pavlov, i njegova obitelj Plepelić, koja je i do tada bila dio plemstva, sa svojim posjedima ostaje i dalje veoma utjecajna u Berislavcu i u XVI. stoljeću, a i krajem XV. stoljeća javljaju se s novim darovnicama i potvrđama plemstva.

Kaptol zagrebačke crkve izdaje ispravu i 24. veljače 1496. godine temeljem primljene isprave kralja Vladislava kojom se nalaže uvođenje i postavljanje u posjed plemenitog Marka, školovanog čovjeka iz Berislavca, zbog vjernosti i zasluga vjerne službe istoga Marka Svetoj kruni rečenog našeg Kraljevstva Mađarske, „kao i našem veličanstvu, prepustili svoj posjed zvan Berislavac i posjedovne dijelove u posjedima nazvanim Črečan i Novakovec, a koje sam imao i nalaze se u Zagrebačkoj županiji, sa svim njihovim prihodima i prinadleštvoima prepustili smo spomenutom Marku, školovnom čovjeku kao i njegovim nasljednicima i potomcima svom snagom druge naše isprave, tj. privilegijem izdanim zauvijek i želimo da se njega po zakonu uvede u posjed preko našeg i vašeg čovjeka. Dano u utvrdi Virovitica 11. studenoga 1495.“ Plemeniti Marko iz Berislavca bio je uveden darovnicom u potvrđene posjede i uz prisutnost susjeda i sumeđašnika: plemenitih Andrije iz Kalina, Nikole, Luke Jakopčića iz Kalina, Jurja Vražića iz Malkovca, Nikole Zenčića, Petra Pavlovog iz istoga, Petra Sintića iz Svetog Ivana, Simona iz Ilinca Svetog Ivana, Barnabe Dropučića iz Črečana, Petra, njegova brata, Valentina Nemčića, Martina Cikoviæa, Mihajla Kudejanića, Tome, njegova brata, Matije Draganovića, Luke Horvata, Benedikta Jelenovića iz istoga i Matije Sulića iz Šulinca, na ime ove nove kraljevske darovnice da ih zauvijek posjeduje.⁶⁶⁹

⁶⁶⁸ Matijević Sokol 1996, 295.

⁶⁶⁹ HR-AMZe, br. PA-P-46, od 24.veljače. 1496. u Zagrebu. i 11.studenoga 1495. u Virovitici u kojoj, *Wladislaus, dei gracia rex Hungarie et Bohemie fidelibus nostris capitulo ecclesie Zagrabiensis, salutem et gratiam, quod nos, cum ad ninnullorum fidelium nostrorum humilime supplicacionis instanciam per eos pro parte fidelis nostri nobilis Marci, literati de Berizlowch nostre propterea facte maiestati tum vero pro fidelibus et fidelium obsequiorum meritis eiusdem Marci literati, per eum uti didicimus, iuxta sue possibilitatis exigenciam sacre dicti regni nostri Hungarie corone maiestati nostreque exhibitis et impensis, possessionem suam Beryzlowcz vocatam ac porciones possessionarias in posseseionibus Chrechan et*

Poslije ovog primjera kraljevskog oduzimanja posjeda radi nevjere i njegova vraćanja prijašnjem posjedniku, zatim kraljevske darovnice, na prostoru Moravča ostao je i primjer vraćanja posjeda Svetoj kruni u osobi vladara, tj. kralja.

Ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije Matija Gereb (1483.–1489.) 28. kolovoza 1486. donosi ispravu temeljem tužbe Augustina, Brckova sina, iz Drenove koju je Augustin pokrenuo pred Sudbenim stolom u travnju 1477. godine pred tadašnjim banom Ladislavom od Egervára (1477.–1481.) tražeći povrat svojih posjeda u Drenovi. Tužena stranka bio je Ladislav Bistrički koji je temeljem kraljevske darovnice od 3. srpnja 1476. godine, izdane u Budimu, došao u posjed četiriju selišta ili plemićkih boravišta u Drenovi koja se nalazi u Zagrebačkoj županiji. Tada je Ladislav Bistrički došao u posjed ovih dobara temeljem izumrća obitelji dotadašnjih vlasnika čime su ona došla pod Svetu kraljevsku krunu i tadašnji kralj mogao dodijeliti kome je htio tako da su tada zakonito dodijeljena Ladislavu Bistričkom (*possessione Drenowa vocata in Comitatu Zagradiensi existente ... tempore condam Georgii Prawdich ac Nicolai filli Bartholomei de eadem Drenowa prefuissent et per defectum ... eorundem ad **sacram Regni coronam** consequenterque collationem dicti domini Regis prout ipsi domino nostro Regni recitaum fuisset, ...*). U cijelom sudbenom sporu 1486. godine, a koji je započeo još 1477. godine, Augustin putem svojega zastupnika dokazuje da je on u istom rodoslovnom i obiteljskom srodstvu s prijašnjim pokojnim vlasnicima traženih posjeda te da ovi posjedi ne potpadaju pod Svetu kraljevsku krunu već zakonito po nasljednom pravu pripadaju Augustinu kao pravom baštiniku i nasljedniku navedenih pokojnika prema običajima Kraljevstva. Sud se dalje nastavlja.⁶⁷⁰

Opisana dva primjera sudbenih parnica, jedan iz Berislavca s početka XV. stoljeća, primjer kraljevskog oduzimanja plemićkog posjeda zbog nevjere u odnosu prema vladaru, a drugi iz Drenove s kraja istog XV. stoljeća gdje je plemićka obitelj ostala bez nasljednika i tako su se njezini posjedi trebali vratiti kraljevstvu, povezuje jedno te isto pravno načelo toga vremena i prijašnjih vremena. Ovo pravno načelo Ugarsko-Hrvatskog Kraljevstva, koje su ustanovili još Arpadovići u ispravi iz 1486., veoma točno je navedeno kao **sacram Regni coronam**. Ovo pravno načelo i izraz, koji se koristio i u drugim dijelovima kraljevstva, nije bio simbol posvećenosti kraljevske vlasti,⁶⁷¹ nego državno pravo na zemlje i posjede koji nisu bili privatno plemićko pravo na njih i u navedenim slučajevima vraćala su se Svetoj kruni, tj.

Nowakowiz vocatis omnes in comitatu Zagradiensi existentes habitas, ... Datum in castro Werewche, in festo beati Valentini martiris, anno Domini millesimo quadringentesimo nonagesimo quinto

⁶⁷⁰ HR-AMZe, br. PA-P-37.

⁶⁷¹ Karbić 1998, 108-109.

Kraljevstvu, a danas bi se reklo državi. Znači, prava su pripadala Svetoj kruni, a tek su od nje prelazila na kralja, koji je tada provodio pravne postupke i posjede darovao drugim plemićima pod istim uvjetima.⁶⁷² Ovo pravno objašnjenje Mihajla Lanovića iz 1928. godine objasnio je i Ivan Beuc u *Povijesti institucija državne vlasti u Hrvatskoj (1527.-1945.)* da je u ideji *corona regia* u doba Arpadovića odražavala jednakopravni položaj Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva, a tek od XVI. stoljeća i Verböcija sva prava, pa čak i kraljevska, proistječu iz *sacra corona*.⁶⁷³ Nešto općenitije mišljenje o javnopravnom pojmu Svete krune (*Sacra Corona*) dao je i Lujo Margetić, uz napomenu da je sâm termin koristio već i Bela IV.⁶⁷⁴ Kao jedna potvrda pravnog objašnjenja Mihajla Lanovića o značenju ovoga naziva nalazi se i u izvornom zapisu *ad sacram Regni coronam*, ako se pročitava kao Sveta kruna kraljevstva.

Poslije primjera kraljevskih darovnica, vraćanja posjeda Svetoj kruni u slučaju nevjere kao i plemićke obitelji koja ostaje bez nasljednika, sačuvao se i niz primjera svakodnevnog života u mjestima i prostoru Moravča u XV. i početkom XVI. stoljeća. Tako se u srednjovjekovnom Berislavcu posebno ističe plemićka obitelj Plepelić. Osim Luke Plepelića, sina Petrova, i njegova brata Tome, iz dvadesetih godina ostao je spomen na plemenitog Marka Plepelića, koji se javlja i tridesetih godina XV. stoljeća kada se navode i Nikola i Petar Plepelić. Uz ovu plemićku obitelj Plepelić u Moravču sadržaji isprava tridesetih godina XIV. stoljeća sačuvali su spomen i na jednu plemićku obitelj iz Drenove.

Zagrebački župan i plemićki sudac Zagrebačke županije izdaje ispravu 8. listopada 1430. godine u kojoj iznosi slijed istrage na traženje Hermana Celjskog, bana Kraljevstva Slavonije (1423.-1435.) od 31. kolovoza 1430. godine kojom je potvrdio staro plemstvo Jurju, njegovu ocu pisaru Nikoli Pravdiću i njegovoj supruzi Margareti, kćeri Ivana, sina Markova, sina Martonasova iz Drenove u okružju Moravče (*nobilis Georgius filius Nicolai literati Pravdich dicti de Drenova, districtus de Moravche, in sua ac eiusdem Nicolai literati patris, necnon nobilis domine Margaretha vocate, filie Iwan, filij Marci, filij Marthonas matris suorum de eadem Moravcha*).⁶⁷⁵ Ovime potvrđeno plemstvo plemićkoj obitelji iz Drenove, koju je prvi predstavio Nikola pisar, (*litterat*), još 1418. godine. Nikolin sin Juraj, kojeg isprava iz 1430. godine potvrđuje kao člana ove plemićke obitelji iz Drenove, 1441. godine je i podžupan, (*vicecomite*), Zagrebačke županije.⁶⁷⁶

⁶⁷² Lanović 1928, 67-68.

⁶⁷³ Beuc 1969, 3-5.

⁶⁷⁴ Margetić 2000, 116-117.

⁶⁷⁵ HR-AMZe, br. PA-P-23.

⁶⁷⁶ HR-AMZe, br. PA-P-102.

Plemićki suci Zagrebačke županije 20. lipnja 1420. u Zagrebu rješavaju tužbu koju je podnio Marko Plepelić iz Berislavca u kojoj traži da se na njegov posjed vrati jobagion Nikola Jantolić kojega je s njegovim ukućanima i stvarima na silu preselio Ivan Kastelanfi od Sv. Duha na svoj posjed Wyhel. U provedenoj istrazi je ispitan i Benedikt, kaštelan tuženoga Ivana Kastelanfija od Sv. Duha.⁶⁷⁷

28. srpnja 1431. veliki suci Zagrebačke županije, na opetovnu i zakonitu molbu plemića Marka Plepelića te Nikole i Petra također Plepelića iz Berislavca (*nobilium Marci Plepelych, ac Nicolai et Petri similiter Plepelych de Beriszlowcz*) zakonski su odredili i poslali jednog između sebe velikih sudaca Županijskog stola da obavi dolje ispitivanje svjedoka. U izvješću je navedeno da je plemeniti Martin Antolković, krojač iz Kalinja (*nobilis Matrinus sartor Antholkoych de Kalyn*), ne zna se iz kojih razloga, došao u grad Zelinu (*castrum Zelijna*) i ondje gradskoj gospodi izložio da je imao jednog podložnika, provizorja Jurja Vogašića u plemićkoj kuriji spomenutih izlagatelja na njihovu posjedu u Črečnu, koji se nalazi i boravi u Zagrebačkoj županiji i da ga on nije htio poslušati, premda gospođa Elizabeta zvana Plepelica, supruga spomenutog Martina krojača, u svojoj plemićkoj kuriji ima pravo ženske četvrtine (*Elisabeth Plepelijcha, dictam consortem dicti Martini sartoris in propria curia nobilitari habere quartam partem*) i da je svake godine primala svoj dio u novcu što joj je isti Juraj Vogašić bio dužan i trebao isplaćivati; stoga i zato izlaganje i optužba Martina krojača; spomenuti Martin Antolković krojač, dovevši ljude iz spomenutog grada Zeline, u gore navedenu plemićku kuriju spomenutih izlagatelja u istom mjestu, nasilu je ondje od navedenog Jurja Vogašića, podanika spomenutih izlagatelja, uzeo dva jaka vola i ono što mu se svidjelo na veoma veliku štetu spomenutih izlagatelja.⁶⁷⁸

Navedene dvije isprave, pored već spomenutih članova plemićke obitelji Plepelić, predstavljaju i Elizabetu Plepelić i njezina supruga plemenitog Martina Antolkovića krojača iz nedalekog Kalinja. Elizabeta ima pravo na svoju plemićku djevojačku četvrtinu i to u svojoj plemićkoj kuriji. Ona kao i Marko iz Berislavca imaju jobagione u pojedinim dijelovima svojih posjeda od kojih je jedan u Berislavcu, a drugi u Kalinju. Ovdje se upoznajemo s novim mjestima: Kalinjem i Wyhelom od kojih podatak o kaštelanu Benediktu, za kojega bi se moglo zaključiti da je bio kaštelan i utvrde ili dvorca u Novom Mjestu.

Sljedeća isprava daje podatke što je sve bio sadržaj jedne plemićke kurije u to vrijeme. 25. svibnja 1482. kod Svetog Ivana u Moravču (*apud Sanctum Ioannem de Morawcha*) Marko,

⁶⁷⁷ HR-AMZe, br. PA-P-20.

⁶⁷⁸ HR-AMZe, br. PA-P-96.

pisar iz Berislavca, i Elizabeta Plepelić njegova žena iz mjesta Berislavca, kći pokojne Uršule zvane Plepelić iz Berislavca, zbog stalnih sukoba za svoja dobra u Berislavcu, koja se nalaze se u Zagrebačkoj županiji, sa Stjepanom Bikčelom posudili od Mateja Vagaša, građanina iz Trgovišta, 32 forinte čistog zlata. Kako na traženje Matije Vagaša da mu vrate posuđeni iznos, a nemajući traženi novac, kao zamjenu za dug u prisustvu suca, svjedoka, plemića susjeda i međaša iz Berislavca, zauvijek predaju Matiji Vagašu i njegovim nasljednicima jednu plemićku kuriju, koja je njihovo vlasništvo, a nalazi se i postoji u Črečanu u Zagrebačkoj županiji, i to sa svim pripadnostima i koristima koje joj po pravu i od starine pripadaju, kao što su obrađene i neobrađene oranice, livade, vinogradi, vode tekućice, šume, pašnjaci i potoci, i ostalo što joj pripada i to u nasljedno vlasništvo.⁶⁷⁹

Kaptol zagrebačke crkve 24. veljače 1493. godine izdaje ispravu o sporazumnoj zamjeni dvaju selišta između župnika crkve sv. Ivana Krstitelja u Moravču, (*dominus Benedictus plebanus ecclesie beati Iohannis Baptiste de Marocha*) i Marka, pisara iz Berislavca (*Marcus literatus de Berizlawcz*). Spomenuta dva selišta u Berislavcu u vrijednosti četrdeset forinti nekoć je pokojni Nikola Bičkele iz Zelingrada, (*Nicolaus Biczkele de Zelnawar*), za pokoj i spasenje svoje duše ostavio oporučno crkvi sv. Ivana Krstitelja. Budući da je, kako se navodi, na ta dva selišta ima puno pravo Elizabeta kćerka pokojnog Tome Plepelića, (*nobilis domine Elizabeth vocate filie condam Thome Plepeliich*), i supruga pisara Marka, koji ovdje zastupa nju i svoju djecu i koji u zamjenu crkvi u Moravču daje dva druga selišta od kojih je jedno Tomaševsko Selo s čime je župnik crkve sv. Ivana Krstitelja bio u potpunosti zadovoljan i zamjena je pravno zaključena.⁶⁸⁰ Ovdje se mora prisjetiti na oružane napade Ladislava i Stjepana Bičkelea pedesetih godina na

⁶⁷⁹ HR-AMZe, br. PA-P-33, 25. svibnja 1482. Nos *Marcus literatus de Beryzlawcz, ac Elizabeth Plepelycna, consors eiusdem de eadem Beryzlawcz, filia condam Ursule Plepelych a dicte de eadem Beryzlawcz, ... pro bonis nostris Beryzlawcz, in Comitatu Zagrabiensi existentibus, habitis, cum egregio Stephano Bykchel, a provido vori Mattheo Wagas, cive de Tergwowysche summam pecunie, videlicet florenorum triginta duos puri auri boni et iusti ponderis levavimus sub spe restitutionis. ... Pro qua summa pecunie restituenda providus Mattheus Wagas, per egregium Stephanum Chyganych, iudicem nobilium Comitatus Zagrabiensis, sepe sepius nos amonuisset. Nos tamen propter magnas expensas, quas in aquirrendis bonis nostris fecimus, unde restituere minime habuimus. Qui tandem Wagas pro ipsa summa pecunie Zagrabiam, ad octavas illic in festo sancti Georgii celebratas, citasset nosque Zagrabie coram Stephano Chyganych, iudice nobilium, illi supplicavimus et ad fidem ac humanitatem nostram ipsi Wagas polliciti sumus domi coram nobilibus contentari. Itaque cum tam domum venissemus, convocatis egregio Stephano Chyganych iudice nobilium, Ladislao Horwathych viceiudice nobilium, ceterisque nobilibus vicinis et commetaneis, Petro et Barnaba Dropwchych de Beryzlawcz, Benedicto Jelenowijch, Mattheo Horwathych de prefata Beryzlawcz, pro ipsa summa pecunie unam curiam nobilitarem, que nos iure concerneret, in Crecan, in Comitatu Zagrabiensi existentem, ... ipsi provido Mattheo Wagas et heredibus ipsius, cum omnibus pertinentiis et utilitatibus ad eam de iure et ab antiquo spectantibus, ut puta terris arabilibus cultis et incultis, pratis, montoris (?), aquis fluvis, silvis, pascuis et aquarum decursibus, et generaliter quarumlibet utilitatibus ad eandem spectantibus, dedimus, assignavimus et perpetuavimus,*

⁶⁸⁰ HR-AMZe, br. PA-P-42.

posjede u Berislavcu, kada su uz ostalo prisvojili i pojedine vlasničke isprave tamošnjih vlasnika, veoma moguće i za dva spomenuta selišta. Kako bi se sve u miru završilo i obitelj Plepelić ponovo došla u njihov posjed, izvršena je spomenuta zamjena.

Sljedeća isprava nas vraća na prva desetljeća XV. stoljeća, kada 1421. godine usred korizme u Moravču, plemićki sudac Zagrebačke županije Pavao iz Kalinja izdaje ispravu kojom daje na znanje da je plemeniti Pavao, sin Nikole iz Berislavca (*nobilis vir Paulo filius Nicolai de Berislavch*) svoju livadu u Berislavcu primio u zakup za tri i pol forinte od plemenitog Mirka, sina Benediktova iz Četrkovca (*nobilis vir Emerico filio Benedicti de Cheterthkel*).⁶⁸¹ Ovi podatci predstavljaju još jednog člana plemićke obitelji Plepelić iz Berislavca i plemića Mirka iz Četrkovca, ali i s plemićkim sucem Zagrebačke županije Lukom iz susjednog Kalinja. Tu je i davanje zemlje u zakup, što je i u sljedećim razdobljima veoma čest odnos, što pokazuje potrebu za novčanim sredstvima, koja su u to vrijeme forinte.

Andrija zvani Kozel, sin Benedikta, koji je u Berislavec došao 1405. godine i preuzeo neke posjede lažno optuživši njihove dotadašnje vlasnike za nevjeru, ipak je ostao u Berislavcu i oženom se Elizabetom, kćeri Dionizijevom, kojega je inače također bio optužio za nevjeru i dobio njegov posjed. Ovdje se veoma moguće radilo o tome da je preuzevši Dionizijev posjed, ostavio Dionizija na njegovu posjedu, a njegovu kćer uzeo za ženu s kojom je imao i dvije kćeri: Katarinu i Klaru, koje se javljaju 1460. godine.

Tridesetih godina XV. stoljeća Andrija i Elizabeta daju pojedine dijelove svojih posjeda u zalog ili u zakup. Tako 26. studenoga 1430. godine u Moravču plemićki sudac Zagrebačke županije Nikola, sin Sebastijanov iz Beloslavca, izdaje ispravu u kojoj Andrija i Elizabeta zalažu na pet godina dio svoje velike livade između šume i potoka Svibena Nikoli, sinu Vogašića, inače građaninu Četrkovca, za dvije zlatne forinte, a za isti iznos mogu zalog otkupiti.⁶⁸²

Andrija i njegova žena Elizabeta iz Berislavca 12. ožujka 1431. godine u Moravču daju u zalog tri jutra oranice Emeriku iz Glavnice na pet godina za dvije zlatne forinte koje su primili. Ako ih ne otkupe, mogu dati drugu jednako vrijednu zemlju. Oranice su bile u susjedstvu zemlje Tome iz Črečana, a između potoka Svibena i javne ceste.⁶⁸³

13. siječnja 1433. godine sudac Zagrebačke županije (*Paulus filius Jursa de Kalyn iudex nobilium Comitatus Zagradiensis*) izdaje ispravu u Moravču o zakupu zemlje koju daju Andrija,

⁶⁸¹ HR-AMZe, br. PA-P-92.

⁶⁸² HR-AMZe, br. PA-P-95.

⁶⁸³ HR-AMZe, br. PA-P-98.

sin Benedikta, zvani Kozel iz Berislavca, i plemenita gospođa imenom Elizabeta, kći pok. Dionizija iz istog Berislavca, žena istoga Andrije (*Andreas filius Benedicti dictus Kozel de Berizlowcz ac nobilis domina Elizabeth vocata, filia condam Dionisi de eadem Berizlowcz consors eiusdem Andree*). Oni daju oranicu, koja se prostire na osam pa i preko rali ili dana oranja, a koju imaju između rječice zvane Sviben i javnoga puta, (*viam publicam de villa Crechan*), što vodi iz črečanskog zaselka prema rječici zvanoj Lonja, u blizini zemlje Tome pisara iz spomenutog Črečna, u zakup Mirku, sinu Benedikta iz Glavnice, sucu i stanovniku varoša Četretrek (*Emerico filio Benedicti de Glawnijcza iudici seu inhabitatori opidi Chetertekhel vocati*), za dvije zlatne forinte, iako su za istu zemlju već primili četiri.⁶⁸⁴ Opis javne ceste u ispravi potpuno odgovara i današnjoj glavnoj cesti koja vodi iz Svetog Ivana Zeline prema Kominu i dalje.

4. lipnja 1433. godine u Četrtkovcu Andrija i Elizabeta iz Berislavca daju u zakup pisaru Nikoli Vogašiću, građaninu Četrtkovca, tri rala svoje oranice na istočnoj strani između potoka Svibena te puta i šume za jedan zlatni forint. Ovu zemlju su mu već dali u zakup za dva zlatna forinta.⁶⁸⁵ Toma, sin pok. Nikole Vogašića, građanina Četrtkovca sada u Rakovcu, 19. veljače 1485. daje dio svoje velike livade između šume i potoka Svibena u Berislavcu tri jutra oranice s istočne strane između potoka Svibena i puta u šumu pok. Andrije, sina Benediktova, polovicu iste livade u Berislavcu kraj potoka Svibena i oranicu zvanu Luka kod močvare Čret njemu založene po Andriji, sinu Benedikta Kozela i Elizabete iz Berislavca poslije njihove smrti jer su prema običaju njemu pripale, dao u zalog Marku iz Četrtkovca za svotu od 12 zlatnih forinti koje je već primio, uz pravo ponovnog otkupa.⁶⁸⁶

Iz osamdesetih godina XV. stoljeća sačuvalo se nekoliko primjera davanja zemlje u zakup ili zalog, i to livada, oranica i sjenokoša u bližoj okolini Berislavca u kojim je jedna stranka obitelj Plepelić. Benedikt iz Črečana 1484. godine daje u zakup neke svoje oranice i sjenokoše od osam rali površine Uršuli, kćeri Tome Plepelića iz Berislavca, za sedam zlatnih forinti. Ove oranice i sjenokoše nekada je Pavao, sin Nikole iz Bedenice, isto u zakup dao svećeniku Matiji iz Črečana a Benedikt ih je obiteljski naslijedio.⁶⁸⁷

Pavao iz Četrtkovca 11. travnja 1485. daje u zalog pet jutara livade i oranice između potoka Svibena i javne ceste za četiri zlatne forinte kao i livadu koju je njemu založio pokojni Emerik iz Glavnice, plemenitom Pavlu iz Bedenice, Andriji i plemenitoj gospođi Elizabeti,

⁶⁸⁴ HR-AMZe, br. PA-P-100.

⁶⁸⁵ HR-AMZe, br. PA-P-97; HR-AMZe, br. PA-P-101, od 4. lipnja 1433. koju je izdao sudac Zagrebačke županije u Četrtkovcu.

⁶⁸⁶ HR-AMZe, PA-P-10.

⁶⁸⁷ HR-AMZe, PA-P-108.

njegovoj supruzi, i plemenitoj Uršuli Plepelić i njezinu zetu Marku, a ujedno potvrđuje da je primio od njih šest zlatnih forinti.⁶⁸⁸

U Moravču Sveti Ivan 14. kolovoza 1488. plemićki sudac Zagrebačke županije Luka iz Kalinja izdaje ispravu da su gospođa Margareta i njezin brat Antun iz Četrkovca dali u zakup Marku, pisaru iz Berislavca, sjenokošu koja se proteže na četrnaest kola sijena na zemljištu posjeda Berislavec kao i 6 jutara zemlje na istom posjedu za 6 zlatnih forinti (*quomodo ipsi unum fenile ad sedecim plaustra feni se extendentem, in territorio possessionis Berizlowcz, inferius penes silvam ... unacum terris sex iugerarium in eadem Berizlowcz habitum et existentem titulo pignoris pro sex florenis auri ...*).⁶⁸⁹

Osim podataka za Berislavec ostao je sačuvan i jedan slučaj koji spominje i mjesta Omamno i Otrčovec, i to iz 1414. godine kada ban Kraljevstva Slavonije Pavao Čupor od Moslavine (*Paulo Chupor de Monozlo Regni Sclavonie*), (1412.–1415.) 28. listopada 1414. godine upućuje pismo Kaptolu crkve u Zagrebu da zakonski provede Nikoli pisaru, Ivanu i Margareti iz Omamna vraćanje njihovih posjeda koje su nasilno zaposjeli Petar, Lovro, Gal i plemenita Agneza iz Otrčkovca. Već 5. studenog 1414. godine Kaptol zagrebačke crkve odgovara pismom banu da je provedeno traženo vraćanje nasilno zauzetih posjeda u Omamnu uz opis međa koje su postavljene kao i uvođenje u posjed njihovih vlasnika (*Nicolao literato et Ivan et dominae Margarethae ipsorumque heredibus*). Zatim su u Otrčkovcu uz prisutnost obitelji oduzeli tamošnjim plemićima (*nobilium de Ottrouchkovec*) posjed i dvije trećine predali sucima, a trećinu protivnoj stranci.⁶⁹⁰ Ovdje je zanimljivo da je početkom XV. stoljeća na ovim prostorima prisutan Nikola, pisar iz Omamna. Na ovaj način on se pridružuje u isto vrijeme pisaru, literatu Nikoli iz Drenove, kao i u nešto kasnijem vremenom Marku iz Berislavca. Ovaj primjer potvrđuje i pravni slijed kada ban donosi presudu u sporu vraćanja posjeda plemiću, postupak njegova uvođenja u posjed provodi Kaptol u ovim slučajevima zagrebačke crkve.

Grof Celja i Zagorja Herman i ban Kraljevstva Slavonije (1423. – 1435.) 27. studenog 1433. godine u Varaždinu donosi ispravu kojom nalaže sucima Zagrebačke županije da osiguraju nastavak novčane pomoći u podmirivanju sudbenih troškova koje su osiguravali žene i veći broj stanovnika Črečana u parnici koju su pokrenuli protiv Jurja iz Bisaga i Marka i Jurja iz Svetog Petra koji su tužiteljima zauzeli neke šume na području posjeda Črečan.⁶⁹¹

⁶⁸⁸ HR-AMZe, br. PA-P-107.

⁶⁸⁹ HR-AMZe, br. PA-P-111.

⁶⁹⁰ HR-AMZe, br. PA-P-107.

⁶⁹¹ HR-AMZe, br. PA-P-24.

Već početkom XV. stoljeća, 1409. godine, u Zagrebu zapis isprave sačuvao je uz plemenitog Marka, pisara iz Berislavca, i crkvu sv. Ivana Krstitelja u Moravču i zapis o susjednim crkvama i njihovim župnicima s prostora Moravča:

Luka iz Novog Mjesta, *Novo loco*

Antun iz crkve Svetog Trojstva u Glavnici

Urban iz crkve sv. Nikole u Zelini

Sebastijan iz crkve Svih svetih u Bedenici

Petar u Bisagu

Martin iz crkve Svetog Trojstva u Visokom⁶⁹²

Zanimljiv je i podatak iz isprave koju je 6. veljače 1496. godine u Zagrebu izdao *Gregorius Angelus de Gara, sacrae theologiae profesor ac prior eiusdem conventus*, a u kojoj Augustin iz Drenove daje desetinu od svog vinograda, jednog purana i tri kruha dominikanskom samostanu sv. Nikole u Zagrebu. U ispravi se zagrebački dominikanci obvezuju da će svake godine na Dušni dan poslati jednog misnika u Moravče da u crkvi Sv. Trojstva odsluži jednu misu za njegove pokojne. Ako bi Augustin bio prisiljen prodati vinograd, mora paziti da novi vlasnik prihvati istu obvezu.⁶⁹³ Sadržaj ove isprave upućuje na zanimljiv podatak prisutnosti dominikanaca u Zagrebu krajem XV. stoljeća u samostanu sv. Nikole. Kako je ovu ispravu izdao u Zagrebu dominikanski prior samostana sv. Nikole 1496. godine, a dominikanci su se 1476. godine pred turskom opasnošću preselili sa svojeg dotadašnjeg samostana u Vlaškoj ulici, pokazuje da su ime svojeg zaštitnika i titulara zadržali i na Gradecu.

O načinu razmišljanja pojedinaca, što znači i o njihovim životnim vrijednostima, može se prepoznati kada Valentin Poznan iz Drenove 24. svibnja 1459. godine daruje crkvi Sv. Trojstva u Glavnici svoju kuriju i vinograde.⁶⁹⁴ Drugi primjer iz nešto kasnijeg vremena ukazuje na nešto drugačije vrijednosti kada iz iste Drenove jedan Augustin 18. svibnja 1505. godine pred plemićkim sucem daje Tomi Forku jednu zemlju da na njoj zasadi vinograd, a da Augustinu i njegovim nasljednicima daje godišnje deset kubula vina, tri beskvasna kruha i jednog kopuna.⁶⁹⁵

Vinogradi na brdu Stražišće u Drenovi sačuvali su također pojedine odnose tadašnjih žitelja. Tako Ivan, župnik crkve Sv. Trojstva, 2. siječnja 1462. godine vinograd na brdu Stražišće,

⁶⁹² HR-AMZe, br. PA-P-05.

⁶⁹³ HR-AMZe, br. PA-P-44.

⁶⁹⁴ HR-AMZe, br. PA-P-27; Matijević Sokol, 2014, 189.

⁶⁹⁵ HR-AMZe, br. PA-T-52; Matijević Sokol, 2014, 189.

koji je crkva dobila na poklon od plemenitih Klare i Magdalene, daje u zakup Grguru i Agnezi uz uvijet davanja trećine dobiti crkvi.⁶⁹⁶

Pojedine sporove među tadašnjim žiteljima rješavali su i župnici što je u jednoj ispravi navedeno kao *iudicium moderativum*, blagi ili razboriti sud.⁶⁹⁷ Primjer je kada 14. ožujka 1532. godine Petar Grečić, župnik župe Sv. Trojstva, rješava spor između Helene, žene Ivana Posgačića, i Jurja Poldruguća zbog polovice vinograda na brdu Stražišće.⁶⁹⁸ Ovaj spor se godinama vodi i pod drugim župnicima, a završava prema zapisu od 10. lipnja 1579. godine u Zagrebu pred Stjepanom Gregorjancem, vicebanom Slavonije i županom zagrebačkim i križevačkim, a riješen je u korist obitelji Poldruguć.⁶⁹⁹

Zabrana da se djevojka iz plemićke obitelji uda kako ona želi, ali za mladića koji nije plemić, netko iz njezine plemićke obitelji mogao je tražiti uz pitanje treba li provesti i zabranu njezine udaje. Nije poznato kako je završio sljedeći slučaj u kojem je Kaptol samo izdao ispravu.

Kaptol crkve zagrebačke 14. rujna 1458. izdaje ispravu kojom zapisuju čvrsto traženje i zabranu Jurja, sina Grgura iz Črečna u okružju Moravče, da djevojka plemkinja imenom Elizabeta, kći Urbana, kuma istog Grgura iz spomenutog Črečna, uzima za muža i svog supruga nekog Pavla, sina Jurina iz Kalinja u okružju spomenutog Moravča, čovjeka neplemićkog roda i s njim sklopi brak što ona želi, protiv časti svoga plemstva i protiv opetovanih zabrana samog Jurja koji želi istu djevojku dati u brak mužu i osobi plemićkog roda.⁷⁰⁰

S kraja XV. stoljeća sačuvao se i jedan primjer nasilništva pojedinih plemića kada podbani, grofovi i plemićki suci Zagrebačke županije 17. veljače 1497. godine u Zagrebu rješavaju tužbu zapovjednika dvoraca Medvedgrada i Rakovca (*egregiorum Ladislai Pethw et Iohanis Horwath capitaneorum castrorum Medwe et Rakonok*), koje je inače postavio Ivan Korvin, ban Kraljevstva Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (1495.-1498.). Poslije istrage iznesen je slijed događaja zbog kojega je i podignuta tužba iz koje se saznaje da su Stjepan i Ivan Bradač iz Ladomera sa svojim slugama oružano napali na slobodnom i javnom putu kod mjesta koje se zove Zelina Sveti Nikola, *Sanctum Nicolaum*, *Zelna Zenth Mijklos*, plemenitog Marka, pisara iz Berislavca, i kaštelana iz Rakovca, dok su išli u Sveto Trojstvo (*ad Sanctam Trinitatem*) obaviti neki posao. Napadači su oružjem ranili Marka, zbacili ga na zemlju, pretukli i opljačkali.⁷⁰¹

⁶⁹⁶ HR-AMZe, br. PA-P-29; Matijević Sokol 2014, 189.

⁶⁹⁷ Matijević Sokol 2014, 189.

⁶⁹⁸ HR-AMZe, br. PA-T-64; Matijević Sokol, 2014, 189.

⁶⁹⁹ HR-AMZe, br. PA-T-76; Matijević Sokol, 2014, 189

⁷⁰⁰ HR-AMZe, br. PA-P-104.

⁷⁰¹ HR-AMZe, br. PA-P-47.

Plemićki suci Luka iz Kalinja i Nikola iz Nespeša (*Lucam de Kalin et Nicolaum de Nezpessia duos ex nobis*), kako ih u svojoj ispravi naziva *Oswaldus de Polyan, comes ac iudex nobilium Comitatus Zagrabensis*, početkom 1493. godine na traženje Marka pisara i njegove supruge plemenite Elizabete iz Berislavca opominju Stjepana, pisara iz Novakovca, koji je neovlašteno zauzeo kuriju svog pokojnog oca Grgura koju je posjedovala plemenita Elizabeta s livadama, oranicama, šumama te pravima na mlinove i vode i unatoč opomenama ne želi ih vratiti.⁷⁰² Ovdje plemićki suci Zagrebačke županije, od kojih su oba s prostora Moravča, izdaju, očito radi pravne potvrde, ispravu o jednom slučaju spora oko plemićke kurije iz koje se još jedanput vide njezini sadržaji, a to su livade, oranice, šume i prava na mlinove i vode.

6. siječnja 1497. godine u Zagrebu kancelarija Baltazara od Alapa i Marčinka Peterče, podbanova, kneževa i plemićkih sudaca Zagrebačke županije, izdaje dvije isprave sa sadržajem tužbi Marka, pisara iz Berislavca, koji je očito imao problema i sa svojim bližim susjedima. Jedna od tužbi odnosi se na nekoliko plemića i stanovnika susjednog Črečana kao i Šalovca i Kirijanovca koji su mu posjekli 87 mladih stabala koje je on zasadio na svojoj zemlji uz potok Sviben (*ad fluvium Zwibnapathaka vocatum et in Comitatu Zagrabensi existentem, habitam in eadem, fluvio pisces piscassent*).⁷⁰³ U drugoj tužbi navodi se da je Urban, sin Gala iz Črečana, koji se inače javlja i u prvoj tužbi, poslao naoružane ljude iz Črečana koji su strijelama izranili Matiju Vogošića, jobagiona, Marka, pisara iz Berislavca, koji bi bio ubijen da ga nisu spasile neke žene i prolaznici, a nekoliko dana kasnije su nanijeli i veliku štetu na posjedu napadnutog Matije.⁷⁰⁴

Pred plemićkim sucima Zagrebačke županije u Moravču Sveti Ivan, na Valentinovo 14. veljače 1499. godine stanovnici Črečana, koji se poimenično navode, poslije dogovora odlučili su da obnove svoju zajedničku hrastovu šumu u Črečanskom lugu (*Chrechanzkij lwgh vocatorum intra metas prefate possessionis Chrechan in Comitatu Zagrabensi*). Kako bi tada zapušteni lug obnovili, obvezali su se pred sucima da sljedećih sedam godina neće nitko posjeći ni jedan žironosni hrast, i to pod kaznom od tri marke.⁷⁰⁵ Ova zajednička odluka stanovnika Črečana o obnavljanju hrastove šume uz tadašnju glavnu cestu očito je bila i provedena, što dokazuje današnje mjesto, koje to potvrđuje svojim nazivom: Hrastje. Ovo je i primjer pozitivnog zajedničkog djelovanja stanovnika jednog naselja na samom kraju XV. stoljeća.

⁷⁰² HR-AMZe, br. PA-P-41; HR-AMZe, br. PA-P-43.

⁷⁰³ HR-AMZe, br. PA-P-48.

⁷⁰⁴ HR-AMZe, br. PA-P-45.

⁷⁰⁵ HR-AMZe, br. PA-P-49.

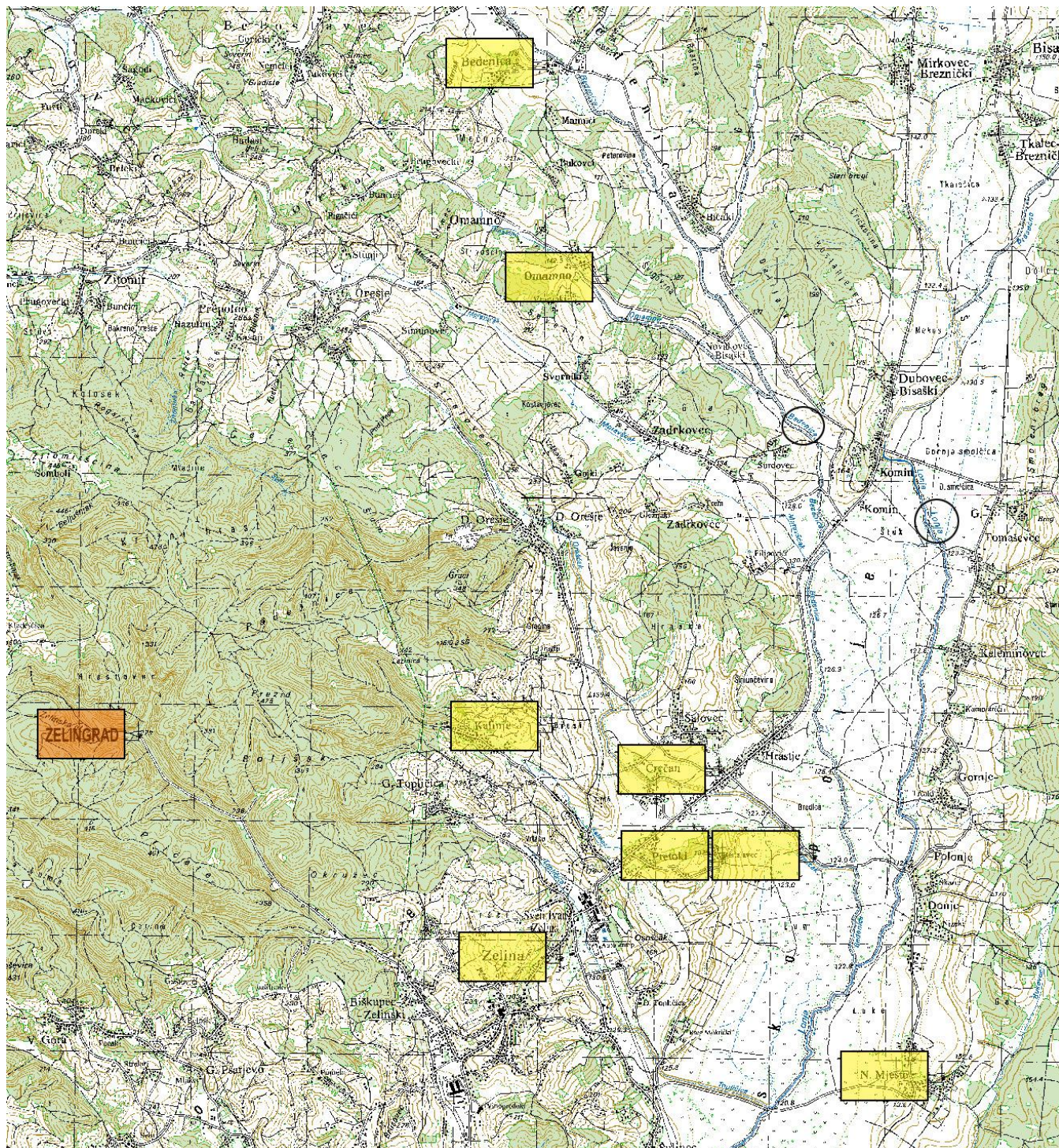
Komitat Moravče XIII. i većim dijelom XIV. stoljeća, u XV. stoljeću upravno postaje sastavni dio Zagrebačke županije, što je prije svega vidljivo u pravnim odnosima. Svi značajniji, ali i poneki ostali pravni slučajevi, rješavaju se u Zagrebu pred banskim ili plemićkim sudom. Tu je i Kaptol zagrebačke crkve kao vjerodostojno mjesto. Kaptol provodi i važan dio sudbeno-pravnih poslova i završni dio uvođenja u posjed pojedinih plemića. Događaju se i kraljevska oduzimanja, ali i vraćanja posjeda plemićima optuženima za nevjeru kao i vraćanja posjeda Svetoj kruni u slučaju izumrća nasljednika obiteljskih plemićkih posjeda. Pojedine manje važne pravne sadržaje zapisivali su plemićki suci u Moravču Svetom Ivanu. Uz sva ovakva događanja na prostoru nevelikog Moravča nastavlja se svakodnevni život u nizu naselja. Izvorno sačuvani sadržaji toga života uglavnom prate članove plemićkih obitelji na njihovim kurijama. Nasljedno pravo je i dalje potpuno čvrsto, ali svakodnevne potrebe ili mogućnosti dovode do davanja pojedinih dijelova njihovih posjeda u zalog ili uzimanja u zakup ili oranica ili sjenokoša ili livada. Prisutna su, naročito sredinom stoljeća, oružana nasilja i otimanja stoke, usjeva, ali i osobnih stvari i dokumenata od strane vlasnika Zelingrada u više slučajeva uz jedan iz Novog Mjesta. Događaju se i sukobi između najbližih susjeda kao u slučaju Berislavca i Črečana koji dijeli samo javna cesta.

Iz svega je više nego vidljivo postojanje niza imena rijeka, oranica, šuma i naselja čije nazive možemo pratiti i od XIII. stoljeća, a svi su se zadržali i do danas, što je velika vrijednost u prepoznavanju u povijesnim obradama. Prva karta današnjeg zemljovida pobliže pokazuje smještaj naselja sjevernog dijela Moravča.

Veoma vrijedan prinos za prepoznavanje života u Moravču može se naći u radu Suzane Miljan o plemstvu Zagrebačke županije. Osim nekoliko bitnih podataka o obitelji Bičkele kao vlasnicima Zelingrada u ovom radu autorica je predstavila i rodoslovlja plemićkih obitelji u naseljima Moravča. Obradom sadržaja isprava XV. stoljeća iz povijesnog arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina bilo je moguće i potpuno razložno postaviti i rodoslovlja plemstva pojedinih naselja Moravča tijekom XV. stoljeća. Sljedeće što je bilo očito jest zajedno postaviti jedan i drugi popis čime su postali vidljiva naselja i njihovi stanovnici u tome vremenu. Zato sljedeći dio ovoga rada prvo predstavlja rodoslovlja plemićkih obitelji i stanovnika naselja Moravča temeljem podataka isprava Muzeja Sveti Ivan Zelina, a zatim rodoslovlja kako ih je postavila Suzana Miljan u svojem radu koji su za razliku od prvog popisa pisani kosim slovima. Kako bi se dobio cjelovit sadržaj, u trećem dijelu prema naseljima u abecednom redu objedinjeni su jedan i drugi popis. Završni dio ovoga dijela rada jest zemljovid Moravča sa svim naseljima.

KARTA 6.

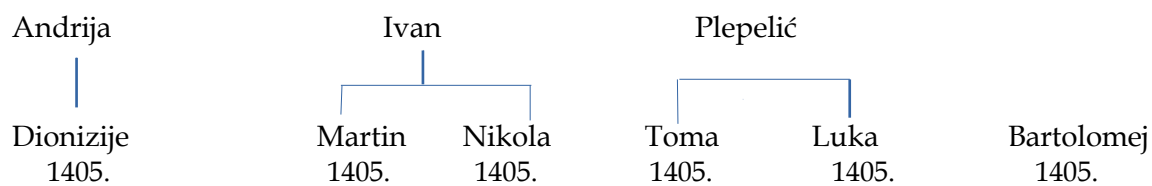
Mjesta XV. stoljeća u Moravču prema ispravama Arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina

Autor, Hrvoje Strukić, karta 1:25 000.

1405. 30. lipnja, Zagreb⁷⁰⁶

Berislavec

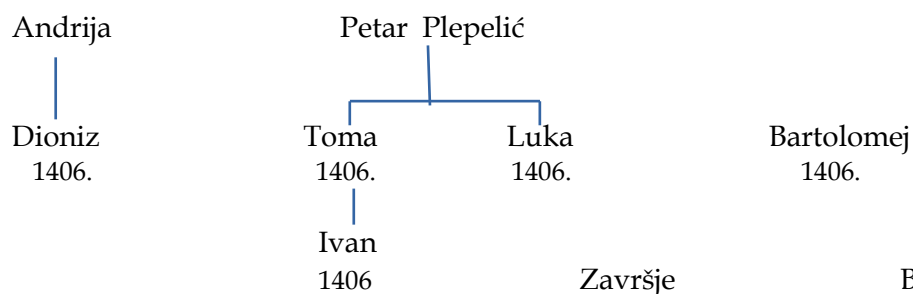

Zagorje

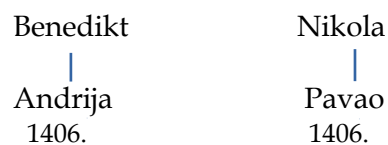
1406. 2. travnja, Zagreb⁷⁰⁷

Berislavec

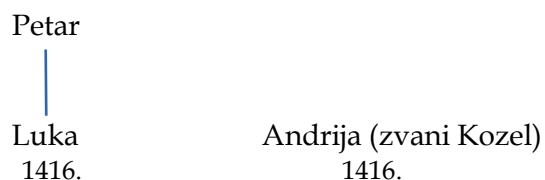
Završje

Bedenica

1416. 30. travnja, Zagreb⁷⁰⁸

Berislavec

Črečan

⁷⁰⁶ HR-AMZe, br. PA-P-03.

⁷⁰⁷ HR-AMZe, br. PA-P-04.

⁷⁰⁸ HR-AMZe, br. PA-P-09; HR-AMZe, br. PA-P-12.

1416. 19. kolovoza, Zagreb⁷⁰⁹

Berislavec

Petar

Luka
1415.

Benedikt

Andrija
1415.

1418. 24. svibnja, Zagreb⁷¹⁰

Berislavec

Petar Plepelić

Luka
1418.

Toma
pok. 1418.

Benedikt

pok.

Andrija
1418.

1419. 3. lipnja, Zagreb⁷¹¹

1419. 19. svibnja

Berislavec

Petar Plepelić

Luka
1419.

Črečan (Chircha)

Martin

Stanko
1419.

Nikola

Barnaba
1419.

Sveti Ivan

Ivan

Klement
1419.

1420. 20. lipnja Zagreb⁷¹²

Berislavec

Marko Plepelić

1420.

Nikola Jantolić

1420.

Wyhel - Novo Mjesto

Ivan Kastelanfi od Sv. Duha

1420.

Benedikt – kaštelan

1420.

Črečan

Matija Ivšić

1420.

Valentin Dropučić

1420.

Kalinje

Ivan

1420.

⁷⁰⁹ HR-AMZe, br. PA-P-11; HR-AMZe, br. PA-P-10.

⁷¹⁰ HR-AMZe, br. PA-P-15; HR-AMZe, br. PA-P-14; HR-AMZe, br. PA-P-50.

⁷¹¹ HR-AMZe, br. PA-P-19.

⁷¹² HR-AMZe, br. PA-P-20.

1421. Moravče⁷¹³

Kalinje

Juriša

Pavao
plemički sudac
1421.

Berislavec

Nikola

Pavao
plemeniti
1421.

Četrtkovec

Benedikt

Emmerik
plemeniti
1421.

1431. 28. srpanj, Zagreb⁷¹⁴

Berislavec

Marko Plepelić
1431

Elizabeta Plepelić
Martin Antolković
krojač iz Kalinja

Nikole i Petar Plepelić
1431.

1431. 12. ožujka, Moravče⁷¹⁵

Berislavec

Benedikt

Andrija

pl. Elizabeta
1431.

Glavnica

Benedikt

Emerik
1431.

Črečan

Toma

1432. 20. svibnja⁷¹⁶

Bedenica

Nikola

Pavao
1432.

Berislavec

Andrija
zvani Kozel
1432.

Četrtkovec

Čanković

Barnaba
1432.

Jakov
1432.

Franjo
1432.

⁷¹³ HR-AMZe, br. PA-P-92.

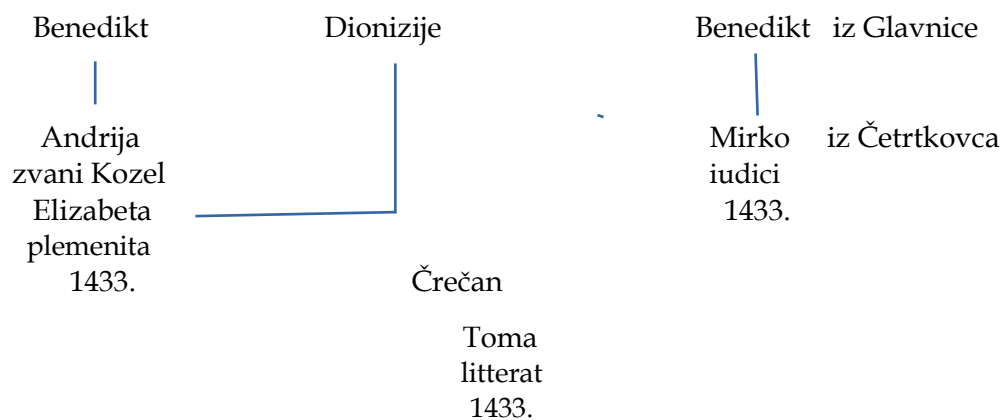
⁷¹⁴ HR-AMZe, br. PA-P-96.

⁷¹⁵ HR-AMZe, br. PA-P-98.

⁷¹⁶ HR-AMZe, br. PA-P-99.

1433. 13. siječnja, Moravče⁷¹⁷

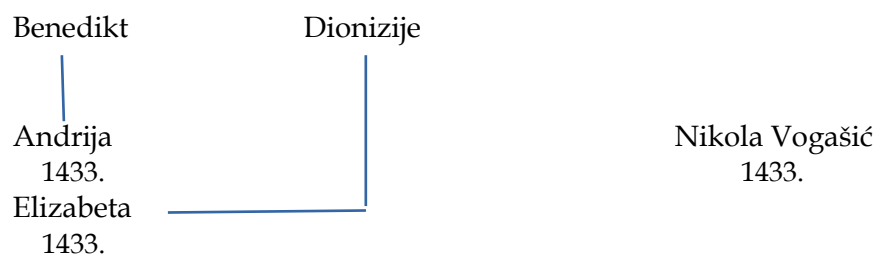
Berislavec

1433. 4. lipnja, Četrtkovec⁷¹⁸

Berislavec

Četrtkovec

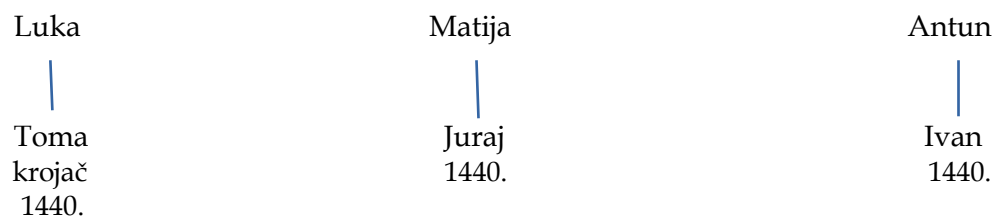
1440. 13. prosinca, Zagreb⁷¹⁹

Ladislaus Bychkelow de Zelnawar, comite Zagrabienses

Berislavec

Žitomir

Črečan

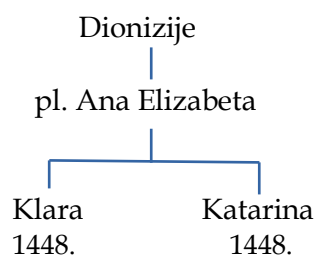
⁷¹⁷ HR-AMZe, br. PA-P-100.

⁷¹⁸ HR-AMZe, br. PA-P-101; HR-AMZe, br. PA-P-97; HR-AMZe, br. PA-P-95.

⁷¹⁹ HR-AMZe, br. PA-P-25.

1448. 20. kolovoza, Zagreb⁷²⁰

Berislavec

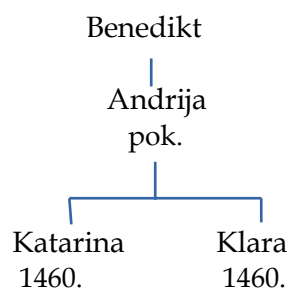

Glavnica

1460. 17. veljača, Zagreb⁷²¹

Berislavec

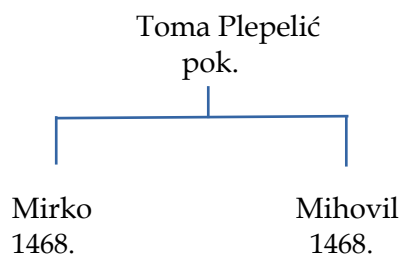

Glavnica

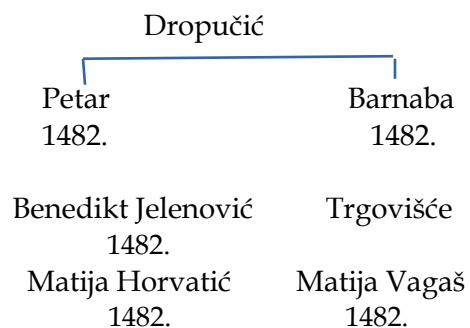
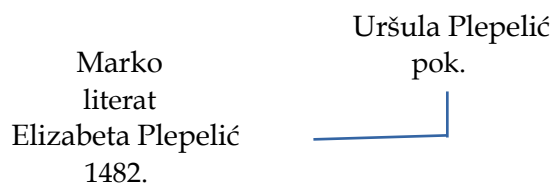
1468. Zagreb⁷²²

Berislavec

1482. 25. svibnja, kod Svetog Ivana u Moravču⁷²³

Berislavec

⁷²⁰ HR-AMZe, br. PA-P-103.

⁷²¹ HR-AMZe, br. PA-P-105.

⁷²² HR-AMZe, br. PA-P-31.

⁷²³ HR-AMZe, br. PA-P-33.

1483. 21. kolovoza, Zagreb⁷²⁴

Črečan

Ivan
|
Benedikt Piškorić
1483.

Tomo Plepelić
|
Uršula
1483.

Luka Plepelić
pok.

svećenik Matija, rođak Benedikta Piškorića pok.

1484. 24. travnja, Zagreb⁷²⁵

Berislavec

Toma Plepelić
pok.
|
Uršula
nobilis
1484.

1484. 8. ožujka, Zagreb⁷²⁶

Berislavec

Toma Plepelić
|
Uršula
nobilis
1484.

Bedenica

Nikola
|
Pavao
pok.

Črečan

Antun
|
Matija
svećenik

Ivan Pyfko
pok.
|
Benedikt

Četrtekovec

Stanko
|
Barnaba

Kalinje

Martin
villicus

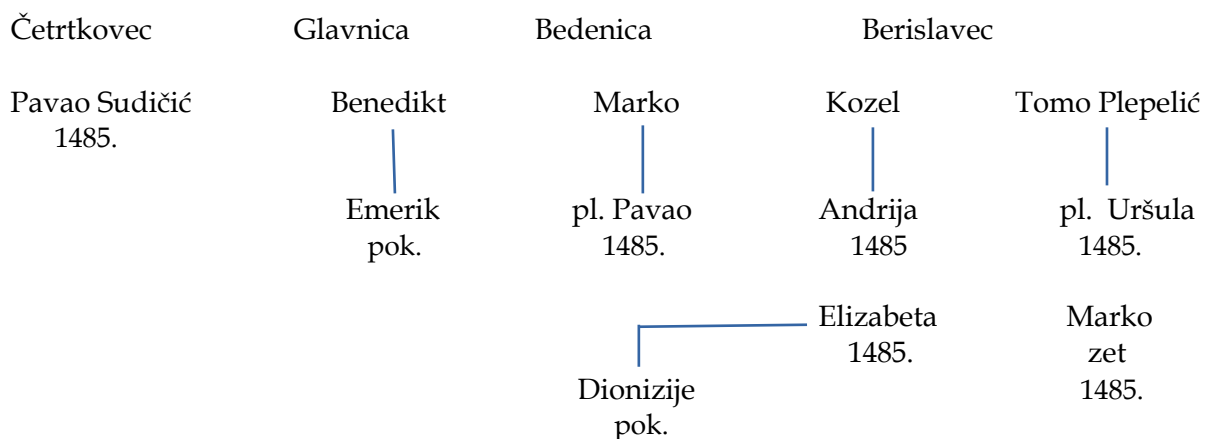
Rozo
pok.
|
Toma

⁷²⁴ HR-AMZe, br. PA-P-34.

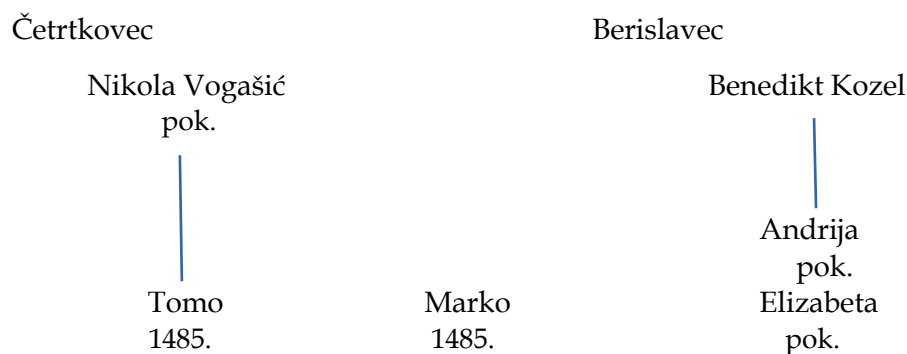
⁷²⁵ HR-AMZe, br. PA-P-35.

⁷²⁶ HR-AMZe, br. PA-P-108.

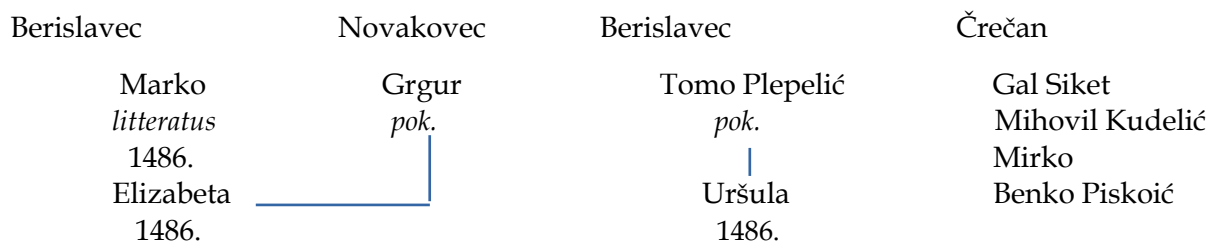
1485. 11. travnja⁷²⁷

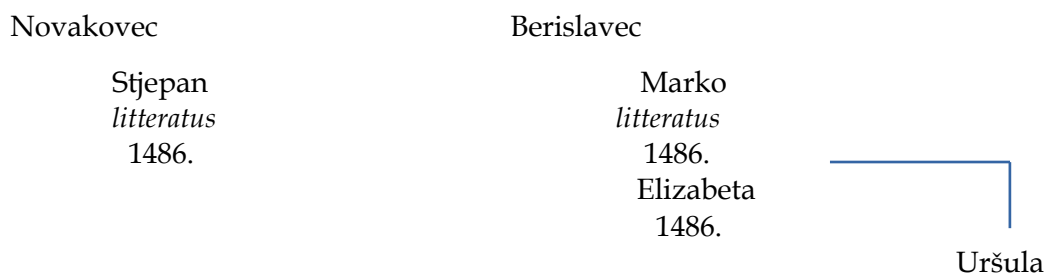
1485. 19. veljače, Rakovec⁷²⁸

1486. 2. rujna⁷²⁹

1486. 2. rujna⁷³⁰

⁷²⁷ HR-AMZe, br. PA-P-107.

⁷²⁸ HR-AMZe, br. PA-P-109.

⁷²⁹ HR-AMZe, br. PA-P-2393.

⁷³⁰ HR-AMZe, br. PA-P-38.

1488. 17. veljače, Zagreb⁷³¹

Berislavec

Marko
litteratus
1488.
Elizabeta
1488.

Dionizije
iobagionis
Elizabeta

Uršula Satro

Zelingrad

Ladislav Bičkele

Dominik - *familiare*
Valentin - *villico de Cheterthekel*
Stjepan Skotojić - *iobagionis de Inferiori Oresya*
Matej Šteflić - *iobagionis de Inferiori Oresya*

1488. 14. kolovoza, Moravče Sveti Ivan⁷³²

Berislavec

Marko
litteratus
1488.

Četvrtkovec

Barnaba Stanković
|
Franjo Stanković
|
├───┬───
| | |
Margareta Antun
1488. 1488.
Mihajlo
pok.

1492. 14. svibnja⁷³³

Berislavec

Marko *nobilis*
Elizabeta Plepelić *nobilis*
1492.
|
├───┬───
| | |
Valentin Marko
1492. 1492.

Petar Jušić
Agneza *nobilis*
1492.

Črečan

Gal
pok.
1492.

1493. 4. veljače⁷³⁴

Berislavec

Marko
litteratus
Elizabeta
nobiles
1493.

Novakovec

Juraj
pok.

Kalinje

Luka
comes et
iudex nobilium
1493.

Nespeš

Nikola
comes et
iudex nobilium
1493.

Stjepan
Litteratus
1493.

⁷³¹ HR-AMZe, br. PA-P-113.

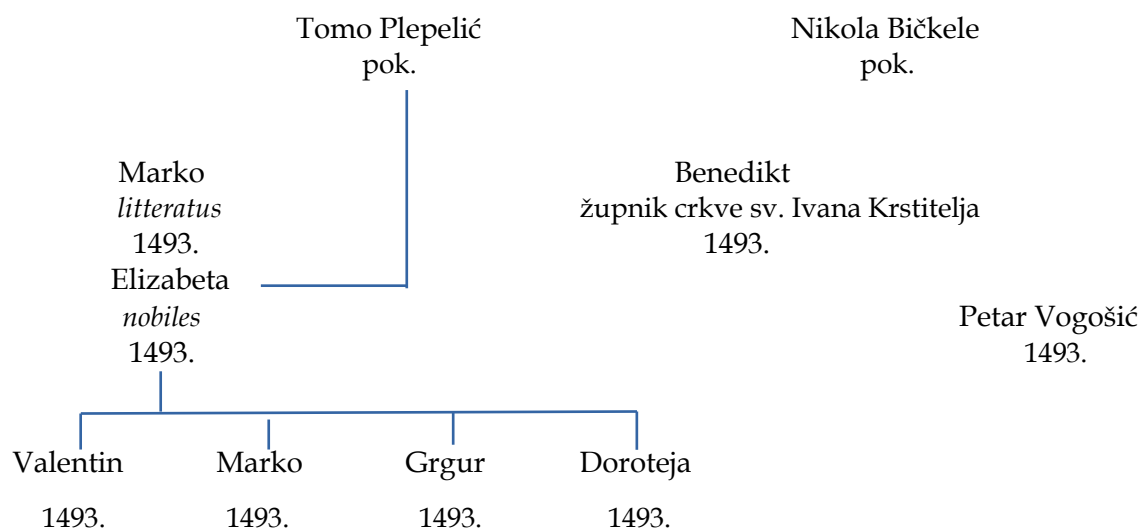
⁷³² HR-AMZe, br. PA-P-111.

⁷³³ HR-AMZe, br. PA-P-114; HR-AMZe, br. PA-P-40.

⁷³⁴ HR-AMZe, br. PA-P-41; HR-AMZe, br. PA-P-43.

1493. 24. veljače⁷³⁵

Berislavec

1496. 24. veljače, Zagreb⁷³⁶

1495. 11. studenoga, Virovitica

Berislavec

Marko *nobiles – litteratus*

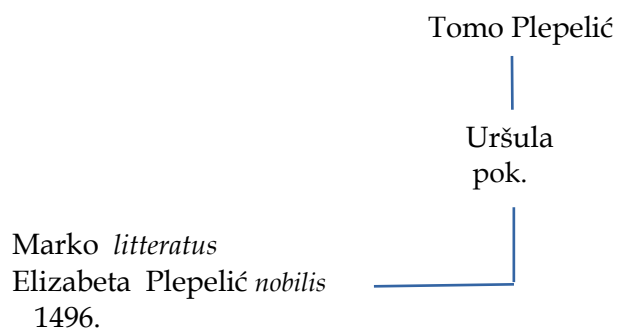
Kalinje	Majkovec	Marinovec	Novakovec	Sveti Ivan
Luka Jaković Andrija	Juraj Vražić Ivan litterat Nikola Senčić Petar Pavlov	Franjo	Stjepan litterat Šimun	Petar Sintić
Šulinec	Črečan			
Matja Sulić		Barnaba Dropučić Petar Dropučić Valentin Nemčić Martin Ciković Mihajlo Kudelić	Toma Kudelić Matija Draganović Luka Horvat Benedikt Jelenović	

⁷³⁵ HR-AMZe, br. PA-P-42.

⁷³⁶ HR-AMZe, br. PA-P-46.

1496. 9. travnja, Zagreb⁷³⁷

Berislavec

1497. 17. veljače⁷³⁸

Berislavec

Ladomerec

Marko
nobiles – litteratus
1497.

Stjepan Bradač

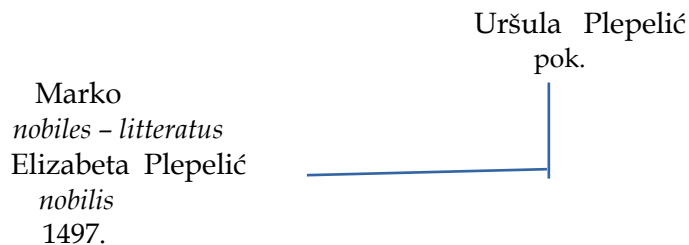
Ivan

Janko Pokol

1497. 9. svibnja⁷³⁹

Berislavec

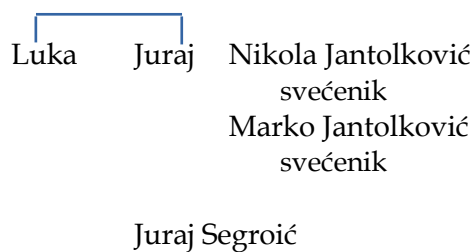
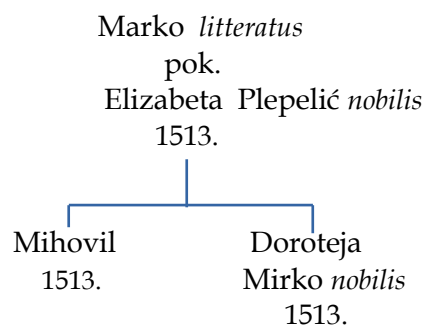
Zelingrad

1513. 16. srpnja⁷⁴⁰

Berislavec

Kalinje

⁷³⁷ HR-AMZe, br. PA-P-115.

⁷³⁸ HR-AMZe, br. PA-P-47.

⁷³⁹ HR-AMZe, br. PA-P-119.

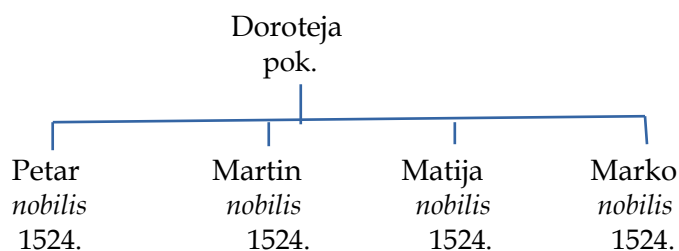
⁷⁴⁰ HR-AMZe, br. PA-T-56.

1524. 15. srpnja, u Moravču Sveti Ivan⁷⁴¹

Berislavec

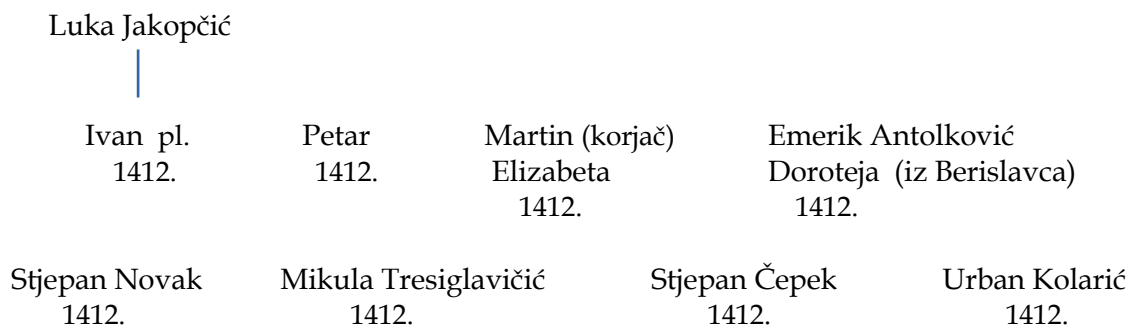
Elizabeta Plepelić
nobilis
1524.

Marko Peraić
nobilis
Margareta Peraič
1524.

1412. Zagreb⁷⁴²

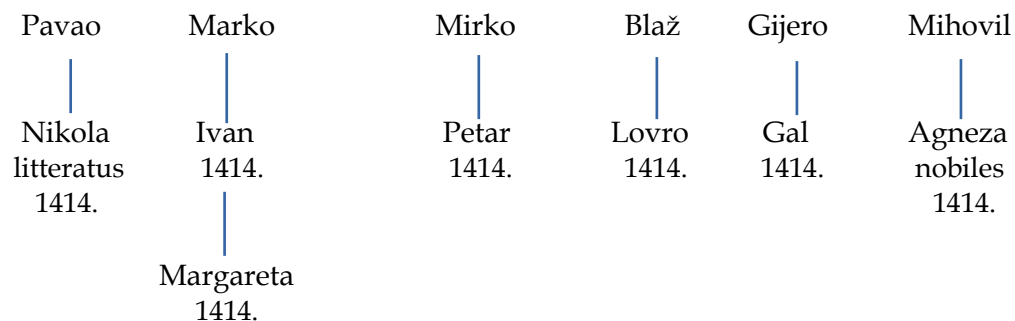
Kalinje

1414. 5. studenoga, Zagreb⁷⁴³

Omamno

Otrčkovec

⁷⁴¹ HR-AMZe, br. PA-T-60.

⁷⁴² HR-AMZe, br. PA-P-06.

⁷⁴³ HR-AMZe, br. PA-P-07.

1458. 15. rujna⁷⁴⁴

Črečan

Urban
|
Elizabeta
1458.

Grgur
|
Juraj
1458.

Kalinje

Juraj
|
Pavao
1458.

1468. Zagreb⁷⁴⁵

Kalinje

Juraj
|
Antun
1468.

Jakov
├── Luka
│ 1468.
└── Juraj
 1468.

1433. 27. studeni Varaždin⁷⁴⁶

Črečan

Antun
|
Matija
1433.

Andrija
|
Barnaba
1433.

Juraj
|
Blaž
1433.

Juraj
|
Urban
1433.

Ivan
|
Blaž
1433.

Pavao
|
Blaž
1433.

Antun
|
Dionizije iz Drenove
├── Klara
│ 1433.
└── Magdalena
 1433.

Agata
1433.
Elizabeta
1433.

Pavao
pok.
├── Doroteja
│ 1433.
└── Katarina
 1433.

Mihajlo
|
Franjo
├── Barnaba
│ 1433.
└── Antun
 1433.

Pavao
|
Mirko
1433.

Andrija
|
Juraj
1433.

Pinto
|
Jakov
1433.

Stjepan
1433.

Toma
1433.

Pavao
├── Juraj
│ 1433.
└── Ladislav
 1433.

Juraj
1433.

Juraj iz Bisaga
1433.

Franjo
├── Marko
│ 1433.
└── Juraj iz Svetog Petra
 1433.

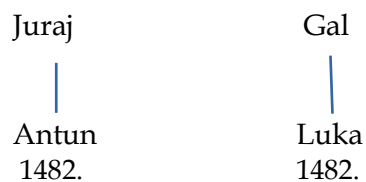
⁷⁴⁴ HR-AMZe, br. PA-P-104.

⁷⁴⁵ HR-AMZe, br. PA-P-30.

⁷⁴⁶ HR-AMZe, br. PA-P-24.

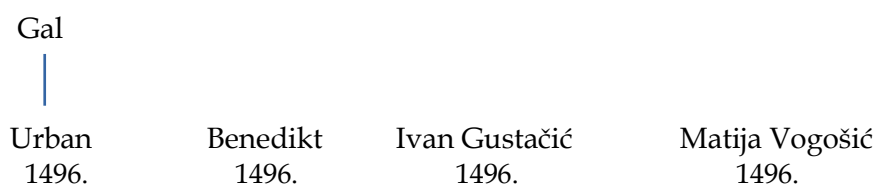
1482. Zagreb⁷⁴⁷

Kalinje

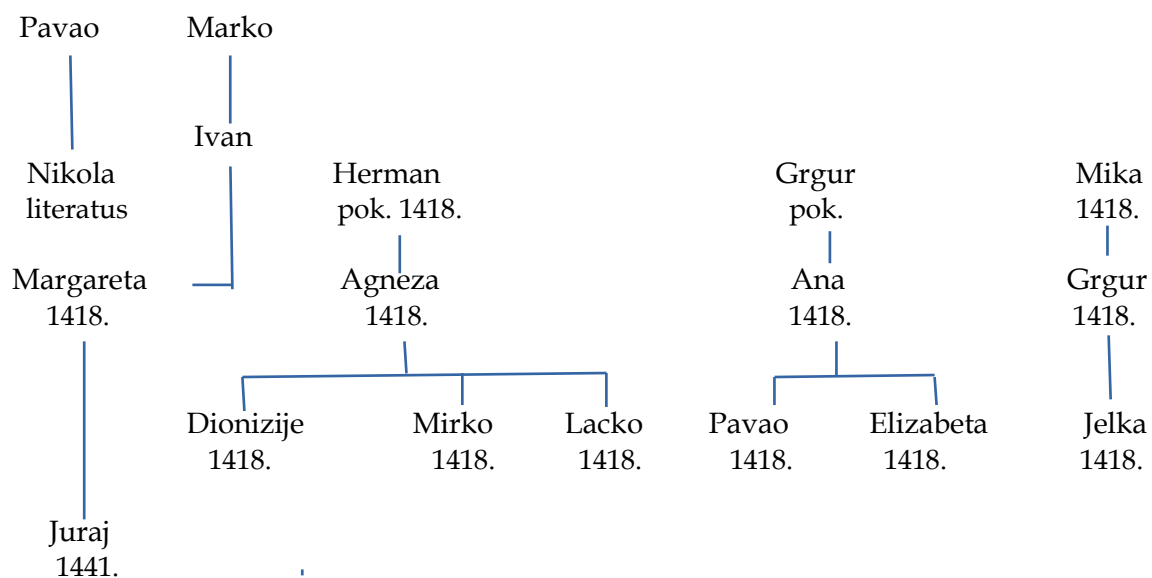
1497. 6. siječnja⁷⁴⁸

Črečan

1418. 14. siječnja u Zagrebu⁷⁴⁹

Drenova

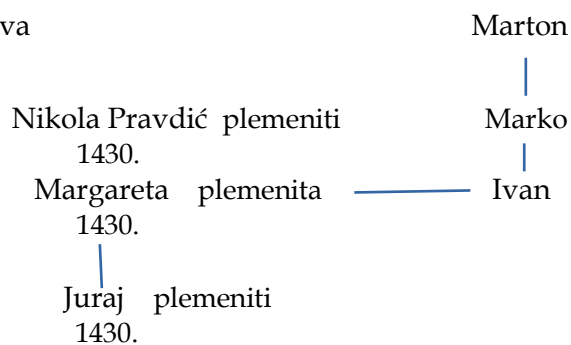
⁷⁴⁷ HR-AMZe, br. PA-P-32.

⁷⁴⁸ HR-AMZe, br. PA-P-45.

⁷⁴⁹ HR-AMZe, br. PA-P-17.

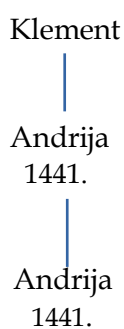
1430. 8. listopada, Zagreb⁷⁵⁰

Drenova

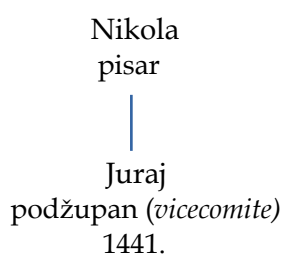

1441. 26. lipnja, Moravče⁷⁵¹

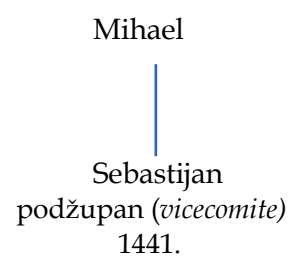
Adamovec

Drenova

Globočec

1486. 28. kolovoza u Zagrebu⁷⁵²

Drenova

⁷⁵⁰ HR-AMZe, br. PA-P-23.

⁷⁵¹ HR-AMZe, br. PA-P-102.

⁷⁵² HR-AMZe, br. PA-P-37.

1497. 6. siječnja u Zagrebu⁷⁵³

Belislavec

Črečan

Marko
litterat

Barnaba Dropučić *nobiles*
Pavao Dropučić sin
Petar Dropučić
Toma Kudelanich
Mihael Kudelanich brat

Urban sin Gala
Luka Horvat
Pavao Faber
Toma Vogošić

1499. 14. veljače u Moravču Svet Ivan⁷⁵⁴

Črečan

Mihalj i Toma Kudeljan – *nobilis*
Martin Cikoić
Toma i Luka Nemčić
Valent Jambreušević
Petar Dulčević
Luka Horvat
Matija Draganoić
Urban Banić
Valentin Savloić
Luka Sutčić
Jambrek Opešić
Barnaba i Petar Dropučić
Toma Krajačić
Simon Piskoić
Ladislav Horvatić
gđa Skolastika, udovica Mihalja Horvatića
Benedikt Jelenoić

Urban Perdezić
Pavao Kovač
Toma Hudostić
Juraj Vražić i njegov sin Mirko
Šimun, Petar i Stjepan Fintić

1525. 28. lipnja, Zagreb⁷⁵⁵

Kalinje

Nikola Antolković *nobilis*
Martin *sartor*
Mirko
Marko *honorabilis presbiter*

Ladislav
Uršula Segrioč

Ivan Kalinski
nobilis
Benedikt Lackoić
Juraj *iobagionis*
castri Zelnawar

⁷⁵³ HR-AMZe, br. PA-P-48.

⁷⁵⁴ HR-AMZe, br. PA-P-49.

⁷⁵⁵ HR-AMZe, br. PA-P-49.

1550. 28. svibnja *in castro Marocha*⁷⁵⁶

Zlatar

Ivan Poljičanin

Stjepan Poldrugáč

Ivan Poldrugáč

Valentin Šantek

Petar Belanić

Andrija Štibrić

Nikola Drugčić

Božek Drugčić

Stjepan kovač

Antun Kudelak

Matija Bažolić

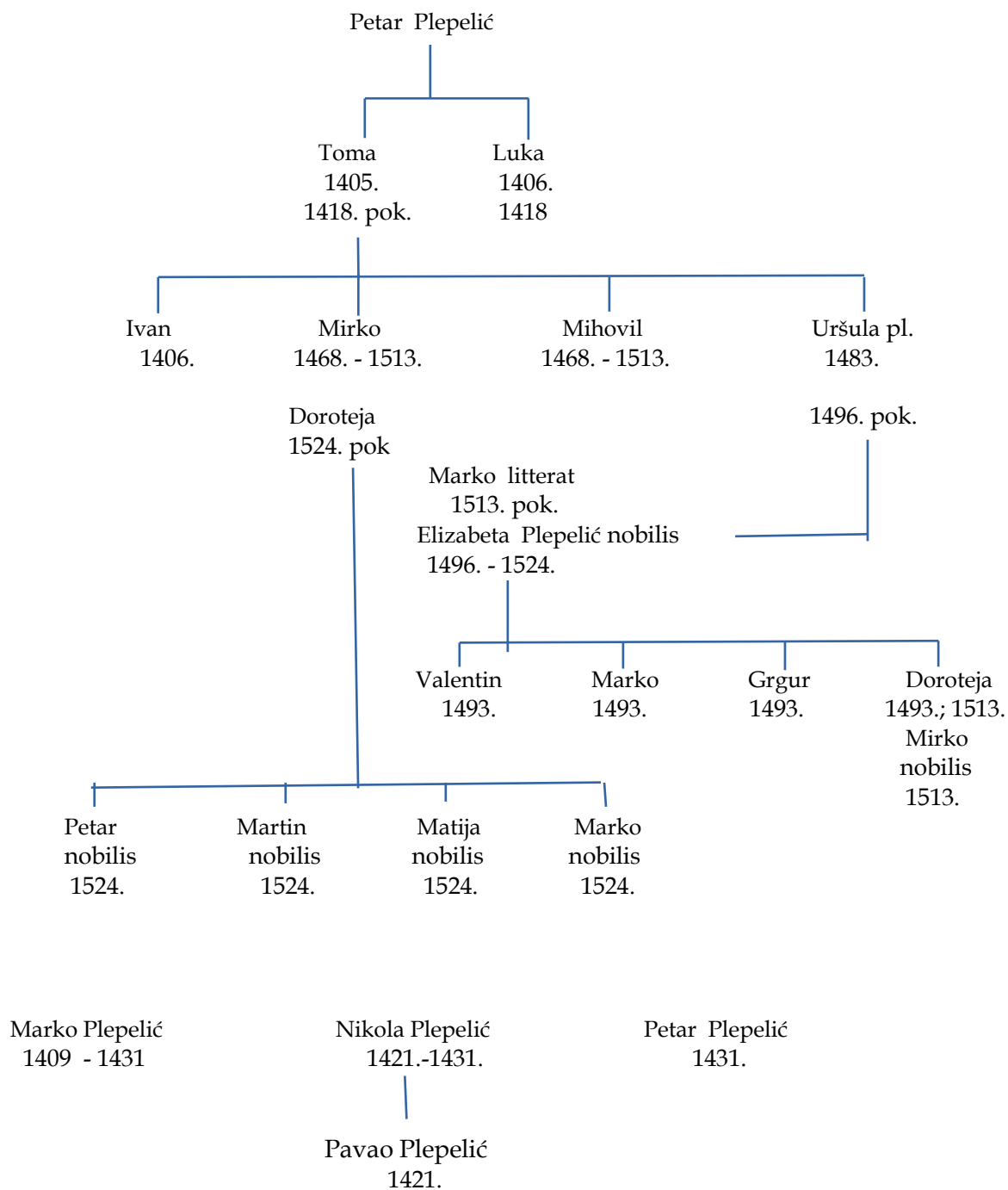
Šimun špan

Marko zet Poljičanov

⁷⁵⁶ HR-AMZe, br. PA-T-68.

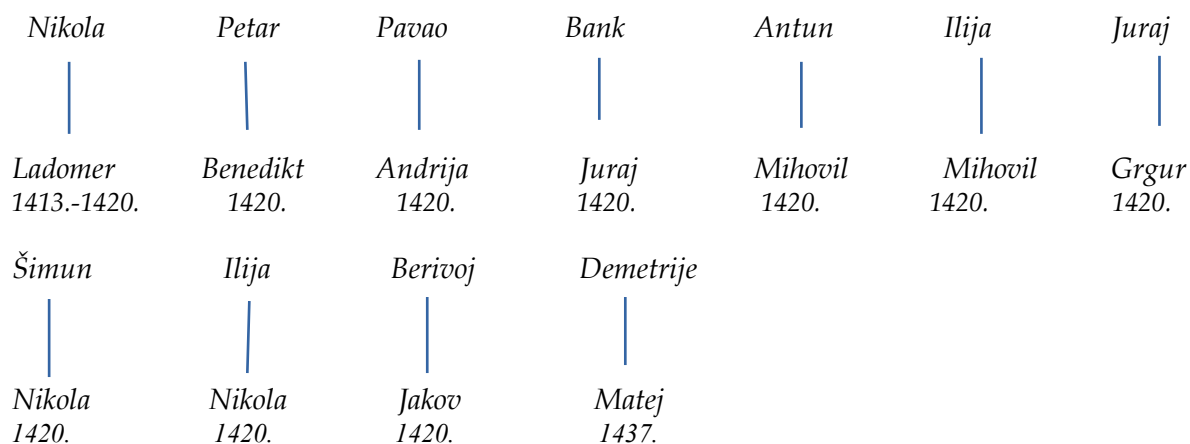
Berislavec

Obitelj Plepelić

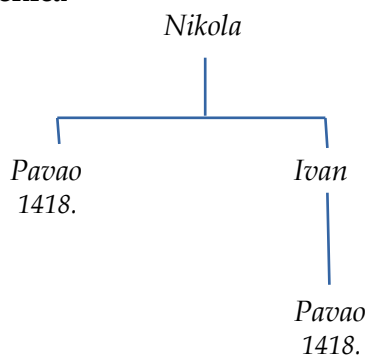

Rodoslovlja obitelji nižeg plemstva Zagrebačke županije⁷⁵⁷

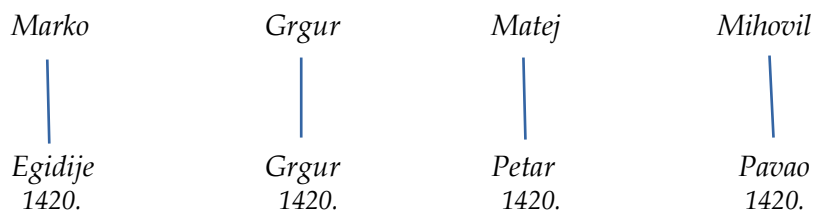
1. Adamovec

2. Bedenica

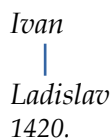
3. Berislovec

4. Blaškovec

5. Brokunovec

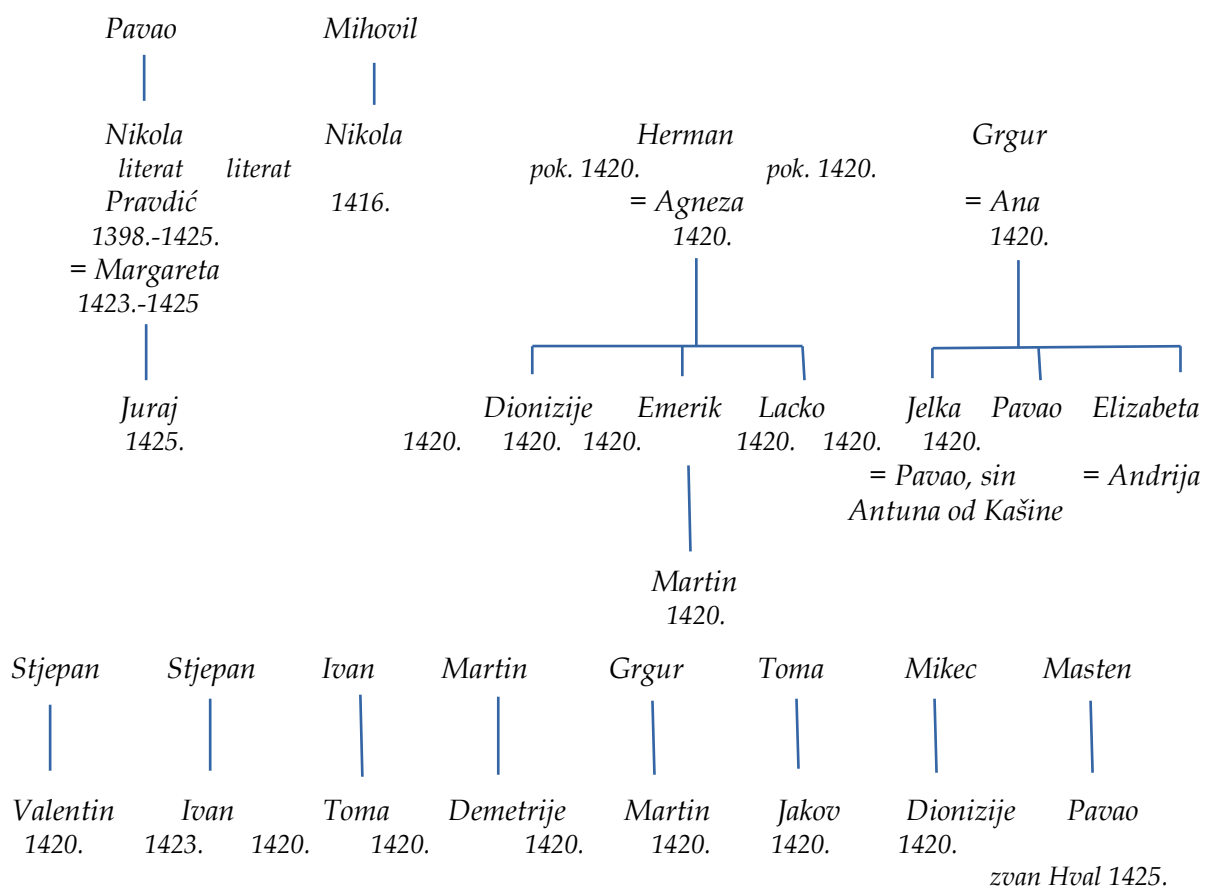

⁷⁵⁷ Miljan 2015, 237-242. U radu je predstavljeno niže plemstvo u naseljima na prostoru Moravča s poznatim godinama kada se javlja. Popis imena je preuzet iz rada i zato je naveden kurzivom.

6. Dobrovec

Nikola
|
Grgur
1420.

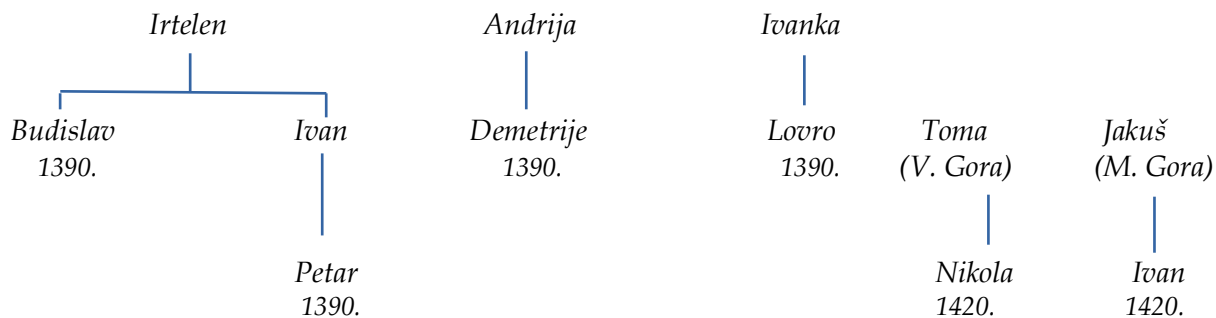
7. Drenova

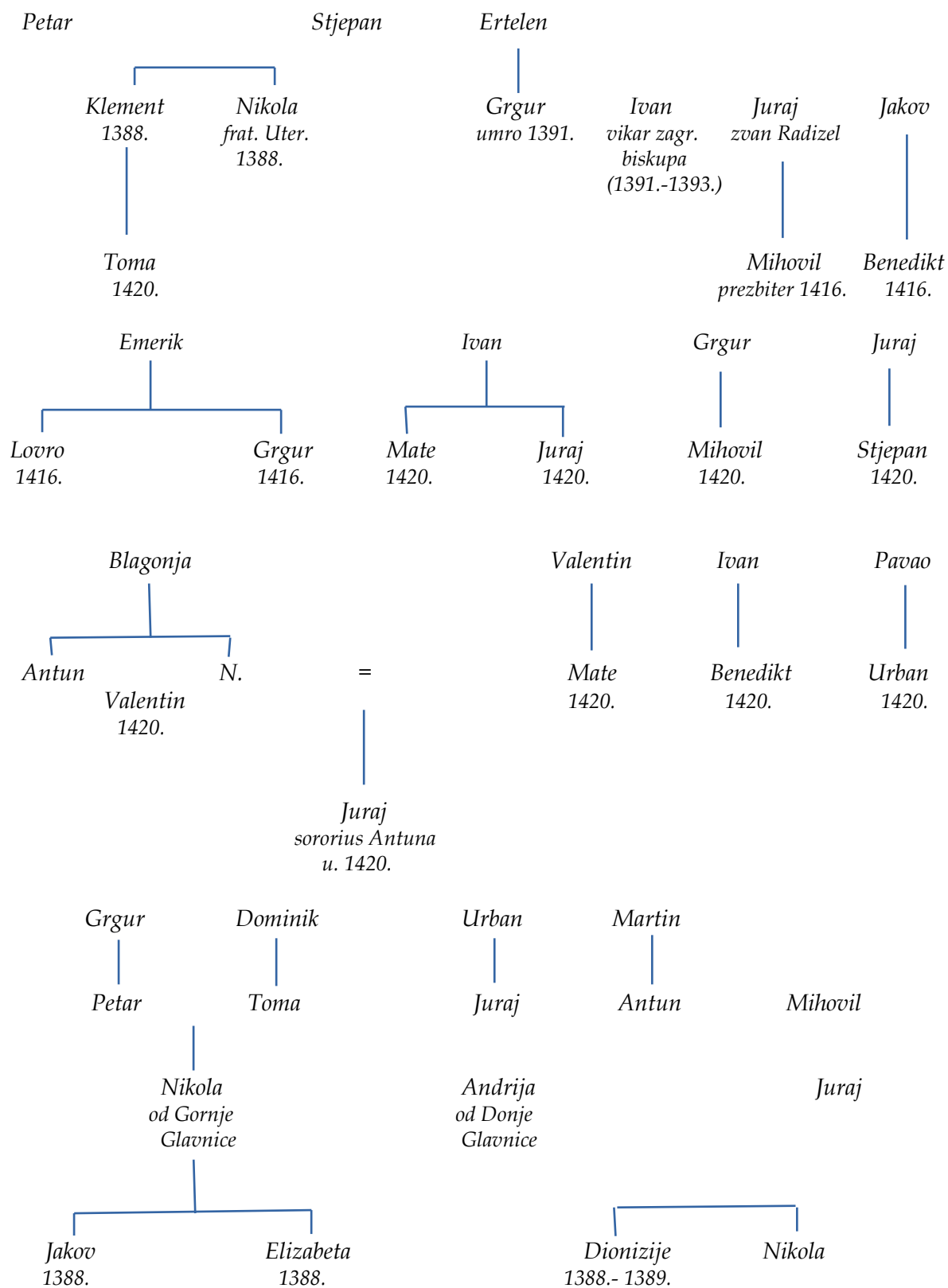
9. Globočec

Stjepan
|
Grgur
1436.

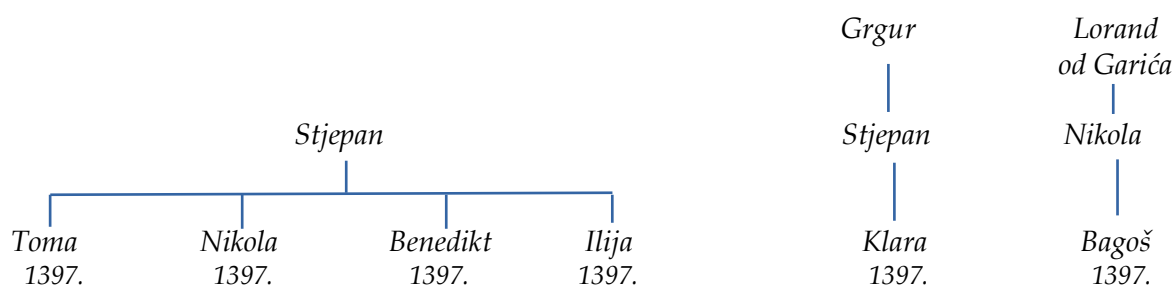
10. Gora (Moravče)

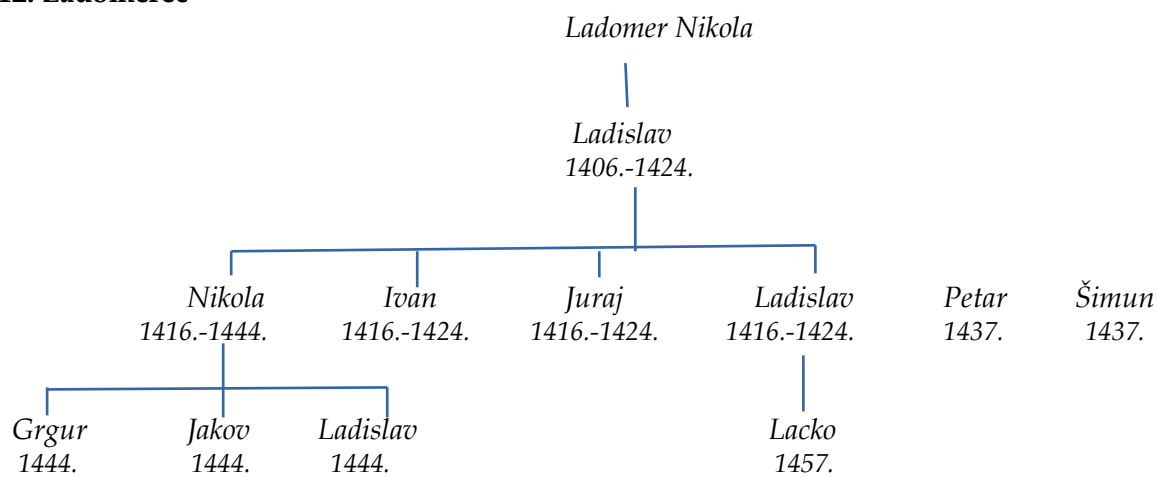
10. Glavnica

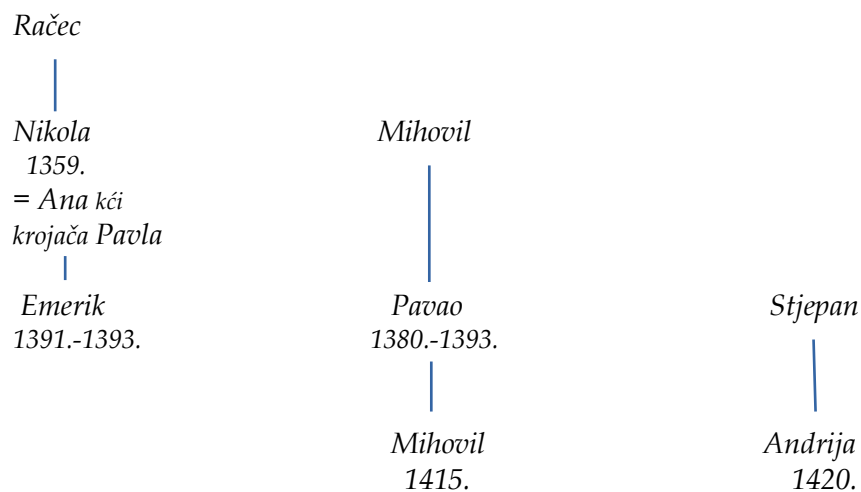
11. Komornica (Moravče = Pserje, Žitomer)

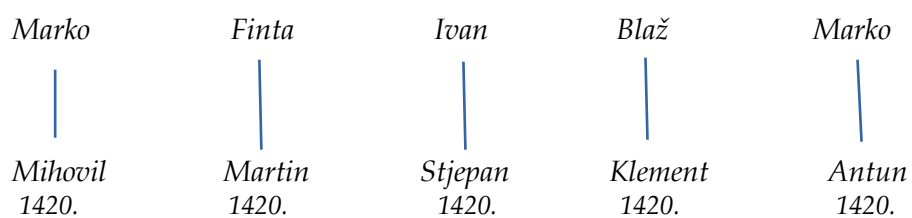
12. Lodomerec

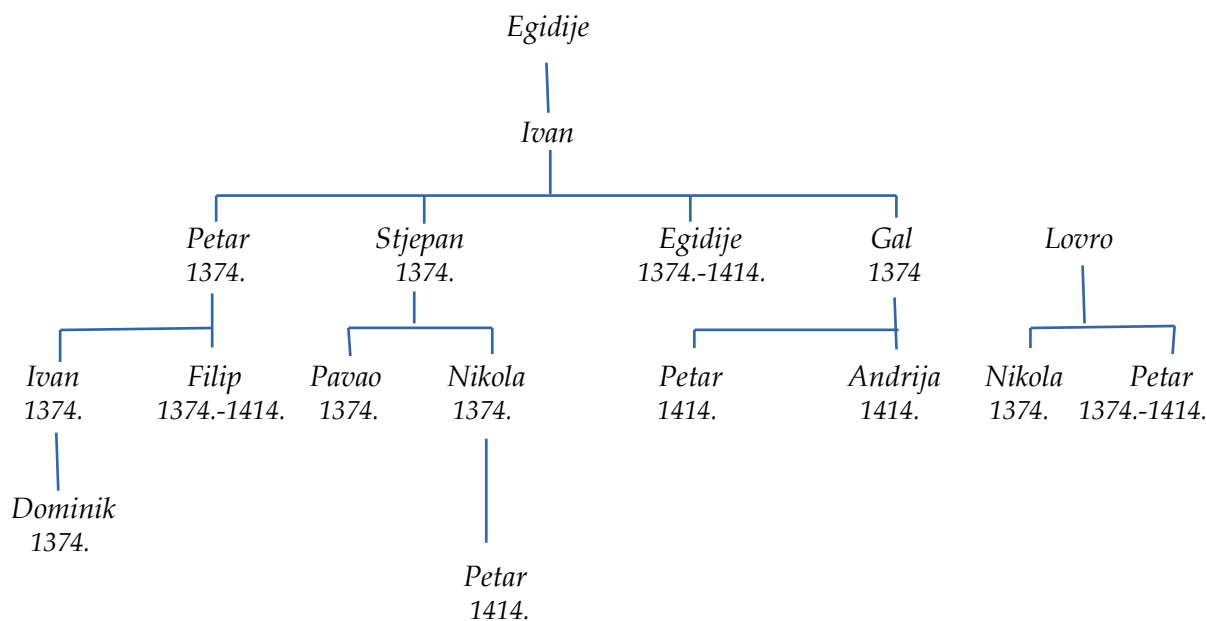
13. Nespeš

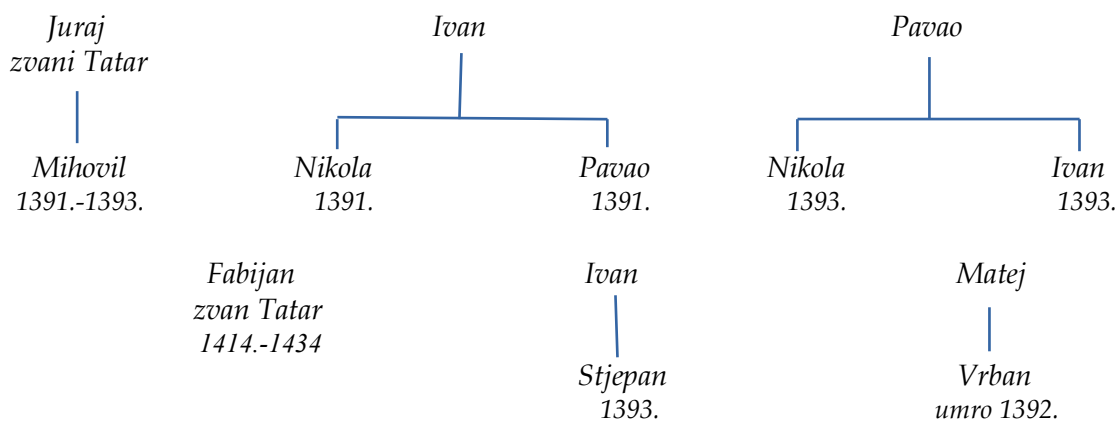
14. Omilje

16. Suhodol

18. Žitomer

Ako se sva ova rodoslovlja plemstva Moravča, kao dijela Zagrebačke županije u XV. stoljeću prikažu u zajedništvu izvornih podataka, dobiva se sadržaj naselja i njihovih stanovnika od kojih je svaki imao i neki posjed. Sažetak je prikazan tako da su podatci iz rodoslovlja Suzane Miljan navedeni kurzivom,⁷⁵⁸ a podatci iz isprava Arhiva Muzeja Zelina u običnim slovima.

Iza ovakvog usporednog popisa slijedi i zemljovid s mjestima ili naseljima na prostoru Moravča koja potvrđuje popis.

⁷⁵⁸ Miljan 2015, 237-242.

1. Adamovec

Ladomer 1413.-1420. sin Nikolin
Benedikt 1420. sin Petrov
Andrija 1420. sin Pavlov
Juraj 1420. sin Bankain
Mihovil 1420. sin Antunov
Mihovil 1420. sin Ilijin
Grgur 1420. sin Jurjev
Nikola 1420. sin Šimunov
Nikola 1420. sin Ilijin
Jakov 1420. sin Berivojev
Matej 1437. sin Demetrijev

Andrija 1441. sin Klementov i njegov sin
Andrija 1441.

2. Bedenica

Pavao 1418. sin Nikolin
Pavao 1418. sin Ivanov sina Nikolina

Pavao 1406. sin Nikolin /pok. 1484./
Pavao pl. 1485. sin Markov

3. Berislovec

Egidije 1420. sin Markov
Grgur 1420. sin Grgurov
Petar 1420. sin Matejev
Pavao 1420. sin Mihovilov

Dioniz 1405. sin Andrijin
Martin 1405. sin Ivanov i njegov brat
Nikola 1405.
Toma 1405. sin Petra Plepelića i brat
Luka 1405.
Bartolomej 1405.
Andrija 1405.-1432. sin Benedikta
Ivan 1406. sin Tome Plepelića
Marko Plepelić 1420.-1431.
Nikola Jantolić 1420.
Pavao plemeniti 1421.-1433. sin Nikole
Nikola Plepelić 1431.
Petar Plepelić 1431.
Elizabeta pl. 1431. supruga Andrije
zvanog Kozel
Toma 1440. krojač, sin Luke
Klara 1448.-1460. kći pl. Ane Elizabete
kćeri Dionizija
Katarina 1448.-1460. Klarina sestra
Mirko 1468. sin pok. Tome Plepelića i
njegov brat Mihovil 1468.-1513.

Marko literat 1482.-1497. *nobilis* i supruga
Elizabeta Plepelić 1482.-1493. kći pok. pl.
Uršule Plepelić
Petar Dropučić 1482. i njegov brat
Barnaba 1482.
Benedikt Jelenović 1482.
Matija Horvatić 1482.
Valentin 1492. sin plemenitih Marka i
Elizabete Plepelić i njegov brat
Marko 1492. i njegov brat
Grgur 1493. i njihova sestra
Doroteja 1493.-1513.
Pertar Jušić 1492. i njegova supruga
Agneza plemenita 1492.
Petar *nobilis* 1524. sin pok. Doroteje i braća
Martin *nobilis* 1524.
Matija *nobilis* 1524.
Marko *nobilis* 1524.
Marko Peraić *nobilis* 1513. i supruga
Margareta Peraić 1524.

4. Blaškovec

Matej 1420. sin Petrov

5. Brokunovec

Ladislav 1420. sin Ivanov

7. Črečan

Mihael 1416. sin Jurjev
Stanko 1419. sin Martinov
Barnaba 1419. sin Nikolin
Vatija Ivšić 1420.
Valentin Dropučić 1420.
Toma literat 1431., 1433.
Matija 1433., svećenik, sin Antunov
rođak Benedikta, 1483. pok.
Barnaba 1433. sin Andrijin
Blaž 1433. sin Jurjev
Urban 1433. sin Jurjev
Blaž 1433. sin Ivanov
Blaž 1433. sin Pavlov
Agata 1433. i njezina sestra
Elizabeta 1433.
Doroteja 1433. kći pok. Pavla i sestra
Katarina 1433.
Barnaba 1433. sin Franjin sina Mihajlova
i brat Antunov 1433.
Mirko 1433. sin Pavlov i njegov brat
Juraj 1433.
Jakov 1433. sin Andrijin
Stjepan 1433. sin Pintov
Toma 1433.
Juraj 1433. i njegov brat
Ladislav 1433.
Juraj 1433. sin Pavlov
Ivan 1440. sin Antunov
Elizabeta 1458. kći Urbanova
Juraj 1458.
Benedikt Piškorić 1483. pok. sin Ivanov
Uršula 1483. kći Tome Plepelića
Gal Siket 1486., 1492. pok.

6. Četrtkovec

Emerik 1421.- 1440. sin Benediktov,
nobiles, iudici
Nikola Vogašić 1433.
Barnaba 1484. sin Stankov
Pavao Sudičić 1485.
Toma 1485. sin pok. Nikole Vogašića
Marko 1485.
Margareta 1488. kći Franje Stankovića
sina Barnabe Stankovića i njezin brat
Antun 1488.

Mihovil Kudelić 1486
Mirko 1486
Benko Piskoić 1486.
Barnaba Dropučić 1496. *nobiles* 1497.
i sin Pavao Dropučić 1497.
Petar Dropučić 1496., 1497., 1499.
Valentin Nemčić 1496
Martin Ciković 1496.
Mihajlo Kudelić 1496., 1497. *nobiles* 1499.
Toma Kudelić 1496., 1497. *nobiles* 1499.
Mihael Kudelić 1497. *nobiles* 1499.
Matija Draganović 1496., 1499.
Luka Horvat 1496., 1497., 1499.
Benedikt Jelenović 1496.
Ivan Gustačić 1496.
Matija Vogošić 1496.
Urban 1496. sin Galov, 1497.
Pavao Faber 1497.
Toma Vogošić 1497.
Toma Nemčić 1499.
Luka Nemčić 1499.
Martin Cikoić 1499.
Valent Jambreušević 1499.
Petar Dulčević 1499.
Urban Banić 1499.
Valentin Savloić 1499.
Luka Sutčić 1499.
Jambrek Opešić 1499.
Toma Krajačić 1499.
Simon Piskoić 1499.
Ladislav Horvatić 1499.
gđa Skolastika ud. Mihalja Horvatića 1499.
Benedikt Jelenoić 1499.
Urban Perdezić 1499.
Pavao Kovač 1499.

Toma Hudostić 1499.
Juraj Vražić 1499. i sin
Mirko Vražić 1499.
Šimun Fintić 1499.
Petar Fintić 1499.
Stjepan Fintić 1499.

8. Dobrovec

Grgur sin Nikolin 1420

9. Drenova

*Pavao Pravdić literat 1398.-1425.
i njegova supruga
Nikola literat 1418.-1437. sin Pavla
1423.-1425 i njihov sin
i supruga Margareta 1418.-1437.
Juraj 1425.
kći Ivana sina Markova i sin
Nikola literat 1416. sin Mihovilov
Juraj 1441.-1441. vicecomite
Grgur pokojni 1420. sin
Agneza 1418 kći pok. Hermana i
Hermanov i njegova supruga
sinovi Dionizije 1418.
Agneza 1420. i njihovi sinovi
Mirko 1418.
Dionizije
Lacko 1418.
Emerik 1420. i njegov sin
Ana 1418. kći pok. Grgura i
Martin 1420.
njezina djeca.
Lacko 1420.
Elizabeta 1418.
Grgur pokojni 1420. i njegova supruga
Pavao 1418
Ana 1420. i njihova djeca
Grgur 1418. sin Mikin 1418.
Jelka 1420. i njezin suprug
i njegova kći Jelka 1418.
Pavao sin Antuna iz Kašine
Dionizije 1433. sin Antunov i
Pavao 1420.
njegove kćeri
Elizabeta 1420. i njezin suprug
Klara 1433.*

*Andrija
Magdalena 1433.
Valentin 1420. sin Stjepanov
Augustin 1486. sin Brckov
Ivan 1423 sin Stjepanov
Jakov Borončić pok. 1476
Toma 1420. sin Ivanov
Jakov Dropučić pok. 1476.
Demetrije 1420. sin Martinov
Ladislav Bistrički 1486.
Martin 1420. sin Grgurov
Jakov 1420. sin Tomin
Dionizije 1420. sin Mikecov
Pavao 1420. zvani Hval 1425. sin Mastenov*

9. Drenova

*Pavao Pravdić literat 1398.-1425. i njegova supruga
Margareta 1423.-1425 i njihov sin
Juraj 1425.
Nikola literat 1416. sin Mihovilo
Grgur pokojni 1420. sin
Hermanov i njegova supruga
Agneza 1420. i njihovi sinovi
 Dionizije
 Emerik 1420. i njegov sin
 Martin 1420.
 Lacko 1420.
Grgur pokojni 1420. i njegova supruga
Ana 1420. i njihova djeca
 Jelka 1420. i njezin suprug
 Pavao sin Antuna iz Kašine
 Pavao 1420.
 Elizabeta 1420. i njezin suprug
 Andrija
Valentin 1420. sin Stjepanov
Ivan 1423 sin Stjepanov
Toma 1420. sin Ivanov
Demetrije 1420. sin Martinov
Martin 1420. sin Grgurov
Jakov 1420. sin Tomin
Dionizije 1420. sin Mikecov
Pavao 1420. zvani Hval 1425. sin Mastenov*

10. Glavnica

*Klement 1388. sin Petrov i njegov sin
Toma 1420.
Nikola 1388. frat. uter, Klementov brat
Grgur umro 1391. sin Ertelenov
Stjepan suvremenik Petrov i Ertelenov
Ivan vikar zagr. biskupa 1391.-1393.
Juraj zvan Radizel i njegov sin
Mihovil 1416. prezbitar
Benedikt 1416. sin Jakovljević
Lovro 1416. sin Emerikov i njegov brat
Grgur 1416.
Mate 1420. sin Ivanov i njegov brat
Juraj 1420.
Mihovil 1420. sin Grgurov
Stjepan 1420. sin Jurjev
Antun 1420. sin Blagonjin
Mate
Benedikt 1420. sin Valentinov
Urban 1420. sin Ivanov
Valentin 1420. sin Pavlov
Juraj u. 1420. sororius Antuna
Petar sin Grgurov*

*Nikola literat 1418.-1437. sin Pavla
i supruga Margareta 1418.-1437.
kći Ivana sina Markova i sin
Juraj 1441.-1441. vicecomite
Agneza 1418 kći pok. Hermana i
sinovi Dionizije 1418.
Mirko 1418.
Lacko 1418.
Ana 1418. kći pok. Grgura i
njezina djeca.
Elizabeta 1418.
Pavao 1418
Grgur 1418. sin Mikić 1418.
i njegova kći Jelka 1418.
Dionizije 1433. sin Antunov i
njegove kćeri
Klara 1433.
Magdalena 1433.
Augustin 1486. sin Brckov
Jakov Borončić pok. 1476
Jakov Dropučić pok. 1476.
Ladislav Bistrički 1486.*

*Benedikt otac Emerikov /iudici 1433./
Emerik 1431. sin Benedikta*

Toma sin Dominikov
 Juraj sin Urbanov
 Antun sin Martinov
 Nikola od Gornje Glavnice, sin Mihovilov i djeca
 Jakov 1388.
 Elizabeta 1388.
 Andrija od donje Glavnice
 Juraj
 Dionizije 1388.-1389. i njegov brat
 Nikola

11. Globočec

Grgur 1436. sin Stjepanov

Sebastijan 1441. sin Mihaelov *vicecomite*

12. Gora (Moravče)

Budislav 1390. sin Iretlenov i njegov brat
 Ivan i njegov sin Petar 1390.
 Demetrije 1390. sin Andrijin
 Lovro 1390. sin Ivankin
 Toma (V. Gora) i njegov sin
 Nikola 1420.
 Jakuš (M. Gora) i njegov sin
 Ivan 1420.

13. Kalinje

Ivan pl. 1412.-1420. sin Luke Jakopčica
 Petar 1412.
 Martin krojač 1412. i njegova supruga
 Elizabeta 1412.
 Emerik Antolković i njegova supruga
 Doroteja /iz Berislavca/ 1412.
 Stjepan Novak 1412.
 Mikula Tresiglavičić 1412
 Stjepan Čeppek 1412.
 Urban Kolarić 1412.
 Pavao 1421. sin Jurišev, *nobiles iudici* Juraj Segroić

Pavao 1458. sin Jurjev
 Antun 1468.-1482. sin Jurjev
 Luka 1468.-1513. sin Jakovljević
 Juraj 1468.-1513.
 Luka 1482. sin Galov
 Toma 1484. sin pok. Roze
 Luka 1493. *comes et*
iudex nobilium
 Nikola Jantolković svećenik 1513.
 Marko Jantolković svećenik 1513.

14. Komornica (Moravče = Pserje, Žitomir)

Stjepan i njegovi sinovi
 Toma 1397.
 Nikola 1397.
 Benedikt 1397.
 Ilija 1397.
 Stjepan sin Grgurov i njegova kći
 Klara 1397
 Nikola sin Loranda od Garića i njegov sin Bagoš 1397.

15. Lodomerec

Ladislav 1406.-1424. sin Nikole sina Ladomera
 Nikola 1416.-1444. sin Nikole i njegova braća

Stjepan Bradač 1497. i njegov brat
 Ivan 1497.

Ivan 1416.-1424.
Juraj 1416.-1424.
Ladislav 1416.-1424.
Petar 1437.
Šimun 1437,
Grgur 1444. sin Nikole i njegova braća
Jakov 1444.
Ladislav 1444.
Lacko 1457. sin Ladislava

16. Novo Mjesto - Sveti Petar

Ivan Kastelanfi od SV. Duha 1420.
Benedikt kaštelan 1420.
Marko 1433. sin Franje i njegov brat
Juraj 1433.

17. Nespeš

Nikola 1359. sin Račecov i njegova supruga *Nikola 1493. comes et iudex nobilium*
Ana kći krojača Pavla i njihov sin
Emerik (1391. - 1393.)
Pavao (1380.-1393.) sin Mihovilov i njegov sin
Mihovil 1415.
Andrija 1415. sin Stjepanov

18. Novakovec

Grgur pok. 1486
Stjepan 1486.-1493. literat sin pok. Jurja

19. Omamno

Nikola literat 1414. sin Pavlov
Ivan 1414. sin Markov i njegova kći
Margareta 1414.

20. Otrčkovec

Petar 1414. sin Mirkov
Lovro 1414. sin Blažev
Gal 1414. sin Gijerov
Agneza nobiles 1414. kći Mihovila

21. Omilje

Mihovil 1420. sin Markov
Martin 1420. sin Fintin
Stjepan 1420. sin Ivanov
Klement 1420. sin Blažev
Antun 1420. sin Markov

22. Suhodol

Ivan sin Egidijev i njegovi sinovi
 Petar 1374. i njegovi sinovi
 Ivan 1374. i njegov sin Dominik 1374.
 Filip 1374.
 Stjepan 1374. i njegovi sinovi
 Pavao 1374.
 Nikola 1374. i njegov sin Petar 1414.
 Egidije 1374.
 Gal 1374. i njegovi sinovi
 Petar 1414.
 Andrija 1414.
Nikola 1374. sin Lovrin i njegov brat
Petar 1374. - 1414. sin Lovrin

23. Sveti Ivan

Klement 1419. sin Ivanov
Benedikt župnik crkve bl. Ivana
Krstitelja 1493.

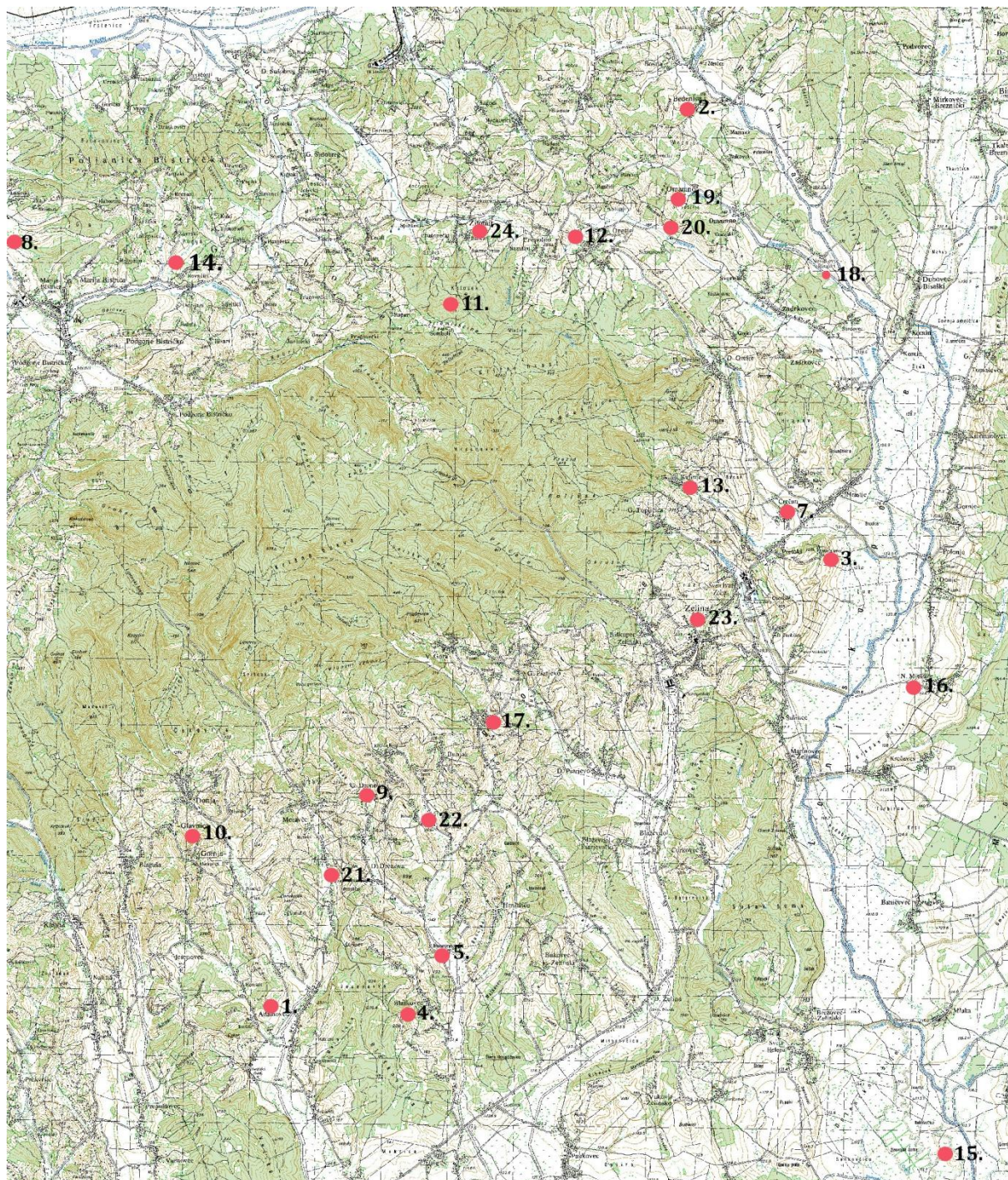
24. Žitomir

Mihovil 1391.-1393. sin Jurjev zvanog Tatar
Nikola 1391 i Pavao 1391 sinovi Ivanovi
Nikola 1393. i Ivan 1393 sinovi Pavlovi
Fabijan zvan Tatar 1414.-1434
Stjepan 1393. sin Ivanov
Vrban umro 1392. sin Matejev

Sva ova naselja koja potvrđuju imena njihovih stanovnika, koje su izvorni sadržaji potvrdili u okružju pojedinog naselja zajedno s osobnim podacima i godinama kada su zapisani daju sliku njihovog postojanja u Moravču XV. stoljeća, što može pokazati i njihov kartografski prikaz.⁷⁵⁹

⁷⁵⁹ Autor, Hrvoje Strukić, karta 1:25 000.

Mjesta s kraja XIII. i u XIV. stoljeć na prostoru Moravča

Zanimljivim i vrijednim radom obrade plemstva Zagrebačke županije u vrijeme vladavine kralja Žigmunda Suzana Miljan je predstavila i Arhontologiju županijskih dužnosnika na području Zagrebačke županije u Žigmundovo doba sa slijedom plemićkih sudaca Zagrebačke županije od 1388. do 1437.⁷⁶⁰ Kao prinos ovom popisu plemićkih sudaca Zagrebačke županije iz isprava povijesnog arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina može se nastaviti ovaj popis i tijekom XV. i početkom XVI. stoljeća.⁷⁶¹

1418. 2. lipnja, Zagreb

*Ladislaus de Zenche et Nicolaus de Gruenche comites Zagrabienses ac iudices nobilium eiusdem Comitatus*⁷⁶²

1421. Moravče

*Nos Paulus filius Jursa de Kalyn iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁶³

1430. Zagreb

*Georgius Glaaijnar comes Zagrabiensis ac iudex nobilium eiusdem Comitatus*⁷⁶⁴

1430. 26. studenoga 1430. Moravče

*Nicolaus filius Sebastiani de Beloslavch iudex nobilium eiusdem Comitatus Zagrabiensis*⁷⁶⁵

1431. 28. srpnja, Zagreb

*Johannes Sampwł de Thopliychycza, Johannes Paris de Adamowcz, Georgius Pijszacz de Godynniycza et Johannes Sortonijch de Kosznychcz, iudices nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁶⁶

1431. 18. ožujka, Moravče

Nikola Sebastijanov sin iz Beloslavca plemićki sudac Zagrebačke županije, *Nicolaus filius Sebastiani de Beloslauch iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁶⁷

1433. 13. siječnja, Moravče

*Nos Paulus filius Jursa de Kalyn iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁶⁸

1433. 4. lipnja, Četrtekovec

*Nos Paulus filius Jursa de Kalyn iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁶⁹

⁷⁶⁰ Miljan 2015, 205-207, 213-214.

⁷⁶¹ Ovom popisu dodana su i četiri plemićka suca Zagrebačke županije s popisa Suzane Miljan, koji su bili iz mjesta s prostora Moravča.

⁷⁶² HR-AMZe, br. PA-P-50.

⁷⁶³ HR-AMZe, br. PA-P-92.

⁷⁶⁴ HR-AMZe, br. PA-P-23.

⁷⁶⁵ HR-AMZe, br. PA-P-95.

⁷⁶⁶ HR-AMZe, br. PA-P-96.

⁷⁶⁷ HR-AMZe, br. PA-P-97 i HR-AMZe, br. PA-P-98.

⁷⁶⁸ HR-AMZe, br. PA-P-100.

⁷⁶⁹ HR-AMZe, br. PA-P-101.

1433. 27. studenog, Varaždin

*Georgio filio Iwan de Brezowicz, et comiti et iudicibus nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁷⁰

1440. 13. prosinca, Zagreb

*Abacius de Chwpor de Monozlow vicebanus, ac Ladislaus Bychkelow de Zelnawar, comite Zagrabienses necnon iudices nobilium eiusdem Comitatum*⁷⁷¹

1441. 13. lipnja, Zagreb

*Abacius de Chwpor de Monozlow vicebanus, ac Ladislaus Bychkelow de Zelnawar, comite Zagrabienses necnon iudices nobilium eiusdem Comitatum*⁷⁷²

1460. 17. veljače, Zagreb

*Nicolaus Ade de Zenthlelek et Gregorius de Fodrowcz, comites ac iudices nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁷³

1465.

*Stephanus Bichele de Zelnyawar sa Augustinom Porkolabom, comites ac iudices nobilium comitatus Zagrabiensis.*⁷⁷⁴

1468. Zagreb

Pavao iz Nespeša plemićki sudac Zagrebačke županije⁷⁷⁵

1468. Zagreb

Ivan sin Palače, župan i plemićki sudac Zagrebačke županije⁷⁷⁶

1484. 8. ožujka, Zagreb

*Valentinus litteratus de Nagygora ac Stephanus Kasanarijch de Glawnicza, iudices nobilium comittatus Zagrabiensis*⁷⁷⁷

1484. 24. travnja, Zagreb

*Petrus Bochkay de Razynyakorezhur, comes ac iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁷⁸

1485. 11. travnja

Valentin iz Velike Gore, *Valentinus litteratus de Nagygora iudices nobilium comittatus Zagrabiensis*⁷⁷⁹

⁷⁷⁰ HR-AMZe, br. PA-P-24.

⁷⁷¹ HR-AMZe, br. PA-P-25.

⁷⁷² HR-AMZe, br. PA-P-26.

⁷⁷³ HR-AMZe, br. PA-P-105.

⁷⁷⁴ Klaić V 1911, 14; Tkalčić 1894, 91, 122, 130, 147.

⁷⁷⁵ HR-AMZe, br. PA-P-30.

⁷⁷⁶ HR-AMZe, br. PA-P-31.

⁷⁷⁷ HR-AMZe, br. PA-P-108.

⁷⁷⁸ HR-AMZe, br. PA-P-35.

⁷⁷⁹ HR-AMZe, br. PA-P-107.

1486. 2. rujna

*Valentinus et Stephanus Kasanarijch, iudices nobilium comittatus Zagrabiensis*⁷⁸⁰

1487. 31. listopada, Zagreb

*Petar Bočkaj, Petrus Bochkay de Razynakerezthwr comes ac iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis,*⁷⁸¹

1488. 14. kolovoza, Moravče Sveti Ivan

*Lucas de Kaliy iudex nobilium Comitatus Zagrabiensis,*⁷⁸²

1492.

*Lucas de Kaliy, et Nicolaus de Nezpessia, iudices nobilium Comitatus Zagrabiensis*⁷⁸³

1492. 14. svibnja

Luka iz Kalinja i Nikola iz Nespeša, plemićki suci Zagrebačke županije⁷⁸⁴

1493. 4. veljače, Zagreb

*Oswaldus de Polyan comes ac iudex nobilium Comittatus Zagrabiensis ... Lucam de Kalin et Nicolaus de Nezpessia*⁷⁸⁵

1496. 6. siječnja u Zagrebu

*Balthasar de Alap et Marchinko de Peterho vicebani et comittes ac iudices nobilium Comittatus Zagrabiensis*⁷⁸⁶

1496. 9. travnja

*Johanes de Gijwla et Stephanus Bradach de Ladomercz, vicebani et comittes ac iudices nobillium Comittatus Zagrabiensis*⁷⁸⁷

1496. 18. listopada

*Balthasar de Alep et Martinus de Peterho, vicebani et comittes ac iudices nobillium Comittatus Zagrabiensis*⁷⁸⁸

1497. 6. siječnja

*Balthasar de Alep et Martinus de Peterho, vicebani et comittes ac iudices nobillium Comittatus Zagrabiensis*⁷⁸⁹

⁷⁸⁰ HR-AMZe, br. PA-P-38.

⁷⁸¹ HR-AMZe, br. PA-P-110.

⁷⁸² HR-AMZe, br. PA-P-111.

⁷⁸³ HR-AMZe, br. PA-P-40.

⁷⁸⁴ HR-AMZe, br. PA-P-114.

⁷⁸⁵ HR-AMZe, br. PA-P-41.

⁷⁸⁶ HR-AMZe, br. PA-P-45.

⁷⁸⁷ HR-AMZe, br. PA-P-115.

⁷⁸⁸ HR-AMZe, br. PA-P-118.

⁷⁸⁹ HR-AMZe, br. PA-P-45; HR-AMZe, br. PA-P-48; HR-AMZe, br. PA-P-47.

1499. 14. veljače Moravče Sveti Ivan

*Stephanus de Nowakowcz et Valentinus litteratus de Naggora iudices nobilium Comitatus Zagrabienensis*⁷⁹⁰

1513. 16. srpnja, Zagreb

*Baltasar de Baczan, vicebanus et comes ac iudex nobilium comitatus Zagrabienensis*⁷⁹¹

1524. 15. srpnja. Moravče Sveti Ivan.

*Cristoforus Zerecheny de Kapolna, iudex nobilium comitatus Zagrabienensis*⁷⁹²

1525. 29. lipnja, Zagreb

*Johanes Sampuch de Felsethoplijcza, iudex nobilium Comitatus Zagrabienensis*⁷⁹³

Kako ovaj rad obrađuje sadržaje prostora Moravča, uz ovaj popis plemićkih sudaca Zagrebačke županije mora se istaknuti i nekoliko sudaca kojih nema u ovom popisu, ali su navedeni u spomenutom radu Suzane Miljan, to su:

1417. *Nicolaus, filius Georgii de Mlaka i Paulus, filius Petri de Drenoua*⁷⁹⁴

1419. *Paulus filius Petri de Drenowa*⁷⁹⁵

1424. *litteratus Nicolus dictus Praudich de Drenowa*⁷⁹⁶

1425. *Georgius de Morowcha* ?⁷⁹⁷

1437. *Georgius filius Mathews de Sytomerya*⁷⁹⁸

Od ovih prvih poznatih plemićkih sudaca s prostora Moravča tu je Pavao, sin Petrov iz Drenove, koji je plemićki sudac Zagrebačke županije 1417. i 1419. godine. Slijedi ga literat Nikola Pravdić od Drenove, koji je bio i protonotar Zagrebačke županije, a spominje se 1424. godine kao plemićki sudac.⁷⁹⁹ Tu su i Pavao, sin Jurše iz Kalinje, koji ovu čast obnaša 1421. i 1433. godine, zatim Ivan Paris iz Adamovca 1431., Nikola, Sebastijanov sin iz Beloslavca, također 1431. godine. U ovom popisu našli su se i članovi obitelji Bičkele: Ladislav 1440. godine, a Stjepan 1465. kada su obnašali istovremeno i čast župana. 1468. godine plemićki sudac je Pavao iz Nespeša, a 1484. i 1486. Stjepan Kašnarić iz Glavnice. Krajem osamdesetih godina ovu čast obnaša Luka iz Kalinja 1488. te 1492. i 1493. godine kada je zajedno s njim

⁷⁹⁰ HR-AMZe, br. PA-P-49.

⁷⁹¹ HR-AMZe, br. PA-P-56.

⁷⁹² HR-AMZe, br. PA-P-60.

⁷⁹³ HR-AMZe, br. PA-T-120.

⁷⁹⁴ Miljan 2015, 213, (MOL DL 35926)

⁷⁹⁵ Miljan 2015, 213, (Cvetković, dok. 18)

⁷⁹⁶ Miljan 2015, 213, (MOL DL 34702) [Drenova = MOL DL 34972]

⁷⁹⁷ Miljan 2015, 205-207, 214, (697)

⁷⁹⁸ Miljan 2015, 205-207, 214, (AHAZU, D-X-53; DF 231167)

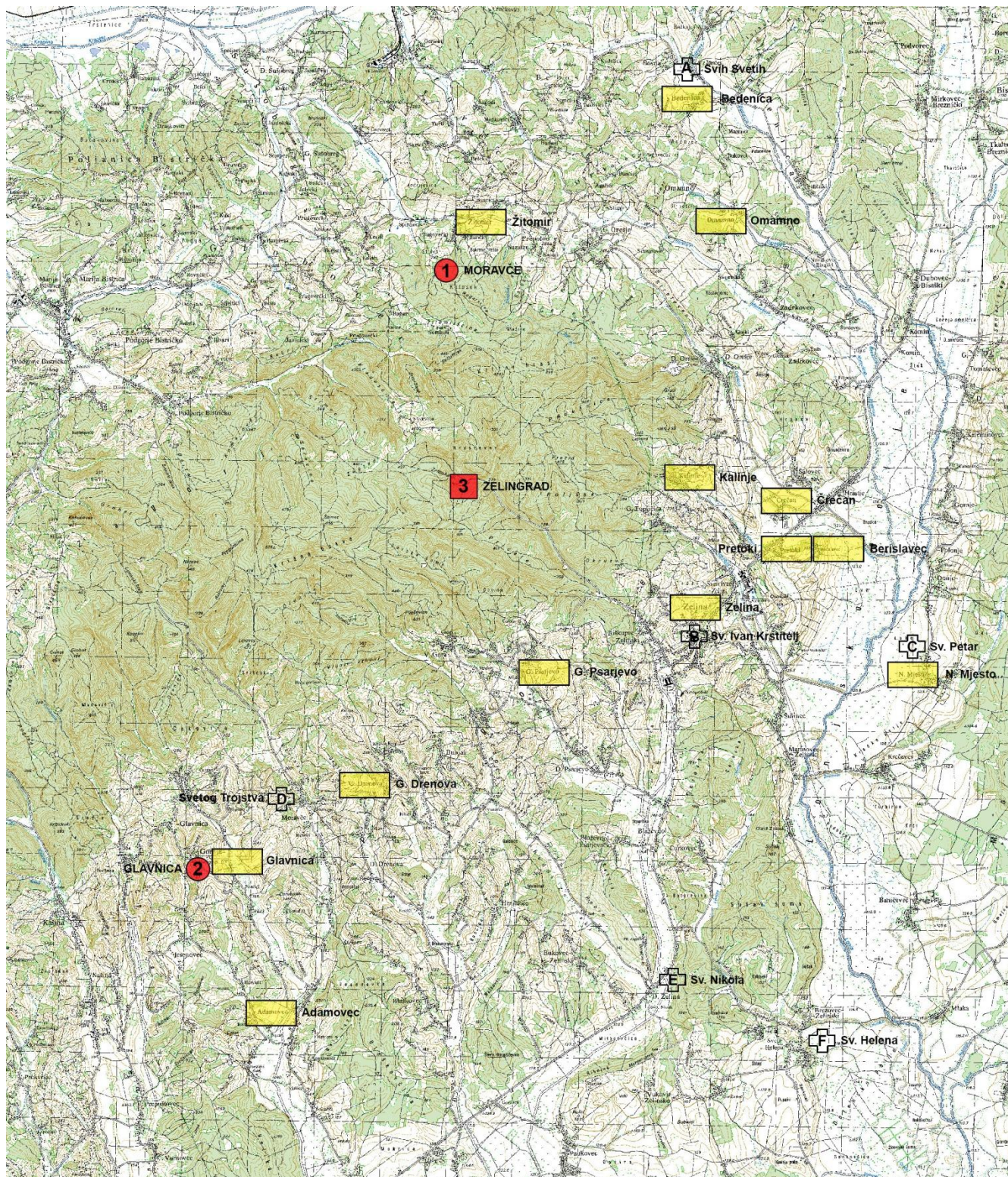
⁷⁹⁹ Miljan 2015, 205, 214.

plemički sudac i Nikola iz Nespeša. 1496. jedan od dva podban, župana i plemićka suca Zagrebačke županije jest Stjepan Bradač od Ladomerca.

Na kraju ovih spoznaja o dijelovima svakodnevnog života na prostoru Moravča tijekom XV. stoljeća sljedeća zemljovidna karta pokazuje raspored naselja čiji su sadržaji s njihovim žiteljima tu živjeli na prigorskim dijelovima Zagrebačke gore, a sačuvali su se u sadržajima isprava povijesnog arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina.⁸⁰⁰

⁸⁰⁰ Autor, Hrvoje Strukić, karta 1:25 000.

Naselja i utvrde Moravča u XV. stoljeću

5. ZELINGRAD I MORAVČE U XVI. STOLJEĆU

5.1. ZELINGRAD U XVI. STOLJEĆU

Povijest Zelingrada tijekom XV. stoljeća svojim izvornim sadržajima potvrđuje i daje prinos pojedinim povijesnim spoznajama o Kraljevstvu Slavonije toga vremena. To se posebno odnosi na razine objašnjenja postupaka i statusa nižeg plemstva i njihovih posjeda i gradova. Ovi kratko navedeni razlozi određuju da u predstavljanju pojedinog srednjovjekovnog sadržaja nije moguće postaviti čvršći sintetski zaključak.

Početak posljednjeg desetljeća XV. stoljeća Zelingrad ulazi u novo razdoblje svoje povijesti. Smrt Ladislava Bičkelea označila je kraj jednoga razdoblja povijesti ovoga srednjovjekovnoga grada. S Ladislavom, koji je predstavljao treću generaciju Bičkelea, nestaje jedne plemićke obitelji prisutne u povijesti Zagrebačke županije XV. stoljeća. Kako je Ladislav bio posljednji muški član obitelji, a ni njegova braća nisu imali nasljednika, Zelingrad poslije stotinu godina ostaje bez plemićkog gospodara.

Prema ustaljenom pravu kraljevstva, Ladislavovom smrću i izumrcem obitelji Bičkele, koja ostaje bez muških nasljednika, Zelingrad se vraća pod nadležnost Svete krune.

Ovo očito nije bilo odmah i ostvareno jer je 1490. godine Zelingrad zauzela vojna postrojba Vilima Vitovca, pristalice kralja Maksimilijana. Kako je u to vrijeme Maksimilijan bio jedan od pretendenta na hrvatsko-ugarsku krunu i prijestolje, u njegovo ime zauzima ga Vilim Vitovec i vjerojatno ga zadržava cijelo vrijeme sukoba između Maksimilijana i Vladislava. Važnost zauzimanja i posjedovanja Zelingrada iz izvornih podataka nije poznata, ali je bilo u sklopu tadašnjih događanja u Slavoniji kao i u Zagrebačkoj županiji potpuno razumljivo. Trebalo je zauzeti sve utvrde i gradove. Potvrđuju to istovremena događanja u susjednim utverdama Zagrebačke županije Medvedgradu i Susedgradu i u zagrebačkom Griču, gdje je postignuto priznanje Maksimilijana.

Nakon 1491. iz sporazuma između Maksimilijana i kralja Vladislava II. i Zelingrad je morao, s obzirom da više nije bio u posjedu Bičkelea, biti vraćen pod nadležnost kralja kao vladara i po pravu Kraljevine Slavonije. Da je to tako i provedeno, potvrda se nalazi u ispravi od 27. lipnja 1496. godine kada se kao vlasnik Zelingrada potvrđuje Stjepan Zapolja.⁸⁰¹

Zanimljiv je podatak da obitelj Bičkele i poslije Ladislavove smrti 1490. godine nije izgubila vezu sa Zelingradom. Kao supruga kaštelana Ladislava Petečića od Petetinca 1496. godine spominje se Barbara, kći Ladislavova brata Stjepana Bičkelea (*domina Barbara filia*

⁸⁰¹ HR-AMZe, br. PA-P-117.

condam Stephani Bijczkele de Zelnawar).⁸⁰² Osim toga, u tom razdoblju pa sve do Mohačke bitke 29. kolovoza 1526. godine spominju se naoružane postrojbe u Zelingradu. U ovom, inače nesigurnom, razdoblju povijesti Kraljevine Slavonije kaštelani Zelingrada pokušavaju nasilno ući u posjede svojih susjeda. To se posebno odnosi na posjed Berislavec oko kojega je započeo sukob još u vrijeme Bičkelea 1440. godine iz čega proizlazi zaključak pritiska višeg plemstva na niže koji je stalno prisutan.

Krajem XV. stoljeća, točnije 1496. godine, predstavlja se nekoliko detalja uprave Zagrebačke županije (*comitatus Zagrebiensis*) Kao vodeći ljudi ove županije Kraljevstva Slavonije nalaze se dva župana koji su ujedno i podbani kraljevstva, ali i plemićki suci Zagrebačke županije. Izvorni zapis od 9. travnja 1496. godine navodi i njihova imena i naslove časti: *Johannes de Gijwle et Stephanus Bradach de Ladomercz, vicebani et comites ac iudices nobilium Comitatus Zagrebiensis*. Ovi plemići objavljuju da je sudu u Zagrebu stigao zahtjev i molba učenoga Marka (*Marci literati et nobilis domine Elizabet, filie condam domine Ursule, filie Thome Plepelijchijch de Berijzlawcz*) za pokretanje sudbenog postupka.⁸⁰³ Slijedi opis pravnog slijeda istrage u koju su krenuli (*Stephanus de Nowakowcz et Valentinus literatum de Naggora, duos ex nobis*). Ova dva plemićka suca na terenu su utvrdili da je posjed Berislavec (*in Comitatu Zagrebiensi existentem habita*), bio napadnut i opljačkan. Suci su utvrdili i to da su Ladislav Petetić od Petetinca i Barbara, kći pokojnog Stjepana Bičkelea od Zelingrada (*generosa domina Barbara, filia condam Stephani Byczkele de Zelnawar*), poslali napadače koje je vodio Nikola Petečić, Ladislavov brat. U izvješću su označeni naoružani nasilnici kao *manibus armatis et potentiariis*. Kako bi se znalo tko je sve sudjelovao, navode se i imena napadača koji su napali i opljačkali kuću i kuriju (*domum et curiam*), kao i cijeli posjed Berislavec. Ostao je sačuvan i kraj ovoga razbojstva. Napadači su suprugu vlasnika posjeda plemenitog Marka, Elizabetu s njezinom djecom odveli i zatočili u Zelingradu (*ad dictum castellum Zelnawar*).⁸⁰⁴ Tako je poslije skoro šest godina, Zelingrad nastavio, temeljem izvornog zapisa, svoju prisutnost u povijesti. Ovaj sudbeni zapis plemićkih sudaca Zagrebačke županije ostavio je nekoliko podataka o vremenu kraja XV. stoljeća. Iako je 1490. godine u Zelingradu poginuo posljednji njegov vlasnik iz obitelji Bičkele, ipak se 1496. u njemu se nalazi još jedan član ove plemićke obitelji - Barbara Bičkele. Daleko važniji je drugi zaključak. Plemića Bičkelea, vlasnika Zelingrada koji napadaju i pljačkaju susjedni Berislavec, više nema. Ipak novi vlasnici kao plemići nastavljaju

⁸⁰² HR-AMZe, br. PA-P-115; HR-AMZe, br. PA-P-116.

⁸⁰³ HR-AMZe, br. PA-P-115.

⁸⁰⁴ HR-AMZe, br. PA-P-115.

isti odnos temeljen na sili oružja. Nasilja se ponavljaju, i to u grubljem obliku nego napadi Bičkelea 1487. godine.

Kao usputna napomena može se označiti da se za oznaku Zelingrada ovdje koristi novi naziv: *castellum Zelnawar*.⁸⁰⁵

Samo 15 dana poslije napada na posjed i kuriju Berislavec kaštelan Zelingrada Ladislav Petečić i njegova supruga Barbara, (*generosa domina Barbara, filia condam Stephani Byczkele de Zelnawar*), poslali su naoružane ljude da uništavaju druge dijelove posjeda, *nobilis Marcus litteratus de Berizlowcz*. U ovome napadu ljudi zelingradskog kaštelana na silu su preselili jednoga podanika iz korita Lonje na posjed koji je bio u vlasništvu plemenitih učenoga Marka i njegove supruge Elizabete. Ovaj put nasilan čin zauzimanja zemlje vlasnika Berislavca izvela je naoružana grupa koju je vodio Ladislavov brat Nikola Petečić i u kojoj je bilo, što je posebno zanimljivo, 75 ljudi iz okolnih mjesta. Svi su oni nabrojani i navedeni imenom u ispravi koju izdaju plemićki suci Zagrebačke županije, (*Johanes de Gijwla et Stephanus de Ladomercz, vicebani et comites ac iudices nobilium Comitatus Zagrebiensis*).⁸⁰⁶

Napadi i razbojstva koji kreću iz Zelingrada i koje vodi njegov upravitelj, Ladislav Petečić sa suprugom Barbarom i bratom Nikolom nastavljaju se i dalje. Kada su u kasno proljeće izvršili nasilje na tuđem vlasništvu i uništili staro Kuklecovo selište, ostavili su i trag svakodnevnog života. Ostalo je u zapisu da su njive preorali i prekopali sa svim usjevima ječma, zobi, boba i drugim sočivima (*ac ibidem terras seminativas ordeï, avenae, pïsarï, fabae et aliorum legominum*).⁸⁰⁷ Zaposjeli su cijelu posjedovnu česticu sa svim njezinim pripadnostima i ispraznili jedan ribnjak, koji se iz ovoga nalazio na imanju Berislavec i uništili ribe.⁸⁰⁸

Poslije ovih nasilja zelingradskog kaštelana i zauzimanja posjeda Berislavec i tužbi koje je uputio sucima Zagrebačke županije vlasnik Berislavca nastavlja dalje pravno štititi svoju imovinu. Plemićki status kao i naznake koje se koriste uz njegovo ime značili su da je imao i prava, ali i znanje kako iskoristiti sve pravne mogućnosti u zaštiti svojega vlasništva. Pisar Marko (*Nobilis Marcus litteratus de Berizlowcz*) odlazi krajem mjeseca lipnja iste godine kada je bilo vrijeme sudovanja i u Budim. Tu je na kraljevskome dvoru dvorski sudac (*comes Petrus Gereb de Wijngarth, iudex curie serenissimi principis domini Wladislai*) izdao ispravu temeljem Markove tužbe. Isprava dvorske kancelarije od 27. lipnja 1496. godine potvrdila je da je Marko dobio nazad svoj posjed. Jedino što u ispravi nije jasno kako je Marko oslobodio

⁸⁰⁵ HR-AMZe, br. PA-P-115.

⁸⁰⁶ HR-AMZe, br. PA-P-116.

⁸⁰⁷ HR-AMZe, br. PA-P-116.

⁸⁰⁸ HR-AMZe, br. PA-P-119.

zelingradskog kaštelana (*nobilis Ladislaus de Petthethijncz castellanus castri Zelnawar*) suđenja i kazne zbog zaposjedanja, prisvajanja i zadržavanja njegovog posjeda.

Sudac kraljevske kurije označava Zelingrad pravim nazivom: *castri Zelnawar*. Ujedno u svojoj ispravi označava i pravog vlasnika ovog utvrđenog grada Stjepana Zapolju, (*spectabilis et magnifici domini Stephani de Zapolija, comitis perpetui terre Scepusiensis, predicti Regni Hungarie palatini et iudicis Comanorum, domini sui ad prescriptum castrum Zelnawar*).⁸⁰⁹

Ovom ispravom suca kraljevske kurije saznanja o Zelingradu krajem XV. stoljeća postaju bitno potpunija. Predstavljen je stvarni vlasnik Zelingrada u čijoj su službi kaštelan i gradska posada. U navođenju imena vlasnika Zelingrada možda se i krije odgovor izostanka kazne koju je zaslužio zelingradski kaštelan za počinjena nedjela na posjedu Berislavec. Ipak, ovu nejasnoću pojašnjava Marko u ispravi Čazmanskog kaptola gdje navodi da ga je kaštelan Ladislav u vrijeme njegova prosvjedovanja kod palatina, zadržao i zatvorio zajedno sa svim njegovim pravima, te prisilio da izjavi kako oprašta zelingradskom kaštelanu njegova zlodjela.⁸¹⁰

⁸⁰⁹ HR-AMZe, br. PA-P-117.

⁸¹⁰ HR-AMZe, br. PA-P-119.

5.1.1. OBITELJ ZAPOLJA

Kao vlasnik srednjovjekovnog utvrđenog grada Zelingrada prema ispravi od 27. lipnja 1496. godine, izdanoj u Budimu, navodi se šipuški grof Stjepan Zapolja (*Spectabilis et magnifici domini Stephani de Zapolija, comitis perpetui terre Scepusiensis*),⁸¹¹ koji je tada obnašao čast i dužnost ugarskog palatina, na koju je proglašen 29. ožujka 1492. godine.⁸¹² Ovdje se postavlja pitanje kada, kako i zašto je grof Stjepan Zapolja, nekadašnji vrhovni kapetan Austrije i Beča i tadašnji ugarski palatin, dobio Zelingrad. Smrću posljednjega muškog člana obitelji Bičkele, Zelingrad se očito vratio u kraljevu nadležnost i ovaj ga je dodijelio svojem palatinu Stjepanu Zapolji. Pitanje je kada. Vrijeme koje se može označiti kada je Vilim Vitovac napustio Zelingrad i kada je grad vraćen kruni kralja Vladislava jest 1491. godina. Proljeće 1492. godine je vrijeme kada je Stjepan Zapolja preuzeo dužnost palatina, a 1496. godine ovaj najviši dužnosnik Ugarske navodi se kao njegov vlasnik. Vrijeme kada je Stjepan Zapolja došao u posjed Zelingrada, može se pretpostaviti prema sada poznatim podacima je 1495. ili početak 1496. godine, U travnju i svibnju 1497. godine prvi put navodi se kaštelan Zelingrada, kojega je postavio Stjepan Zapolja (*magnificum dominum Stephanum de Zapolija comitem perpetuum terre Scepusiensis ac Regni Hungarie palatinum*).⁸¹³

Ostaje još pokušaj odgovora na pitanje, zašto je ugarski palatin dobio jedan utvrđeni grad i njegove posjede u Zagrebačkoj županiji. Najvjerojatniji odgovor jest strateška vrijednost smještaja te utvrde. Drugo bi bila možda neka ekonomska vrijednost posjeda Zelingrada, što prema poznatom i nije bio neki značajniji čimbenik. Kao zaključak može se postaviti da je ugarski palatin možda i na svoje traženje, poznavajući odnose tadašnjeg društva, dobio od kralja jedan dobro utvrđeni grad na zaštićenom mjestu, i koji je bio bez vlasnika, kao svoje uporište u Zagrebačkoj županiji Kraljevstva Slavonije.

Pojašnjenje mogućeg odgovora u tome je što je Stjepanov brat Emerik Zapolja bio ban od 1464. do 1465. godine, a 1475. godine i ugarski palatin.⁸¹⁴ U vrijeme Emerikova banovanja zagrebački župan bio je Stjepan Bičkele,⁸¹⁵ tako da je obitelj Zapolja vjerojatno imala spoznaje o vrijednosti Zelingrada, koji osim svega tada i nije imao plemićkog vlasnika.

Vrijednost obiteljske tradicije, posebice plemićke, očituje se i u očuvanju i korištenju grbovnih oznaka kao jednog od dokaza i vidljivog znaka pripadnosti plemićkom staležu.

⁸¹¹ HR-AMZe, br. PA-P-117.

⁸¹² Klaić V 1975, 4, 225.

⁸¹³ HR-AMZe, br. PA-P-119.

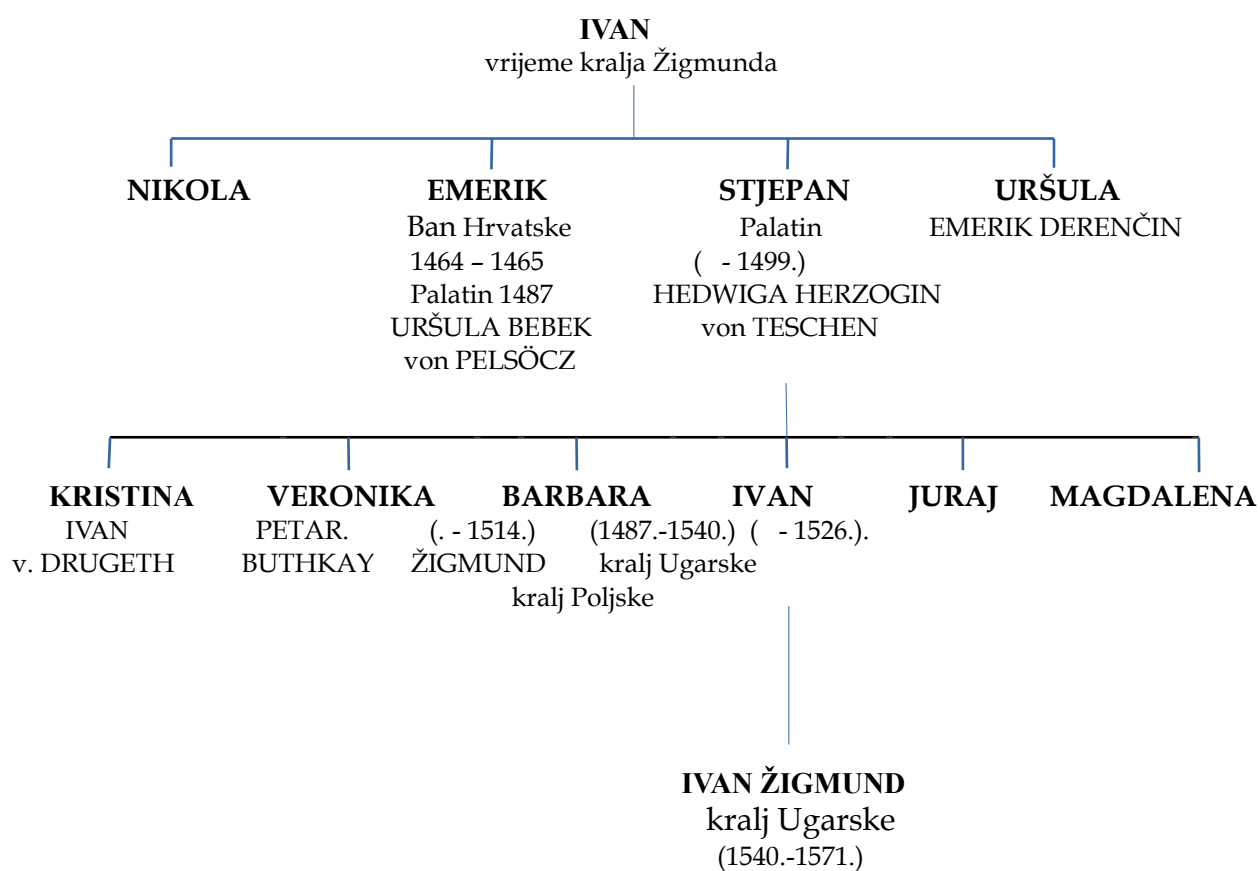
⁸¹⁴ Bojničić 1899, 207.

⁸¹⁵ Pálosfalvi 2014, 424.

Tako izvorni obiteljski grb obitelji Zapolja s prikazom vuka, polumjeseca i šesterozračne zvijezde koristi se od Emerika Zapolje, zatim Stjepana, ali i Ivana i njegova brata Jurja. Kada Stjepan Zapolja 1495. godine dobiva grb s prikazom jednoroga, Ivan Zapolja u štitu grba spaja izvorne prikaze prijašnjih obiteljskih grbova.⁸¹⁶ (PRILOG 8.)

PRILOG 7.

RODOSLOVLJE OBITELJI ZAPOLJA⁸¹⁷

⁸¹⁶ Bojničić 1899, 207.

⁸¹⁷ Nagy 1863, X, 488-491; Bojničić 1899, 207.

PRILOG 8.

GRBOVI OBITELJI ZAPOLJA

Obiteljski grb Zapolja
Koristi ga Emerik Zapolja
1462., 1464. i 1496. godine

Grb Stjepana Zapolje
1495. godine

Grb Ivana Zapolje
Na njegovum pečatnom prstenu kao i
1527. godine na tajnom kraljevskom pečatu

Zelingradom kao srednjovjekovnim utvrđenim gradom krajem XV stoljeća upravlja kaštelan Ladislav Petečić, (*nobilis Ladislaus Pethethich de Pethethijncz castellanum de Zelnawar*).⁸¹⁸ Uz njega tu je i podkaštelan koju dužnost obnaša tada Ladislavov brat Nikola, (*nobilis Nicolaus Pethethich de Pethethincz vice castellanus de Zelnawar*).⁸¹⁹ Zelingradskog kaštelana i podkaštelana, Čazmanski kaptol u svojoj ispravi označava kao kaštelane, (*castellani de Zelnawar*), koje je na tu dužnost postavio ugarski palatin Stjepan Zapolja, (*per spectabilem et magnificum dominum Stephanum de Zapolia comitem perpetuum terre Scepusiensis ac Regni Hungarie palatinum constituti*).⁸²⁰

Ovi podaci o tadašnjem Zelingradu ostali si sačuvani u ispravi od 9. svibnja 1497. godine kada Čazmanski kaptol u sudbenom rješavanju opoziva i poništenja izjave plemenitog Marka iz Berislavca koju je ovaj dao u Budimu. U ispravi se navodi da je plemeniti Marko osobno došao u Čazmu i opozvao i poništio svoju izjavu koju je bio primoran i prisiljen dati u Budimu godinu dana prije a kojom je oslobodio zelingradske kaštelane tužbe za njihova počinjena nasilja.⁸²¹

Opoziv svoje budimske izjave plemeniti i učeni Marko objavio je očito iz razloga što su se nasilja zelingradskih kaštelana nastavila i poslije sudbene odluke suca kraljevske kurije u Budimu. Prvi primjer je sudbeni postupak koji vode suci Zagrebačke županije već 18. listopada 1496. godine. Sudbena istraga navodi da su plemeniti Nikola podkaštelan i Ladislav Petečić kaštelan Zelingrada napali i uhvatili Matiju Vogošića, *iobagionem ipsius Marci litterati, in libero foro, in opido Chetherthekhel in Comitatu Zagrebiensi existentem, habitam, cum nonnullis suis familiaribus*, i odveli ga *ad castrum Zelnawar*. Tu su ga držali zatočenoga dok im nije dao dvije forinte. Isti suci odlaze Nikoli i opominju ga da vrati Marku oduzete dvije forinte, ali ovaj to odbije.⁸²²

Zelingrad i njegovi posjedi bili su jedino vlasništvo Stjepana Zapolje u Zagrebačkoj županiji i on ostaje njihovim vlasnikom sve do svoje smrti na Božić 1499. godine.

Poslije smrti ugarskog palatina Stjepana Zapolje, Zelingrad pravnim slijedom nasljeđuje njegov stariji sin Ivan. Stjepanov sin Ivan Zapolja koji je tad imao oko dvanaest godina i s kojim srednjovjekovni Zelingrad ulazi u XVI. stoljeće imao je veliki utjecaj u Ugarskoj. Ovaj mladi velikaš već je od 1507. godine bio vrhovni kapetan Ugarske,⁸²³ a 1510.

⁸¹⁸ HR-AMZe, br. PA-P-115; HR-AMZe, br. PA-P-116; HR-AMZe, br. PA-P-117; HR-AMZe, br. PA-P-118; HR-AMZe, br. PA-P-119.

⁸¹⁹ HR-AMZe, PA-P-118.

⁸²⁰ HR-AMZe, PA-P-119.

⁸²¹ HR-AMZe, PA-P-119.

⁸²² HR-AMZe, PA-P-118.

⁸²³ Klaić V 1975, 4. 275.

godine imenovan je erdeljskim ili transilvanskim vojvodom.⁸²⁴ Na prostoru Kraljevine Slavonije Ivan Zapolja imao je u svakoj županiji po jedan posjed.

U Zagrebačkoj županiji Ivan Zapolja bio je vlasnik Zelingrada i njemu pripadajućih posjeda. Tako je u popisima dimova kraljevskog poreza Zagrebačke županije za 1507. godinu, kao posjd Ivana Zapolje označen Zelingrad, (*ZELYNARWAR cum pertinentis magnifici Johannis Zepesiensis*),⁸²⁵ ali i susjedna Glavnica, čiji je očito jedan dio pripadao Zelingradskom posjedu, (*GLAWNYCHA ad Zelynawar Johannis de Zapolya*).⁸²⁶

U razdoblju od tridesetak godina tijekom kojih su vlasnici Zelingrada bili članovi obitelji Zapolje, neki sadržaji Zelingrada i njegova organizacija obrane potvrđeni su izvornim zapisima. Stjepan Zapolja kao i ni njegov sin Ivan ne borave u Zelingradu. Barem zasada ni jedan poznati izvor ne spominje da su u njemu bili prisutni. Srednjovjekovnim utvrđenim gradom kao i cjelokupnim posjedima koji su mu pripadali, upravljaju kaštelani koje postavljaju Zapolje. Uz kaštelane Zelingrada kao upravitelje krajem XV. i početkom XVI. stoljeća navode se i podkaštelani.

Ovu organizaciju vođenja srednjovjekovnog utvrđenog grada koja postoji u vrijeme Stjepana Zapolje nastavlja i njegov sin Ivan Zapolja. Tako je 1523. godine vojvoda Ivan kojega izvor označava kao transilvanskog vojvodu, (*magnifici domini Johannis Zepesij wayvode Transsilvanij*),⁸²⁷ postavio za svoga kaštelana Zelingrada, (*castellani dicti castri Zelyna*), Franju Fančija od Gordove. Istovremeno navodi se i *vicecastellani eiusdem castri*, koju dužnost obavlja Ivan Suknetić od Suhog Klanca.⁸²⁸ Franjo Fanči, (*Egregii Francisci Fanchij de Gordowa, castellani dicti castri Zelyna*), kao kaštelan sigurno upravlja Zelingradom 1523. i 1524. godine.⁸²⁹

Iz vremena uprave kaštelana Franje Fančija ostao je zabilježen jedan primjer svakodnevnog života vremena početka XVI stoljeća. Godine 1523. po zapovjedi podkaštelana Zelingrada ljudi vojvode koji pripadaju, stanuju i borave na posjedima grada Zeline, opljačkali su Urbana Kolara. Napadnuti Urban Kolar prolazio je javnim putem prevozeći sol za potrebe posjeda Berislavec, *per liberam et publicam viam ire unumque pondus salis per equarium suam portare*.⁸³⁰ Napadači su mu oteli kobilu i sol, a na štetu Doroteje iz Berislavca. Pored ove sličice svakodnevnice sačuvala su se i dva podatka. Prvi se odnosi na mjesto Obrež označen kao jedan od posjeda Zelingrada, (*possessionibus pertinentes, scilicet castri Zelyna*), a drugim je

⁸²⁴ Klaić V 1975, 4, 296.

⁸²⁵ Adamček, Kampuš 1976, 18.

⁸²⁶ Adamček, Kampuš 1976, 17.

⁸²⁷ HR-AMZe, br. PA-P-93.

⁸²⁸ HR-AMZe, br. PA-P-93.

⁸²⁹ HR-AMZe, br. PA-P-93, i HR-AMZe, br. PA-P-94.

⁸³⁰ HR-AMZe, br. PA-P-93, i HR-AMZe, br. PA-P-94.

naznačena jedna šuma koja se nalazila unutar međa Zelingrada, (*silvam Petrussewchij vocatam intra metas castris Zelyna*).⁸³¹

Franjo Fanči kaštelan Zelingrada, (*egregium dominum Franciscum Fanchy de Gordowa, castellanum castris Zelyna*), kojega je ovlastio transilvanski vojvoda Ivan Sepeši, (*in dicto castro Zelyna*), optužen je i u ožujku slijedeće 1524. godine.⁸³² I ovaj sudbeni postupak kao i onaj prije od četiri mjeseca vodi Pavao Kerečenji od Kaniafelde podban, župan i plemićki sudac Zagrebačke županije. Njegova isprava sačuvala je uz kaštelana Zelingrada i Urbana Kolara koji je bio oštećen za za dvije i pol forinte kao i njegov posjed Obrež, (*possessione Obrez pertinente scilicet dicti castris Zelyna in comitatu Zagrabiensis existentem*). Sudbeni postupak se vodi na zakonitu zamolbu Margarete od Berislavca, žene plemenitog Matije Petačića od Črečana a istragu provodi Ivan Sampuh iz Donje Toplice jedan od velikih sudaca županijskog sudbenog stola.⁸³³

Dokumenti su tako sačuvali svakodnevnicu prve polovice XVI. stoljeća u prostorima istočnoga dijela Zagrebačke županije. Uz to sačuvao se i niz imena, kako zelingradskih posjeda tako i mjesta u okolini ovog srednjovjekovnog utvrđenog grada. Kao jedan od posjeda Zelingrada označeno je već spomenuto mjesto i posjed Obrež, (*possessionibus pertinentes, scilicet castris Zelyna*).⁸³⁴ Naznačena je i jedna šuma koja se nalazila unutar međa Zelingrada, (*silvam Petrussewchij vocatam intra metas castris Zelijna*), a tu su i posredno kao pripadajući posjedi Zelingrada i Trščci i Sela, (*Therzthenyk i Zela*).⁸³⁵ Iz vremena početka XVI stoljeća sačuvala su se imena Berislavca, Črečana i Donje Toplice kao mjesta najbližega okruženja Zelingrada.

Kao usputna napomena može se navesti da isprave 1523. i 1524. godine izdaje Pavao Kerečenji od Kanjafelde kao podban, župan i veliki sudac Zagrebačke županije, (*Paulus Kerecheny de Kanyefelde, videbanus et comes ac iudex nobilium comitatus Zagrabiensis*).⁸³⁶ Pavao Kerečenji izdajući ove isprave koje su se odnosile i na Zelingrad nije znao da će za desetak godina postati vlasnikom ovoga grada.

Poslije bitke na Mohačkom polju 29. kolovoza 1526. godine hrvatsko-ugarsko prijestolje ostaje bez vladara. Javljaju se dva kandidata, austrijski nadvojvoda Ferdinand Habsburški i erdejski vojvoda Ivan Zapolja koji je u to vrijeme bio i posjednik Zelingrada.

⁸³¹ HR-AMZe, br. PA-P-93.

⁸³² HR-AMZe, br. PA-P-94.

⁸³³ HR-AMZe, br. PA-P-94.

⁸³⁴ HR-AMZe, br. PA-P-94.

⁸³⁵ HR-AMZe, br. PA-P-93.

⁸³⁶ HR-AMZe, br. PA-P-93. i HR-AMZe, br. PA-P-94.

Plemstvo koje je u to vrijeme jedino odlučivalo o izboru kralja bilo je podjeljeno. Hrvatski plemići izabrali su 1. siječnja 1527. godine u Cetingradu Ferdinanda za kralja nadajući se od njega pomoći u borbi s Turcima. Većina slavonskog plemstva pristala je uz Ivana Zapolju i izabrala ga za kralja 6. siječnja 1527. godine na saboru u Dubravi kraj Čazme. Ugarsko plemstvo već je 11. studenog 1526. godine u Stolnom Biogradu za kralja izabralo Zapolju.

Tijek ovih događanja bitno je odredio hrvatsku povijest slijedećih desetak godina. Ferdinand Habsburški okuplja dio plemstva Kraljevine Hrvatske dok uz Ivana Zapolju pristaje većina plemstva Kraljevine Slavonije. Sukob dva istovremena vladara i njihovo nastojanje preuzimanja jedinstvene vlasti počinje već u proljeće 1527. godine i traje sve do mira sklopljenog u Velikom Varadinu, 24. veljače 1538. godine. Uz niz pravnih i vojnih sukoba dvaju vladara i njihovih pristalica stalno su prisutna i ratna djelovanja turskih akindžijskih postrojbi.

Ovo nemirno razdoblje na prostorima hrvatskih kraljevina vidljivo je i u povijesti Zelingrada. Od 1527. do 1535. godine, Zelingrad je kao ulog vladara u dobivanju pristalica i saveznika promjenio niz vlasnika.

Ferdinand Habsburški kao također izabrani hrvatski kralj smatra da su svi gradovi bez vlasnika njegovi. Ferdinand preuzima i vladarsko pravo da su i svi gradovi njegovih protivnika njegovi i on ih dijeli svojim pristalicama. U slijedu ovih gradova nalazili su se i oni čiji je vlasnik bio Ivan Zapolja. Tako se i Zelingrad našao na tome popisu. U vrijeme kada je izabran za kralja Ivan Zapolja bio je pravni vlasnik i posjednik utvrđenog Zelingrada. Stvarno pravno stanje vlasništva Zelingrada priznaje i Ferdinand kada u Ostrogonu početkom prosinca 1527. godine označava kastrum Ivana Zapolje, (*super castro Joannis de Zapolya, comitis Scepusiensis, Zelyna vocato in regno Sclavoniae sito*).⁸³⁷

Mnogi plemići kraljevstva bili su zainteresirani preuzeti posjed Zelingrada. Prije ostalih tu se ističu zagrebački biskup Šimun Erdödi zatim Ivan Kaštelanović a nešto kasnije javlja se Pavao Kerečenji. Svaki od njih je na određeni način i bio upznat sa Zelingradom.

Kada su započeli sukobi početkom 1527. godine, pravni vlasnik Zelingrada je bio Ivan Zapolja. Kao nositelj kraljevskog naslova Ivan Zapolja da bi zaštitio svoje vlasništvo predaje Zelingrad na brigu svojem najjačem savezniku zagrebačkom biskupu Šimunu Erdödiju. Važnost Šimuna Erdödija postaje još značajnija 1530. godine kada ga je Zapolja postavio za bana, (*Simon Episcopus ecclesiae zagradiensis nec non Dalmatiae, Chroatiae et Sclavoniae banus*).

⁸³⁷ Bojničić 1905, 185., doc. VII.

Među Ferdinandovim pristalicama u Slavoniji posebno zainteresiran za vlasništvo nad kastrumom Zelina bio je Ivan Kaštelanović od Sv. Duha, (*Casstellanffy de Zenthlelek*). Ovaj plemić Kraljevstva Slavonije kao vlasnik utvrđenog grada Bisaga posebno je želio dobiti Zelingrad u vlasništvo. Kako se Zelingrad i Bisag nalaze u neposrednom susjedstvu Ivan Kaštelanović bi s ova dva utvrđena grada došao u posjed značajnog i dobro zaštićenog prostora.

Nekoliko godina kasnije za utvrđeni grad Zelinu postaje zainteresiran i Pavao Kerečenji od Gavranovog polja. (*Paulus Kerechyny de Kanyafewlde*, kao *vicebanus et comes ac iudex nobilium Comitatus Zagrabienensis*), još se 1523. i 1524. godine upoznao sa Zelingradom. Tada je izdao isprave u kojima su bila označena nasilja zelingradskog kaštelana Franje Fančija.⁸³⁸ Pored toga što je bio podban Kraljevine Slavonije od 1521. do 1524. godine, Pavao Kerečenji obnašao je časti zagrebačkog i križevačkog župana. U vrijeme vladarskog sukoba Pavao Kerečenji se od početka priklanja Ivanu Zapolji. Ovo potvrđuje i pismo koje Zapolja šalje iz Tarnova Pavlu Kerečeniju 11. svibnja 1528. godine i u kojem hvali, „njegovu vjernost i poziva ga da i dalje ustraje jer će to biti korisno za njega i njegove potomke“.⁸³⁹

U sukobu kraljeva Ferdinanda Habsburškog i Ivana Zapolje kao i neki drugi gradovi i Zelingrad se našao već 1527. godine. Početkom prosinca 1527. godine u Ostrogonu, kralj Ferdinand I. potvrđuje svoju ispravu od 1. kolovoza iste godine. U ovoj Ferdinandovoj darovnici Zelingrad se naziva kastrumom Ivana Zapolje u kraljevini Slavoniji, (*super castro Joannis de Zapolya, comitis Scepusiensis, Zelyna vocato in regno Sclavoniae sito*).⁸⁴⁰ U darovnici se navodi da ovaj srednjovjekovni utvrđeni grad ima svoje određene pripadnosti, posjede i posjedovna prava, (*ac pertinentiis, possessionibus, et quibusvis iuribus possessionariis ad dictum castrum pertinentibus*).⁸⁴¹ Zelingrad i vrijednosti koje rečenom kastrumu pripadaju, Ferdinand zauvijek daruje plemićima Petru i Ivanu Mihaljeviću od Sinja kao i Andriji Petrovome sinu i svim njihovim nasljednicima i potomcima.⁸⁴² Iako su Mihaljevići darovnicom dobili Zelingrad nisu i ušli u njegov posjed, jer se u njoj ne označava oduzimanje Zelingrada Ivanu Zapolji nego je navedeno samo vladarevo darovanje. Ovakova Ferdinandova formulacija darovnice potvrđuje da je znao za pravo osobnog vlasništva svojega suparnika na posjed Zelingrada. Također potvrđuje da pravovaljano nije u mogućnosti uzeti ovaj posjed. Ipak izdaje darovnicu

⁸³⁸ HR-AMZe, br. PA-P-93; HR-AMZe, br. PA-P-94.

⁸³⁹ Klaić V 1975, 5, 107-108.

⁸⁴⁰ Klaić V 1975, 5, 107-108. Klaić V 1911, 15; Klaić V 1975, 5, 103-104; Mlinarić 1842, 146.

⁸⁴¹ Klaić V 1975, 5, 107-108. Klaić V 1911, 15; Klaić V 1975, 5, 103-104; Mlinarić 1842, 146.

⁸⁴² Klaić V 1975, 5, 107-108. Klaić V 1911, 15; Klaić V 1975, 5, 103-104; Mlinarić 1842, 146.

koja postaje jedan od prvih primjera Ferdinandovog odnosa prema plemićima, koji na taj način pristaju uz njega.⁸⁴³

Kralj Ivan Zapolja kao pravni vlasnik povjerio je Zelingrad, zagrebačkom biskupu Šimunu Erdödiu da ga u njegovo ime čuva i brani.

Ivan Kaštelanović vlasnik Bisaga i Ferdinandov pristalica pokušava i dalje ostvariti svoje namjere da dođe i u posjed susjednog Zelingrada čime bi na jednom manjem prostoru bio vlasnik dva utvrđena grada. U svojim namjerama da ako treba i silom zauzme Zelingrad upada i pustoši Zelingradske posjede. Tadašnji ban Franjo Bačani odvraća ga od njegovih namjera da silom zauzme Zelingrad i upućuje mu obećanje da će od Ferdinanda dobiti darovnicu.⁸⁴⁴ Ivan Kaštelanović izgleda da nije slušao savjete i pokušava silom zauzeti Zelingrad u vrijeme trajanja bitaka između pristalica Ferdinanda i Zapolje. Biskup Šimun Erdödiu 10. siječnja 1529. piše pismo u Čazmi Ivanu Kaštelanoviću. Ovime biskup upozorava Ferdinandovog dvorjanika i kapitana neka se okani dirati u grad Zelinu, (*ab inquietacione et desolacione bonorum ipsorum Zelyna*), jer je taj grad, *castrum Zelyna*, povjeren njegovoj zaštiti.⁸⁴⁵

Ovo potvrđuje da Zelingrad ozbiljno brani i za njega se zauzima biskup Šimun Erdödi. Kao zagrebački biskup imao je posjede uz tok Velike Reke što je značilo u neposrednoj blizini zelingradskih posjeda. Kako napadi Ivana Kaštelanovića i njegova nastojanja da dođe u posjed Zelingrada ne prestaju, Šimun Erdödi je odlučio zaštititi vlasništvo ovoga grada. Kao ban Dalmacije, Hrvatske i Slavonije potaknuo je Ivana Zapolju koji 17. rujna 1531. godine daruje kastrum Zelinu biskupovom nećaku Petru Palfiju od Erdöda.⁸⁴⁶ Kralj Ivan Zapolja nalaže Zagrebačkom kaptolu 10. svibnja 1533. godine u Budimu da Petra Palfija Erdedija uvede u posjed Zelingrada, njegovog nasljednog kastruma, (*totale castrum nostrum hereditarium Zelyna nominatum*). Kaptol zagrebački uveo je Petra Palfija u posjed Zelingrada i njegovih posjeda 6. srpnja 1533. godine po svom izaslaniku Ivanu Loboriju prebendaru zagerbačke crkve i u prisustvu kraljevog izaslanika Pavla literata iz Nespeša, kao i petnaest susjeda bez ikakvog prigovora prisutnih.⁸⁴⁷

Iako je Zelingrad pravno dobio novoga vlasnika nisu prestala nastojanja Ivana Kaštelanovića da dođe u njegov posjed. Ivan Kaštelanović pokušava pravno osporiti promjenu vlasnika Zelingrada i unaprijed ulaže prosvjed u svoje ime i svojih sinova Juraja,

⁸⁴³ Klaić N 1973, 267. Uz određenje Ferdinandovog načina izdavanje darovnica za posjede koje nije posjedovao naveden je i niz primjera.

⁸⁴⁴ Klaić V 1911, 15.

⁸⁴⁵ HR-AHAZU, D-XXVIII-1, Regesta; Klaić V 1975, 5., 111, 729. i Prilog 10.

⁸⁴⁶ Klaić V 1911, 15; Laszowski 1916, 78, doc. 95

⁸⁴⁷ Laszowski 1916, 141-142, doc. 153.

Petra i Kristofora. Pred Zagrebačkim kaptolom 21. kolovoza 1534. godine pismeno prosvjeduje u slučaju da kralj Ferdinand nekome daruje Zelingrad, (*castrum Zelyna eiusquae pertinentias*), ili ako bi ga Petar Palfi nekome prodao ili založio kao i u slučaju da ga preuzme Emeriku Bradaču od Ladomera ili netko drugi.⁸⁴⁸

Za vrijeme nesređene situacije unutar Kraljevstva Slavonije, vanjske osmanlijske opasnosti, stalnih pokušaja plemića da dođu u vlasništvo Zelingrada unutar grada i u njegovoj okolici i dalje se morao odvijati svakodnevni život.

Kakav se život odvijao u Zelingradu i kako je izgledao u prvoj polovici XVI stoljeća nije poznato. Ipak neka saznanja sačuvalo je izvorno izvješće velikih sudaca Zagrebačke županije iz 1531. godine.⁸⁴⁹ Na zakonitu zamolbu plemenitih Marka, Nikole i Petra Plepelića iz Berislavca suci su očevitom utvrdili da ih je također plemeniti Martin Antolković iz Kalinja oštetio. On je otišao u *castrum Zelyn* gdje je izložio zelingradskom kaštelanu, (*dominus castellanus*), pravo svoje supruge Elizabete Plepelić na žensku četvrtinu od koje je svake godine primala svoj dio u novcu. Uz pomoć ljudi iz Zelingrada, na silu je uzeo dva jaka vola i ono što mu se svidjelo, a suprotno sudbenom rješenju.⁸⁵⁰

Tako je za tridesete godine XVI stoljeća ostala mala sličica društvenih odnosa jednoga dijela Kraljevstva Slavonije. Plemićki sud Zagrebačke županije vode četiri suca, od kojih su te godine čak dva bila iz mjesta okolice Zelingrada.⁸⁵¹ Tužitelji braća Plepelić iz Berislavca kao i tuženi Martin Antolković označeni su kao plemeniti. Potvrda njihovog plemićkog statusa je i mogućnost njihovoga osobnog sudjelovanja u sudbenom sporu, bez posrednika. Tu je i izvorna naznaka plemićkih kurija, (*curia nobilitari*), koje posjeduju obe stranke. Tuženi Martin Antolković iz Kalinja, pored toga što je plemeniti u svojem naslovu ima i naznaku krojača kao svojega zanimanja, (*nobilis Martinus sartor Antholkoych de Kaly*).⁸⁵² Posebna zanimljivost je pravo ženske četvrtine Elizabete Plepelić. Ovim nasljednim pravom ženi je pripadala četvrtina dobara dobivenih za mušku lozu i to temeljem isključivo kraljevske darovnice. Opća vrijednost nasljeđa u ženskoj četvrtini isplaćivala se po pravilu u gotovu novcu.⁸⁵³ A Zelingrad je tada, 1531. godine izvorno označen nazivom, kastrum s posadom i kojim su upravljali kaštelani.

⁸⁴⁸ Laszowski 1916, 210-211. doc. 221; HR-AHAZU, D - XXIX, 25 - Regesta

⁸⁴⁹ HR-AMZe, br. PA-P-96, 1431.

⁸⁵⁰ HR-AMZe, br. PA-P-96, 1431.

⁸⁵¹ HR-AMZe, br. PA-P-96, Od plemićkih sudaca Zagrebačke županije, (*Iudices nobilium Comitatus Zagrabiensis*), jedan je iz Topličice, pokraj Svetoga Ivana Zeline a drugi je iz Adamovca, (*Johannes Sampuh de Thoplychycza, Johannes Paris de Adamowcz*).

⁸⁵² HR-AMZe, br. PA-P-96, 1431.

⁸⁵³ Lanović 1928, 104 -106.

U tom razdoblju nema opisa Zelingrada i njegovog izgleda, ali do 1535. godine očito je završeno doknadno utvrđivanje, vjerovatno vanjskim zidom i u vrijeme sagrađenim okruglim kulama čiji su dijelovi ostali do danas u dobroj mjeri sačuvani. Ovaj se zaključak može postaviti prema natpisu na pronađenoj ploči koji je dao isklesati 1535. godine tadašnji kaštelan Zelingrada, Juraj Kerhen. Natpis glasi: HIC OPUS FECIT / FIERI EGREEGIUS / GEORGIUS KERHEN / KASTELANUS ZELIN / IN ANO 1535.⁸⁵⁴ Ovaj natpis uklesan u kamenu zelingradskih zidina znači prije svega potvrdu potrebe učvršćenja gradskih zidina. Da li su oni početkom XVI stoljeća bili značajno oštećeni ili njihova zaštita nije bila dovoljna, nije poznato. Jedino što se može zaključiti iz oblika je da su vanjski bedemi i okrugle kule bile sagrađene tada, početkom XVI stoljeća. Utvrđivanje Zelingrada tridesetih godina XVI. stoljeća je dio organizacije obrane od turskih prodora. Strah od napada bio je više nego očito prisutan iako turske postrojbe koje su prolazile u neposrednoj blizini Zelingrada, nisu napadale ni Zelingrad pa čak ni i Bisag, koji je na otvorenijem prostoru. Ime kaštelana Zelingrada i 1535. godina kao vrijeme završetka gradnje bedema i kula određuju da je utvrđivanje Zelingrada tridesetih godina XVI stoljeća odredio i proveo tadašnji ban Šimun Erdödi. Ovaj zaključak i određuje ime Juraja Kerhena koji je pet godina poslije, 1540. godine kaštelan Medvedgrada, kaptolske utvrde zagrebačkog biskupa.⁸⁵⁵

Juraj Kerhen je jedan od posljednji imenom poznatih kaštelana Zelingrada. Kako se do kraja XVI. stoljeća u izvornim zapisima spominje još samo jedan zelingradski kaštelan, može se zaključiti opće značenje ove službe srednjovjekovnog utvrđenog grada. Svi kaštelani kao i poznati podkaštelani Zelingrada označavaju se kao plemeniti *nobiles* što je prije svega zanimljivo samo po sebi. Kao drugi zaključak može se postaviti da je plemićki društveni status označavao i značio i određeno vojno znanje koje je proizlazilo iz plemićkog statusa a bilo je bitno u osiguranju obrane i organizacije srednjovjekovnoga utvrđenog grada.

Početkom 1535. godine zagrebački biskup Šimun Erdödi prelazi na stranu Ferdinanda i priznaje ga za kralja. Zauzvrat Ferdinand je 1. lipnja 1535. godine kastrum Zelinu darovao i prenio Ivanu Tompi, biskupovom bratu i Petru Palfiju, nećaku biskupove sestre. Novi vlasnici dobili su Zelingrad sa svim dobrima, posjedima, selima i posjedovnim pravima koja kastrumu pripadaju⁸⁵⁶. U darovnici se ističe da su oni kroz nekoliko proteklih godina bili u posjedu Zelingrada, držali ga i branili.

⁸⁵⁴ Kamena ploča s natpisom sa Zelingrada čuva se u Muzeju Sveti Ivan Zelina

⁸⁵⁵ Kukuljević 1854, 255.

⁸⁵⁶ Bojničić 1905. 24, doc. LXV, *Castrum Zelyna, simul cum universis bonis, possessionibus ac villis et allis quibus vis iuribus possessionariis.*

Ipak veoma brzo, dva i pol mjeseca poslije potvrde vlasništva konačno i Ferdinandovom darovnicom Zelingrad dobiva novoga gospodara. Već 15. kolovoza 1535. godine Zagrebački biskup Šimun Erdedi, njegov brat Ivan Tompa i nećak Petar Palfi od Zeline daju izjavu pred zagrebačkim kaptolom da su od Pavla Kerečenija uzeli i primili 3.500 forinti čistoga zlata koje su im trebale i za opremanje vojske za kralja. Za ovaj iznos su cijeli svoj kastrum Zelina zvani kao i varoš nazvani Četvrtkovec, (*totale castrum ipsorum Zelyna vocatum, necnon opidum Chertherthekehel apellatum*), kao i sela, posjede, posjedovne čestice i posjedovna prava za Glavnicu, Cuvikalec, Baničevac, Obrež, Topličicu, Kalinje, Gornje i Donje Orešje i Sela, (*Glawnycza, Czwwykalcz, Banychewcz, Obrez, Thoplychycza, Kalyn ac Superior et Inferior Oressye et Zela*), zajedno sa svim koristima i uobičajenim maltarinama, sa svim zemljama, naime obrađenim i neobrađenim njivama, livadama, poljima, pašnjacima, sjenokošama, šumama, lugovima, brdima, brežuljcima, uvalama, vinogradima i vinorodnim goricama, vodama, rijekama, potocima, zagrađenim ribnjacima za ribolov, mlinovima i mjestima za njih ... stvarno dali, prodali, predali zauvijek i neopozivo izručili i prepisali Pavlu Kerečenju de Kanyafewlde kao i njegovim sinovima, nasljednicima Mihajlu, Ladislavu, Andriji, Ludoviku, Ivanu i Matiji i svim njihovim potomcima. Ujedno se u ovoj kupoprodaji navode i Ivan Zapolja, Ivan Kaštelanović i Franjo Bodo.⁸⁵⁷

⁸⁵⁷ HR-DAH, Spisi obitelji Josipović-Vojković, I./1267-1599.; Laszowski 1916. 248-249, doc. 254, daje skraćeni opis sadržaja isprave; Klaić V 1975, 5, 661; HR-HAZU, D - XXX. 46, Regesta

5.1.2. OBITELJ KEREČENJI

Kupovinom Zelingrada 1535. godine, Pavao Kerečenji, (*Paulo Kerecheny*),⁸⁵⁸ i njegova obitelj postali su vlasnici ovoga grada čije je utvrđivanje novim bedemima i kulama upravo u to vrijeme bilo dovršeno. Plemićka obitelj Kerečenji, čiji su prvi posjedi, početkom XV. stoljeća, bili u istočnoj Transdanubiji,⁸⁵⁹ imala je posjede u zaladskoj županiji i prema njima su nosili plemićku oznaku *de Kanyaffowlde* po gradu i zemlji koja bi u prijevodu značila Gavranovo polje. U križevačkoj županiji posjedovali su kaštel Cirkveno, (*Castellum Czirqueno*). U posjed ovoga utvrđenog grada dolaze još 1498. godine temeljem darovnog ugovora sklopljenog pred čazmanskim kaptolom između Petra Mikčeca od Cirkvene i Jurija Kerečenija i njegovoga sina Pavla. Po ovom ugovoru sklopljenom pred čazmanskim kaptolom, kaštel Cirkveno i njegova dobra dobivaju Kerečenji i kćerka Petra Mikčeca Doroteja uz uvjet da Pavao uzme Doroteju za ženu. Ugovor je potvrdio i kralj Vladislav II.⁸⁶⁰

U to vrijeme Juraj Kerečenji se spominje i kao *vicarius* zagrebačkog biskupa Osvalda Tuza, kojega je biskup imenovao za izvršitelja svoje oporuke 15. travnja 1499. godine. Juraj Kerečenji koji je umro oko 1512. godine ostavio je dva sina Pavla i Jurija.

Pavao Kerečenji bio je za vrijeme banovanja krbavskog kneza Ivana Torkvata Karlovića od 1521. do 1524. godine podban Kraljevine Slavonije,⁸⁶¹ a 1521. godine i kapetan kraljevine Slavonije. Vjerovatno je kao kapetan vodio i 1500 konjanika koji su se kod Tolne pridružili vojsci kralja Ludovika u kolovozu 1521. godine.

Kao što je već navedeno Pavao Kerečenji 1527. i slijedećih godina sudjeluje u sukobima plemstva na strani Ivana Zapolje. Kao i mnogi plemići negdje oko 1534. godine napušta Zapolju i prelazi na stranu Ferdinanda.

U to vrijeme Pavao Kerečenji povećava svoje posjede. Pred čazmanskim kaptolom 3. veljače 1534. godine sklapaju ugovor Pavao Kerečenji i njegova žena Doroteja s Martom udovicom senjskog kapetana Jurija Orlovčića od Čoke koji je poginuo u bici na Mohačkom polju. Ugovor se odnosi na ženidbu njihove djece, Ladislava Kerečenija i Katarine Orlovčić. Temeljem ovog ugovora Kerečenji dobivaju kastrum Sokol u kninskoj županiji i kaštel Brezovicu kraj Virovitice u križevačkoj županiji, kao i plemićke kurije i posjede u nekim

⁸⁵⁸ *Paulo Kerecheny de Kanyaffowlde*, izvorni zapis samoga Pavla kao i puni naziv imena plemićke obitelji za koje se dalje u tekstu koristi izgovorni oblik Kerečenji.

⁸⁵⁹ Pálosfalvi 2014, 193–196, daje poznate podatke o ovoj obitelji i pojedinim njezinim članovima i nešto prije vremena nego što su došli u posjed Zelingrada, kao i rodoslovlje, 450.

⁸⁶⁰ HR-AHAZU, D - LI-161, Regesta.

⁸⁶¹ Klaić V 1975, 5, 17; Bojničić 1900, 87, T. 61.

ugarskim županijama, zajedno s varošima, selima, posjedima i djelovima posjeda koji rečenom kastrumu, kaštelu i plemićkim kurijama pripadaju. Ovaj ženidbeni ugovor potvrdio je i kralj Ferdinand 6. svibnja 1535. godine.⁸⁶²

Pored svih gradova i posjeda čiji je već bio vlasnik, Pavao Kerečenji je kupovinom Zelingrada postao vlasnik i ovoga utvrđenog grada i njemu pripadajućih posjeda. I baš iz toga vremena ostao je i zapis odnosa velikaša prema ostalim dijelovima društva. Pavao Kerečenji postao je vlasnikom Zelingrada sredinom kolovoza 1535. godine a već u listopadu iste godine njegovi ljudi izveli su niz napada, razbojstava i pljački susjednih plemićkih posjeda. Tako je ostalo slijedom zapisano na jednom dokumentu nekoliko takovih napada i pljački:

- 2. listopada 1535. u subotu poslije blagdana sv. Mihovila, ljudi Pavla Kerečenija provalili su u plemićku kuriju Mihovila Sokača iz Moravča, uzeli jednoga vola kojega su zaklali u Zelingradu.

- Istoga dana upali su u plemićku šumu susjednih plemića gdje su zaklali jednu svinju.

- 4. listopada 1535. na blagdan sv. Franje, Pavao Kerečeni je zauzeo posjed Berislavec, čiji su vlasnici bili Ivan Kalinski i Marko iz Berislavca.

- 5. listopada 1535. šesti dan poslije blagdana sv. Mihovila, ljudi Pavla Kerečenija upali su na posjed Kalin gdje su njegovoga vlasnika Ivana Kalinskog oborili na zemlju i tukli do krvi. S ovoga posjeda otjerali su tri svinje u Zelingrad i zaklali ih a jednoga seljaka odvukli su sa sjetve u kuriju u Kalinu i tu tukli.

- 9. listopada 1535. na blagdan sv. Dionitija, ljudi Pavla Kerečenija silom oružja upali su u plemićku kuriju Antolkovića na posjedu Kalinu odakle su odveli dva vola.

- 10. listopada 1535. u nedjelju poslije sv. Dionizija, na posjedu Kalin zaklali su jednu kravu.

Iste 1535. godine na dan sv. Kolomana kralja, napali su posjed Berislavec gdje su tukli ženu plemenitog Marka i s nje svukli haljinu, a iz plemićke šume Uršule udovice Ladislava Žigrovića odveli kravu u Zelingrad.⁸⁶³

Popis nedjela ljudi Pavla Kerečenija u kojima stradavaju susjedni plemići i njihova imovina nastavlja se i slijedeće 1536. godine. U proljeće te godine za nasilja osobne napade, krađe volova i nasilno zauzimanje oranica susjednih plemića označen je novi kaštelan Zelingrada Bartol Istok, (*Bartolij Castellanus Istok de Zelina War*).⁸⁶⁴

Iako su Kerečenji došli kupnjom u posjed Zelingrada, njihov susjed iz Bisaga, Ivan Kaštelanović ne odustaje od pokušaja da dođe u posjed ovoga grada. Njegovi pokušaji

⁸⁶² Bojničić 1905, 240-243, LVII.

⁸⁶³ HR-AMZe, br. PA-T-121.

⁸⁶⁴ HR-AMZe, br. PA-T-121.

završavaju dobivanjem darovnice kralja Ferdinanda datirane 4. siječnja 1536. godine kojom, Ivanu Kaštelanoviću od Sv. Duha i svim njegovim nasljednicima zauvijek predaje kastrum Zelinu sa svim dobrima koja pripadaju gradu, (*Castrum Zelyna in comitatu Zagradiensi habitum cum omnibus suis bonis ad idem pertinentibus, quod pernotam infidelitatis Joannis de Zapolya ... egregio Joanni Castellany de Zenth Lelek*). Kralj navodi da je grad njemu pripao radi nevjere Ivana Zapolje i da poništava i proglašava bezvrijednim sve dotadašnje donacije.⁸⁶⁵ Na ovaj način kralj Ferdinand je riješio sa svoje strane svoj odnos prema Ivanu Kaštelanoviću kao svom dugogodišnjem sljedbeniku. Ipak u stvarnosti Ivan kaštelanović pored toga što je dobio kraljevu darovnicu nije uspio ući u posjed Zelingrada. Zagrebački kaptol izvijestio je banove 20. prosinca 1537. godine u nedjelju poslije sv. Lucije, da je nekoliko dana prije, 16. prosinca bio pokušaj uvođenja Ivana Kaštelanovića u posjed Zelingrada, na posjedu Četrtkovca zvanog Trgovišće, koji nije uspio radi protivljenja predstavnika Mihaela i Ladislava sinova pokojnog Pavla Kerečenija.⁸⁶⁶

Pavao Kerečenji umro je 1536. ili u prvoj polovici 1537. godine. Na saboru slavonskog plemstva održanom 17. lipnja 1537. godine donešen je zaključak da baštinici Pavla Kerečenija za vojsku koja se sprema za rat s Turcima i koju je organizirao Ivan Kacijaner daju 8 ljudi.⁸⁶⁷

Iza Pavla Kerečenija ostaje šest sinova, Mihael, Ladislav, Andrija, Ludovik, Ivan i Matija i kćerka Sofija.⁸⁶⁸ PRILOG 10.

Mihael i Ladislav očito kao najstariji predstavljaju obitelj i štite njezine interese. U tim poslovima su naročito odmah poslije očeve smrti, uz ostale ostale obiteljske posjede dosta vezani i uz Zelingrad. Vjerojatno prvi je uspješno očuvanje vlasništva Zelingrada od pokušaja Ivana Kaštelanovića da 1537. godine uđe u posjed ovoga grada.

Ivan Kaštelanović bio je jedan od slavonskih plemića koji je od početka vladarskog sukoba u kraljevinama stao uz Ferdinanda. Kao jedan od najodličnijih velikaša dugo je očekivao i primjeren odgovor i Ferdinandovu nagradu za iskazanu vjernost⁸⁶⁹. Konačno, poslije godina čekanja Ivan Kaštelanović je uspio iskoristiti svoj položaj i kralj Ferdinand mu je darovnicom od 4. siječnja 1536. dodijelio Zelingrad.⁸⁷⁰ Kralj je i poslije godinu dana,

⁸⁶⁵ Bojničić 1905, LXXVII., 254.

⁸⁶⁶ Laszowski 1917, 352-353, doc 357.

⁸⁶⁷ Klaić V 1975, 5, 151.

⁸⁶⁸ Nagy 1860, 208-209, daje opis dijela obitelji Kerečenji, a od sinova Pavla Kerečenija navodi Ladislava, Andriju, Ivana i Matiju.

⁸⁶⁹ Klaić N 1973, 266. Četvorica slavonskih velikaša, Petar Keglević, Ivan Kaštelanović od Sv. Duha, Stjepan Dešhaz od Susjedgrada i Ivan Svetački od Svetačja kao, *fideles seruitores*, obraćaju se Ferdinandu 1532. godine i tuže se da je ostale svoje službenike nagradio posjedima i službama a oni nisu dobili ništa.

⁸⁷⁰ Bojničić 1905, LXXVII, 254.

početkom 1537. izdao nalog Zagrebačkom kaptolu da Ivana Kaštelanovića uvede u posjed. pored ove darovnice Ivan Kaštelanović nije ušao u posjed Zelingrada. Temeljem kraljevog naloga i pod naslovom novog darovanja Zagrebački kaptol je 16. prosinca 1537. godine, htio uvesti Ivana Kaštelanovića u posjed vlasništva (*in dominium arcis Zelyna*). Ipak i pored svega Ivan Kaštelanović nije ostvario svoje težnje i ušao u posjed Zelingrada. Prilikom čina uvođenja u posjed, *Michaelem et Ladislaum Kerecheny de Kanyaffewld*, bili su u Zelingradu i stavili su prigovor i Ivan Kaštelanović nije mogao pravovaljano biti uveden u posjed Zelingrada. Zagrebački kaptol je o ovome obavjestio banove Tomu Nadaždija i Petra Keglevića a Mihael i Ladislav Kerečenji pozvani su na banski sud zakazan za 13. siječnja 1538. Godine.⁸⁷¹ Kakav je bio zaključak banskog suda nije poznato ali obitelj Kerečenji ostaje vlasnik Zelingrada i njegovih posjeda.

Iako su Mihael i Ladislav Kerečenji početkom 1538. godine uspješno sačuvali Zelingrad od pokušaja njegovog zauzimanja od strane susjeda Ivana Kaštelanovića još iste godine moraju se suočiti s novim traženjima vezanim uz Zelingrad. Zagrebački biskup Šimun Erdedy i njegov nećak Petar Palfy traže od plemićkih sudaca Križevačke županije da upozore Mihaela i Ladislava Kerečenija na dug od 718 forinti u zlatu⁸⁷². Tako 2. kolovoza 1538. u Križevcima započinje spor temeljen na dugu Pavla Kerečenija iz čega proizlazi da on prilikom kupnje Zelingrada 15. kolovoza 1535. godine nije isplatio cijelokupni navedeni iznos od 3.500 forinti. Dužnici su zamolili biskupa da produlji rok vraćanja duga ali je ovaj to odbio⁸⁷³ i spor se nastavlja. Kako Kerečeniji nisu platili traženi iznos duga Petar Palfy je podigao tužbu pred banskim sudom. Na njegovu molbu kojom je optužio Mihaela i Ladislava Kerečenija zbog duga od 718 zlatnih forinti ostatka kupovine Zelingrada, banovi Toma Nadaždi i Petar Keglević izdali su 14. svibnja 1539. nalog Čazmanskom kaptolu. Kaptol je 19. svibnja 1539. Mihaela i Ladislava koji su tada bili u svojem kastruku Crikveni da pred banovima polože račun o spomenutom iznosu⁸⁷⁴. Veoma brzo već 11. lipnja 1539 u Križevcima banovi donose presudu. Mihael Kerečenji, (*Michael Kerecheny de Kanyaffewlde*), čiji je otac pokojni Pavao kupio Zelingrad, (*castrum Zelyna*), za 3.500 zlatnih forinti od Petra Palfya de Chabragha i koji tvrdi da od iznosa nije isplaćeno 718 forinti, treba prisegnuti da nije ostao dužnikom. Mihael Kerečenji prisegu treba dati u crkvi sv. Križa u Križevcima uz svjedočanstvo šestorice plemića.⁸⁷⁵ Ovakav sadržaj banske presude očito nije bio prihvatljiv visokim plemićima i spor

⁸⁷¹ HR-AHAZU, D-XXIX-91. Regesta

⁸⁷² HR-AHAZU, D-XXIX-115.

⁸⁷³ HR-AHAZU, D-XXIX-115.

⁸⁷⁴ HR-AHAZU, D-XXIX-144.

⁸⁷⁵ HR-AHAZU, D-XXIX-145.

se privremeno prekida samo banskom ispravom. Banovi 10. srpnja 1539. godine u Križevcima pismeno potvrđuju Petru Palfyu da Mihael Kerečenji koji je zajedno s Ladislavom ostao dužan 718 forinti od kupnje njihovoga oca Pavla za kastrum Zelingrad, (*castrum Zelyna*), nije položio dužnu zakletvu.⁸⁷⁶

Plemeniti Ladislav, Mihael, Andrija, Ludovik, Ivan i Matija Kerečenji kao zajednički vlasnici Zelingrada i njegovih posjeda prvi puta su navedeni 1535. godine ali istim slijedom zapisani su i dvanaest godina kasnije, 1549. godine Tada se u ispravi Kaptola zagrebačke crkve označava i jedan njihov posjed zvani Čajakovo Selo, Chayekowo Selo vocato.⁸⁷⁷ Ovo sredinom XVI stoljeća naseljeno selište koje je do tada bilo u vlasništvu obitelji Kerečeni a time i Zelingrada 1549. dolazi u posjed novih vlasnika, Matije Zermegha od Bontosovca, njegove žene, sinova i kćerke. Iz isprave kojom se traži i potvrđuje uvođenje u posjed novih vlasnika nije vidljiv razlog promjene vlasništva.

Andrija Kerečenji je bio kapetan Križevačke kapetanije Slavonske krajine vjerovatno već od njenog utemeljenja 1548. godine. Kao viteza, vojnika XVI. stoljeća može ga se označiti već od 1543. godine kada je sklopio ugovor s vojnom krajiškom upravom o troškovima za održavanje 10 konjanika kod utvrde Crikvena, inače obiteljskog posjeda Kerečenija.⁸⁷⁸ Andrija kao jedan od starijih sinova Pavla Kerečenija, prema ugovoru o kupnji Zelingrada iz 1535. godine, kada se prvi puta spominje bio je oženjen Katarinom Ilavelđi.⁸⁷⁹

Ludovik Kerečenji u slijedu popisa vlasnika Zelingrada i njegovih posjeda i 1535. kao i 1549. godine, zapisan je iza Andrije a ispred Ivana što ga može označiti kao četvrtoga sina Pavla Kerečenija.⁸⁸⁰

Poslije 1526. godine turski napadi i osvajanja utvrđenih gradova u Hrvatskoj i Slavoniji postaju stalni. Četrdesetih godina XVI. stoljeća počinju turski napadi i na zapadnu Slavoniju. Požeški sandžak-beg Murat 5. studenog 1543. godine zauzeo je kaštel Brezovicu, koja je bila u vlasništvu Ladislava Kerečenija. Dvije godine kasnije, 1545. godine zauzeti su gradovi Moslavina i Garešnica. Kada 1552. godine zauzeta i Čazma srušena je i Dubrava, a granica prema osmanlijama u to vrijeme je rijeka Česma. U Čazmi je osnovan poseban sandžak, čije je sjedište već 1559. godine prenešeno u Pakrac i Cernik. Iz čazmanskog sandžaka turske

⁸⁷⁶ HR-AHAZU, D-XXIX-152.

⁸⁷⁷ HR-AHAZU D-XXXI-52.

⁸⁷⁸ Lopašić 1885, str. 179; Klaić V 1975, 5., 247, 615.

⁸⁷⁹ HR-AHAZU, XXXVIII-78, od 14. siječnja 1573. u Zagrebu, *Catherina Illawelgy, quondam Andreae Kerecheny de Kanyaffewlde vidua*.

⁸⁸⁰ HR-DAH Spisi obitelji Josipović-Vojković, kutija I. /1267-1599; HR-AHAZU, D-XXXI-52.

postrojbe stalno su upadale dolinom Lonje i Glogovnice prema Božjakovini, Rakovcu, Vrbovcu i Križevcima.

Kralj Ferdinand 1550. uzima kastrum Sokol od Ladislava Kerečenjija u posjed na šest godina u svrhu obrane od Turaka. Obveza ovog ugovora, u slučaju Ladislavove smrti, prenosi se i na njegove nasljednike: Kristofora, Wollfanga, Ivana i suprugu Katarinu Orlovčić.⁸⁸¹ Ipak, već tri godine kasnije, 1553., ovu utvrdu Ferdinand dobiva od Ladislava „za vječna vremena“.⁸⁸²

Za obranu od turskih napada u pojedinim mjestima Slavonske krajine postavljene su vojničke posade. 1553. godine u Crikveni je bilo 100 konjanika i 50 haramlija, a u Rakovcu i Božjakovini 200 konjanika i 100 pješaka, u Vrbovcu 100 konjanika i 100 pješaka. 1543. godine Petar Kerhen od Beloševca držao je 5 konjanika kod Svetog Ivana na Zelini na trošak krajške vojne uprave.⁸⁸³

Značaj i uloga Zelingrada u osmanlijskim napadima nije poznata. Njegov smještaj izvan uobičajnih putova, kojima su mogle brzo prolaziti konjaničke akindijske postrojbe sigurno mu je osiguravao zaštitu. Zaštićeni položaj uz dobro utvrđene zidine Zelingradu su ipak osigurali ulogu u zaštiti od osmanlijskih napada i pustošenja sredine XVI stoljeća.

Stalna turska opasnost bila je i uzrok da su kanonici čazmanskog kaptola prije nego što su napustili Čazmu 1548. ili početkom 1549. godine po zaključku Sabora preneli spise koji su se odnosili na javnu upravu u Kerečenjev kastrum Zelina. Iz Čazme su u Zelingrad, u pet do šest sanduka otpremljeni svi spisi javne uprave⁸⁸⁴. Spisi čazmanskog kaptola ostali su u Zelingradu do 1601. godine kada Sofija Kerečenji daje izjavu pred čazmanskim kaptolom da se *privilegije cijelog kraljevstva i županija*, nalaze sačuvane u gradu Zelini. Te iste godine plemićki staleži donose zaključak, „da se današnji posjednici Zeline Ladislav Kerečenji, Ivan Budor i njihov zastupnik (prokurator) Juraj Mikulić pod najstrožom zakletvom opomenu da sve vjerno predaju izaslanicima Sabora i kaptola Jurju Urnociju, Franji Orehociju i Mojsiju Zabokiju“. Ovaj zaključak generalne kongregacije staleža i redova donešen je temeljem tužbe da su Ladislav Kerečenji i Ivan Budor vlasnici grada Zeline otuđili neke javne spise pohranjene u gradu.⁸⁸⁵

Ladislav Kerečenji je 1554. godine bio izborni mirovni sudac. Te se godine 6. svibnja nalazi u samom Zelingradu, (*in castro Zelyna*), gdje zajedno s Mihajlom Forgačem od Repinca sucem križevačke županije i Stjepanom Humskim sucem zagrebačke županije, sudi u sporu

⁸⁸¹ Lopašić 1884, 10, br. VIII.

⁸⁸² Lopašić 1884, 17, br. X.

⁸⁸³ Lopašić 1885, 179.

⁸⁸⁴ Ivančan 1932, 118.

⁸⁸⁵ Ivančan 1932, 119.

u vezi jednog ubistva. Prema sklopljenom pomirbenom sporazumu tuženi su morali tužiteljima isplatiti u ime novčanog otkupa za ubistvo (vražda) iznos od 25 florena na dan 22. lipnja, a drugih 25 florena na dan 29. rujna 1554. godine.⁸⁸⁶

U kolovozu 1557. godine Mihael Miletinec, zamjenik bilježnika Kraljevine Slavonije u prisustvu susjeda, međaša i plemićkih sudaca Zagrebačke i Križevačke županije razdijelio je između braće:

 Mihaela, podbana

 Ladislava, kapetana kraljevskih četa

 Andriju

 Ivana i

 Matiju Kerechenyja,

sinove Pavla Kerechenyja, grad Zelinu i zelinske posjede kao i grad Crikveno i posjede koji pod taj grad spadaju.

Ladislav i Ivan dobili su:

 kuće

 nastambe

 gostinjac

 vinski podrum, u koju se može smjestiti šest bačava vina

 blagajnikovu kuću;

Mihael, Andija i Matija dobili su:

 kuće

 nastambe

 gostinjac

 veliki podrum, što se nalazi u donjem dijelu gradskih temelja

 izvanjska gradska vrata s velikom donjom stajom ostala su zajednička.

Vrtovi kastrenza podijeljeni su na pet jednakih dijelova.

Stražu u gradu davali su kmetovi, ali su se od stražarske dužnosti mogli otkupiti novcem i u tom slučaju nisu bili dužni dovoziti drva za potrebe grada. Ako su pak kmetovi djelbenika naizmjenice držali stražu, "tada će i drva za potrebe grada dovoziti i donositi sve dok budu stražarili".

⁸⁸⁶ HR-AHAZU, D-XXXII-111.

Kada netko od Kerechenyjevih bude boravio u gradu, a ne bi bilo dosta drva, tada će sâm, "sa svojim kmetovima dovesti potrebna drva za ogrijev, kako se siromašni kmetovi u slobodno vrijeme što im preostaje od straže ne bi opterećivali".

Među djelbenike podijeljeni su kmetovi s ovih posjeda:

posjed Donji Obrež: Martin Lacković
Stjepan Dijanosković
Tomo Terdovlić, celoselci i
Antun Gerdović
Petar Kucović, kmetovi

posjed Gornje Orešje: Ivan Blatarić
Mihael Jembrić, celoselci i
Petar Kihavec
Petar Gorički
Tomo Keklić i
udovica Matije kaštelana

posjed Donje Orešje: Nikola Ban
Marko Obreški
Matija Sarok
Ivan Dragšić
Andrija Brcković i
pola pustog selišta Pavličinsko Selo i
Pehrinovo Selo

posjed Jertovec: Valentin Jambreković
Stjepan Brleković
Antun Domankušić
Mihael Herkec

posjed Glavnica: Benedikt Urotić
Mihael Buškalić
Grgur Novak

posjed Kalinje: Matija Zidar

posjed Cuvikalec: pola selišta Ivana Mustafića

dok je sav ostali dio pust kao što je pusto i selo Cuvikalec.

U varošici pod gradom Zelinom zvanj Tergoišće podijeljeni su građani:

Stjepan Pečečki

Stjepan Kuceković
Matija Belinić
Petar Kemčec
Nikola Đurđević
udovica Agata
Petar Bračević
Ivan Batoriček
strani građani Matija Belošić
Matija Frantević
Andrija Uzdar
Juraj Kovačić
Martin Dijačko
Juraj Heroić
Blaž Dogašić.

Svi oni će plaćati po dva denara “prema petom dijelu”,
dva seljačka selišta u Tergoišću u rukama stranaca:

Elizabete Hubekovice i
Urbana Jagetića

ostaju zajednička, a podijeljena je pustoselina plemenitih Psarjevačkih u Tergovišću, zatim s
posjeda inkvilina: Juraj Kovačić

Juraj Horvatić i

pustoselina Horvatićevsko Selo.

Grad Cirkveno u Križevačkoj županiji nije podijeljen zbog opasnosti od turskih upada.

Ribnjak u Jertovcu pripao je Ladislavu, Ivanu i Matiji.

Ribnjaci i mlinovi u Križevačkoj županiji podijeljeni su između sve petorice braće.

Vinska daća (terrarium vini) - gornica, dijelit će se na pet jednakih dijelova.

Jedino za tu 1557. godinu vino iz vinograda u Slavoniji pripast će Ladislavu i Ivanu, a ono iz
Ugarske Mihaelu, Andriji i Matiji.

Osim aloda, grada Zeline koji se nalazi na posjedu Donji Obrež ili Toplica, bilo je
dogovoreno da kmetovi braće Kerecheny zajednički izgrade i podignu pet novih aloda, dakle
svakom bratu po jedan.

Svojoj sestri, djevojci Sofiji, djelbenici su na dar dali cijeli alod Wlga nassa, što je nekoć
pripadao njihovoj majci Doroteji, skupa s devet srebrnih žlica, a da bi povrhu toga riješili neke
njezine nevolje što su je u međuvremenu zadesile, svaki od dioca dao joj je od svojih sredstava

također na dar po 32 ugarska forinta. Osim toga, nakon godinu dana, bez obzira na to hoće li se Sofija udati ili neće, dioci će sestri odvojiti ili stvarni dio od svojih dobara i posjedovnih prava ili će joj prema količini prihoda u novcu isplatiti šesti dio dobara, koliko iznosi udio djevojke Sofije.⁸⁸⁷ Sofija Kerecheny, odnosno njezin muž Stjepan Bradač, prvi put se javlja kao suposjednik zelinskog imanja u popisu dimova 1573. godine, što ne znači da već i ranije prilikom udaje nije dobila svoj dio imanja u Zelini i Cirkveni.

Poslije obnove Zelingrada, na koju je u kamenu isklesana 1535. godina sačuvala spomen, opis u ispravi iz 1557. godine približava dio sadržaja ovog utvrđenog srednjovjekovnog grada. Na južnom dijelu dvorca nalazila su se gornja vrata (bez Emelchena) kao zaštita od napadača. Od tih vrata istog dvorca navode se kuće, kovčeg s bocom, kuća za razgovor,⁸⁸⁸ konobe i vinska soba sa šest posuda s vinom. Unutar istih vanjskih vrata nalazila se kula s visokim lisnatim zidom. Živjelo se i u donjem dijelu temelja dvorca, gdje su isto bili prostori za stanovanje i okupljanje. U donjem dijelu dvorca bila je i, kako se navodi, donja štala za zajedničku uporabu.

Vanjski dio dvorca, zajedno s donjom štalom, bio je za zajedničku upotrebu stranaka, a svi su vrtovi također podignuti u pet ravnih linija.

Sama isprava i njezin opis Zelingrada u XVI. stoljeću pružaju mogućnost detaljnije obrade i usporedbe u prostoru, što nije tema ovoga rada. Ipak ovih nekoliko navedenih sadržaja približava njegov život u XVI. stoljeću.

Kao prilog može pomoći i tlocrt Zorislava Horvata temeljen na novijim arheološkim istraživanjima na Zelingradu.⁸⁸⁹ Prema ovome tlocrtu, kao i tlocrtu Priloga 2. ovoga rada, vidljiv je jednostavni pravokutni izgled i većim dijelom izvornog izgleda središnjeg dijela Zelingrada. Ovakav jednostavan približno pravokutan tlocrt očito je usklađen s potrebama izvedbe, obrane i stanovanja.⁸⁹⁰ Kada se uzme u obzir da je izvorna utvrda građena tijekom druge polovice XIII. stoljeća, jer je već 1295. godine imala nekakovu vojnu posadu i kaštelana posve je razumljiv njezin jednostavan tlocrtni oblik. Bilo je bitno da je s istočne strane zaštićena prilično velikom strminom. Planinske sjeverna i zapadna okolnog terena također su osiguravale određenu zaštitu braniteljima, a uski pristup samoj utvrdi s južne strane uz tok Zeline, koja se nekada nazivala i Velika Reka bilo je moguće djelotvorno kontrolirati. Sam pristup utvrdi uz izvor rijeke Zeline, koji se nalazio ispred same utvrde izveden je po svim pravilima tadašnje zaštite utvrda s otvorenom desnom stranom bilo posjetitelja bilo napadača.

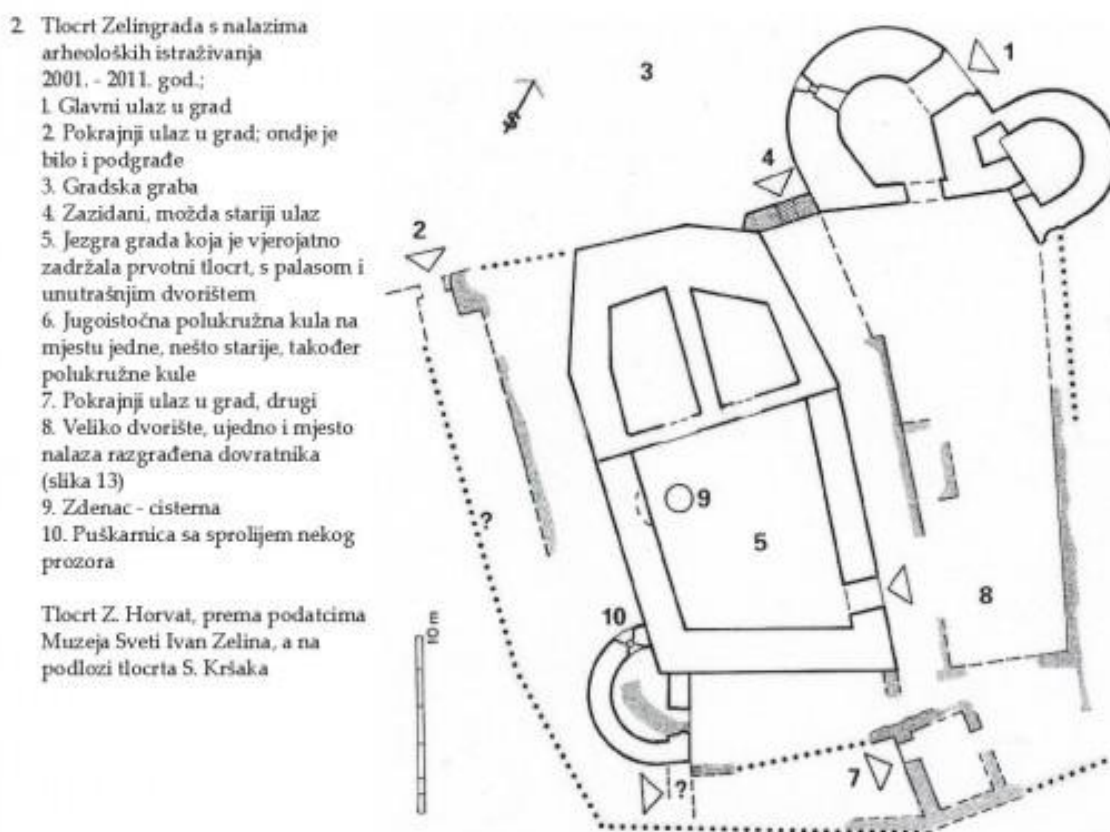
⁸⁸⁷ HR-DAH, Spisi obitelji Kerecheny, kutija 1. Isprava iz 1557. godine,

⁸⁸⁸ Za naziv *Stubis*, koji se navodi u ispravi, Bellosztenecz 1740, I, 1150. *Stuba*, hisa za razgovor.

⁸⁸⁹ Horvat Z 2013, 15–34.

⁸⁹⁰ Horvat Z 2010, 48, 51.

Polukružne zaštitne kule, jedna s južne, a dvije sa sjeverne strane upućuju na njihovu gradnju poslije potresa 1502. godine i sa završetkom 1535. godine kako je isklesao kaštelan Juraj Kerhen. Svojim polukružnom izvedbom nisu više bile klasične branić kule već branić kule XVI. stoljeća, prilagođena razvoju opsadnog oružja i sve veće uporabe vatrenog oružja, kao i mnoge druge utvrde tadašnjeg vremena.⁸⁹¹

Tlocrt je iz izložbe i kataloga „Zelingrad sedam stoljeća povijesti“ Muzeja Sveti Ivan Zelina, 2013.

Utvrdne kao zaštićeno mjesto stanovanja i života prije svega plemstva, ali i okolnog stanovništva bile su bitne i u vojnim djelovanjima. Njihova obrana ili zauzimanje u vrijeme Bele IV. i njegovih nasljednika XIII. stoljeća ostaju i u XVI. stoljeću bitan čimbenik ratovanja bez obzira na širenje vojne tehnike i mogućnosti. Sredinom XVI. stoljeća, iako su sultanove glavne vojske ratovale do 1555. godine na istoku, nastavljaju se u njegova osvajanja u Ugarskoj.

⁸⁹¹ Horvat Z 2007, 39; O kružnim branić kulama XVI. stoljeća, Horvat Z 1993, 159-188.

U pregledu povijesti Mađarske navodi se da je budimski beglerbeg, poslije zauzimanja Budima, krenuo u osvajanje utvrda i 1555. godine proširio je svoju vlast u jugozapadnoj Ugarskoj zauzimanjem Kapošvara, Baboče i Korotne. Slijedeće 1556. godine budimski beglerbeg Ali-paša krenuo je u nova osvajanja, ali je ispod napadnutog Sigeta protjeran.⁸⁹² Ova obrana sigetskog utvrđenja 1556. godine treba se makar malo bolje predstaviti. Na prijedlog Nikole Zrinskog Ferdinand I. Habsburški imenovao je Marka Stančića Horvata, (Gradec, oko 1520 – Siget, 1561), hrvatskog vojskovođu kapetanom Sigeta, ključnoga grada i utvrde u protuturskom obrambenom sustavu. Nakon poraza na Mohačkom polju. Marko Stančić Horvat na toj dužnosti bio je od 1556. do 1561. godine. Zapovjedao je obranom utvrđenja Sigeta, koji je od 12. lipnja 1556. godine opsjedala nadmoćna turska vojska pod zapovjedništvom budimskog Ali-paše.⁸⁹³ U kritičnom su trenutku 19. srpnja, Stančiću i sigetskim braniteljima pomogli su hrvatski ban Nikola Zrinski i ugarski palatin Toma Nádasdy napadom na utvrdi Baboču. Radi ovog napada Ali-paša je bio prisiljen izdvojiti dio vojske pod Sigetom kako bi pomogli toj, godinu dana prije zadobivenoj, utvrdi. Stančić je iskoristio predah te je obnovio zidine grada, a kada se Ali-paša vratio s glavninom vojske, sve je češće s konjicom izlijetao iz grada nanoseći Ali-paši znatne gubitke. Za trajanja opsade do 30. srpnja 1556. godine u bitkama s oko 1000 sigetskih branitelja Ali-paša je izgubio približno 10 000 ljudi. O toj je obrani Stančić 23. kolovoza 1556. godine, napisao izvješće pod naslovom, *Povijest opsade i napada na utvrdi Siget u Ugarskoj (Historia obsidionis et oppugnationis arcis Zigeth in Ungaria)*, koje je 1557. bilo i objavljeno.⁸⁹⁴ Za stečene zasluge Ferdinand I. dodijelio mu je 1559. naslov baruna kraljevstva i podijelio mu posjede u ugarskim županijama Bihar, Szepes i Baranya, te u slavonskoj županiji Križevci.

Prva dva desetljeća druge polovice XVI stoljeća bila su nastavak stalnih obrana od napada osmanlijskih postrojbi. U nekim od bitaka sudjelovalo je i Ladislav Kerečenji. Godina 1557. započela je pokušajem organizacije obrane novoga bana Petra Erdedya i vrhovnog kapitana zapovjednika obrane Hrvatske i Slavonije Ivana Lenkovića. Pokušavaju se učvrstiti

⁸⁹² Palffy 2010, 39-40.

⁸⁹³ Marčac 2022, 5, 47. Iz sačuvanog opisa prve bitke kod Sigeta Nikole Istvánffyja, Povijest, knjiga 19., 221-228.: dovoljan je i jedan citat, „da u taboru ima 25 000 Turaka, iako sam nije oklijevao obznaniti kako je broj Turaka daleko veći”, (*ita ut in castris ad XXV. millia Turcarum habere crederetur; quamquam ipse & Turcae longe majorem numerum prodere non dubitarent*).

⁸⁹⁴ Marčac 2022, 38-46. Prijepis opisa prve bitke kod Sigeta Marka Horvata, POVIJEST OPSADE I NAPADA NA UTVRDU SIGET U UGARSKOJ, OPISANA I PREDANA OD STRANE MARKA HORVATA, KAPETANA TOG MJESTA, 23. KOLOVOZA 1556. NA ZAPOVIJED KRALJEVSKOG VELIČANSTVA, *HISTORIA OBSIDIONIS ET OPPUGNATIONIS ARCIS ZIGETH IN VNGARIA, A MARCO HORVVATH LOCI ILLIVS CAPITANEO, AD REGIAE MAIESTATIS MANDATVM DESCRIPTA ET TRANSMISSA XXIII. DIE AVGVSTI M. D. LVI. I*

i osposobiti za obranu pojedine granične utvrde. Sabor Kraljevina Hrvatske i Slavonije uz uvođenje u čast novoga bana 7. ožujka 1557. određuje i zaduženja pojedinih gradova u osiguranju ugroženih krajeva i utvrda. Iako se u zaključcima staleža nalaze i svi zagorski utvrđeni gradovi u popisu nema Zelingrada. Dok se u Slavoniji i Hrvatskoj organizira obrana a Ferdinand pokušava dogovoriti mir s Carigradom krajem srpnja 1557. godine u Banjaluci i Požegi sakupljaju se dvije jake turske vojske⁸⁹⁵. Poučeni iskustvom stalnog ratovanja u obrani Slavonije i Hrvatske Ban Petar Erdedy proglašava opći ustanak a vrhovni kapitan Ivan Lenković dobiva savjet da se s vojnim postrojbama smjesti u Križevcima. Predviđanja iskusnih vojnih zapovjednika su se i ostvarila. Bosanski paša Ferhat-beg s vojnim postrojbama bosanskog pašaluka prešao je Savu i počeo harati na prostoru između Ivanića i Zagreba. Ivan Lenković nije čekao već je sa svojih 430 konjanika i Ivanom Alapićem krenuo za bosanskim pašom. Usput se sastao s Ladislavom Kerečenijem koji je stigao iz Crikvene. Lenković koji je sakupio do 1000 pješaka i konjanika dočekao je tursku vojsku od 4000 konjanika opremljenih ratnim oružjem. Bitka se vodila kod Svete Helene 19. kolovoza 1557. godine. Ostalo je zabilježeno da je 300 teško i 100 lako naoružanih konjanika katana, Ivana Lenkovića udarilo na 4000 turskih konjanika i potpuno ih razbilo, i nagnalo u bijeg sve do Save u kojoj se mnogi potopiše. U boju je poginuo i legat Sinan, a u boju i u bijegu preko polovice konjanika bosanskoga paše. Ivan Lenković i njegovi vojnici zaplijenili su mnogo konja tako da je svaki vojnik dobio dva do tri konja.⁸⁹⁶ Važnost i značaj te pobjede isticali su potom gotovo svi kroničari, ljetopisci, polihistori i povjesničari. Kronološki prvi koji daje opis ove bitke je Antun Vramec, (1538.-1587.), koji je u svojoj Kronici uz 1557. godinu zabilježio, „Ivan Lenković, general dobroga spominjenja vitez, Turke s Alapi Janušem poleh Svete Jelenena Slovenjeh razbi, pobi i raztira. A Turkov bilo je četiri jezera ali tisuć, Lenkovićevih ne već nego četiri sto junakov dobrih bilo“.⁸⁹⁷ Zatim najdetaljniji opis daje Nikola Istvánffy, (1538.-1615.), koji je zapisao da se prije bitke Ivan Lenković sastao s Ladislavom Kerečenijem koji je u to vrijeme obavio s braćom diobu imanja.⁸⁹⁸ Johann Weichard Valvazor, (1641.-1693.), čiji je poznat slikovni prikaz bitke, zapisao je da je Lenković udario na Turke kličući „U ime Božje“.⁸⁹⁹ Detaljne opise ove bitke kod Svete Helene 1557. godine, daju i Juraj Rattkay, (1612.-1666.), Nikola Tomašić, (1864.-1918.) i drugi. Turske postrojbe opustošile su 1570. godine i posjed Radoišće. Tako da se tih godina značajno smanjuje broj dimova kao porezne jedinice.

⁸⁹⁵ Klaić V 1975, 5, 271-275.

⁸⁹⁶ Klaić V 1975, 5, 276.

⁸⁹⁷ Vramec 1578, 61; Klaić V 1975, 5, 276.

⁸⁹⁸ Klaić V 1975, 5, 276.

⁸⁹⁹ Klaić V 1975, 5, 276.

Mihael je bio slavonski podban 1557.-1558. godine a spominje se i kao ugarski vicepalatin.⁹⁰⁰ Bio je oženjen sa Sarom Getthyey s kojom je imao dva sina Kaspara i Ladislava kao i kćerku Katarinu. Mihael Kerečenji bio je 1560. godine ugarski vicepalatin i dikator i eksaktor, slavonski zemaljski ubiratelj kraljevskog poreza, (*Michaellem Kerechyny de Kanyafewlde Regni Hungariae vicepalatinum ac dicatorem Regni Sclavoniae ad eos videlicet qui prefatam taxam sive dicam Regie Maiestatis exactoribus non administraverunt de Anno Domini 1560*).⁹⁰¹

Ivan se kao i ostali sinovi Pavla Kerečenija navodi kao vlasnik Zelingrada 1535. godine, kasnije se spominje kao starobudimski prepošt. Kada je kralj Ferdinand 1. prosinca 1563. godine sazvaio sabor Kraljevina Hrvatske i Slavonije na zasjedanje 13. prosinca, za svoje zastupnike je odredio, oratora Krstu Baćanija i starobudimskog prepošta Ivana Kerečenija.⁹⁰²

Ladislav Kerečenji je bio jedan od najbogatijih ljudi u Hrvatskoj i Ugarskoj. Uz posjede u Hrvatskoj i Ugarskoj čiji je vlasnik bio temeljem obiteljskog naslijeđa, kupio je 1560. godine grad Mikulov u markgrofoviji Moravskoj. Ladislav je ovaj grad i njegove posjede kupio za 60.000 čeških talira od Lichtensteina za svoju kćerku Juditu, koja je u njemu stalno boravila⁹⁰³. Sudjeluje u cijelom nizu bitaka protiv Turaka tako da je 1539. godine borio se pod banom Petrom Keglevićem.⁹⁰⁴

Ladislav Kerečenji u bitkama koje je vodio očito je dokazao svoje vojničko znanje i sposobnost zapovjednika.

Njegove ne male zasluge nagrađuje kralj Ferdinand I koji mu u Beču 15. rujna 1561. godine dodjeljuje plemićki grb. (PRILOG 9.) Ladislav, *Magnificus Wladislaus Kerechény de Kanyafölde*, je u to vrijeme zapovjednik tvrđave Đula i kapetan južne Ugarske, *inferiorum regni Hungariae partium capitaneus*.⁹⁰⁵ Uz Ladislava grb i potvrdu plemstva dobivaju i njegova braća, Mihael tada vicepalatin Ugarske, Ivan i Matija. Novi obiteljski grb Kerečenija, s dva zlatna lava koji drže zlatnu krunu iznad gavrana, nadopunjuje i mjenja njihov dotadašnji plemićki znak koji je 1524. godine dobio Pavao Kerečenji.⁹⁰⁶ Ovaj čin kraljevske dodjele novoga plemićkog znaka je i Ferdinandovo priznanje zasluga članova obitelji Kerečenji, jer je u to vrijeme Ladislav istaknuti ratnik i vojni zapovjednik, Mihel je ugarski vicepalatin a Ivan

⁹⁰⁰ Klaić V 1975, 5, 272, 600.

⁹⁰¹ Adamček, Kampuš 1976, 185.

⁹⁰² Klaić V 1975, 5, 307-308

⁹⁰³ Klaić V 1975, 5, 356.

⁹⁰⁴ HR-AHAZU, D - XXXII.- 78

⁹⁰⁵ Bojničić 1900, 87.

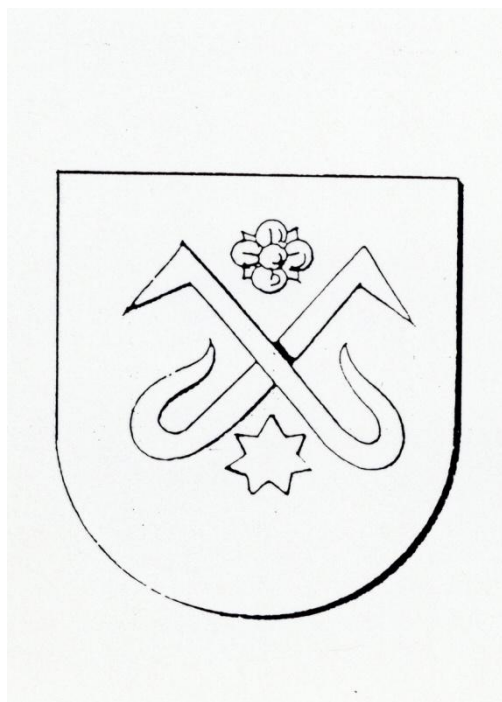
⁹⁰⁶ Bojničić 1900, 87. T 61.

starobudimski prepošt. Ova grbovnica ukazuje i na još jedan podatak a to je da 1561. godine Ludovik i Andrija Kerečenji više nisu živi jer se njihova imena ne navode u grbovnici.

Ladislav Kerečenji kao jedan od značajnih i uglednih slavonskih i ugarskih magnata. Svoj društveni status najvišim plemićima kraljevstava potvrđuje i prisutnošću na krunidbenoj svečanosti kralja Maksimilijana. U Požunu 8. rujna 1563. godine Nikola i njegov sin Juraj Zrinski, Ladislav Banić Lendavski, Stjepan Dobo i Ladislav Kerečenji velikaši su koji nose kraljevske znakove.⁹⁰⁷

⁹⁰⁷ Klaić V 1975, 5, 306.

Grbovi obitelji Kerečenji

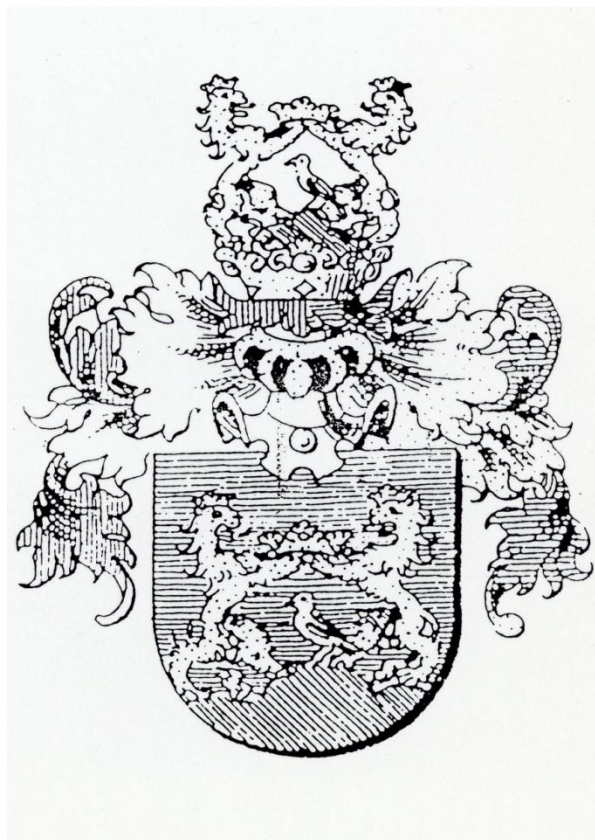
Grb obitelji Kerečenji

Grb je na pečatu iz 1524. s punim natpisom Paulo Kerecheny de Kanyaffewlde Vicebanus.

Grb sadrži dvije bodice koje se ukrštaju iznad kojih je ruža s četiri latice, a dolje je zvijezda sa sedam krakova.

Grb obitelji Kerečenji

Barunski grb obitelji Kerečenji iz 1561. godine u čijem središtu su dva zlatna lava koja drže zlatnu krunu ispod koje je ptica

U siječnju 1566. godine predstavnici Zagrebačkog kaptola obilaze zelingradske posjede ali su ih kod samog Zelingrada, *in facie castris Zelyna*, izbacili s posjeda. Ovaj obilazak je bio na temelju presude bana Petra Erdedyja u sporu tužbe Petra Palfya protiv tuženih Mihaela i Ladislava Kerečenija.⁹⁰⁸ Ovime se nastavlja spor radi duga od 718. forinti nastao kada je Pavao Kerečenji kupio Zelingrad.

Kada je u ljeto 1566. godine Sultan Sulejman II. krenuo sa velikom vojskom na Beč, Ladislav Kerečenji je bio zapovjednik utvrđenog grada Đule (Gyula) na rijeci Karašu i istočnoj Ugarskoj. Nikola Zrinski je u Čakovcu, pred svoj odlazak u Siget 23. travnja 1566. godine sastavio svoju oporuku. U sadržaju oporuke svoju suprugu, sinove i kćeri preporučio je brizi četvorice uglednih i odanih plemića. Tu je uz koprivničkog kapetana Luku Sekelja od Ormoža, palatinskog namjesnika Mihovila de Merea, kraljevskog kapetana Ivana Alapya i Ladislav Kerecheny koje je veliki vojskovođa zamolio i zakleo da svim silama čuvaju njegovu obitelj i njegova dobra.⁹⁰⁹ Krajem lipnja 1566. godine Sulejman je krenuo s vojskom u Ugarsku. Dok je glavnina turske vojske krenula prema Sigetu, drugi dio pod zapovjedništvom vezira Pertev-paše započeo je opsadu Đule. Grad je branila posada od oko 2.600 ljudi pod zapovjedništvom Ladislava Kerečenija. Ovaj grad i utvrdu Pertev-paša počeo je opsjedati 4. srpnja 1566. godine. Uz 25.000 konjanika i pješaka i 2.000 janjičara Đulu su napadali i pokušavali osvojiti i postrojbe temišvarskog paše i krimskih Tatara. Hrabra posada pod zapovjedništvom kapitana Ladislava Kerečenija uspješno je branila grad sve do 3. rujna 1566. godine. Toga se dana Ladislav Kerečenji s preživjelih 500 branitelja morao predati uz pogodbu da slobodno izađu iz grada.⁹¹⁰ Četiri dana poslije zauzimanja Đule sultanova vojska zauzela je na drugom kraju Ugarske i Siget poslije junačke smrti njegovih branitelja i zapovjednika Nikole Zrinskog.

Poslije smrti Ladislava Kerečenija negdje između 1566. i 1568. godine njegove zelinske posjede naslijedio je sin Kristofor. Kristofor Kerečenji naslijeđuje svojega oca i u sporu koji je započeo Petar Palfy još 1538. godine protiv Mihaela i Ladislava Kerečenija. Početkom 1570. godine banovi Juraj Drašković i Franjo Frankopan Slunjski nalažu Zagrebačkom kaptolu da tuženi po presudi bana Petra Erdedyja iz 1566. godine moraju isplatiti traženi iznos i da se presuda mora izvršiti⁹¹¹. Nekoliko dana poslije, 21. siječnja 1570. Zagrebački kaptol izjavljuje da nije bio u stanju provesti banski nalog.⁹¹² Ipak godinu dana poslije dolazi do sporazuma među strankama. Optuženi Kristofor Kerečenji kojega 20. siječnja 1571. tuže sinovi tada

⁹⁰⁸ HR-AHAZU, D-XXXVII-4.

⁹⁰⁹ Klaić V 1975, 5, 326-327, 731; Mijatović 1987, 30-31, 103.

⁹¹⁰ Klaić V 1975, 5, 328; Mijatović 1987, 37, 49.

⁹¹¹ HR-AHAZU, D-XXXVII-93.

⁹¹² HR-AHAZU, D-XXXVII-95.

pokojnog Petra Palfya odgađa na slijedeći rok isplatu duga od 718 forinti nastao kod kupnje Zelingrada.⁹¹³ Kako se ovaj spor više ne spominje u spisima vjerovatno je sporazumom stranaka i završio poslije trideset i tri godine.

Značaj i ugled jednoga od vlasnika Zelingrada, Ladislava Kerečenija među najvišem plemstvu kraljevstava vidljivi su i poslije njegove smrti. Kada se sedamdesetih godina XVI stoljeća jedan od tadašnja dva bana, Franjo Frankopan Slunjski, (*Francisci Zlunij de Frangepanibus Segniae, Vegliae, Modrussiaeque comitis, Dalmatiae, Croatiae et Sclavoniae bani*), odlučio oženiti, za svoju vjerenicu izabrao je Juditu, kćerku Ladislava Kerečenija. Ostalo je zabilježeno da je Franjo Frankopan zatražio Juditu s privolom samoga cara i kralja Maksimilijana.⁹¹⁴ Ipak do ovoga vjenčanja nije došlo jer se ban Franjo Frankopan na putu prema Mikulovu gdje je boravila Judita, razbolio i nesretno liječen umro 2. prosinca 1572. godine, u svojoj trideset i šestoj godini života.⁹¹⁵ Radi tog razloga nije ostvarena veza između Kerečenjina i Frankopana. Ladislav Kerečenji imao je i sina Kristofora, koji se spominje sa svojim ocem u sukobu sa Stjepanom Frankopanom-Slunjskim 1558. godine.

Matija koji je bio oženjen Kunigundom Teuffenbach-Hening došao je u obiteljske veze s plemićima Konjskim i Gregorijancima.⁹¹⁶ Između 1574. i 1576. godine umro je Matija Kerečenji a dio njegovih zelingradskih posjeda naslijedila je njegova žena Kunigunda koja se kasnije udala za Petra Ratkaja.

Jedina kćerka Pavla Kerečenjina Sofija bila je udana za Stjepana Bradača od Ladomera. Ovime su Kerečenji došli u obiteljsku vezu sa Bradačima i bisaškim Kaštelanovićima. Krajem 1578. godine Stjepan Bradač darovao je svojoj ženi Sofiji kaštele u Ladomeru i Bistrici sa svim posjedima koji su im pripadali. Krajem 1577. ili početkom 1578. godine umro je i Stjepan Bradač, pa su njegovi posjedi među kojima su i zelingradski pripali njegovoj ženi Sofiji.

Ovim nasljedima kaštela u Ladomeru i Bistrici kao i svojim djelom posjeda Zelingrada, Sofija Kerečenji bila je u to vrijeme jedan od najbogatijih posjednika.⁹¹⁷

Mihael Kerečenji umro je negdje između 1588. i 1590. Iza njega je ostala njegova žena Sara Getthyey, sin Ladislav i kćerka Katarina dok je drugi sin Gašpar, oženjen s Hester Berzai koja je po majci vezana uz obitelj Bradač, umro nekako u isto vrijeme kada i njegov otac.⁹¹⁸

⁹¹³ HR-AHAZU, D-XXXVIII-30.

⁹¹⁴ Klaić V 1975, 5, 356.

⁹¹⁵ Klaić V 1975, 5, 356.

⁹¹⁶ Klaić V 1975, 5, 360.

⁹¹⁷ HR-AHAZU, D-XI-24, 134.

⁹¹⁸ HR-AHAZU, D-XLVI-45. Regesta.

Poslije smrti Mihaela Kerečenija izvršena je podjela njegovog dijela zelingradskih imanja između njegovih nasljednika. Po nalogu bana Tome Erdödia 4. siječnja 1591. godine podjeljena su dobra Zelingrada koji se naziva kaštelom, *castello Zelyna* i posjedi. Ostali su sačuvani i nazivi posjeda: Jertovec, Gornje i Donje Orešje, Kalinje, Toplica, Čajakovo Selo, Obrež i Tršci.⁹¹⁹ Kako su i danas sva ova mjesta poznata potpuno je određen prostor Mihaelovoga dijela zelingradskih posjeda.

Tijekom XVI. stoljeća dolazi do prenamjene utvrda. Početkom XVII. stoljeća kod plemstva se javlja težnja za udobnijim načinom stanovanja, pa radi toga također napuštaju neudobne utvrde smještene na teže pristupačnim mjestima. To je vrijeme gradnje plemićkih kurija u koje prenose svoj život. Krajem XVI. i početkom XVII. stoljeća cijeli niz srednjovjekovnih utvrda napušta se.

Sredinom XVI. stoljeća na Medvedgradskom vlastelinstvu podignuta je kurija u Šestinama u koju se preselio vlasnik Medvedgrada Stjepan Gregorijanec dok je popravljao svoju utvrdi.⁹²⁰ Pored toga što je bio ponovo utvrđen Medvedgrad je stradao u potresu koji se dogodio u noći s 15. na 16. rujna 1590. godine.⁹²¹ U potresu su oštećene prednje zidine, gradske sobe i kapela, a o jačini potresa Ivan Kukuljević Sakcinski je u bilješci iznio podatak da je ovaj potres ošteti i u Beču toranj katedrale Sv. Stjepana, porušio crkvu jednog samostana, a u Kaniži polovicu gradskih kuća.⁹²² Ako je ovaj potres 1590. godine bio tako snažan i nanio veliku štetu na Medvedgradu, koji je poslije toga bio napušten, znači i da je susjedni Zelingrad također jako stradao u ovome potresu.

Slična sudbina zadesila je Zelingrad koji je također stradao u potresu 1590. godine. 10. veljače 1591. godine Nikola Ištvanfi namjesnik ugarskog palatina zapovjedio je da kastrum

Između 1607. i 1635. godine Zelingrad je napušten, jer se u to vrijeme o njemu govori kao o ruševini, (*in diruto castro Zelina*),⁹²³ (*super castro totali diruto Zelina*), i napuštenoj utvrdi (*deserta arx Zelina*).⁹²⁴

⁹¹⁹ HR-AHAZU, D-XLVI-45. Regesta.

⁹²⁰ Kukuljević Sakcinski 1854, 71.

⁹²¹ Škreb 1929, 210; Horvat R 1992, 15; Simović 2000, 638; Zrinski 2022, 30.

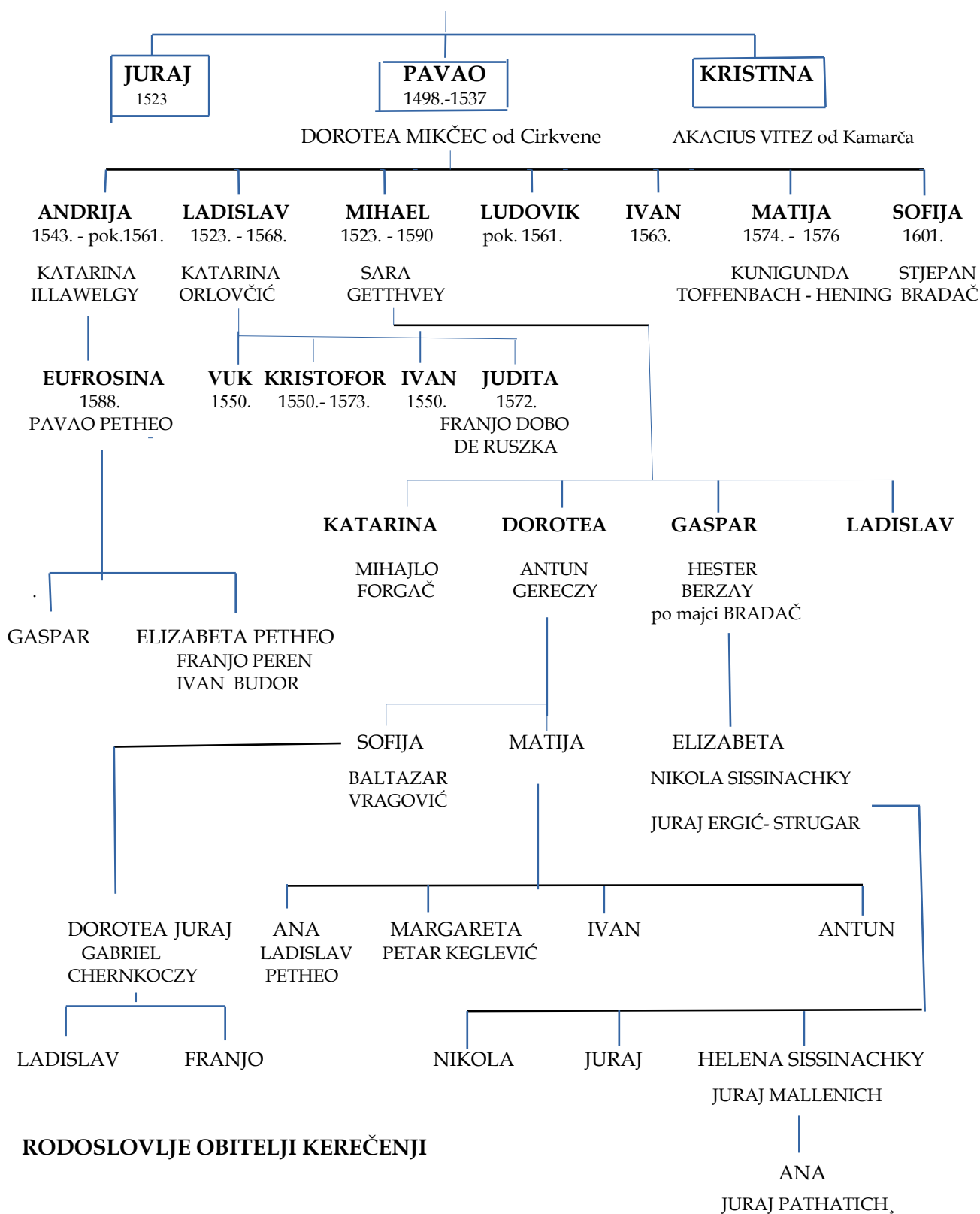
⁹²² Kukuljević Sakcinski 1854, 71.

⁹²³ Dobronić 1979, 76; HR-AHAZU, D-LX-73, 74, 82.

⁹²⁴ Klaić V 1975, 1911, 16; Dobronić 1979, 76; HR-AHAZU, D-XXXI-59. Regesta.

JURAJ KERECHENY

1468. - 1515.

PRILOG 10.

5.2. POSJEDI ZELINGRADA U XVI STOLJEĆU

Posjedi i njihovi sadržaji sastavni su dio svakoga vlastelinstva kao i temelj opstanka svakoga srednjovjekovnoga grada. Izuzetak nije bio ni Zelingrad i zato je potrebno odrediti mjesta koja su bila sastavni dio njegovoga vlasništva.

Prva saznanja o Zelingradu koja se mogu postaviti u odnos grad - posjed, sežu u 1398. godinu kada Fabijan Bičkeke od Zelingrada poziva na naseljavanje pustih prostora u okolici Četrtkovca čiji je on očito vlasnik. Točno određenje koji su to prostori nije moguće odrediti osim da su bili u bližoj okolici Zelingrada. Temeljem plemićkog naslova Fabijana Bičkelea iz 1397. godine može se zaključiti i da je vlasnik Zelingrada bio u posjedu opida Četrtkovec.

Razdoblje XVI. stoljeća sačuvalo je nešto više podataka o zelingradskim posjedima. Sačuvali su se pojedini nazivi posjeda koji omogućuju njihovo prostorno određenje. Sam početak stoljeća i vrijeme kada je vlasnik bio Ivan Zapolja nije sačuvalo nazive posjeda ali su ostale veličine poreznih zaduženja vlasnika Zelingrada. Temeljem ovih podataka mogu se postaviti neke odrednice prema veličini zelingradskih posjeda kasnijih razdoblja.

Popisi poreznih zaduženja posjeda Zagrebačke županije sačuvali su podatke:

1507. godine	69 dimova	<i>ZELYNAWAR cum pertinentiis magnifici Johannis Zepeniensis</i>
1509. godine	50 dimova	<i>Castrum ZELYNAWAR domini Johannis</i>
1517. godine	60 dimova	<i>ZELYNAWAR cum pertinentiis domini waywode</i>
1520. godine	55 dimova	<i>ZELYNAWAR cum pertinentiis domini waywode Transilwensis</i>
od čega je 26 dimova označeno kao <i>pauperes</i> ⁹²⁵		

Prema ovim popisima nije moguće odrediti koji su posjedi bili dio zelingradsko vlastelinstva.

Nešto kasnije razdoblje upotpunjuje saznanje o zelingradskim posjedima. Prvo čvrsto određenje je iz vremena kada Pavao Kerečenji kupuje Zelingrad. Tada su navedeni posjedi obitelji Kerečenji, izvornim zapisom označeni kao Zelingrad s pripadnostima *Zelnawar cum pertinentis* ili samo kao imanje Zelina. Kada je Pavao Kerečenji 1535. godine kupio od Petra Palfija Zelingrad, u ispravi o kupoprodaji navedeni su posjedi koji su pripadali gradu Zelini i

⁹²⁵ Adamček, Kampuš 1976, 18, 48, 81, 117.

koji su činili vlastelinstvo Zelina obitelji Kerečenji. sela, posjede, posjedovne čestice i posjedovna prava za Glavnicu, Cuvikalec, Baničevac, Obrež, Topličicu, Kalinje, gornje i donje Orešje i Sela, (*Glawnyca, Czwykalcz, Banychewcz, Obrez, Thoplychycza, Kalyn ac Superior et Inferior Oressye et Zela*), zajedno sa svim koristima i uobičajenim maltarinama, sa svim zemljama, naime obrađenim i neobrađenim njivama, livadama, poljima, pašnjacima, sjenokošama, šumama, lugovima, brdima, brežuljcima, uvalama, vinogradima i vinorodnim goricama, vodama, rijekama, potocima, zagrađenim ribnjacima za ribolov, mlinovima i mjestima za njih.⁹²⁶

Veličina posjeda kao i broj seljaka na njima nisu poznati iako se može postaviti neke okvirne i približne veličine i odnosi prema popisima kraljevskog poreza.

Posjedi zelinskog vlastelinstva navode se u popisu i obračunu kraljevskog poreza u Slavoniji 1543. godine. U kotaru suca Ivana Belovarca, (*processus Iohannis Belovarczy*), nalazi se podatak, (*Zelyna Kerechyny fl. 40. i Glawnysza Kerechyny florena 3*).⁹²⁷ Iz ovoga popisa proizlazi zaključak da su zelinski posjedi Kerečenija trebali dati poreza od 43 florena. U istom popisu susjedni posjed Ladomer obitelji Bradač bio je zadužen za 38 florena, posjed Kaštelanovića Bisag za 18 florena. Ovi podaci predstavljaju Zelingrad i njegove posjede kao imanje nešto veće od susjednih plemićkih posjeda u ovome dijelu Hrvatskoga Prigorja ali je daleko manji od Susedgrada koji je bio zadužen za 175 florena.

Isti iznos podataka Zelingrada od 40 dimova i Glavnice od 3 dima kojim je zadužena obitelj Kerečenji nalazi se i u popisu kraljevskog poreza za 1546. i 1553. godinu.⁹²⁸

Do 1549. godine kao posjed Zelingrada je i selište Čajekovo Selo, (*vnus sessionis jobagionalis populosi Chayekowo Selo vocato*). Ovaj posjed i naselje nije moguće točnije odrediti među današnjim toponimima. Ipak kao mogući pokazatelj njegovoga smještaja mogu se koristiti u kaptolskoj ispravi navedeni susjedi iz Kalinja i Šulinca.⁹²⁹

Udio Ladislava Kerečenija u zelingradskom posjedu vidljiv je iz podataka za 1559. i 1560. godinu kada je ostao dužan za svoj dio posjeda od 7 dimova. Ovi podaci se mogu upotpuniti iz popisa 1566. godine u kojemu Mihael Kerečenji ima posjed od 10 dimova s nadopunom iz 1567. u kojoj su navedena još 2 dima Mihaelovog pokojnog brata Ivana,

⁹²⁶ HR-DAH, Spisi obitelji Josipović-Vojković, kutija I. /1267-1599.; Klaić V 1975, 5. 661; HR-AHAZU, D-XXX. 46, Regesta

⁹²⁷ Adamček, Kampuš 1976, 143, 142.

⁹²⁸ Adamček, Kampuš 1976, 144, 149, 154, 165. Popis dimova ZELYNA Kerecheny ... 20, za 1554. godinu isti je kao i u popisu iz 1553. godine a odnosi se na kraljevski porez od 1 forinte po dimu dok je za istu 1553. godinu u popisu dimova za ubiranje dimnice u iznosu od 8 denara po dimu za troškove poslanika kraljevine navedeno, ZELYNA Kerechyny ... fumi 40.

⁹²⁹ HR-AHAZU, D-XXXI-52. Prema danas poznatim naseljima Kalinje i Šulinec kao i nekim nadimcima, Čajekovo Selo se može približno postaviti u okolicu Donjeg Orešja.

Ladislav od 12, udovica Andrije 6 dimova, a u Glavnici Mihael i Ladislav imaju svaki po jedan dim.⁹³⁰

Poslije smrti Ladislava Kerečenjia između 1566. i 1568. godine njegove zelinske posjede nasljedio je sin Kristofor. Tako da je prema popisu iz 1568. godine u zelingradskom posjedu Kerečenjia, Mihael imao 12 dimova u koje su uključeni i dijelovi pokojnog brata Ivana, Kristofor sin pokojnog Ladislava imao je 6 dimova, Matija 6 dimova i Andrijina udovica 6 dimova. Kerečenjiev posjed u Glavnici se ne spominje posebno, nego kao posjed u Drenovi gdje je Mihajlo s braćom imao posjed od 2 dima.⁹³¹

Slijedi popis kraljevskog poreza Zagrebačke županije za 1570. godinu. Tada Mihael, Matija i Kristofor posjeduju svaki po 5 dimova Andrijina ostavština je zadužena za 4 dima.⁹³²

U popisu dimova za 1573. godinu Mihael Kerečenji ima 4 i pol dima, od čega su 3 pusta, Matija ima 4 dima od čega su 2 i pol pusta, Judita kćerka Ladislavova umjesto svojega brata Kristofora koji je umro je između 1570. i 1573. godine ima 4 dima od kojih su 2 i pol pusta, udovica Andrije Kerečenjia, 4 i pol dima od kojih su 2 i pol pusta, Stjepan Bradač, 5 dimova od kojih su 2 i pol pusta, a u Drenovi je Mihael imao 2 dima.⁹³³ Iz ovog popisa dobiva se podatak da je na zelingradskom posjedu Kerečenjia od 22 dima bilo 13 pusto, što je bila moguća i posljedica čestih upada turskih postrojbi. Kao posjednik djela zelingradskog imanja koje inače i dalje pripada obitelji Kerečenji 1573. godine javlja se Stjepan Bradač koji u taj posjed dolazi i ženidbom sa Sofijom Kerečenji. Isti odnos posjeda je naveden i slijedeće 1574. godine samo nema naznake napuštenih dimova i pola dima Mihaela prelazi Andrijinoj udovici.⁹³⁴

Prema popisu dimova za 1576., 1578. i 1582. godinu zelingradski posjedi Kerečenjievih zadržavaju stalnost odnosa. Podijeljeni su tako da je Mihael s Juditom imao 8 dimova, Matijina udovica 4 dima i Andrijina udovica 5 dimova. Jedino što je u prvome naveden Stjepan Bradač dok je 1578. njegovih 5 dimova već označeno kao ostavština. Njega nasljeđuje udovica Sofija Kerečenji koja 1582. godine ima 4 dima.⁹³⁵ Od 1576. godine dolazi i do još jedne promjene jer se više ne navode dimovi Ladislavovih nasljednika. Mihajlo je i dalje u svom posjedu imao 2 dima u Drenovi.

⁹³⁰ Adamček, Kampuš 1976, 184, 188, 189, 208.

⁹³¹ Adamček, Kampuš 1976, 211, 212.

⁹³² Adamček, Kampuš 1976, 226.

⁹³³ Adamček, Kampuš 1976, 251, 249.

⁹³⁴ Adamček, Kampuš 1976, 269.

⁹³⁵ Adamček, Kampuš 1976, 283, 303, 340

Porezni popisi od 1543. do 1582. godine što je vremensko razdoblje od 40 godina ukazuju na obiteljsku razdiobu koja je bila raspoređena na približno jednaki broj selišta kao i način prenošenja dijela posjeda umrlih članova obitelji. Slijedeće je vidljivo propadanje pojedinih posjeda. Iako zelingradski posjedi nisu bili na prvim udarima ratnih razaranja opće teško društveno stanje Slavonije uzrokovano, ovim uvjetno nazvanim, vanjskim utjecajima odražava se i na zelingradskim posjedima.

Svi ovi razlozi dovode do promjena koje su vidljive u popisima dimova kraljevskog poreza 1588. godine kada preostaje 6 i pol dimova Mihaela i Judite, 2 dima Andrijine ostavštine i 6 i pol dimova Sofijinih koja preuzima i Matijin dio. Smanjenje zelingradskih posjeda nastavlja se i dvanaest godina kasnije, 1596. godine kada svi zajedno iznose 6 i pol dimova.⁹³⁶ (PRILOG 11.)

Kao zaključak o veličini posjeda Zelingrada tijekom XVI. stoljeća može se odrediti prije svega vidljivo stalno smanjivanje posjeda. Tako je u vrijeme vlasništva Ivana Zapolje 1507. godine zelingradskim posjedima pripadalo 69 dimova. Trinaest godina kasnije, 1520. godine taj se broj smanjio na 55 dimova od kojih je čak 26. bilo osiromašenih. Slijedeći popisi dimova 1543. 1546. i 1553. godine zelingradske posjede spominju kao *Zelina Kerecheny*, i iznose 40 dimova.⁹³⁷ Već slijedeće 1554. godine broj dimova zelingradskih posjeda je 20.⁹³⁸ Poslije ovoga ukupnog broja poreznih dimova zelingradskih posjeda slijedi razdioba na pojedine članove obitelji što je već navedeno i vidljivo iz obrade. U razdoblju od 1566. do 1570. godine zadržava se broj od 30 dimova a onda pada na 19 da bi se od 1573. do 1578. godine zadržavao na 24 i pol do 22 i pol dima. U to vrijeme javlja se i novi vlasnik Stjepan Bradač kojega 1578. nasljeđuje njegova udovica Sofija Kerečenji. Zanimljivo je da do pojave Stjepana Bradača među vlasnicima zelingradskih posjeda, u poreznim popisima nema jedinog ženskog člana obitelji Kerečenji, Pavlove kćerke Sofije. Sofija Kerečenji kao vlasnik posjeda javlja se tek kao udovica Stjepana Bradača. Istovremeno među vlasnicima navode se Ladislavova kćerka Judita i Andrijina udovica Katarina Ilaveđi. Kao jedan primjer može se navesti i Pavlov sin Ivan koji je svećenik i djeluje u Budimu. Njegov dio se navodi ali se već u popisu od 1566. godine spominje kao dio Mihaelovoga posjeda.

Primjetno opadanje broja zelingradskih posjeda javlja se 1588. godine kada iznosi 16 i pol dimova da bi ih osam godina kasnije bilo samo 6 i pol.

⁹³⁶ Adamček, Kampuš 1976, 342, 364

⁹³⁷ Adamček, Kampuš 1976, 143, 144, 149.

⁹³⁸ Adamček, Kampuš 1976, 165.

PRILOG 11.

**POPIS DIMOVA OBITELJI KEREČENJI NA POSJEDIMA ZELINGRADA
DO KRAJA XVI. STOLJEĆA**

* - u posjedu su i dva dima pokojnoga Ivana Kewrečenija od popisa 1567. godine

** - ostavština Matije Kerečenija

*** - posjed Ladislava Kerečenija sina Mihaela i Judite

+ - s ostavštinom Stjepana Bradača

() - napušteni dimovi

	ZELINA KERECHENY	KERECHENY	MIHAEL KEREČENJI od 1576. s JUDITOM	LADISLAV od 1568. KRISTOFOR od 1573. JUDITA	ANDRIJA ostavština
1543	40				
1546	40				
1553	40				
1554.		20			
1566.			10	12	6
1568.			12*	6	6
1570.			5	5	4
1573.			4 ½ (3)	4	
1574.			4	4	5
1576.			8		5
1578.			8		5
1582.			8		5
1588.			6 ½		3 ½
1596.			2***		2
1600.			18***		

	MATIJA	STJEPAN BRADAČ	SOFIJA KEREČENJI	Napuštena selišta
1543				
1546				
1553				
1554.				
1566.				
1568.	6			
1570.	5			
1573.	4 (2 ½)	5 (2 ½)		2 ½
1574.	4	5 ½		
1576.	4**	5		½
1578.	4**	5	2 ½	
1582.	4**		4 **	
1588.			6 ½ **	
1596.			2 ½ **	
1600.			27 +	

5.3. NAZIVI POSJEDA

Izvori navode i pojedine nazive posjeda ili mjesta. Ovi nazivi nekada su navedeni neposredno a nekada se navode uz ime pojedine osobe. Temeljem izvora u kojima se nalaze nazivi pojedinih mjesta postaju i povijesni izvor. Nazivi pojedinih mjesta koji su bili dio zelingradskog posjeda u XVI. stoljeću ostali su sačuvani do danas u nazivima pojedinih mjesta grada Sveti Ivan Zelina. Njihovim određenjem moguće je posebice na karti dobiti približan uvid u smještaj posjeda srednjovjekovnoga Zelingrada. KARTA 9.

PRILOG 12.

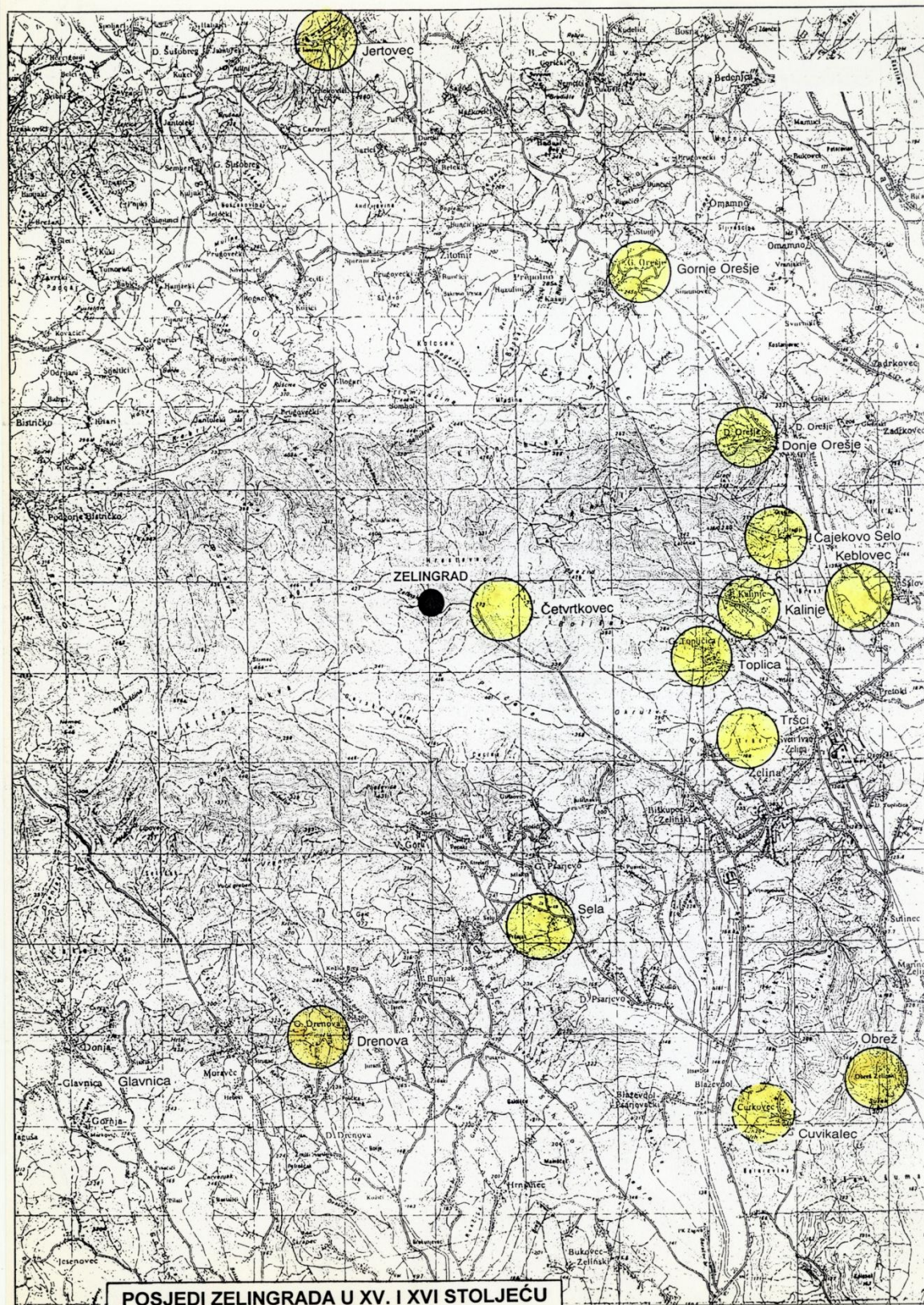
NAZIV MJESTA GODINE KADA SE NAZIV NAVODI U IZVORIMA

Četvrtkovec	(Chetrthekhel)	1313. 1397.	1535.
Glavnica	(Glawnycza)	1507, 1509. 1517. 1520.	1535.
Drenova	(Drenowa)	1476.	
Cuvikalec	(Czwuykalcz)		1535.
Baničevac	(Banychewcz)		1535.
Obrež	(Obrez) (Donji Obrež - Gornji Obrež)		1535. 1598.
Toplica	(Thoplychycza) (Donja Toplica)		1535. 1598.
Kalinje	(Kalyn)		1535. 1598.
Gornje Orešje	(Superior Oressye)		1535. 1598.
Donje Orešje	(Inferior Oresye)		1535. 1598.
Sela	(Zela)		1535.
Tršci	(Therzthenyk)		1598.
Čajekovo Selo	(Chayekowo Selo)		1535.
Keblovec	(Keblowcz)		1598.
Jertovec	(Erthowcz)		1598.

Većina naziva zelingradskih posjeda zapisanih u izvorima XVI. stoljeća sačuvala se do današnjih dana u nazivima pojedinih mjesta Svetoga Ivana Zeline. Temeljem usporednica moguće je i njihovo približno određenje u prostoru. Nazivi pojedinih posjeda nisu se sačuvali ali je moguće njihovo približno određenje. (Karta 9.)⁹³⁹

⁹³⁹ Autor, Hrvoje Strukić, karta 1:25 000.

Posjedi Zelingrada u XV. i XVI. stoljeću

5.4. SVAKODNEVNICA XVI. STOLJEĆA

Svakodnevnica zelingradskog okruženja daje i pojedine priloge obilježiju društva i vremena druge polovice XVI. stoljeća. Jedan od prinosa je zaduživanje. Od ostalih posjeda Kerečenija spominje se dobra kastruma Mikulovo, Gavranovo Polje i Zelina koje Ladislav Kerečenji zalaže 10. kolovoza 1560. godine za posudbu 600 talira od Stjepana Bradača Ladomerskog. Ova posudba kasnije se spominje i 1582. godine kada je Franjo Dobo zet pokojnog Ladislava potvrdio da je Stjepanu Bradaču založio kastrum Mikulovo i da najviše prava na Ladislavov dio posjeda ima Sofija Kerečenji, žena pokojnog Stjepana Bradača i Ladislava sestra.

Ladislav Kerečenji zadužio se i Mihaelu Konjskom za 150 florena i za to mu založio svoj dio zelingradskih imanja. Ovaj dug je podmirila Ladislavova sestra Sofija 1590. godine pred banom Tomom Erdödiem. Ovime je Ladislavov dio zelingradskog imanja koji je pripao Sofiji razrješen duga.

Katarina Ilavelđi udovica Andrije Kerečenija posudila je 14. siječnja 1573. godine od svog šogora Stjepana Bradača i njegove žene Sofije Kerečenji 80 talira i založila im svoj dio posjeda u Zelini, Cirkveni i Orehovcu.⁹⁴⁰

Presuda koju je donio ban Toma Erdödi 1588. godine prikazala je međusobne odnose nekih članova plemićke obitelji Kerečenji. Sadržaj presude navodi da je Gašpar Kerečenji Mihaelov sin prisvoio neka dobra u Zelini i Orešju, koja su inače pripadala Eufrozini, Andriji kćerci udanoj za Pavla Peteva de Gerse. Prema presudi Gašpar je dobra morao povratiti i oštećenju Eufrozini nadoknaditi štetu u iznosu od 3 000 florena.⁹⁴¹

Uz stoku, što je značilo krave i volove, svinje, ribe i vino, otimali su se i tovari soli.

Osim primjera plemićke obitelji Kerečenji, svakodnevicu života XVI. stoljeća približavaju i odnosi žitelja pojedinih mjesta prostora Moravča. Nekoliko sačuvanih podataka iz istrage o međama, oranicama i selištima na posjedu Berislavec, koja je datirana 26. siječnja 1528. godine, sačuvalo je imena tadašnjih stanovnika Berislavca i Kalinja. Tako saznajemo da je istraga provedena na tužbu plemenitog Marka iz Berislavca, sina Marka iz Berislavca i plemenite Elizabete Plepelić, zatim plemenitih Luke i Jurja Jakopčića, Josipa iz Kalinja i Nikole, Marka i Martina krojača Antolkovića, Jurja Žigroića i njegove braće iz Kalinja. Na kraju spora

⁹⁴⁰ HR-AHAZU, D- XXXVIII-78.

⁹⁴¹ HR-AHAZU, D-XLIV-97.

plemenita Elizabeta Plepelić, udovica plemenitog Marka iz Berislavca, žena Martina krojača Antolkovića iz Kalinja dobila je posjed i dijelila ga sa sinovima.⁹⁴²

Stjepan plemićki sudac Zagrebačke županije u Moravču Sveti Ivan 11. prosinca 1530. godine daje na znanje da Mihovil, sin pokojnog Marka i gospođe Elizabete iz Berislavca, zalaže svoje staje s plotovima na mjestu zvanom Zavrtnica na posjedu Berislavec, krojaču Martinu, sinu Antuna iz Kalinja, za 1. forintu i 60 solida, zadržavajući pravo otkupa za istu svotu.⁹⁴³ Isprava od 14. ožujka 1532. godine sačuvala je primjer rješavanja nagodbe pred župnikom župe Svetog Trojstva iz Glavnici i sv. Nikole u Donjoj Zelini u sudbenom sporu između Helene, žene Ivana Posgačića, i Jurja Poldrugača koji je nastao zbog jednog vinograda na brdu Stražišće na području Sv. Trojstva.⁹⁴⁴ Obitelj Poldrugač, vjerojatno s prostora Glavnice, nalazimo i u ispravi od 28. svibnja 1550. godine u kojoj Juraj Poljičanin iz Zlatara daje svoj vinograd Kačak svome jobagionu Stjepanu Poldrugaču, njegovim sinovima i nasljednicima s time da Poldrugač daje desetinu vina, desetinu mošta, tri pogače bez /kvasca/, jednog kopuna župniku crkve sv. Helene u Moravču. Jednako tako njegovu bratu Ivanu Poldrugaču. Ako netko hoće preuzeti taj vinograd, neka dade Stjepanu Poldrugaču, a jednako i Ivanu Poldrugaču, sto forinta. Slučaj tog vinograda je takav da ga je dobio vlasnik od Martina Drukčića jer je taj počinio krađu i bio je po zakonu otkriven pa je dao taj vinograd sa svojim zemljama. Juraj Poljičanin poklanja vinograd, koji je inače dobio na poklon od prijašnjeg vlasnika koji je počinio krađu u kojoj je bio otkriven, pred svjedocima Valentinom Šantekom, Petrom Belanićem, Andrijom Štibrićem, Nikolom Drukčićem, Božekom Drukčićem, Stjepanom kovačem, Antunom Kudelakom, Matijom Bažolićem, Šimunom španom, Markom zetom Poljičanovim.⁹⁴⁵ Podatak u ovoj ispravi da su sredinom XVI. stoljeća župa i župna crkva sv. Helene u Moravču, s jedne strane njihov prvi izvorni spomen, a s druge strane znači da je naziv Moravča i dalje prisutan. Drugi je posebno zanimljiv i vrijedan podatak da je isprava zapisana *in castro Marocha*. Podatak da ovaj kastrum iz XIII. stoljeća poslije tristo godina još uvijek postoji i da se koriste njegovi prostori posebno je zanimljiv.

Plemićki suci Zagrebačke županije Ivan Paris iz Adamovca, Ivan Sampuh, Juraj Pisa.. iz Bedenice i Ivan Šaronić 1533. godine, obznanjuju da su na molbu plemenitog Ivana Poljanskog iz Kalinja poslali jednog od njih, Ivana Sampuha, da izvrši istragu. Vrativši se, izvijestio je da je

⁹⁴² HR-AMZe, br. PA-T-62. 26.

⁹⁴³ HR-AMZe, br. PA-T-63. 11.

⁹⁴⁴ HR-AMZe, br. PA-T-64; Matijević Sokol, 1995, 24-25; Matijević Sokol, 2014, 189.

⁹⁴⁵ HR-AMZe, br. PA-T-68. 28. svibnja 1550. *in castro Marocha*.

sve ispitao i utvrdio da su plemeniti Mihael Plepelić iz Berislavca i Petar Antolković iz Kalinja nasilno zauzeli za sebe neku livadu u Berislavcu založenu tužitelju, na veliku štetu tužitelja.⁹⁴⁶

U Križevcima Tomo Nadaždi i Petar Keglević Bužimski, banovi Kraljevine Dalmacije, Hravtske i Slavonije, daju na znanje županima, podžupanima i plemićkim sucima Zagrebačke županije da su im rekli plemići Marko, Stjepan, Petar i Matija Plepelić iz Berislavca, Mihovil, Nikola i Ivan Jakopčić iz Kalinja, gospođa Uršula Zagroička, udovica Valentina Dropučića iz Kalinja, i Petar Antolković iz Kalinja, da su na Bogojavljenje njihov posjed Berislavec silom zauzeli njihovi vjerovnici, a da ga oni hoće natrag zadobiti na osnovu zakona Kraljevine. Banovi nalažu svojim podređenim da pošalju dvojicu ili više njih na posjed Berislavec da preuzmu posjed na povrat.⁹⁴⁷

Isprava koju je izdao Gašpar Gusić, podban i župan Zagrebačke županije i plemićki sudac, na tužbu plemenitog Petra Jantolkovića iz Kalinja sačuvala je opis nasilnog napada jednog plemića, plemenitog Marka Bukvića iz Šulinca, koji je s oružanom pratnjom upao u plemićku kuću Petra Antolkovića u Šulincu i razbivši vrata, sjekirom ga smrtno ranio u glavu, oborivši ga na pod, okrutno istukao i ostavio poluživa. Napao je i njegova oca Emerika Antolkovića također teško ranio, a njegovu pastorku gospođu Elizabetu tukao do krvi i poluživu ostavio. Odnio je dvije sjekire vrijedne 30 dinara, 2 plahte, 2 nove šivane, 20 potrganih, 1 bodež, 2 funte voska, 2 komada žutice, 1 srebrni prsten, 35 srebrnih gumba, 1 ogrlicu od crvenih koralja, 5 srednjih svinja, 25 kokoši, 2 ženska prsluka zvana opleća, 1 novu žensku plahtu, 2 slike slikane na svili. Zatim provalivši u klet vinograda Prozorja, odnijeli su oko 4 kubula vina, 2 kvarta pšenice, 4 krave, 1 tele i sve dragocjenosti kuće i podruma. Tužitelj je oštećen izvršenim nasiljem za 50 forinti. Detaljan opis poslije istrage sudu je dostavio plemićki sudac Ivan Belovarac iz Belovara.⁹⁴⁸

U nedjelju 15. prosinca 1555. godine, poslije blagdana sv. Lucije, plemići jednoselci, (*nobiles unis sessionis*), mjesta s prostora Moravča, isplatili su poslanicima Kraljevstva koji odlaze na sabor u Požun za troškove trideset sedam proglaša tri forinte.⁹⁴⁹ Poimenični popis ovih malih plemića, kojima je i njihov jedan posjed potvrđivao status plemstva sredinom XVI. stoljeća, pored već poznatih plemićkih obitelji dokazuje brojnu prisutnost ovog dijela plemstva na prostoru Moravča.

⁹⁴⁶ HR-AMZe, br. PA-T-65.

⁹⁴⁷ HR-AMZe, br. PA-T-66.

⁹⁴⁸ HR-AMZe, br. PA-T-67.

⁹⁴⁹ HR-AMZe, br. PA-T-69.

KALINJE

Mihovil Kopčić

Nikola Kopčić

Ivan Kopčić

TOPLIČICA

Nikola Diječković

Juraj Ladislavov zet

Toma Dijačković

Stjepan Fintić

Matejeva udovica Dora Krauričica

ŠULINEC

Stjepan Culinski

Marko Culinski

Blaž Buković

Mihael Buković

Valentin Sukač

sin Čegetec

ČREČAN

Matej Šantek

Petar Žegroić

Juraj Zerc

Matej Dropučić

Petar Ivšić

Mihael Prisković

Mihael Horvat

Martin Ivšić

ŠALOVEC

Nikola Kolčić

Grgur Lisičak

Petar Kudeljjan

Blaž Samorad

Juraj Ciković

Ivan Derčec

Mihael Lisičić

Nikola Gluhak

Ivan Perak

Antun Črnčić

Antun Punak

Gjurđić

LONJA

Šimun Guščak

BREZJE

Marko Katinić

Svi ovi plemići jednoselci, koji su u Zagrebu uplatili tri forinte poslanicima Kraljevstva na Sabor u Požun, koji je kralj Ferdinand I. sazvao za 1. siječnja 1556. godine, na taj način podržali su usvajanje zakonskih članaka, koji su se uglavnom odnosili na obranu preostale Ugarske. Predložene članke kralj je i potvrdio 25. siječnja 1556. godine.⁹⁵⁰

Osim ovih samo nekih primjera sačuvanih izvornih zapisa o žiteljima na prostoru Moravča u XVI. stoljeću i njihovim međusobnim odnosima, posebno su za to razdoblje zanimljive dvije grbovnice. Grbovnice (*litterae armales*), koje je vladar podjeljivao pojedincima, obiteljima ili većemu broju obitelji odjednom, bile su potvrda o njihovu plemićkom statusu te pravima i obvezama koje iz njega proizlaze.⁹⁵¹ Prvu koja je primjer za prepoznavanje svakodnevice i dokaz plemstva jedne obitelji na prostoru Moravča jest grbovnica kralja Ferdinanda I. koju je podijelio obitelji Majcen od Omilja 5. veljače 1539. godine. Ova najstarija grbovnica zelinskog plemstva sastavljena je u Beču i njome su plemstvo dobili Grgur Majcen (*Gregorius Mayczen*) i njegov brat Valentin (*Valentinus*) te nećak Petar. Plemićka obitelj Majcen (*Mayczen de Omilya*) imala je svoje posjede u Omilju, mjestu između Gornje i Donje Drenove i Glavnice. U povijesnim izvorima obitelj se ponekad naziva i od Moravča (*de Maroucha*).⁹⁵² Grbovnicu, sačuvanu u prepisu, dobio je Grgur Majcen kao požunski kanonik, od 1539. do 1541. godine, kad je postao zagrebačkim kanonikom i kao poznati dobrotvor svojega vremena njome osigurao plemićki status i prava članovima svoje obitelji.⁹⁵³

Car Ferdinand I. podijelio je plemićku titulu 28. srpnja 1560. godine. I ta, najstarija sačuvana grbovnica zelinskog plemstva koja se nalazi u Arhivu Muzeja Sveti Ivan Zelina,⁹⁵⁴ napisana je u Beču. Ona je podijeljena Petru i Matiji Antolković (*Petrus et Mathius Antolkovich*) iz Kalinja (*Kaliniie*),⁹⁵⁵ Tomi Zerecu (*Thoma Zerecz*) iz Črečana (*Chrechan*),⁹⁵⁶ Grguru Horvatiću (*Georgius Horvathich*) iz Črečana (*Chrechan*),⁹⁵⁷ Matiji Šavloviću (*Mathius Savlovich*) iz Šavlovca (*Savlovecz*),⁹⁵⁸ Petru i Jurju Marčiću (*Petrus et Georgius Marchich*) iz Novog Mjesta (*Novo Loco*) i iz Kirinovca (*Kyrinovecz*)⁹⁵⁹ i Antunu Husariću (*Antonius Huszaricz*) iz Kirinovca (*Kyrinovecz*).⁹⁶⁰

⁹⁵⁰ Klaić V 1975, 5, 260.

⁹⁵¹ Lanović 1928, 99.

⁹⁵² Kekez 2010, 103-104; Bojničić 1905, 116, T. 83.

⁹⁵³ Laszowski, 2000, 97-98. biografija Grgura Majcena preuzeta iz *Vjesnika kr. Hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva, godina XVII. Zagreb, 1915.*

⁹⁵⁴ HR-AMZe, br. PA-G-2321.

⁹⁵⁵ Bojničić 1905, 4, T. 3.

⁹⁵⁶ Bojničić 1905, 209, T. 151.

⁹⁵⁷ Bojničić 1905, 62, T. 45.

⁹⁵⁸ Bojničić 1905, 164, T. 118.

⁹⁵⁹ Bojničić 1905, 110, T. 78.

⁹⁶⁰ Bojničić 1905, 71-72, T. 51.

Arheološki nalazi pronađeni na Zelingradu također približavaju sliku života u jednom srednjovjekovnom gradu. Tu su predmeti od metala, i to od željeza, bronce, bakra i srebra. Tu su kovani četvrtasti čavli s četvrtastom glavicom, klinovi za spajanje dasaka ili greda. Za postavljanje manjih dasčica korišteni su čavli manjih dimenzija. Od alata nađena su svrdla, dlijeta, dva željezna strugača s polukružnim sječivom za obradu kože. Sačuvale su se i potkove za mušku i žensku obuću. Pronađeni su i okovi za vrata i prozore, jedna četvrtasta ključaonica za bravu. Nađeno je i nekoliko luksuznih predmeta za jelo, od kojih se ističe srebrna žlica, koja je zbog dužine drške od 17,5 cm imala posebnu namjenu. Od ostalih metalnih predmeta, nađeno je nekoliko noževa za jelo, brončani vrč i nekoliko srebrnih komada novca Žigmunda, Ferdinanda I. i Rudolfa I. Osim ovih metalnih predmeta, koji dokazuju svakodnevni život stanovnika Zelingrada u XV. i XVI. stoljeću, arheologinja Muzeja Romana Mačković daje opis i nađenih keramičkih predmeta. Ova keramika razdijeljena je na lonce, poklopce i posude za pripremu i čuvanje hrane, zatim na stolno posuđe za posluživanje, kao što su tanjuri, boce i čaše, a kao posebna grupa sadrži pećnjake i dijelove kaljevih peći. Zaključak je da je veći dio ovih predmeta lokalne izrade.⁹⁶¹

Kako je Zelingrad bio srednjovjekovni kastrum, osim svakodnevnih stvari i predmeta potrebnih za obični život, u njemu je bilo i tadašnje vojne opreme i sredstava potrebnih za obranu grada i njegovih žitelja od mogućih napadača. Od vojne opreme nađeno je nekoliko romboidnih vrhova strijelica samostrela, vrh strijelice s dvije oštrice u obliku slova V, koji se mogao koristiti za ranjavanje konja. Vrhovi strijela samostrela kao jednog od oružja srednjega vijeka, nađeni prigodom arheoloških israživanja na Zelingradu, potvrđuju prisutnost i upotrebu ovoga tada ubojitog oružja bilo kod branitelja tadašnje utvrde, bilo da je korišteno u napadu na zidine Zelingrada.⁹⁶² Nađeno je i nekoliko tanadi za tadašnje vatreno oružje te ručni kalup za njihovo lijevanje. Može se spomenuti i nekoliko kamenih okruglo obrađenih kugli za katapult ili top. Svakodnevni život u Zelingradu sačuvao je opis iz 1557. godine, gdje se navodi donja štala za zajedničku upotrebu stranaka.⁹⁶³ Kao potvrda ovog zapisa ostali su nađeni dijelovi konjske opreme, potkova, konjske žvale, ukrasi s uzda i ostruge.⁹⁶⁴ Predmeti svakodnevnog kućnog života srednjovjekovlja nalazili su se na hrvatskim burgovima Medvedgradu, Kamengradu Zelingradu Garićgradu i drugim, čime je

⁹⁶¹ Mačković 2013, 57–71.

⁹⁶² Sokol 2025, 114.

⁹⁶³ HR-DAH, Spisi obitelji Kerecheny, kutija 1. Isprava iz 1557. godine. U ispravi se navodi: *autem porta eiusdem Castri exterior simul cum Stabulo inferiori magno pro Partium communi usu fuis set relicta possidend, hortos etiam omnes.*

⁹⁶⁴ Mačković 2013, 57–71.

omogućeno njihovo datiranje većinom oko XV. stoljeća.⁹⁶⁵ Staklo se u fragmentima često nalazi po plemićkim burgovima, npr. Zelingradu, Garićgradu.⁹⁶⁶

⁹⁶⁵ Sokol 2025, 115-116.

⁹⁶⁶ Sokol 2025, 120.

6. ZAKLJUČAK

Pitanje je na početku bilo, što može pokazati povijest jednog manjeg prostora, koji uz to nije ni grad prateći njegovu povijest od početka XIII. stoljeća do kraja XVI. stoljeća, što znači tijekom četiristo godina.

Komitat Moravče javlja se kao *comitatus Moroucha*, u vrijeme kralja Bele IV. krajem prve polovice XIII. stoljeća kao jedan od niza takovih manjih administrativnih jedinica na prostoru Slavonije. Ovo vrijeme poslije odlaska tatarskih konjaničkih postrojbi je i vrijeme ubrzane organizacije obrane kraljevstva od mogućih slijedećih napada. Grade se nova utvrđenja kako na prostorima Ugarske tako i na prostorima južno od Drave. Kraljevska kancelarija izdaje niz pravnih isprava kao i kraljevskih darovnica, potvrđuju se nove ustrojbene teritorijalne jedinice ili potvrđuju već postojeće, a sve se imenuju kao komitati (*comitatus*). Ovi komitati prostorno su točno određeni, a u njihovom središtu nalazi se utvrda (*castrum*). Obično kraljevskim darovnicama postavlja se i središnja osoba kao komes (*comes*) ili crkva s pravnim i upravnim ovlaštenjima, u nekim kao križevačkom postoji i pravni upravitelj sa sudbenim pravima, zemaljski komes (*comes terrestris*). Tu su i *iobagiones castri* kao i *castrensis* koji prema potrebi vojno osiguravaju prostor i stanovnike komitata kao i samo utvrđenje. Svi su u to vrijeme XIII. stoljeća u pravilu koje provodi središnja kraljevska vlast, koja je i postavila određene nazive za ovakav ustroj. Ostaje pitanje kako su stanovnici pojedinih krajeva nazivali i svoj okrug u kojem su živjeli kao i plemići koji su vodili, organizirali i rješavali njihove međusobne odnose. Moguće neke odgovore na ta pitanja daju i sačuvane isprave, koji se odnose na prostor komitata Moravče.

Sjeverni dio prigorske strane Zagrebačke gore u XIII. stoljeće ulazi s nasljeđem, pravilima života, žitelja i običaja, koji su se tu stvarali i trajali i stoljećima ranije, iako za to nema sačuvanih pismenih dokaza. Ovakav zaključak nameće se iz spomena utvrde, kastruma Nikole u Donjoj Zelini 1200. godine, koji osiguravaju vojnici. Ovi, kako ih izvor naziva *kastrenzi*, za svoj osobni život i život svoje obitelji imaju posjede s nasljednim pravom. U ostalim dijelovima ovih prostora nalaze se zemlje i posjedi pojedinih obiteljskih zajednica i plemića. Poslije tatarske provale i bitaka u kojima su sudjelovali i plemići s ovoga prostora kralj Bela IV., prema tadašnjem modelu upravne organizacije manjih prostora u Ugarskoj, i ovdje osniva komitat Moravče. Ovaj manji upravni prostor dobiva naziv prema jednom dijelu posjeda plemića kneza Abrahama, koji kao jedan od bližih kraljevih suradnika postaje komes, što je tada značilo glavni upravitelj, kraljev zastupnik i sudac komitata Moravče. Abraham, čija je obitelj već imala posjede na zadnjim sjevernim dijelovima Zagrebačke gore, širi svoje

posjede bilo kupovinom susjednih zemalja, bilo kraljevim darovanjima. Ovi pravni postupci ostali su zapisani u nekoliko isprava, koje sve u pravilu konačno potvrđuje sâm kralj Bela IV. Tako saznajemo da se u tadašnjem duhu osiguranja obrane od mogućih napada unutar prostora komitata Moravče grade dvije nove utvrde: kastrum Moravče i kastrum Glavnica. Komitat Moravče postaje jedan od nekoliko desetaka komitata koje, kao manje upravne prostore, organiziraju Arpadovići tijekom XIII. stoljeća na prostorima južno od Drave. Dokumenti koji se odnose na komitat Moravče od vremena početka njegova spominjanja navode i nekoliko novih naziva za pojedince i za pojedine skupine njegovih žitelja. Tako se pored naziva *comitatus i castrum*, javljaju i nazivi: *comes*, zatim *iobagiones castri*, *castrensis*, *castrum*, *castelanus*, a nešto kasnije *comes terrestris*. Svaki od njih u XIII. i početkom XIV. stoljeća ima određeno značenje. *Comitatus* se odnosi na manji upravni prostor koji se može navesti kao komitat. *Comes*, pored osobnog ili obiteljski nasljeđenog plemićkog sttusa kada se može prevesti kao *knez*, ako pojedinac upravlja komitatom, trebao bi se nazivati kao *komes*. *Iobagiones castri* kao pojedinci koji imaju nasljedne posjede, što je značilo i pripadnost jednom dijelu plemstva, pobliže su se navodili prema najbližoj utvrdi. *Castrensis*, kastrenzi i kaštelani *castelanus*, osobno su vezani za obrambeno vojno osiguranje pojedine utvrde *castruma*, ali su također imali u nasljednom vlasništvu posjede. U komitatu Moravče od početka XIV. stoljeća javlja se i nova sudbena funkcija u osobi *comes terrestris*.

Već tijekom XIII. i XIV. stoljeća u komitatu Moravče primjetan je veoma čvrsti pravni odnos prema nasljednom posjedu, koji ostaje u vlasništvu pojedine obitelji dok postoji nasljednika u muškoj liniji, ali s primjerom i u ženskoj. Ovo se posebno potvrđuje u XIV. stoljeću kada ni kralj to ne može osporiti. Ovo nasljedno pravo na plemićki posjed, koji vladar može preuzeti samo u slučajevima izumrća svih članova neke obitelji ili u slučaju nevjere, potvrđuje se i proizlazi iz prava Svete krune, (*Sacra coronae*), koja predstavlja kraljevstvo, dok je svaki vladar, kralj, samo onaj koji provodi njezina pravna načela, a to su pravo na posjed pojedine obitelji dok postoji nasljednik, a izuzeća su samo izumrćem članova obitelji i nevjerom pojedinog člana prema vladaru.

Sustav manjih ili malo većih prostornih jedinica, nazvanih komitatima XIII. stoljeća, u kojem je *comitatus Moroucha* bio samostalan, mijenja se u prvoj polovici XIV. stoljeća. Dolaskom Anžuvina, koji dolaze iz jednog drugog prostora i okruženja, ovaj komitat, kao i neki drugi manji komitati, ulazi u pravnu nadležnost susjednih većih. U slučaju komitata Moravče događa se da ulazi u pravnu i upravnu nadležnost zagrebačkog komitata, kojega se od tada, kao dio nove organizacije, može označavati kao Zagrebačku županiju, iako naziv novih upravno-pravnih središta ostaje u ispravama isti. U društvenom i svakodnevnom

životu Moravča mora se primijetiti i postojanje niza crkava građenih tako da su tadašnjim prilikama bile dostupne svim svojim bližim stanovnicima, kojima je očito vjerski život bio važan.

Na prostoru Moravča tijekom XIV. stoljeća javljaju se nova naselja: prvo Četrtkovec, a zatim i Zelina, koja osim toga što su bila mjesta trgovine, bila su i mjesta lokalnog sudstva. Pored posjeda koji su poznati u XIII. i XIV. stoljeću, tijekom XV. stoljeća, radi većeg broja sačuvanih povijesnih izvora, javlja se i niz novih posjeda, koji svojim imenima ispunjavaju cijeli prostor Moravča. Sva njihova imena, pored poznatih starijih, kao i sva imena rijeka i ostali toponimi ostaju sačuvani i danas. Ovaj značaj sačuvan u toponimiji opstao je do danas i zapravo je jedan od izvora vrijednosti, kako prostora Moravča tako i ostalih prostora južno od Drave.

Pored kastruma Moravče i Glavnica u prostoru Komitata Moravče krajem XIII. stoljeća javlja se i nova utvrda, Zelingrad, koju u povijest uvodi spomen njezina kaštelana. Ovaj kastrum ostaje u upotrebi za razliku od ostalih koji se više ne spominju. Od kraja XIV. stoljeća Zelingrad postaje i sjedište velikaških obitelji, od kojih je prva poznata obitelj Bičkele. Kao što nestaje naziv komitata, više se ne spominju ni jobagioni katri ni kastrenzi, a društvo čine pojedini posjednici od kojih neki ulaze u sastav plemstva, koje im osigurava i dalje njihov posjed.

Obitelj Bičkele u Zelingrad dovodi Fabijan koji je od mladosti član kraljevskog dvora i kao osoba od povjerenja kralja Žigmunda u Zagrebačku županiju dolazi kao član najvišeg plemstva, barun i kraljevski sudac. I on i njegovi sinovi ostaju uz Žigmunda. Svi od tada nose u svojem plemićkom naslovu oznaku *od Zelingrada*. Jedan je svećenik, drugi kraljevski vitez i on sa svojom obitelji stalno živi u Zelingradu, a treći sudjeluje u najvišoj upravi Zagrebačke županije. Bičkele ostaje vlasnik Zelingrada cijelo XV. stoljeće do pogibije svoga posljednjeg člana. Zelingrad se vraća u vlasništvo kraljevstva i krajem XV. stoljeća dobiva ga Stjepan Zapolja, palatin kraljevstva, a zatim nasljedstvom njegov sin Ivan. Poslije 1535. godine vlasnik Zelingrada je obitelj Kerečenji u čijem posjedu ostaje do kraja XVI. stoljeća, kada je opet stradao u potresu i od kada se više ne koristi za boravak.

Najkraći zaključak vremenskog slijeda kroz četiri stoljeća prvotnog komitata Moravče iz XIII. stoljeća je stalnost korištenja naziva *comitatus*, iako se pravno njegovo značenje mjenja čime i Moravče od XIV. stoljeća više nema taj izvorni upravni status. Pored toga naziv se još neko vrijeme koristi uz novi naziv distrikta. Na prostoru Moravča pored naselja XIII. stoljeća javljaju se nova naselja sa sve većim brojem stanovnika. U društvenim odnosima postaje bitno potvrđivanje temeljem svojih posjeda pripadnost plemstvu, čiji broj se primjetno povećava. U

XV. stoljeću komitat Moravče više se ne navodi ni u jednoj ispravi, jedino ostaje naziv Moravče kao čvrsta ostaka okružja. Svi sporovi rješavaju se u Zagrebu ili u prisutnosti bana ili plemićkih sudaca Zagrebačke županije u čijim granicama se od tada nalazio, prema novom ustroju kraljevstva, komitat Moravče XIII. i XIV. stoljeća. Od nekoliko utvrda Moravča XIII. stoljeća ostaje samo Zelingrad, zahvaljujući vlasnicima, članovima višeg plemstva a i on se napušta kao mjesto života krajem XVI. stoljeća.

Povijest malog prostora Komitata Moravče na prigorskim obroncima Zagrebačke gore, u imenima mjesta, naselja, rijeka, ostavila je čvrst spomen tijekom i više od poznatih četiristo godina, sačuvan do danas u okružju grada Sveti Ivan Zelina.

7. POPIS PRILOGA I KARATA

Prilog 1. - Tablica komitata XIII. i XIV. stoljeća (abecedno)	27
Prilog 2. - Tlocrt Zelingrada	40
Prilog 3. - Zelingrad (fotografije i crtež)	41
Prilog 4. - Grbovi obitelji Bičkele	143
Prilog 5. - Tablica godina kada se u izvornim ispravama navode članovi obitelji Bičkele	159
Prilog 6. - Rodoslovlje obitelji Bičkele	160
Prilog 7. - Rodoslovlje obitelji Zapolja	220
Prilog 8. - Grbovi obitelji Zapolja	221
Prilog 9. - Grbovi obitelji Kerečenji	246
Prilog 10. - Rodoslovlje obitelji Kerečenji	250
Prilog 11. - Tablica popisa dimova obitelji Kerečenji na posjedima Zelingrada do kraja XVI. stoljeća	255
Prilog 12. - Tablica naziva mjesta Zelingradskih posjeda	257
Karta 1. - Šire okružje Zagrebačke gore s označenim prostorom Komitata Moravče	19
Karta 2. - Komitat Moravče	90
Karta 3. - Sjeverni dio Komitata Moravče	99
Karta 4. - Utvrđeni gradovi prema ispravi od 9. ožujka 1399. godine	134
Karta 5. - Mjesta i posjedi okružja Zelingrada prema ispravi od 24. srpnja 1487. godine	155
Karta 6. - Mjesta XV. stoljeća u Moravču prema ispravama Arhiva Muzeja Sveti Ivan Zelina	178
Karta 7. - Mjesta kraja XIII. i XIV. stoljeća na prostoru Moravča	208
Karta 8. - Naselja i utvrde Moravča u XV. stoljeću	214
Karta 9. - Posjedi Zelingrada u XV. i XVI. stoljeću	258

8. POPIS IZVORA I LITERATURE

KRATICE

HR-AMZe – Arhiv Muzeja Sveti Ivan Zelina

AV – Arhivski vjesnik

HR-DAH - Državni arhiv Hrvatske

HR-AHAZU – Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

JAZU – Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti

HZ – Historijski zbornik

VDA – Vjesnik Državnog arhiva

VHAD – Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva

VZA – Vjesnik Zemaljskog arhiva

8.1. IZVORI

NEOBJAVLJENI IZVORI

HR AMZe – Arhiv Muzeja Sveti Ivan Zelina

HR Arhiv HAZU – Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti

HR DAH – Hrvatski državni arhiv

OBJAVLJENI IZVORI

Adamček, Josip - Kampuš, Ivan. 1976. Propisi i obračuni poreza u Hrvatskoj u XV. i XVI.stoljeću, Sveučilište u Zagrebu, Institut za hrvatsku povijest,Zagreb

Andrija, pok. Petra iz Cantù. 2001. Bilježnički zapisi 1353.-1355., sv. I. *Državni arhiv u Zadru*, Zadar.

Bojničić, 1905. Kraljevske darovnice odnose se Hrvatsku. Iz kraljevskih registraturnih knjiga "Libri Regi", Vjesnik Zemaljskog arkiva, VII. Zagreb, 178.-208.

Halász, Éva B.-Miljan, Suzana. 2014. *Diplomatarium comitum terrestrium Crisiensium (1274–1439). A Körösi comites terrestres okmánytára (1274–1439). Isprave križevačkih zemaljskih župana (1274.–1439.)*, prir. Subsidia ad historiam mediæevi Hungariae inquirendam, 6, Budapest-Zagreb.

- Ivšić, Stjepan. Bratulić, Josip. Ladić, Zoran. 2017. *Hrvatske glagoljične i ćirilične isprave iz Zbirke Stjepana Ivšića 1100.-1527.*, Acta Croatica/Hrvatski spomenici, knjiga I., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1862. *Jura regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*, I, II, Zagrabiae, 1862.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1876. *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Slavoniae et Dalmatiae*, II, Zagreb.
- Laszowski, Emilij. (ur.), 1914. 1916. i 1917. Habsburški spomenici Kraljevine Hrvatske Dalmacije i Slavonije, (*Monumetna Habsburgica regni Croatiae Dalmatiae Slavoniae*), sv. 1, 2, 3. Zagreb.
- Lukinović, Andrija. 1992. *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije, V. (1395 – 1420.)*, Kršćanska sadašnjost, Arhiv Hrvatske, Zagreb.
- Lopašić, Radoslav. 1884. *Spomenici hrvatske Krajine, Knjiga I. od god. 1479. do 1610.*, (*Monumenta spectantia historiam Slavorum meridionalium*), 15, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb, 1884.
- Smičiklas, Tadija. ur. 1904-1916. Gunjača Stjepan. ur. 1981. Rendić Miočević, Duje. ur. 1990. *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije (Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae)*, sv. I-XVIII, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti
- Sirotković, Hodimir. Kolanović Josip. ur. 1998. - *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije, Dodaci, I.*, (*Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae*), Supplementa, I., Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Zagreb.
- Stipišić, Jakov, Šamšalović, Miljenko. 1959.-1964. *Isprave Arhiva Jugoslavenske akademije, Regesta, 1-5.*, Historijski institut Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Tkalčić, Ivan Krstitelj. et al., 1889.-1953. *Povijesni spomenici slobodnog kraljevskog grada Zagreba. Monumenta historica liberae regiae civitatis Zagrabiae*, 1, 2, Zagreb
- Tkalčić, Ivan Krstitelj. et al. 1873. *Povijesni spomenici Zagrebačke biskupije. Monumenta historica episcopatus Zagrabensis*, 1, Zagreb.
- Vramec, Antun. 1578. *Kronika, Vezda znovich zpravljena kratka szlouenzkim jezikom*, Ljubljana.

8. 2. LITERATURA

- Adamček, Josip. 1980. *Agrarni odnosi u Hrvatskoj od sredine XV. do kraja XVII. stoljeća*, Zagreb, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Odjel za hrvatsku povijest, Sveučilišna naklada Liber.
- Adamček, Josip. 1984. „Medvedgradsko vlastelinstvo“, *Medvedgrad, Medvednica, KAJ časopis za kulturu i prosvjetu*, 17, 6, Zagreb, 29-54.
- Ančić, Mladen. 2019. „Građu kmeti ili iobagiones castri kao element društvene strukture Hrvatskoga kraljevstva“, *Miscellanea Hadriatica et Mediterranea*, 6, 2019: 35-132.
- Antolković, Darko. 2018. „Posjed Planina“, Stari gradovi, utvrde, dvorci i srednjovjekovna kultura, [https:// darkoantolkovic.wordpress.com 2018/03/26](https://darkoantolkovic.wordpress.com/2018/03/26)
- Apostolova-Maršavelski, Magdalena. 1986. *Zagrebački Gradec – Iura possessionaria*, Pravni fakultet u Zagrebu, Zagreb.
- Bellosztenecz, Joannis. 1740. *Gazophylacium Illyrico - latinum*, I – II., Zagrabiae,
- Beuc, Ivan. 1985. *Povijest institucija državne vlasti Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije*, Pravni fakultet, Centar za stručno usavršavanje i suradnju s udruženim radom, Zagreb.
- Bojničić, Ivan. 1899. *Der Adel von Kroatien und Slavonien*, Nürnberg
- Budak, Neven. 1994. *Gradovi Varaždinske županije u srednjem vijeku*, Zagreb-Koprivnica, 1
- Butorac, Josip. 1981. *Marija Bistrica 1209.-1980*, Hrvatsko književno društvo SV. Ćirila i Metoda, Marija Bistrica.
- Butorac, Josip. 1996. *Čazmanski kaptol, Čazma 1226-1996*. Čazma.
- Cepetić, Maja-Dujmović, Danko. 2012. „St. Peter at Novo Mesto Zelinsko“. *New Iconography for Claiming political Continuity*, Ikon, 5. 323–330.
- Ćuk, Juraj. 1942. *Zagrebačka županija oko XIII. stoljeća*, Velika župa Prigorje
- Čehulić, Franjo. *Povijest grada Zelina*, neobjavljeni rukopis u Muzeju Sveti Ivan Zelina
- Dabinović, Antun. 1940. *Dabinović, Hrvatska državna i pravna povijest*, Zagreb.
- Deanović, Ana. 1978. *Glosar naziva u upotrebi srednjovjekovnog i renesansnog vojnog graditeljstva u Hrvatskoj*, RAD JAZU, 381. Zagreb, 35-48.
- Debeljak, Stjepan. 1913. *Povijest grada Zelina*, Spomen spisi niže pučke škole u Sv. Ivanu Zelini za šk.god. 1913./1914.
- Divković, Mirko. 1900. *Latinsko-hrvatski rječnik za škole*, Zagreb, Kr. Zemaljska tiskara.
- Dobronić, Lelja. 1951. *Topografija zemljišnih posjeda zagrebačkih biskupa prema ispravi kralja Emerika iz god. 1201*, RAD JAZU knj. 283, Zagreb, 245–318.
- Dobronić, Lelja. 1979. *Po starom Moravču*, Zagreb.

- Dobronić, Lelja. 1984. Viteški redovi, Zagreb.
- Dobronić, Lelja. 1987. Bedenica, župa Svih Svetih, Bedenica.
- Dobronić, Lelja. 2002. Templari i ivanovci u Hrvatskoj, Zagreb.
- Dujmović, Danko. 2018. "Zdenci u 13. i 14. stoljeću–prilog poznavanju kulturnog krajolika", *Scrinia Slavonica*, 18, 11-27.
- Dujmović, Danko. 2019. "Jugoistok Garičkog županata u 13. i 14. stoljeću", *Scrinia Slavonica*, 19, Slavonski Brod: 9-36.
- Engel, Pál. 1996. Magyarország világi archontológiája 1301-1457, 2, Budapest.
- Engel, Pál. 2001. Magyarország a középkor végén, CD-ROM, Budapest.
- Engel, Pál. 2001. The Realm of St. Stephen. A history of Medieval Hungary, 895-1526, London – New York, 2001.
- Fügedi, Erik. 1986. Castle and Society in Medieval Hungary (1000.-1437.), *Akadémiai kiadó Budapest*, Budimpešta.
- Goldstein, Ivo. 1996. "Županije u ranom srednjem vijeku u Hrvatskoj", *Hrvatske županije kroz stoljeća*, Zagreb, 9-20.
- Grgin, Borislav. 1996. Županije u razvijenom i kasnom srednjem vijeku, *Hrvatske županije*, Zagreb, 21-38.
- Gruber, Dane. 1905. Povjesni spomenici plemenite općine Turopolje (Monumenta historica nobilis communitatis Turopolje) I. God. 1225.-1466, *Vjesnik Zemaljskog arhiva VII*, Zagreb, 120-136.
- Gušić, Branko. 1924. Medvednica planinarski vodič, Zagreb, 268.
- Habdelić, Juraj. 1989. Dikcionar, 1670, (pretisak, Zagreb, 1989.), Graz.
- Habunek-Moravac, Štefica. Krstić. S. 1959. Radovi na starom gradu Zelini, *Vijesti Muzealaca i konzervatora*, Zagreb.
- Habunek-Moravac, Štefica. 1971, Grad Zelingrad, Arhitektura 109-110., Zagreb.
- Habunek-Moravac, Štefica. 1971. Šetnja, pomalo nostalgичna, oko srušenih burgova i zapuštenih kurija, *Kaj* 7-8, Zagreb, 14-16.
- H Halász, Éva, B. 2014. Arhontologija Velikog Kalnika u srednjem vijeku, *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesno društvenih znanosti, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 32, 27-38.
- Halász, Éva, B. 2020. Plemići iz Dijankovca, Povijest jedne obitelji slavonskog nižeg plemstva. *Zbornik Odsjeka povijesnih znanosti Zavoda povijesno društvenih znanosti, Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 38, 19-40.
- Heraldry, 1997. Heraldry, Sources, Symbols and Meaning, 1997.

- Heneberg, Većeslav. 1923. „Naše gradine i gradovi“, *Narodne starine*, 6. Zagreb: 259-266.
- Heneberg, Većeslav. 1929. „Gradine i gradišta po Medvednici“, *Narodne starine*, 20. Zagreb, 129-136.
- Horvat, Anđela. 1966. Zelingrad, Enciklopedija likovnih umjetnosti, 4. Zagreb, 610.
- Horvat, Rudolf. 1992. Prošlost grada Zagreba, Zagreb.
- Horvat, Zorislav. 1992. Kružne branič kule u Hrvatskoj krajini XVI. stoljeća od 13. do 15. stoljeća, *Prostor*, 2-4, Zagreb, 159-188.
- Horvat, Zorislav. 2007. Branič-kule na burgovima kontinentalne Hrvatske od 13. do 15. stoljeća, *Prostor*, 15, Zagreb, 26-41.
- Horvat, Zorislav. 2010. Stilska stratigrafija burgova 13.-15. stoljeća u kontinentalnoj Hrvatskoj, *Prostor*, 18, Zagreb, 42-61.
- Horvat, Zorislav. 2013. „Novi pogled na izgradnju Zelingrada“, *Zelingrad sedam stoljeća povijesti*, Muzej Sveti Ivan Zelina, Sveti Ivan Zelina: 15-34.
- Houška, Mladen. 1997. O Zelingradu i njegovim gospodarima, *Po Zelinskoj gori*, drugo izmjenjeno i dopunjeno izdanje, Sv. Ivan Zelina, 28-36.
- Houška, Mladen. 2013. „Odnosi vlasnika Zelingrada i stanovnika Zeline od 13.. do 16. stoljeća“, katalog izložbe *Zelingrad sedam stoljeća povijesti*, Muzej Sveti Ivan Zelina, Sveti Ivan Zelina: 35-54.
- Houška, Mladen. 2015. „Zelinske crkve i kapele“, Muzej Sveti Ivan Zelina, prosinac 2015.
- Hrg, Metod. 1977. „Ubikacija nekih župa Zagrebačke biskupije iz XIV. stoljeća“, *Croatica Christiana periodica*, 1, Zagreb, 47-61.
- Ivančan, Ljudevit. 1932. Čazmanski kaptol (1232-1932). Zagreb.
- Jerković, Marko. 2018. Zagrebački kanonici u 14. stoljeću, *Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb.
- Karbić, Damir. 1998. „Hrvatski plemićki rod I običajno pravo“, *Zbornik odsjeka za povijesne znanosti HAZU*, 16., Zagreb, 73-117.
- Karbić, Damir. 2006. „Plemstvo-definicija, vrste, uloga“, *Povijesni prilozi*, 31., Zagreb, 11-21.
- Kekez, Hrvoje. 2010. Grbovnice i grbovi plemstva Zelinskog kraja, *Hrvatska akademijaznanosti i umjetnosti, Razred za društvene znanosti, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti, Grad Sveti Ivan Zelina*, 99-154.
- Kekez, Hrvoje.-Regan, Krešimir. 2022. *Srednjovjekovna Dubica*, Zagreb-Sisak: naklada Breza, Hrvatsko katoličko sveučilište, Sisačka biskupija.

- Klaić, Nada. 1951. O nekim pitanjima feudalne formacije u srednjovjekovnoj Slavoniji, *Historijski zbornik, IV*, Zagreb, 107-132.
- Klaić, Nada. 1955. Prilog pitanju postanka slavonskih varoši, *Zbornik radova Filozofskog fakulteta, III.*, Zagreb.
- Klaić, Nada. 1972. Izvori za hrvatsku povijest do 1526., Zagreb.
- Klaić, Nada. 1973. "Ostaci ostataka" Hrvatske i Slavonije u XVI st., *AV 16*, Zagreb.
- Klaić, Nada. 1976. Povijest Hrvata u razvijenom srednjem vijeku, Zagreb.
- Klaić, Nada. 1982. Zagreb u srednjem vijeku, Zagreb.
- Klaić, Nada. 1982. a. Zadnji knezi Celjski v deželah Sv. Krone, Celje.
- Klaić, Nada. 1987. Koprivnica u srednjem vijeku, Koprivnica.
- Klaić, Vjekoslav. 1882. Da li je nekadanja Slavonija bila izprvice hrvatska ili ugarska zemlja?, *Vienac, Zabavi i pouci*, god. 14, br. 41, 655-658, Zagreb.
- Klaić, Vjekoslav. 1911. Prilozi za povijest grada Zeline, *Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva, N.S. XI, 1910./1911.*, Zagreb, 13-17.
- Klaić, Vjekoslav. 1975. 1-5. Povijest Hrvata od najstarijih vremena do svršetka XIX. st., Zagreb.
- Klaužer, Vedran. 2018. „Srednjovjekovna utvrda Pinja“, Bistričke utvrde i dvorci I, *Radovi članova Ogranka Matice hrvatske u Mariji Bistrici*, Marija Bistrica.
- Krivošić, Stjepan. 1981. Zagreb i njegovo stanovništvo od najstarijih vremena do sredine XIX. stoljeća, Zagreb.
- Kruhek, Milan. 1995. Krajiške utvrde Hrvatskog kraljevstva tijekom 16. stoljeća, Zagreb.
- Kukuljević Sakcinski, Ivan. 1854. Događaji Medvedgrada, *Arhiv za povjestnicu jugoslovensku III.*, Zagreb.
- Ladić, Zoran. 1996. O plemstvu i svećenstvu srednjovjekovne Slavonije u Rimu 1433. godine, *Povijesni Prilozi 15*, Hrvatski institut za povijest, Zagreb, 261-269.
- Lanović, Mihajlo. 1928. Zapadno - evropski feudalizam i ugarsko - hrvatski donacionalni sustav, Zagreb.
- Lanović, Mihajlo. 1929. Privatno pravo Tripartita, Zagreb.
- Laszowski, Emilij. 1910-1911. Povijest plem. općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, 2, Zagreb.
- Laszowski, Emilij. 2000. „Grgur Majcen, hrvatski dobrotvor XVI. stoljeća“, *Sveti Ivan Zelina osam stoljeća pisane povijesti i kulture*, Sveti Ivan Zelina, lipanj 2000.

- Levak, Maurizio. 2007. "Od gradukmeta do plemenitog ili kmeta: Raspad sustava gradskih jobagiona u srednjovjekovnoj Hrvatskoj", *Izabrane teme iz hrvatske povijesti, Zbornik radova sa znanstvenih kolokvija Dies historiae 2004-2006*, Zagreb: 123-139.
- Lexicon, 1969. *Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae, I-VII., Zagrabiae*.
- Lukinović, Andrija. 1995. Biskup Eberhard, Zagrebački biskupi i nadbiskupi, Zagreb, 163 – 175.
- Mačković, Romana, 2002., „Novi život starog grada”, *Ljetopis Svetoga Ivana Zeline*, Novine Matice hrvatske Sveti Ivan Zelina, I., 1., Sveti Ivan Zelina, 67-71.
- Mačković, Romana. 2003., „Zelingrad, što se radilo na Zelingradu ove godine”, *Ljetopis Svetoga Ivana Zeline*, Novine Matice hrvatske Sveti Ivan Zelina, II., Sveti Ivan Zelina, 30-32.
- Mačković, Romana. 2013. „Vojna oprema i obrana Zelingrada”, *Katalog izložbe, Zelingrad sedam stoljeća povijesti*, Muzej Sveti Ivan Zelina, Sveti Ivan Zelina: 73-83.
- Mačković, Romana. 2013. "Povijest Zelingrada", *katalog izložbe Zelingrad sedam stoljeća povijesti*, Muzej Sveti Ivan Zelina, Sveti Ivan Zelina: 7-13.
- Mačković, Romana. 2013. „Svakodnevnica na Zelingradu”, *Katalog izložbe, Zelingrad sedam stoljeća povijesti*, Muzej Sveti Ivan Zelina, Sveti Ivan Zelina: 57-71.
- Majnarić, Ivan. 2015. „Kasnosrednjovjekovna obiteljska struktura hrvatskoga plemstva”, *Povijesni prilozi*, 48, 7-31,
- Marčac, Borna. 2022. Usporedna analiza opisa prve bitke kod Sigeta u djelima Marka Horvata i Nikole Istvánffyja, *Diplomski rad, Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Odsjek za turkologiju, h.ungarologiju i judaistiku*, <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:131:621211> od 20. 11. 2023.
- Matijević Sokol, Mirjana. 1995. "Isprave su dokazi postojanja", *Sveti Ivan Zelina Zbornik radova, Matica hrvatska, Ogranak Sveti Ivan Zelina*, 1994/1955. 18-31.
- Matijević Sokol, Mirjana. 1996. "Najstarija povijesna svjedočanstva o Zaboku" *Radovi* 29, *Zavod za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu*, Zagreb, 295-302.
- Matijević Sokol, Mirjana. 2014. "Isprave su dokazi postojanja, (O Zbirici isprava iz arhiva Muzeja SV. Ivana Zeline)", *Studia diplomatica*, *Rasprave i prinosi iz hrvatske diplomatike*, FF press, Zagreb: 187-190.
- Matijević Sokol, Mirjana. 2014. Najstarija povijesna svjedočanstva o Zelini,, *Studia diplomatica*, *Rasprave i prinosi iz hrvatske diplomatike*, FF press, Zagreb: 191-197.
- Margetić, Lujo. 2000. *Zagreb i Slavonija*, Izbor studija, HAZU, Zagreb-Rijeka.

- Margetić, Lujo. 1983. *Srednjovjekovno hrvatsko pravo-Stvarna prava*, Pravni fakultet Zagreb-Pravni fakultet u Rijeci, Zagreb, Rijeka, Čakovec.
- Mažuranić, Vladimir. 1975. Prinosi za Hrvatski pravno-povjestni riječnik, *JAZU Zagreb 1908-1922.*, (pretisak, Zagreb, 1975.), Zagreb.
- Mijatović, Anđelko. 1987. *Obrana Sigeta o 420. obljetnici (1566.-1986.)*, Split.
- Miletić, Drago. 2012. Plemićki gradovi kontinentalne Hrvatske, *Društvo povjesničara umjetnosti Hrvatske*, Zagreb.
- Miljan, Suzana. 2015. "Plemićko društvo Zagrebačke županije za vladavine Žigmunda Luksemburškog (1387.-1437.)", doktorska disertacija, Zagreb.
- Mlinarić, Stjepan. 1842. Razvaline od grada Zeline i tamošnjih špilja, *Danica ilirska, tečaj VII.*, Zagreb, 37-38.
- Mlinarić, Stjepan. 2000. "Na razvalinama srednjovjekovnoga grada Zeline", *Sveti Ivan Zelina osam stoljeća pisane povijesti*, Sveti Ivan Zelina, lipanj 2000. 31-32.
- Modrić, Rajka. 1963. „Naziv stabala, Iz građe za rječnik srednjovjekovnog latiniteta Jugoslavije”, *Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, 5, Zagreb, 439-445.
- Nadu, Mladen – Strukić, Hrvoje. 1990. Zelingrad srednjovjekovni grad, *Arheološki pregled 1988.*, Ljubljana, 215-216.
- Nadu, Mladen. 1989. Zelingrad - srednjovjekovni burg, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske* 3/4., Zagreb, 17-19.
- Nadu, Mladen. 1990. Zelingrad-srednjovjekovni burg, *Muzejski vjesnik MSZH*, 13, Bjelovar, 43-49.
- Nadu, Mladen. 1997. Sesvete i Prigorje u pisanim povijesnim izvorima (1201. – 1936.), *Katalog izložbe*, Sesvete.
- Nagy, Ivan. 1860. 1863. Magyarorság Családai czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, Pest.
- Nikolić, Milan. 1971. „Četrtekovec, Iz daleke prošlosti Zeline“, *KAJ časopis za kulturu*, 7-8, Zagreb, 11-13.
- Pálffy, Géza. 2010. Povijest Mađarske, Ugarska na granici dvaju imperija (1526.-1711.) *Merdijani*, Samobor.
- Pálosfalvi, Tamás. 2014. The Noble Elite in the County of Körös (Križevci) 1400-1526, *Monumenta Hungariae historica dissertationes, Institutum Historicum Sedis Centralis Studiorum Philosophicorum Academiae Scientiarum Hungaricae Budapestini*.
- Pažić, Milan. 1943. Dvadeset godina obstanka občine Nutarnji Sv. Ivan Zelina 1922-1942., Sv. Ivan Zelina..

- Pisk, Silvija. 2008. „Šuma i drveće u latinskim srednjovjekovnim dokumentima: Primjer moslavačkog kraja“, *Ekonomika i ekohistorija*, 1, 64-70.
- Rady, Martyn C. 2000. *Land, Nobility and Service in Medieval Hungary*, London.
- Raukar, Tomislav. 1983. Grofovi Celjski i hrvatsko kasnosrednjovjekovlje, *Historijski zbornik*, XXXVI. Zagreb, 113-140.
- Raukar, Tomislav. 1997. *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb.
- Regan Krešimir. 2000. Srednjovjekovni gradovi i utvrde na obroncima Medvednice, *Kaj*, 3-4., 67-95. Zagreb.
- Regan, Krešimir. 2017. Srednjovjekovne i renesansne utvrde Hrvatskog zagorja, Donja Stubica
- Sekulić-Gvozdanović, Sena. 1994. *Crkve-tvrđave u Hrvatskoj*, Zagreb.
- Simović, Veselin. 2000. „Potresi na zagrebačkom području“, *Građevinar* 52., 11: 637-645.
- Smiljanić, Franjo. 2010. *Studije o srednjovjekovnim slavenskim/hrvatskim institucijama*, Zadar
- Sokol, Vladimir. 1997. *Arheološka baština i zlatarstvo*, u: *Hrvatska i Europa - kultura, znanost i umjetnost*. Svezak I. Srednji vijek (VII – XII. stoljeće) – rano doba hrvatske kulture, ur. Ivan Supićić, Zagreb, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i AGM, (116) 117-146.
- Sokol, Vladimir. 2025. *Arheološka baština i zlatarstvo razvijenoga i kasnoga srednjeg vijeka*, *Arheološko-povijesni radovi i rasprave o hrvatskom srednjem vijeku*, ur. Josip Vrandečić, Književni krug, Split.
- Srkulj, Stjepan. 1910. *Izvori za hrvatsku povijest*, Zagreb.
- Stipišić, Jakov. 1991. *Pomoćne povijesne znanosti u teoriji i praksi*, Školska knjiga, Zagreb.
- Stošić, Josip. 1994. „Srednjovjekovna umjetnička svjedočanstva o Zagrebačkoj nadbiskupiji“, *Sveti trag, devetsto godina umjetnosti Zagrebačke nadbiskupije 1094.-1994.*, *Muzejsko galerijski centar-Muzej Mimara*, Zagreb, 101-130.
- Strukić, Hrvoje. 1990. Registar Arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, *Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske*, Varaždin, br. 574-577, 578-593.
- Strukić, Hrvoje. 1992. Zelingrad, Po zelinskoj gori, Sv. Ivan Zelina, 23-30.
- Strukić, Hrvoje. 1997. Registar Arheoloških nalaza i nalazišta sjeverozapadne Hrvatske, *Muzejsko društvo sjeverozapadne Hrvatske*, Varaždin, br. 1, 5, 14-17, 32-34, 39, 52, 65, 68-70, 98-93.
- Strukić, Hrvoje. 2003. „Komitat Moravče“, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 15. prosinca 2000. godine u Sv. Ivanu Zelini*, *Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti*,

- Razred za društvene znanosti, Odsjek za povijesne znanosti Zavoda za povijesne znanosti i Grad Sveti Ivan Zelina, Zagreb, 33-44.*
- Szeberényi, Gábor. 2012. Plemići, predijalci i *iobagiones castri* Rovišća u 13. i 14. stoljeću, Zbornik Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, Zagreb.
- Šidak, Jaroslav. 1952. *Historijska čitanka za hrvatsku povijest*, Zagreb.
- Šimunović, Petar. 1984. „Imena–spomenici prošlosti“, *KAJ časopis za kulturu*, 6, Zagreb, Medvedgrad, Medvednica, Zagreb: 3–16.
- Šišić, Ferdo. 1905. „Dva grada Ključ i Kotor“, Iz arkiva u Körmendu, *Vjesnik Zemaljskog Arkiva*, VII. Zagreb: 217, 226-227.
- Šišić, Ferdo. 1975. *Pregled povijesti hrvatskoga naroda*, Zagreb.
- Škreb, Stjepan. 1929. „Zagrebački potresi“, *Narodna starina*, 20. Zagreb: 209-211.
- Tartaglija Kelemen, Vladeimira. 1960. „O spomenicima Prigorja“, *Vijesti muzealaca i konzervatora Hrvatske*, IX. 5. Zagreb, 148-152.
- Zelić, Danko. 1995. „O antičkom isrednjovjekovnom imenu grada i otoka Krka“, *Croatia Christiana Periodica*, XIX, 35, Zagreb, 55-62.
- Zelingrad, 2002. *Zelingrad, katalog izložbe Muzeja Sveti Ivan Zelina*, Sveti Ivan Zelina, Zelinska kronika, grupa autora. Matica hrvatska Ogranak Sv. Ivan Zelina, Sv. Ivan Zelina, 1994.
- Zjačić, Mirko. 1975. „Statut grada Senja iz 1338. godine“, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, Zagreb, 39-115.
- Zrinski, Igor. 2022. „Pregled zabilježenih podrhtavanja tla na području Svetog Ivana Zeline i njegove okolice u razdoblju od 1502. do 2020. godine“, *Zelinski zbornik*, Muzej Sveti Ivan Zelina, 26-47.